

mgr Grzegorz Skalecki

**ZNACZENIE PROFESJONALNEGO OSĄDU
W WYCENIE BILANSOWEJ**

**THE IMPORTANCE OF PROFESSIONAL JUDGMENT
IN BALANCE SHEET VALUATION**

Praca doktorska

Promotor: prof. dr hab. Marzena Remlein

Promotor pomocniczy: dr Artur Jastrzębowski

Pracę przyjęto w dniu: .....

Podpis Promotora: .....

Poznań 2022

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
Rozdział I. WYCENA I SPRAWOZDANIE FINANSOWE W RACHUNKOWOŚCI	11
1.1. Istota pomiaru wartości w rachunkowości.....	11
1.2. Wycena w teorii rachunkowości.....	18
1.3. Sprawozdanie finansowe w teorii rachunkowości i w wybranych standardach rachunkowości.....	30
1.4. Zasady sporządzania sprawozdania finansowego.....	52
1.5. Cechy jakościowe informacji zawartej w sprawozdaniu finansowym.....	66
Rozdział II. PROFESJONALNY OSĄD W TEORII I W STANDARDACH RACHUNKOWOŚCI	75
2.1. Istota i cel profesjonalnego osądu w teorii rachunkowości.....	75
2.2. Etapy procesu dokonywania profesjonalnego osądu.....	91
2.3. Problemy związane z dokonywaniem profesjonalnego osądu.....	100
2.4. Profesjonalny osąd w wybranych standardach rachunkowości.....	107
2.5. Analiza porównawcza stosowania profesjonalnego osądu w wybranych standardach rachunkowości.....	119
Rozdział III. PROFESJONALNY OSĄD W PRAKTYCE POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW - BADANIA EMPIRYCZNE	128
3.1. Cele badań empirycznych.....	128
3.2. Obszar i zakres badań empirycznych oraz próba badawcza.....	131
3.3. Narzędzia i metody badawcze.....	135
3.4. Wyniki badań empirycznych.....	139
3.5. Wnioski z badań empirycznych.....	174
Rozdział IV. ALGORYTM POSTĘPOWANIA PRZY STOSOWANIU PROFESJONALNEGO OSĄDU W WYCENIE BILANSOWEJ	179
4.1. Ocena znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej.....	179
4.2. Definicja profesjonalnego osądu w rachunkowości.....	183
4.3. Algorytm stosowania profesjonalnego osądu.....	189
4.4. Propozycje ujawnień dotyczących profesjonalnego osądu w sprawozdaniu finansowym.....	201
4.5. Wnioski i postulaty dla nauki oraz dla ustawodawcy.....	208
ZAKOŃCZENIE	215
BIBLIOGRAFIA	223
SPIS TABEL	237
SPIS RYSUNKÓW	239
SPIS ZAŁĄCZNIKÓW	241

WSTĘP

Działalność gospodarcza prowadzona przez jednostki jest nacechowana obecnie coraz większą złożonością przejawiającą się w dużej liczbie niestandardowych lub trudno mierzalnych zdarzeń, a także w zawłości przepisów prawa. Warunki gospodarcze w obecnych czasach szybko ulegają zmianie, wycena pozycji bilansowych sprawozdania finansowego podmiotu gospodarczego według wartości historycznej nie zawsze w sposób prawidłowy odzwierciedla rzeczywistość danej jednostki, stąd konieczność wyceny w wartości godziwej. Jednostki gospodarcze są zobligowane do raportowania wyników okresu sprawozdawczego wraz ze wskazaniem prognozowanej przyszłej sytuacji finansowej. Raportowanie prognozowanych wielkości wymusza na jednostkach stosowanie szacunków, często opartych na osądzie kierownictwa jednostki czy osoby odpowiedzialnej za dany obszar działalności podmiotu. Jednym z wymogów obecnej rachunkowości jest traktowanie sprawozdania finansowego jako źródła informacji dla potrzeb podejmowania decyzji, między innymi inwestycyjnych. Obecnie rachunkowość i sprawozdawczość finansowa nie są jedynie rejestratorem przeszłości, wymaga się od nich także ukierunkowania na przyszłość danej jednostki gospodarczej, mają prognozować przyszłość (Samelak, 2011, s. 156-157).

Potrzeby informacyjne odbiorców w ostatnich latach wzrastają. Inwestorzy oczekują coraz większej ilości istotnych informacji, nie tylko o charakterze liczbowym, ale także opisowych i niefinansowych. Ponadto, przedmiotem zainteresowania są nie tylko informacje dotyczące przeszłości, ale także dotyczące przyszłości działalności gospodarczej danej jednostki. Innymi słowy, sprawozdanie finansowe powinno zawierać informacje pomagające zaprognozować w pewnym sensie przyszłość jednostki. Należy jednak zauważyć, że dane te są danymi szacunkowymi i opartymi na osądzie czy przeświadczeniu.

Przesłanką stosowania profesjonalnego osądu jest także wzrost zasobów niematerialnych w przedsiębiorstwach, których wartości nie można w wielu wypadkach skalkulować inaczej niż za pomocą oszacowania, czyli osądu.

Profesjonalny osąd jest subiektywnym spojrzeniem osób go dokonujących, a w pewnych przypadkach nawet stronnictwym, ustosunkowaniem się do danego zdarzenia gospodarczego. Skwantyfikowanie zdarzenia gospodarczego opisanego jednostronnie i z nieobiektywnym spojrzeniem powinno znaleźć opis w sprawozdaniu finansowym, a przede wszystkim powinny zostać zaprezentowane założenia, które przyświecały osobie dokonującej osądu.

Osąd może dotyczyć wielu pozycji w sprawozdaniu finansowym, ale przede wszystkim dotyczy on pozycji składników majątku. Zastosowanie profesjonalnego osądu można zaobserwować zarówno w odniesieniu do wartości niematerialnych i prawnych (wśród nich kosztów prac rozwojowych), środków trwałych, zapasów i należności. Problem stosowania profesjonalnego osądu występuje również w odniesieniu do składników pasywów bilansu, na przykład rezerw i rozliczeń międzyokresowych, których skutki wpływają na koszty okresu bieżącego i okresów przyszłych.

Nierozstrzygniętą kwestią pozostaje także nazewnictwo stosowane do opisanie istoty profesjonalnego osądu. Często zamiennie używa się określeń: „profesjonalny osąd” i „zawodowy osąd”. Brak jest jednej obowiązującej definicji profesjonalnego osądu wykorzystywanego w rachunkowości. Brak jest również zasad i algorytmów postępowania w procesie wyceny przy zastosowaniu profesjonalnego osądu. Nie określono także zasad jego weryfikacji. Stosując osąd można wpaść w różnego rodzaju „pułapki” zarówno wewnętrzne (na przykład pośpiech, skróty, mechaniczne wykonywanie), jak i zewnętrzne (na przykład presja czasowa, ograniczone zasoby, przepisy prawne), a szczególnie te związane z nieprawidłową i niezgodną z rzeczywistością wyceną pozycji bilansowych.

Profesjonalny osąd nie został także umiejscowiony wśród metod wyceny, narzędzi i technik związanych z wyceną pozycji bilansowych. W literaturze przedmiotu istnieją szczerkowe opisy i opracowania w zakresie stosowania profesjonalnego osądu.

Kwestia profesjonalnego osądu w dużej mierze jest przedstawiona z punktu widzenia rewizji finansowej w Krajowych Standardach Badania. W tych standardach zawarte są wytyczne odnośnie wykonywania audytu i weryfikacji szacunków zawartych w pozycjach bilansowych, a zatem nie dotyczą one przeprowadzania procesu dokonywania profesjonalnego osądu.

Osąd dokonywany przy sporządzaniu sprawozdań finansowych zarówno zgodnie z zasadami rachunkowości wynikającymi z Polskich Standardów Rachunkowości¹ jak i wynikającymi z Międzynarodowych Standardów Rachunkowości wygląda podobnie,

---

¹ Autor dysertacji używa w niej następujących pojęć w poniżej wskazanym znaczeniu:

- **Polskie Standardy Rachunkowości** (krajowe regulacje w zakresie rachunkowości) to zasady rachunkowości wynikające z ustawy o rachunkowości, z przepisów wykonawczych do tej ustawy oraz z Krajowych Standardów Rachunkowości (PSR),
- **Międzynarodowe Standardy Rachunkowości** to łącznie Międzynarodowe Standardy Rachunkowości oraz Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej zatwierdzone przez Unię Europejską (MSR),
- **Amerykańskie Standardy Rachunkowości** to standardy rachunkowości obowiązujące w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (US GAAP),
- **Niemieckie Standardy Rachunkowości** to standardy rachunkowości obowiązujące w Niemczech (HGB).

jeśli nie identycznie. W żadnym z tych systemów osąd nie jest szczegółowo opisany, a jest dokonywany według uznania osoby go dokonującej. W związku z tym można domniemywać, że profesjonalny osąd może być instrumentem pomagającym kierownikowi jednostki w prezentowaniu innego aniżeli rzeczywistego obrazu jednostki gospodarczej.

Nierozstrzygniętą i nieopisaną w literaturze przedmiotu kwestią jest podmiot dokonujący profesjonalnego osądu. Czy jest to osoba czy może gremium osób? Podmiot dokonujący osądu także wpływa na jego wielkość, jego skwantyfikowanie. Czy jest to kierownik jednostki, księgowy, osoba zajmująca się technicznymi aspektami działalności przedsiębiorstwa, a może jednak zewnętrzny ekspert?

Konieczność stosowania profesjonalnego osądu to w pewnym stopniu efekt stosowania w coraz szerszym zakresie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, które są oparte na zasadach, a nie na regułach. Wielość i specyfika zdarzeń gospodarczych powodują, że nie można stworzyć reguł odnoszących się do każdego odrębnego zdarzenia. Próba opracowania reguł spowodowałaby ich ogromną liczbę, która i tak nie wyczerpywałaby pełnego katalogu możliwych zdarzeń. Można stwierdzić, że jest to swego rodzaju niedoskonałość reguł.

Stosowanie profesjonalnego osądu, jego rosnąca rola oraz wzrost jego popularności mogą w niektórych wypadkach prowadzić do pewnych nadużyć. Jednym z nich może być kreowanie wyniku dla udziałowców czy akcjonariuszy.

Wobec powyższych dylematów, zdaniem autora, istotną kwestią jest podjęcie badań odnoszących się do profesjonalnego osądu w procesie wyceny pozycji bilansowych sprawozdania finansowego, opracowanie algorytmu dokonywania profesjonalnego osądu oraz zasad jego dokumentowania i ujawniania w sprawozdaniu finansowym. Sprawozdania finansowe są sporządzane z uwzględnieniem zasad rachunkowości, a sedno tkwi w tym, aby pogodzić dwa teoretycznie sprzeczne ze sobą interesy: stosowanie zasady *true and fair view* (prawda materialna, czyli zgodna z rzeczywistością) oraz próbę „przypodobania się” udziałowcom albo akcjonariuszom.

Problem badawczy rozważany w dysertacji sprowadza się do zbadania znaczenia profesjonalnego osądu stosowanego przez kierownictwo jednostki gospodarczej w procesie wyceny pozycji bilansowych sprawozdania finansowego. W celu doprecyzowania problemu badawczego zostały określone poniższe pytania badawcze.

- Czym jest profesjonalny osąd?
- Czy profesjonalny osąd jest dokonywany poprawnie i jakie są praktyczne aspekty jego obecnego stosowania?

- Jaki jest związek pomiędzy profesjonalnym osądem, a prezentowanymi wartościami pozycji bilansowych sprawozdania finansowego?
- Czy jest możliwe, a jeśli tak, to w jaki sposób, udoskonalenie procesu dokonywania i dokumentowania profesjonalnego osądu, a także prezentacji odpowiednich ujawnień w sprawozdaniu finansowym?

Odzwierciedleniem powyższego problemu badawczego jest sformułowanie **hipotezy badawczej** o następującej treści: Brak jednolitych rozwiązań w zakresie stosowania profesjonalnego osądu prowadzi do niezgodnej z rzeczywistością wyceny bilansowej. Wzrost znaczenia profesjonalnego osądu powoduje, że staje się on istotnym problemem w wycenie bilansowej.

Celem głównym rozprawy jest ocena znaczenia profesjonalnego osądu w procesie wyceny bilansowej, opracowanie algorytmu dokonywania profesjonalnego osądu oraz zasad jego dokumentowania i ujawniania w sprawozdaniu finansowym.

Powyższy cel główny dysertacji został osiągnięty za pomocą celów cząstkowych, które obejmowały:

- przedstawienie istoty wyceny w rachunkowości oraz omówienie zasad sporządzania sprawozdania finansowego,
- omówienie istoty profesjonalnego osądu w teorii rachunkowości oraz postępowania przy jego dokonywaniu w wycenie pozycji bilansowych według wybranych standardów rachunkowości (system kontynentalny i amerykański) oraz ich porównanie,
- ocenę stosowania profesjonalnego osądu w sprawozdaniach finansowych sporządzanych przez polskich przedsiębiorców oraz przedstawienie zmian zachodzących w tym zakresie na przestrzeni wybranych 9 lat obowiązywania ustawy o rachunkowości (w latach 2011-2019),
- zaproponowanie definicji „profesjonalnego osądu” oraz algorytmu postępowania przy stosowaniu profesjonalnego osądu.

Rozprawa dotyczy badań z zakresu nauk społecznych, ulokowana jest w dyscyplinie ekonomia i finanse. **Obszarem badawczym** jest rachunkowość finansowa.

Przedmiotem rozprawy jest profesjonalny osąd stosowany w procesie wyceny pozycji bilansowych. Z kolei **podmiotem rozprawy** są polskie spółki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych albo na rynku NewConnect² oraz inne jednostki, sporządzające

---

² Giełda Papierów Wartościowych jako rynek główny oraz NewConnect jako alternatywny system obrotu prowadzone są przez Giełdę Papierów Wartościowych w Warszawie S.A.

sprawozdania finansowe zgodnie z Polskimi Standardami Rachunkowości albo Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości.

Źródła badawcze wykorzystane w niniejszej pracy to przede wszystkim pozycje z polskiej oraz międzynarodowej literatury dotyczącej rachunkowości i sprawozdawczości finansowej oraz przepisy prawa obowiązujące w tym zakresie.

Realizacja zarówno celu głównego pracy, jak i celów cząstkowych zdeterminowała wybór **metod badawczych**. W części teoretycznej, w rozważaniach dotyczących obszaru badawczego i przedmiotu badań wykorzystano głównie metodę krytycznej analizy literatury, metodę analizy krytyczno-porównawczej oraz metodę deskryptywną. Posłużono się również metodą analogii przy odnoszeniu ogólnego znaczenia pojęć do rachunkowości. Wnioski opracowano przy zastosowaniu metody syntezy oraz metody dedukcji. W części empirycznej zastosowano metody analizy finansowej oraz analizy porównawczej.

Badania empiryczne przeprowadzono dwuetapowo na dwóch różnych próbach. W pierwszym etapie poddano analizie sprawozdania finansowe wybranych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych i na rynku NewConnect. Z tego zakresu wyłączono spółki z sektora finansowego ze względu na wyższą ekspozycję informacji generowanych w ramach systemu rachunkowości jednostek. Natomiast drugi etap badań empirycznych stanowiło badanie ankietowe przeprowadzone w przedsiębiorstwach sporządzających sprawozdania finansowe zgodnie z ustawą o rachunkowości i zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości.

Celem obydwu etapów badań było zebranie informacji na temat znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej i uzyskanie odpowiedzi na pytania:

- w których pozycjach bilansowych zastosowano profesjonalny osąd?
- jaki istnieje jego związek z prezentowaną sytuacją finansową i majątkową jednostki?
- kto w rzeczywistości dokonuje profesjonalnego osądu?

Ponadto podjęto próbę porównania profesjonalnego osądu z przyjętymi przez podmioty gospodarcze zasadami rachunkowości w kwestii sposobów i metodologii jego dokonywania.

Zakres czasowy badań empirycznych pokrywa się z obowiązaniem w Polsce przepisów wynikających z ustawy o rachunkowości, zatem obejmuje lata od 1994 roku do 2022 roku.

Treść pracy zawarto w czterech rozdziałach, poprzedzonych wstępem i podsumowaniem w zakończeniu. Układ i struktura pracy zostały podporządkowane celom pracy oraz postawionej hipotezie.

Rozdział pierwszy poświęcono obszarowi badawczemu, jakim jest rachunkowość finansowa. Prowadzone rozważania odnoszą się do wyceny w teorii rachunkowości oraz sprawozdania finansowego. Przedstawiono różnice pomiędzy zasadami sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych sporządzonych zgodnie z: polskimi, międzynarodowymi, amerykańskimi i niemieckimi zasadami sporządzania sprawozdań finansowych.

W ramach pierwszego rozdziału został zrealizowany pierwszy cel szczegółowy dysertacji, którym jest przedstawienie istoty wyceny w rachunkowości (paradygmat wyceny) oraz omówienie zasad sporządzania sprawozdania finansowego.

W rozdziale drugim rozważania dotyczą przedmiotu rozprawy, czyli profesjonalnego osądu w rachunkowości finansowej. Wskazano przyczyny wzrostu znaczenia profesjonalnego osądu w procesie wyceny bilansowej i sporządzania sprawozdania finansowego, do których należy między innymi rosnący stopień skomplikowania rzeczywistości gospodarczej. W rozdziale omówiono także problemy i konsekwencje stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej. Problematyka profesjonalnego osądu nie jest szeroko opisywana w literaturze przedmiotu, zatem na początku rozdziału podjęto próbę uporządkowania pojęć związanych z profesjonalnym osądem. Ponadto zaprezentowano etapy stosowania profesjonalnego osądu i zmiany tego procesu na przestrzeni lat. W ostatniej części rozdziału dokonano analizy rozwiązań w zakresie profesjonalnego osądu zawartych w wybranych standardach rachunkowości.

Kolejna część rozprawy została poświęcona badaniom empirycznym. W trzecim rozdziale przedstawiono cel i metodykę przeprowadzonych badań, dobór próby badawczej, zakres badań, a także charakterystykę wykorzystanych narzędzi. Podmiotem badań były polskie przedsiębiorstwa sporządzające sprawozdania finansowe. Przedmiotem badań był profesjonalny osąd stosowany w procesie wyceny bilansowej i odzwierciedlony w sprawozdaniach finansowych.

Celem badań empirycznych była weryfikacja hipotezy, zgodnie z którą brak jednolitych rozwiązań w zakresie stosowania profesjonalnego osądu stwarza możliwości do niezgodnej z rzeczywistością wyceny bilansowej.

Badanie empiryczne przeprowadzono w dwóch etapach na losowo wybranych próbach. Pierwszą były spółki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych oraz na rynku NewConnect. Drugą próbę stanowiły jednostki sporządzające sprawozdania finansowe z siedzibą w województwie wielkopolskim. Dzięki badaniom empirycznym zebrano informacje na temat pozycji sprawozdań finansowych, w których jednostki zastosowały

profesjonalny osąd oraz na temat jego związku z prezentowaną sytuacją majątkową i finansową jednostki. Zebrano także informacje na temat osób, które dokonują osądu oraz na temat jego umiejscowienia w polityce (zasadach) rachunkowości danej jednostki. Dokonano także porównania osądu z przyjętymi przez badane jednostki zasadami rachunkowości w kwestii sposobów i metodologii dokonywania profesjonalnego osądu. Na końcu rozdziału przedstawiono wyniki i wnioski płynące z przeprowadzonych badań empirycznych.

W czwartym rozdziale dokonano oceny stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej przez spółki wybrane do każdej z prób oraz przedstawiono propozycję udoskonalenia sposobu jego dokonywania, zaproponowano także autorską definicję terminu „profesjonalny osąd”. Zaproponowano i omówiono autorski algorytm postępowania przy dokonywaniu profesjonalnego osądu oraz prezentację ujawnień w sprawozdaniu finansowym. Postulowany autorski algorytm postępowania przy stosowaniu profesjonalnego osądu powinien zwiększyć wiarygodność i porównywalność sprawozdań finansowych. W ramach sformułowanej definicji i algorytmu postępowania przy stosowaniu profesjonalnego osądu zarekomendowano także wytyczne w kwestii ujawnień w informacji dodatkowej celem umożliwienia czytelnikowi sprawozdania finansowego dokonania własnej oceny sprawozdania finansowego pod kątem ujawnionych wartości i planów jednostki (na przykład: inwestor w kwestii dokonania inwestycji, pracownik w kwestii podjęcia pracy lub jej kontynuowania w jednostce).

Końcowa część pracy zawiera wnioski z przeprowadzonych badań empirycznych oraz postulaty dotyczące nauki oraz dla ustawodawcy odnoszące się do regulacji prawnych związanych z profesjonalnym osądem.

W rozprawie zostały wykorzystane krajowe i zagraniczne źródła literaturowe (czasopisma naukowe, artykuły z czasopism, materiały konferencyjne oraz źródła internetowe), a także akty prawne i standardy z obszaru rachunkowości.

Treść pracy jest zgodna ze stanem prawnym obowiązującym na dzień 30 kwietnia 2022 roku.

Rozdział I.

WYCENA I SPRAWOZDANIE FINANSOWE W RACHUNKOWOŚCI

1.1. Istota pomiaru wartości w rachunkowości

Paradygmat to ogólnie uznane osiągnięcie naukowe, inaczej mówiąc – wzorzec lub model występujący w danym okresie w danej dziedzinie nauki. A. Karmańska (2009, s. 158-161) wskazuje na fakt, że z biegiem czasu paradygmaty w danej dziedzinie zmieniają się. Od dogmatu paradygmat różni się tym, że nie jest dany raz na zawsze, że podlega powolnym i ciągłym zmianom. Paradygmat jest logicznie i wewnętrznie spójny, jest w swej istocie prosty i daje możliwość tworzenia bardziej szczegółowych teorii. Spoglądając na rachunkowość jak na system informacyjny, z którego użytkownicy czerpią informacje do podejmowania decyzji, należy mieć na względzie paradygmat społeczno-ekonomiczny. Z tego paradygmatu wyrósł paradygmat metody bilansowej, który jest wykorzystywany do pomiaru wartości, ale jednocześnie nie wskazuje się sposobu dokonywania tego pomiaru. W związku z tym A. Karmańska (2009, s. 158-161) identyfikuje trzeci paradygmat rachunkowości – paradygmat wartości ekonomicznej, gdyż wartość ekonomiczna jest ciągle podstawą zainteresowania. Kładzie się jednak nacisk na jej wymiar *ex ante*, wartość przewidzianą z góry, na łączenie wartości z rachunkowości finansowej i zarządczej. Ale należy także zauważyć, że istnieją poglądy i zdania w teorii rachunkowości stanowiące o tym, że ten paradygmat nie spełnia cech paradygmatu, gdyż dopuszcza wieloznaczność.

Rachunkowość jest systemem informacyjnym, który umożliwia pomiar rezultatów działalności gospodarczej prowadzonej przez jednostki. Działalność zmienia się, często i coraz częściej występuje w sferze niematerialnej, jest coraz bardziej skomplikowana i zawiła, ale cel rachunkowości pozostaje ciągle ten sam: rzetelne i prawdziwe przedstawienie wyników działalności gospodarczej (Remlein, 2015, s. 167).

Natomiast K. Świetła (2017, s. 9) zauważa, że skomplikowane rozwiązania rachunkowe wymagają obecnie specjalistycznej wiedzy, która pozwoli w prawidłowy sposób odzwierciedlić sytuację majątkową i finansową jednostki. Autorka wskazuje na rosnącą rolę usług w procesie adaptacji nowych rozwiązań.

Termin „wartość” ma we współczesnym świecie wiele znaczeń. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że może on być interpretowany na wiele sposobów, co sprawia, że termin jest trudny i nieostry (Zieniuk, 2018, s. 13). Pojęcie wartości jest przedmiotem rozważań wielu

nauk, jak chociażby: ekonomii, filozofii, psychologii czy socjologii. W każdej z tych nauk pojęcie wartości jest odmiennie zdefiniowane.

Problemy związane z wartością i jej definiowaniem doprowadziły do wykształcenia się w naukach społecznych nowej teorii, aksjologii, czyli dyscypliny zajmującej się teorią wartości, w tym jej rodzajami, związkami między nimi, a także ich hierarchizacją. Aksjologia zawiera w sobie różnorodne koncepcje wartości, wskazując jednocześnie, że koncepcje te definiują wartość jako coś pozytywnego (Zieniuk, 2018, s. 14).

Przedstawiając po krótko rys historyczny można zauważyć, że termin „wartość” był przedmiotem rozważań starożytnych filozofów. Ksenofont, uczeń Sokratesa, zwrócił uwagę na podwójną wartość dobra w procesie wymiany. Z jednej strony dla sprzedającego dobro posiadało wartość zamienną, a z drugiej – dla kupującego wartość użytkową. Z kolei Arystoteles doszukiwał się wartości wewnętrznej przedmiotów. Dla Tomasza z Akwinu wartość przedmiotu wymiany była określona nie tylko poprzez wartość użytkową, ale także poprzez ilość i jakość pracy potrzebnej do wytworzenia produktu (Obrzeźgiewicz, 2017, s. 67). Natomiast twórcy ekonomii, przede wszystkim A. Smith i D. Ricardo, koncentrowali swoją uwagę na definicji wartości oraz poszukiwali jej źródła. Według A. Smith’a termin wartość posiada dwa znaczenia (Romanow, 1997, s. 46):

- użyteczność pewnego przedmiotu (wartość użytkowa),
- możliwość nabywania innych dóbr (wartość wymienna).

Zdaniem A. Smith’a (2007, s. 36) rzeczy mające wysoką wartość użytkową często mają niską wartość wymienną i odwrotnie. W celu zobrazowania różnic pomiędzy wartością użytkową, a wymienną A. Smith podaje w swojej pracy jako przykład wodę, która z jednej strony jest użyteczną rzeczą, a z drugiej strony nic nie można za nią otrzymać, co oznacza, że to dobro ma wysoką wartość użytkową, a nie ma wartości wymiennej. Natomiast na przykład diament nie ma wartości użytkowej, jednak ma wysoką wartość wymienną. Według A. Smith’a w kapitalizmie na wartość wymienną towaru składają się trzy elementy: płaça, zysk i renta gruntowa. Ich suma określa cenę naturalną towaru, czyli jego wartość (Romanow, 1997, s. 46).

Rozważania na temat pojęcia wartości w ujęciu A. Smith’a kontynuował D. Ricardo, który zajmował się przede wszystkim wartością wymienną, która zależy od ilości pracy potrzebnej do wytworzenia dóbr i od ich rzadkości. Według niego istnieją dobra, których wartość zależy tylko od rzadkości (na przykład rzeźby, obrazy), nie da się ich bowiem pomnażać pracą ludzką. Większość dóbr można jednak pomnażać, a czynnik rzadkości sprowadza się do różnych nakładów pracy. W gospodarce rynkowej, a takiej zwolennikiem

był D. Ricardo, wzrost podaży towarów ponad popyt powoduje spadek cen i odwrotnie. Tak więc jest on zwolennikiem teorii wartości opartej na pracy, gdzie wzrost wydajności pracy powoduje spadek wartości towarów, a czynnikiem wzrostu wydajności pracy jest postęp techniczny. Poglądy A. Smith'a oraz D. Ricardo są powszechnie uważane za klasyczną teorię wartości (Romanow, 1997, s. 50).

Z kolei K. Marks stwierdził, że źródłem pomnażania wartości jest praca ludzka, i że wartość wytworzona przez robotnika jest większa od wartości produktu. Z. B. Romanow (1997, s. 90-91) wskazuje, że nadwyżka wartości wytworzonej przez robotników ponad otrzymaną przez nich płacę stanowi wartość dodatkową. Wartość użytkowa i wartość wymienna wynikają z tego, że każdy produkt pracy ludzkiej zawiera w sobie treść materialną i społeczną, a przedmiotem sprzedaży nie jest praca, lecz siła robocza rozumiana jako zdolności fizyczne człowieka.

Pojęcie wartości w rachunkowości jest pojęciem wieloznacznym. W literaturze przedmiotu wyodrębnia się trzy grupy znaczeniowe tego pojęcia (Masztalerz, 2012a, s 71):

- wartość pomiaru,
- wartość ekonomiczną,
- wartość filozoficzną.

Pierwsza grupa znaczeniowa jest związana z koncepcją pomiaru i polega na przypisywaniu zdarzeniom liczb. Wartość ekonomiczna natomiast wywodzi się z koncepcji wartości pochodzącej z ekonomii klasycznej A. Smith'a oraz D. Ricarda i odwołuje się do wartości wymiennej lub użytkowej. Ostatnia z wyżej wymienionych, wartość filozoficzna, jest definiowana jako przedmiot osądu, w ramach którego wyróżnia się wartość subiektywną, obiektywną wartość wewnętrzną oraz obiektywną wartość instrumentalną.

Teoria pomiaru wywodzi się z nauk fizycznych, gdzie przedmiotom świata fizycznego przyporządkowuje się liczby będące przedstawicielem świata matematycznego (Napieček, 2012, s. 78).

Natomiast A. Karmańska (2009, S. 141) podaje podział teorii wartości na:

- teorie oparte na pracy (wartość jest określana przez pracę zawartą w produkcie),
- teorie subiektywnie pojmowanej użyteczności (związane z wartością użytkową, wartość zależy od użyteczności).

Zdaniem autorki współcześnie trudno jest zaakceptować wyżej wymienioną teorię wartości opartą na pracy, gdyż udział pracy ludzkiej w tworzeniu produktów jest zdecydowanie mniejszy niż w czasach powstawania teorii.

Z kolei A. Mazur (2011, s. 40-42) definiuje wartość w rachunkowości jako „empiryczną cechę obiektów bądź zjawisk zachodzących w jednostkach gospodarczych, której wysokość w jednostkach pieniężnych jest określana z wykorzystaniem metod pomiaru w zależności od obszaru zastosowania”. Ponadto autorka wymienia następujące atrybuty wartości w rachunkowości, a poprzez to czynniki na nią wpływające (Mazur, 2011, 41-42):

- wartość nie ma samodzielnego charakteru; nie jest samoistnym bytem, lecz powstaje na podstawie innego bytu,
- wartość ma charakter empiryczny, a jej opis pozwala na ocenę wprost danego obiektu,
- opisanie wartości odbywa się na drodze pomiaru, który jest zakończony wydaniem osądu o jej wysokości,
- sam fakt istnienia wartości jest obiektywny i niezależny od przedmiotu,
- jakość wartości ma charakter zobiektywizowany, to znaczy nie jest całkowicie obiektywna, ponieważ pomiaru zawsze dokonuje istota niedoskonała, którą jest człowiek, ale zamiarem człowieka jest ukazanie wiernego obrazu rzeczywistości,
- wartość ma charakter względny, gdyż jej wysokość jest uzależniona od sposobu pomiaru i wynika to z różnych celów zastosowania wartości,
- wartość nie jest wyznaczana pod wpływem emocji, lecz na podstawie obiektywnych przesłanek,
- wartość ma charakter powszechny, gdyż wszystkie zjawiska lub obiekty wykorzystywane w działalności gospodarczej są przedmiotem zainteresowania systemu rachunkowości z uwzględnieniem ich wartości.

M. Masztalerz (2012a, s. 71) twierdzi, że wartość w rachunkowości zależy od podmiotu, przedmiotu, miejsca, czasu i metody pomiaru. Każdy podmiot gospodarczy działa w określonym otoczeniu, w którym istnieje wiele stron, które są zainteresowane wynikami oraz dokonaniem jednostki, dlatego wartość jest uzależniona od odbiorców informacji. Tymi odbiorcami są interesariusze wewnętrzni, jak kierownictwo jednostki i pracownicy, a także interesariusze zewnętrzni, na przykład kontrahenci, instytucje finansowe oraz instytucje państwowe. Każda z tych osób czy instytucji ma swoje potrzeby informacyjne, ale cechą wspólną jest kierowanie się wzrostem wartości przedsiębiorstwa, ponieważ każdy z nich uczestniczy w procesie konsumpcji wzrostu wartości.

W czasach globalnej gospodarki XXI wieku za kreowanie wartości odpowiadają już nie tylko usługi, produkcja czy obrót gospodarczy. Do współczesnych określeń wartości w rachunkowości należy zaliczyć także czynniki o charakterze globalnym, między innymi wojny ekonomiczne, rynki finansowe, piractwo, decyzje polityków czy wprowadzanie na rynek podróbek światowych marek. Wszystkie powyższe czynniki wpływają na wartość ujawnianą w rachunkowości. Prawidłowo zaprojektowany system rachunkowości podczas księgowania czy rewizji sprawozdań finansowych musi te czynniki uwzględniać (Kamela-Sowińska, 2014, s. 27).

Określanie wartości jest konieczne do dokonywania ocen i porównań, które następnie prowadzą do podejmowania decyzji. Dokonywanie ocen to dokonywanie wyborów i ich porządkowanie.

Wartość według definicji zamieszczonej w Słowniku języka polskiego PWN (Szymczak 2002, s. 660) jest „cechą jakiejś rzeczy dającą się wyrazić równoważnikiem pieniężnym lub innym środkiem płatniczym”.

Natomiast A. Karmańska (2009, s. 138) wskazuje, że wartość jest cechą pojawiającą się u ludzi i cechą rzeczy. Ważną kwestią jest postrzeganie obiektu zainteresowania jako obiektu zaangażowanego w prowadzenie działalności gospodarczej lub poza nią. W drugim przypadku, pozabiznesowym, ocena jest subiektywna, gdyż zależy od osoby dokonującej wyceny, od jej preferencji i uwarunkowań kulturowych. W tym ujęciu mówi się o wartościach w znaczeniu kulturowym, pozabiznesowym. Natomiast w pierwszym, gospodarczym przypadku obiekt wartości ma przynosić korzyści ekonomiczne. A. Karmańska (2009, s. 139) nazywa to wartością w rozumieniu biznesowym. Wartość odzwierciedla osąd osoby go dokonującej, który oparty na analizie zjawisk gospodarczych.

W literaturze przedmiotu wskazywana jest także kwestia wieloznaczności pojęcia wartości ekonomicznej. A. Karmańska (2009, s. 142-143) zdefiniowała wartość ekonomiczną jako odzwierciedlającą „osąd danej osoby, przeprowadzony w stosunku do każdego składnika zasobów zaangażowanych w kierowaną przez nią działalność gospodarczą, co do możliwości uznania danego składnika za źródło generowania korzyści ekonomicznych”. Tymi zasobami są na przykład: rzeczy, systemy, prawa, wiedza, koncepcje zarządcze, metody.

Wartość ekonomiczna zasobu zmienia się w czasie, dlatego wymaga ciągłego przeprowadzania rachunku efektywności działalności gospodarczej. Jest zatem oparta na szacunkach, prognozach i osądach, czyli opiera się na przyszłych działaniach (Karmańska, 2009, s. 143).

W działalności gospodarczej mamy do czynienia z wieloma rodzajami wartości, które przedstawiono w tabeli 1.1.

Tabela 1.1. Przykładowe określenia terminu „wartość” występujące w ekonomii

Wartość	Przykładowe znaczenie
Bieżąca	Obecna wartość przyszłej kwoty środków pieniężnych
Ekonomiczna	Wyraża zdolność aktywów do dostarczania wolnych przepływów pieniężnych
Godziwa	Sprawiedliwa, uczciwa, rzetelna, wyznaczona podczas swobodnych negocjacji pomiędzy niepowiązаныmi i dobrze poinformowanymi stronami danej transakcji
Firmy	Inaczej: zdolność jednostki do generowania zysków w przyszłości
Początkowa	Historyczna wartość nabycia środków trwałych
Księgowa netto	Wartość bilansowa, po odpisach umorzeniowych i ewentualnych odpisach aktualizujących
Likwidacyjna	Wartość rynkowa likwidowanego majątku jednostki pomniejszona o koszty sprzedaży
Nominalna	Związana z akcjami i udziałami oraz środkami pieniężnymi
Emisyjna	Cena, za jaką nabywa się udziały lub akcje
Zabezpieczenia	Ustalona przez kapitałodawcę wartość składnika aktywów wykorzystywanego jako zabezpieczenie
Podatkowa	Wartość aktywów i pasywów ustalona zgodnie z przepisami podatkowymi
Rezydualna	Wartość końcowa, rynkowa, ustalona na koniec ekonomicznego okresu użytkowania składnika aktywów
Rynkowa	Wartość składnika aktywów będącego przedmiotem obrotu
Odtworzeniowa	Kwota niezbędna do zastąpienia nowymi istniejących aktywów trwałych
Szacunkowa	Wartość przy braku jasno zdefiniowanej wartości rynkowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Karmańska (2009, s. 144-149).

W naukach ekonomicznych wybór dokonywany jest na podstawie wartości wyrażonej w pieniądzu, który jest miernikiem dóbr. Wartość jest utożsamiana z użytecznością dobra, jaką rzecz daje użytkownikowi. Dlatego też w rachunkowości z wartością nierozzerwalnie wiąże się jej pomiar jako wyznacznik wartości. Pomiar to ustalanie wartości zgodnie z przyjętymi zasadami. Wyniki pomiaru mogą być prezentowane w wielu kategoriach i jednostkach, natomiast wyniki wyceny zawsze prezentuje się w jednostkach pieniężnych.

A. Hołda (2015, s. 12-14) twierdzi, że oczekiwania odbiorców sprawozdania finansowego są podstawą do wybrania prawidłowej metody pomiaru. Pomiar według autora jest przypisywaniem liczb do przedmiotów, a także do zdarzeń gospodarczych, a odbywa się on za pomocą stosowania różnych i dostępnych metod. Pomiar składa się z dwóch aspektów: pomiaru wyniku finansowego oraz wyceny zasobów (majątku i kapitału). Pomiar dokonuje się poprzez wycenę, a efektem wyceny jest wartość (kwota). Wycena wartościuje przebieg i rezultaty prowadzonej działalności gospodarczej. Wycena zależy od tego

kto i na jakie potrzeby ją wykonuje, na przykład czy dla inwestora w celach spekulacyjnych czy dla inwestora w celu kontynuowania działalności gospodarczej danej jednostki.

Natomiast M. Frenzel (2011, s. 14) twierdzi, że dokonując pomiaru należy mieć na uwadze to, że wycena w rachunkowości ma charakter umowny. Wartości prezentowane w sprawozdaniu finansowym są pochodną przyjętych wcześniej założeń, dlatego wartości te mogą być dowolnie kreowane. Pomiar jest kwestią przyjęcia odpowiednich założeń, które w danym momencie mogą zniekształcić wartość składnika na korzyść zainteresowanej tym grupy.

W wyznaczaniu wartości wpisany jest subiektywizm, który nie ogranicza uniwersalności jej określania (Zieniuk, 2018, s. 26). Uniwersalność stosowania wartości przez wszystkich, którzy uczestniczą w życiu społeczno-ekonomicznym, jest jej atrybutem, mimo że w końcowym efekcie może dawać właśnie subiektywne, bardzo indywidualne, niejednakowe i różne wyniki. Subiektywizm wartości i różnorodność czy niejednoznaczność wyceny są podstawą dalszych rozważań i analizy profesjonalnego osądu. W naukach ekonomicznych występuje szacunkowe określanie wartości, z czym wiąże się wiele kontrowersji.

P. Zieniuk (2018, s. 25) wskazuje, że współcześnie akceptowana jest koncepcja D. Hume'a, zgodnie z którą to przede wszystkim preferencje i chęci nadają danej rzeczy wartość. Jest ona zwana także koncepcją gustu, gdyż przeżycia i doznania mają charakter subiektywny, a od gustu człowieka zależy, jakiego dokona wyboru.

We współczesnej ekonomii opartej na wiedzy oraz informacji wyzwaniem dla rachunkowości staje się pomiar wartości ekonomicznej. Rachunkowość utożsamiana z pomiarem jest definiowana jako kwantyfikacja zdarzeń gospodarczych (Micherda, 2001, za: Zieniuk, 2018, s. 28), a pomiar stanowi podstawę rachunkowości (Salvary, 1998, za: Zieniuk, 2018, s. 28). Przez wycenę w rachunkowości rozumie się wartościowy pomiar zdarzeń gospodarczych. Miernikiem wyceny jest cena będąca pieniężnym wyznacznikiem wartości.

Pomiar natomiast, według definicji słownikowej, jest to „ustalenie miary określonej wielkości fizycznej”, innymi słowami to ujmując: „mierzenie, wynik mierzenia” (Dubisz, 2008, s. 331).

Celem pomiaru według M. Remlein (2008, s. 135) jest ustalenie przepływu pieniężnego oraz przyrostu wartości jednostki, co ułatwia użytkownikom sprawozdania finansowego ocenę efektywności działań jednostki i podejmowanie decyzji.

Pomiar jest dokonywany przed wyceną, jest związany z gromadzeniem danych w ramach procesu informacyjnego rachunkowości. Wycenę przeprowadza się na podstawie wyników pomiaru (Szczypta, 2018, s. 24).

A. Mazur (2011, s. 43) wskazuje, że pomiar to proces wartościowania obiektów rzeczywistych. Zdaniem autorki wycena jest wartościowym pomiarem w rachunkowości, jest także typem pomiaru, a więc jest pomiarem w jednostkach pieniężnych.

Z powyższych rozważań wynika, że rezultatem pomiaru danej pozycji sprawozdania finansowego może być kilka wartości, w zależności od zastosowanej metody wyceny. Każda z tych wartości może być uznana za prawidłową w zależności od przyjętych założeń. Dokonanie wyboru określonej wartości wymaga przyjęcia kolejnych kryteriów.

1.2. Wycena w teorii rachunkowości

A. Kamela-Sowińska (1993, s. 12-13) określa teorię rachunkowości jako naukę o pomiarze ekonomicznych wartości. Jej zdaniem wycenę należy rozpatrywać na tle pojęcia pomiaru. Wycena jest pomiarem stanu i ruchu czynników produkcji dokonywanym w jednostkach pieniężnych. Innymi słowy, wycena jest procesem poszukiwania iloczynu stawek pieniężnych i ilości wycenianych obiektów. Polega ona na dokonaniu pomiaru wartościowego jednostki i jej składników majątkowych oraz efektów ekonomicznych podjętych w przeszłości decyzji przy jednoczesnym zachowaniu takiej jakości informacji, która zapewni jej odbiorcom możliwość oceny efektów tych działań i wyboru najkorzystniejszego wariantu decyzji dotyczącej przyszłości (Kamela-Sowińska, 1996, s. 134-136).

Z kolei M. Remlein (2008, s. 136-138) wskazuje, że wycena to działanie polegające na przyporządkowaniu określonej wartości przedmiotom wyceny (na przykład składnikom majątkowym, kapitałowym czy wynikowym) przy uwzględnieniu takich czynników jak: cel, moment oraz przedmiot wyceny, gdyż te wszystkie czynniki wpływają łącznie na wycenę tego przedmiotu.

E. A. Hendriksen i M. F. van Breda (2002, s. 488-490) uznali przyporządkowanie wielkości liczbowych obiektom (takim jak aktywa, w tym środki trwałe oraz należności, lub działania czy zdarzenia, takie jak produkcja, sprzedaż produktów, wypłata dywidendy) za proces wyceny, w której funkcjonują przede wszystkim informacje o charakterze pieniężnym, ale także te o charakterze niepieniężnym, na przykład liczba zatrudnionych czy zdolności produkcyjne.

S. Hońko (2014, s. 38) zaproponował ograniczenie liczby terminów związanych z wyceną do „triady pojęć”, czyli:

- podstawy wyceny, czyli ogólne podejście do wyceny, a nie szczegółowe wytyczne, powinny one posiadać ramy wyceny i stanowić zbiór parametrów wyceny o podobnej treści ekonomicznej (na przykład koszt historyczny albo wartość bieżąca),
- parametry wyceny, czyli procedury ustalania wartości, uwzględniające spójne dane oraz przyjętą metodę,
- zasady wyceny, czyli zbiór reguł stosowanych do wyceny poszczególnych pozycji.

Wycena to proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich będą zaprezentowane poszczególne składniki sprawozdania finansowego (Samelak, 2010, s. 105). Ujmowanie w rachunkowości odmiennych i różnych co do istoty obiektów wyceny w jednostkach pieniężnych pozwala natomiast na ich porównywanie.

Wycena jest ważnym etapem procesu sporządzania sprawozdania finansowego. Polega na wartościowym ujęciu składników majątkowych i finansowych w sprawozdaniu finansowym, a innymi słowami to ujmując – polega na przyporządkowaniu wielkości pieniężnych składnikom bilansu i zdarzeniom gospodarczym (Hendriksen i van Breda, 2002, s. 489). W tym ujęciu wycena powinna się odbywać z zastosowaniem pewnych istniejących i wybranych metod.

A. Świerczyńska (2011a, s. 10-11) z kolei nadmienia, że wycena jest procedurą (tokiem postępowania, algorytmem i sposobem), za pomocą której ustalana jest wartość pozycji bilansowych.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości definiują wycenę jako „proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mają zostać ujęte i wykazane w bilansie oraz sprawozdaniu z całkowitych dochodów³” (*Międzynarodowe Standardy...*, 2013, s. 60).

Istotne warunki w procesie dokonywania wyceny, na jakie zwraca uwagę M. Remlein (2008, s. 135-136), są następujące:

- cel wyceny,
- moment jej przeprowadzenia,
- przedmiot wyceny i jego rozmiary,
- przyjęte w polityce rachunkowości metody wyceny.

---

³ W polskim prawie bilansowym odpowiednikiem sprawozdania z dochodów jest rachunek zysków i strat.

Zdaniem A. Kameli-Sowińskiej (2006, s. 23-24) najistotniejszymi celami wyceny dla odbiorców zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych są:

- określenie wartości jednostki na potrzeby przeniesienia własności czy też wniesienia aportu do innej spółki albo podziału jednostki,
- planowanie produkcji i inwestycji, podniesienie efektywności, rozwój jednostki, poszukiwanie źródeł finansowania, wybór strategii działania, ocena działalności gospodarczej,
- określenie wartości majątku na potrzeby na przykład: wyłączenia lub przyjęcia nowych wspólników, połączeń jednostek, ubezpieczeń majątku, podatkowe czy ekspertyz sądowych.

E. A. Hendriksen i M. van Breda (2002, s. 506-510) wskazują, że cele wyceny zależą od celu jej dokonywania. W związku z tym cele wyceny można podzielić na :

- syntaktyczne, w których wynik powinien być rezultatem logicznych i spójnych zasad; przyjmuje się, że jeśli użytkownicy sprawozdania finansowego rozumieją te zasady, to będą w stanie prawidłowo zinterpretować wynik,
- semantyczne, zapewniające, że stosowane metody wyceny dokładnie i rzetelnie będą oddawały rzeczywistość,
- pragmatyczne, skoncentrowane na użyteczności.

Drugim wymienionym przez M. Remlein (2008, s. 136-137) warunkiem w procesie wyceny jest miejsce i czas jej dokonywania, a więc moment wyceny. W zależności od tego momentu wyróżnia się wycenę bieżącą i bilansową. Wyceny bieżącej dokonuje się w momencie nabycia czy wytworzenia składnika aktywów. Jest ona wartością, po której przedmiot wyceny zostanie początkowo ujęty w księgach rachunkowych. Natomiast wycenę bilansową przeprowadza się na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego. Wycena powinna uwzględniać zmiany wartości składników majątku w okresie sprawozdawczym, a także zmiany źródeł ich finansowania na dzień bilansowy.

Kolejnym warunkiem procesu wyceny jest określenie przedmiotu (obiektu) wyceny. W rachunkowości przedmiotem tym jest jednostka lub występujące w niej zdarzenia gospodarcze i ich efekty w postaci wartościowej. Następnie efekty te w postaci wartościowej prezentowane są w sprawozdaniu finansowym, a przede wszystkim w jego dwóch najważniejszych składnikach: bilansie oraz rachunku zysków i strat. Poszczególne kategorie prezentacji wprowadzone są przez ustawę o rachunkowości. Ważna jest tutaj jeszcze jedna kwestia – przedmiot wyceny może dotyczyć istniejących i użytkowanych obiektów,

ale także zniszczonych lub zużytych. W związku z tym przedmiot wyceny może posiadać w tym samym momencie różne wartości (na przykład wartość na potrzeby zakupu i wartość na potrzeby sprzedaży), a wynika to z różnego traktowania wycenianego przedmiotu. Zależy to od celów, dla których wycena jest przeprowadzana. Każdy obiekt wymaga zastosowania właściwej metody wyceny i indywidualnego podejścia, które będzie uwzględniało specyficzne warunki funkcjonowania przedmiotu wyceny (Kamela-Sowińska, 1993, s. 34).

Przedmiotem wyceny jest majątek podmiotu gospodarczego. Z punktu widzenia rachunkowego majątkiem tym są aktywa (trwałe i obrotowe). A. Kamela-Sowińska (1993, s. 29-33) zauważa, że przedmiotem wyceny jest także przedsiębiorstwo, którego zasoby nie są tożsame z posiadanym majątkiem, który jest częścią tych zasobów. Przedsiębiorstwo jest szczególnym przypadkiem dobra, bowiem jest to organizacja materialnych i niematerialnych składników majątku, a także zasobów ludzkich, zorientowana na maksymalne wykorzystanie ich wartości użytkowej.

W rozważaniach nad wyceną należy przyjrzeć się także funkcjom, jakie spełnia wycena. Zdaniem T. Budziaka (za: Obrzeźgiewicz, 2017, s. 102) do funkcji wyceny zalicza się:

- doradcą (decyzyjną),
- pośredniczącą,
- argumentacyjną,
- informacyjną.

Funkcja doradcza spełniana jest przez dostarczenie informacji w związku z planowanymi transakcjami (na przykład kapitałowymi) oraz decyzjami zarządczymi. Funkcja pozwala również ustalić wartości graniczne, czyli maksymalną lub minimalną cenę, za jaką warto sprzedać lub nabyć dany składnik, dlatego metoda wyceny musi być odpowiednio dobrana. **Funkcja pośrednicząca** wyceny natomiast realizowana jest najczęściej poprzez niezależną od stron transakcji osobę, która dokonuje niezależnej wyceny składnika. Z kolei dostarczenie informacji o metodach wyceny i jej wiarygodności to spełnienie **funkcji argumentacyjnej** wyceny. Ostatnią z funkcji wyceny, jaką jest **funkcja informacyjna**, można powiązać z funkcją doradczą, gdyż jej istotą jest dostarczanie uzyskanych w procesie wyceny informacji dla potrzeb zarządzania jednostką.

W literaturze przedmiotu można spotkać pogląd stanowiący o tym, że funkcje wyceny i funkcje rachunkowości są tożsame (Obrzeźgiewicz, 2017, s. 103). Natomiast A. Jastrzębowski (2015, s. 87-88) wymienia funkcje rachunkowości, które także zdaniem autora niniejszej dysertacji można nazwać funkcjami wyceny:

- informacyjną,
- kontrolną,
- dowodową,
- sprawozdawczą,
- analityczną.

Funkcja informacyjna wyceny przejawia się przekazywaniem informacji służącej celom decyzyjnym w sposób kompleksowy, zarówno dla użytkowników zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Cele decyzyjne funkcji wyceny dotyczą przyszłości jednostki. Polega ona na odniesieniu się do przyjętych wartości brzegowych i istniejących alternatyw. Funkcja ta, zwana także doradcą, w sposób najbardziej adekwatny realizuje cel rachunkowości zarządczej polegający na dostarczeniu informacji niezbędnych przy podejmowaniu decyzji przez zarządzających (Kamela-Sowińska, 1993, s. 23).

Wycena w teorii rachunkowości spełnia **funkcję kontrolną** poprzez realizację takich zadań jak (Jastrzębowski, 2015, s. 78):

- zabezpieczanie majątku przed zniszczeniem lub kradzieżą,
- bardziej efektywne zarządzanie majątkiem oraz kapitałami jednostki,
- ochrona interesów właścicieli i kontrahentów poprzez utrzymanie płynności finansowej.

Kolejną funkcją, którą powinna spełniać wycena, jest **funkcja dowodowa**. Przejawia się ona prowadzeniem prawidłowej dokumentacji księgowej, a także w tym, że zgromadzona dokumentacja będzie wiarygodna i rzetelna, a poprzez to możliwa do wykorzystania przez użytkowników prywatnych oraz publicznych.

Dla użytkowników sprawozdań finansowych istotną funkcją wyceny jest jej **funkcja sprawozdawcza**, zwana także komunikacyjną (Kamela-Sowińska, 2006, s. 23). Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym są podstawą oceny kondycji finansowo-majątkowej danej jednostki i ważnym wyznacznikiem w procesie podejmowania decyzji.

Ostatnią wskazaną funkcją wyceny jest **funkcja analityczna** przejawiająca się w tym, że powstałe w rachunkowości informacje finansowe najpierw są analizowane, potem są wyciągane wnioski, a następnie tworzone są projekcje dotyczące przyszłości w celu podejmowania odpowiednich decyzji. Analityczna funkcja rachunkowości wynika z niewystarczającej użyteczności informacji generowanych przez system rachunkowości w procesach decyzyjnych (Jastrzębowski, 2015, s. 86).

Przeprowadzona analiza funkcji wyceny i funkcji rachunkowości potwierdza ich tożsamość oraz w pewnym sensie identyczność. Najważniejszą funkcją wyceny jest funkcja

informacyjna. Wiarygodna informacja jest użyteczna; jest także podstawą zaprezentowanego w sprawozdaniu finansowym rzetelnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu.

Postrzeganie wyceny w systemach rachunkowości poszczególnych krajów oparte jest na dwóch rozbieżnych podejściach, zwanych koncepcjami wyceny: wartościowa i transakcyjna (Matuszak, 2012, s. 7-8).

Nadrzędną cechą informacji finansowej jest cecha wiernego i rzetelnego obrazu (ang. *true and fair view*) nazywana także koncepcją wiernego i rzetelnego obrazu jednostki, albo koncepcją przewagi treści nad formą (ang. *substance over form*) (Gmytrasiewicz i Karmańska, 2006, s. 16).

Koncepcja wartościowa, zwana także bilansową, reprezentująca podejście przyszłościowe (prospektywne), stosowana jest głównie w krajach anglosaskich, a jego założenia są następujące:

- prawidłowa i kompletna wycena aktywów i zobowiązań, która bazuje na wartościach godziwych,
- przychód osiągany jest przez jednostkę w momencie wzrostu jej aktywów bądź spadku zobowiązań, zysk w tym modelu zawiera część zrealizowaną jak również niezrealizowaną, czyli wynikającą z przeszacowań,
- głównym elementem sprawozdania finansowego jest bilans, czyli rzetelne ustalenie aktywów netto.

Druga z **koncepcji**, zwana **wynikową albo transakcyjną**, reprezentująca podejście przeszłościowe (retrospektywne), wykorzystywana jest w państwach Europy kontynentalnej, a jej założeniami są:

- wycena aktywów i zobowiązań dokonywana jest na wartościach historycznych,
- koncentruje się na pomiarze i prezentacji wyniku finansowego za okres sprawozdawczy,
- ujmowanie przychodu możliwe jest jedynie w momencie sprzedaży,
- w bilansie prezentowany jest rachunek reszt, czyli pozostałość nieużytych zasobów.

Głównym celem koncepcji transakcyjnej jest zaprezentowanie informacji o zdarzeniach, które nastąpiły w jednostce w przeszłości, a najważniejszym elementem sprawozdania finansowego jest rachunek zysków i strat.

W literaturze przedmiotu wymienia się dwa podejścia: historyczne i przyszłościowe. Historyczne podejście wykorzystuje koszty (ceny) historyczne, a podejście przyszłościowe koszty (ceny) bieżące. Te dwa wskazane nurty zawierają w sobie kolejne podziały,

co powoduje, że w rachunkowości zastosowanie mają poniższe metody wyceny (*Międzynarodowe Standardy...*, 2013, s. 29-62):

- kosztu historycznego,
- kosztu bieżącego,
- wartości realizacji,
- wartości bieżącej.

Należy zauważyć, że w regulacjach krajowych z zakresu rachunkowości nie definiuje się metody wyceny (Matuszak, 2012, s. 135). Polskie prawo bilansowe wskazuje przy wycenie każdego składnika sprawozdania finansowego, z jakich metod wyceny można skorzystać. Podczas analizy zapisów ustawy o rachunkowości i założeń koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości można zauważyć, że obydwa rozwiązania są podobne, ale trzeba mieć na względzie zarówno zakres stosowania, jak i fakt, że ujęcie w bilansie czy w rachunku zysków i strat skutków wyceny daną metodą mogą być różne. W tabeli 1.2 przedstawiono metody wyceny i przyporządkowane im parametry (techniki) wyceny.

Tabela 1.2. Metody i parametry wyceny

Metoda wyceny	Ujęcie ze względu na koszt		Ujęcie ze względu na wartość	
	metoda kosztu historycznego	metoda kosztu bieżącego	metoda wartości realizacji	metoda wartości bieżącej
Parametr wyceny (technika wyceny)	cena nabycia, koszt wytworzenia	cena rynkowa, wartość godziwa	cena sprzedaży netto, wartość likwidacyjna	zdyskontowane przepływy pieniężne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Remlein (2008, s. 144), Ł. Matuszak (2012, s. 135), Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej w *Międzynarodowych Standardach...* (2013, s. 29-62).

Należy zauważyć, że w ramach każdej z metod wyceny rozróżnia się techniki wyceny. Przy zastosowaniu technik wyceny osiąga się miernik wartości w każdej z metod wyceny.

Założenia koncepcyjne nie dają pierwszeństwa żadnej z powyższych metod wyceny, nie wskazują metody preferowanej (*Międzynarodowe Standardy ...*, 2013, s. 29-62). Metody te mogą być stosowane w różnych kombinacjach i połączeniach ze sobą wynikających z odpowiednich Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

Metoda kosztu historycznego to klasyczna metoda wyceny, najczęściej stosowana w rachunkowości, zgodnie z którą wartość aktywów i pasywów ustala się według cen (kosztów) aktualnych w momencie nabycia (wytworzenia) tych składników. Metoda ta nie uwzględnia zmian wartości, które następują wraz z upływem czasu.

Metoda kosztu bieżącego zakłada natomiast wycenę składników majątkowych po aktualnych cenach nabycia (kosztach wytworzenia), a składniki pasywów wyceniane są w wysokości kwot wymaganych do ich aktualnej realizacji.

Metoda wartości realizacji zakłada wycenę aktywów w wysokości kwoty pieniężnej możliwej obecnie do uzyskania przy zbyciu składnika aktywów podczas normalnej rynkowej transakcji, czyli według ceny pomniejszonej o dodatkowe koszty, jakie należałoby ponieść w celu sprzedaży tego składnika. Zobowiązania ujmuje się w wartości kwoty wymaganej w momencie ich realizacji, czyli w wysokości niezdyktowanej wartości środków pieniężnych. Problemem jest oszacowanie tych dodatkowych kosztów obniżających cenę sprzedaży.

Ostatnią z metod jest metoda wartości bieżącej. Jej stosowanie oznacza, że aktywa wycenia się w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych wpływów pieniężnych netto, które dana pozycja wypracuje w toku swej działalności gospodarczej. Z kolei wartość zobowiązań ustala się w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych wpływów pieniężnych, przewidywanych jako wymagane do zapłaty w normalnym toku swej działalności gospodarczej. Zdaniem Ł. Matuszaka (2012, s. 145) metoda niweluje zasadę memoriału i zasadę współmierności, gdyż pozwala na ujmowanie w wyniku finansowym niezrealizowanych zysków i strat.

Oceniając możliwość zastosowania powyższych metod można stwierdzić, że metoda kosztu historycznego, która nie uwzględnia bieżących cen, staje się niejako mniej użyteczna, gdyż brak jest informacji o aktualnej wartości składnika majątkowego. Natomiast metoda kosztu bieżącego nie może być stosowana do wszystkich składników majątkowych (na przykład produktów sezonowych). Polskie prawo bilansowe daje do wyboru kilka metod wyceny, także metody związane z ujawnieniem wartości rynkowej wycenianego obiektu.

Koncepcje zachowania kapitału, zwane także teoriami, poruszają kwestię zdolności podmiotu gospodarczego do kontynuowania działania, do odtworzenia kapitału zaangażowanego w działalność gospodarczą, do jego zdefiniowania i wyceny (Remlein, 2008, s. 147 i 151). Każda pozycja występująca w sprawozdaniu finansowym jest przedstawiona w mierniku pieniężnym. Należy jednak mieć na względzie to, że wartość pieniądza w czasie zmienia się i właśnie koncepcje zachowania kapitału zwracają uwagę na ten aspekt.

Jednostka gospodarcza wtedy osiąga zysk, gdy wartość aktywów netto na koniec roku obrotowego przewyższa wartość aktywów netto na początek roku obrotowego, po wyeliminowaniu skutków operacji finansowych związanych z wypłatami na rzecz

właścicieli i wkładami wniesionymi przez nich w formie kapitału podstawowego czy dopłat do kapitału. Tak ustalona teoria zachowania kapitału jest zgodna z podejściem bilansowym, gdyż na wielkość kapitału własnego (aktywów netto) wpływ ma nie tylko wynik finansowy wygenerowany przez jednostkę w ciągu roku obrotowego, ale także zdarzenia gospodarcze ujęte bezpośrednio w kapitale własnym, z pominięciem rachunku zysków i strat (Helin, 2006, s. 83).

M. Remlein (2008, s. 147) i H. Buk (2018, s. 27-28) zwracają uwagę, że pojęcie kapitału może być rozumiane w dwojaki sposób: jako zachowanie zainwestowanego kapitału (koncepcja finansowa) oraz jako zachowanie możliwości produkcyjnych majątku, inaczej zachowanie substancji majątkowej czy koncepcja rzeczowa. Wybór spośród dwóch wyżej wymienionych sposobów określania kapitału zależy od potrzeb użytkowników sprawozdania finansowego. Jeśli ich zainteresowanie kieruje się ku zachowaniu nominalnej wartości kapitału, jednostka powinna wybrać sposób finansowy zachowania kapitału, a jeśli ważne są dla nich zdolności produkcyjne podmiotu i jego możliwości operacyjne, bardziej odpowiedni będzie sposób drugi. Punktem wyjścia w koncepcji zachowania zainwestowanego kapitału są pasywa, natomiast koncepcja zachowania substancji oparta jest na aktywach. Wspomniane w niniejszym akapicie koncepcje zachowania kapitału należą do głównych koncepcji istniejących w literaturze przedmiotu.

Finansowa koncepcja zachowania kapitału wyróżnia dwie teorie:

- koncepcję zachowania kapitału nominalnego,
- koncepcję zachowania kapitału realnego.

Finansowa koncepcja zachowania kapitału nominalnego oznacza, że zachowanie kapitału nominalnego (początkowego) zakłada odtworzenie zainwestowanego kapitału, który jest wyrażony w walucie danego kraju, czyli kapitał jest definiowany w jednostkach nominalnych. Koncepcja zakłada stabilne warunki gospodarowania, co już na wstępie może być uznane za fikcję (Samelak, 2004a, s. 35). Historyczne koszty nabycia stanowią jednocześnie koszty bieżące (Remlein, 2008, s. 148). Teoria opiera się na nominalizmie pieniężnym, czyli teorii mówiącej, że pieniądz to tylko symbol. Koncepcja nie bierze pod uwagę zmiany wartości pieniądza w czasie. Chodzi w niej o to, by uzyskać zwrot kwot wydatkowanych na pokrycie wydatków. Nie ma znaczenia, czy w gospodarce mamy do czynienia z warunkami inflacji, czy ze stabilnymi cenami. Wszystko co wyrasta ponad nominalny kapitał jest traktowane jak zysk. Koncepcja zakorzeniła się w rachunkowości, a także w prawie podatkowym. W warunkach stabilnych cen ta koncepcja sprawdza się, bowiem spełnia zadanie odzwierciedlenia stanu i zmian wartości majątku podmiotu.

Natomiast w warunkach inflacji każda nadwyżka pieniężna przychodów nad wydatkami jest zyskiem, nie ma rozróżnienia na zysk wynikający ze wzrostu wartości wywołany inflacją i mający w rzeczywistości charakter pozorny (Jaruga, 1991, s. 255).

Do zalet koncepcji można zaliczyć prostotę procedur i kontroli, a także obiektywność i rzetelność w warunkach stabilności cen. Do wad natomiast zalicza się osiąganie pozornych zysków w warunkach inflacji oraz zniekształcony wynik podmiotu, na podstawie którego podejmowane są decyzje przez użytkowników sprawozdania finansowego. Wady koncepcji sprawiły, że poszukiwano nowych koncepcji zachowania kapitału, które uwzględniałyby wpływ zmian cen na wycenę bilansową.

Finansowa koncepcja zachowania kapitału realnego stanowi, że kapitał jest zachowany, jeśli siła nabywcza tego kapitału na początek i na koniec roku obrotowego jest taka sama. W takim przypadku można mówić o realnym zysku. Właściciele inwestując swój kapitał w przedsięwzięcie oczekują, że gdy wycofają go z tego przedsięwzięcia, będą mogli nabyć to samo, czyli analogiczny zestaw produktów. W koncepcji zachowania kapitału realnego, podobnie jak w teorii zachowania kapitału nominalnego, podstawą odniesienia do wyceny tego kapitału jest koszt historyczny, który jest następnie korygowany przez indeks zmian cen. Pieniądz w koncepcji pełni tylko funkcję pomocniczą. Z kolei kapitał jest definiowany w jednostkach stałej siły nabywczej. Jeśli w gospodarce mamy o czynienia ze stabilnym poziomem cen, to pieniądz jest miernikiem zarówno wartości nominalnej, jak i realnej. Ale jeśli wystąpi zachwianie stanu równowagi, to wartości realne i nominalne zaczynają się różnić. Wycena majątku podmiotu zgodnie z koncepcją zachowania kapitału realnego odbywa się według historycznych cen nabycia lub wytworzenia, następnie wartości te mnoży się przez indeks zmian ogólnego poziomu cen i wybiera się mniejszą z dwóch wielkości, zgodnie z zasadą ostrożności. Na przykład, w wypadku wartości rzeczowych aktywów trwałych rezultatem niniejszej procedury jest to, że obiekty te otrzymują nowe wartości, różniące się od wartości ustalonych historycznie. Natomiast jeśli chodzi o wartości pieniężne, takie jak należności, papiery wartościowe, gotówka czy zobowiązania handlowe i zadłużenie finansowe, nie ulegają one zmianie i są określone na poziomie nominalnym (Jaruga, 1991, s. 264). W koncepcji może zaistnieć sytuacja, że pomimo wykazania nominalnego zysku w ujęciu realnym pojawi się strata.

Do zalet koncepcji zachowania kapitału realnego należy zaliczyć łatwość kontroli, stosowanie jednego z góry określonego indeksu zmian cen oraz nieskomplikowane procedury obliczeniowe. Natomiast wśród wad w literaturze przedmiotu wymienia się stosowanie przeciętnych wartości indeksów zmiany cen, trudności z uzyskiwaniem

właściwych indeksów cen do przeliczeń (Samelak, 2004a, s. 36) oraz traktowanie niezrealizowanych wyników na równi z wynikami zrealizowanymi, czyli operacyjnymi (Remlein, 2008, s. 150).

Wspomniana wcześniej rzeczowa koncepcja kapitału skupia się na stronie aktywnej bilansu, na posiadanym majątku materialnym, a szczególnie na aktywach trwałych obciążonych długami (Jaruga, 1991, s. 277). Według niniejszej koncepcji kapitał jest zachowany, gdy zdolności produkcyjne jednostki na początek i na koniec okresu są co najmniej takie same (kategoria fizycznych zdolności produkcyjnych). Miernikiem w koncepcji jest ilość dóbr, które są zaprezentowane w postaci pieniężnej. Pieniądz spełnia jedynie funkcję środka umożliwiającego przeprowadzenie transakcji kupna i sprzedaży. Zgodnie z tą koncepcją okresowy zysk jest określany na podstawie nadwyżki przychodów ze sprzedaży nad kosztami, czyli dobrami zużytymi do ich uzyskania, ale wycenionymi po cenach odtworzeniowych obowiązujących na dzień bilansowy.

Kapitał rzeczowy zostaje zatem zachowany wówczas, gdy mierzony ilością stan składników majątku na koniec okresu jest co najmniej taki sam jak ilościowy stan na początku okresu (Samelak, 2004b, s. 37). Miernik zachowania substancji przedsiębiorstwa może być stosowany zarówno przy założeniu stabilnego poziomu cen, jak również dla cen zmiennych w czasie. Tę koncepcję cechuje prostota i łatwa możliwość kontroli wyników.

Poza powyżej wymienionymi koncepcjami zachowania kapitału, które koncentrują się na historycznych wartościach zaprezentowanych w bilansie, pojawiła się także koncepcja zachowania zdolności dochodowej jednostki lub inaczej teoria zysku ekonomicznego. Koncepcja skupia się na przewidywaniach dotyczących przyszłości ekonomicznej podmiotu. Punktem wyjścia jest wycena jednostki na podstawie zdyskontowanych przyszłych dochodów (Jaruga, 1991, s. 297). Kapitał jest postrzegany w kategoriach ekonomicznej wartości dochodowej jednostki, a zysk jest nadwyżką rentowności operacyjnej zaangażowanego kapitału nad kosztem zaangażowanego kapitału (Remlein, 2008, s. 151-152). Miernikiem jest wartość ekonomiczna zysku będąca zdyskontowanym strumieniem przewidywanego wpływu środków pieniężnych netto. Koncepcja opiera się na porównaniu wartości dochodowej jednostki na początek i na koniec okresu. Jeśli wartość jest taka sama, to zostaje zachowana zdolność dochodowa jednostki rozumiana jako źródło wypracowujące zyski. Zysk ekonomiczny zapewnia zachowanie substancji, bowiem jest utrzymywana zdolność dochodowa jednostki w przyszłości. Do ustalania zysku ekonomicznego nie są potrzebne wartości bilansowe poszczególnych składników majątku

podmiotu, lecz nadwyżki wpływów uzyskiwanych z tych składników w przyszłości (Matuszak, 2012, s. 51). Zdaniem J. Samelaka koncepcja wskazuje, jaka część wypracowanego zysku bilansowego może być przeznaczona na wypłatę dywidendy, przy jednoczesnym utrzymaniu wartości dochodowej podmiotu gospodarczego (Samelak, 2004a, s. 33). Za stosowaniem teorii zachowania kapitału przemawiają takie względy jak łatwość posługiwania się nią, prostota i wyrażenie w pieniądzu wszystkich elementów bilansu. Do wad natomiast należy zaliczyć trudność w ustalaniu przyszłych wpływów pieniężnych.

Podsumowując dotychczasowe rozważania dotyczące wyceny w teorii rachunkowości można wysnuć kilka najważniejszych poniższych wniosków:

- wycena kształtuje informację zawartą w sprawozdaniu finansowym i ma wpływ na podejmowane przez odbiorców tych sprawozdań decyzje,
- prawo bilansowe w różnych systemach prawnych nie wskazuje wyceny pożądanej czy wiodącej, zostawia w pewnym sensie wybór w tej kwestii jednostce,
- wycena w koszcie historycznym uwzględnia rzeczywiście przeprowadzone transakcje gospodarcze,
- w wycenie prospektywnej pojawia się kwestia, a może nawet problem jej obiektywności, sprawdzalności i zniekształcenia informacji sprawozdawczej, co sprawia, że niemalże niemożliwym wydaje się odejście od wyceny w wartościach historycznych (Rówińska, 2012, s. 428),
- wynik finansowy w wycenie bilansowej w wartości godziwej nie jest już algebraicznym wynikiem rzeczywistych zdarzeń gospodarczych, stał się niejako wartością wirtualną (Rówińska, 2016, s. 121).

Głównym celem wyceny jest pomiar w jednostkach pieniężnych składników majątkowych i źródeł ich finansowania oraz wyniku finansowego jednostki. Pomiar powinien się charakteryzować rzetelnością i wiarygodnością, powinien zapewniać użytkownikom sprawozdań finansowych zgodną z rzeczywistością ocenę dotychczasowych wyników działalności jednostki i powinien pomagać w dokonywaniu prognoz i podejmowaniu decyzji.

W rachunkowości brak jest jednej uniwersalnej metody wyceny, która mogłaby zostać nazwana wzorcem wyceny (Szymczak-Staniek, 2018, s. 88). Jej przeprowadzenie wiąże się z koniecznością wyboru jednej z istniejących i możliwych do wyboru metod wyceny. Wybrana przez jednostkę metoda wyceny powinna mieć odzwierciedlenie w procesie

analizy i oceny podmiotu w zakresie jego działalności gospodarczej, w tym sytuacji majątkowej i jego wyników. Wyboru tego jednostka dokonuje w przyjętej polityce rachunkowości określającej wybrane przez podmiot gospodarczy zasady rachunkowości.

1.3. Sprawozdanie finansowe w teorii rachunkowości i w wybranych standardach rachunkowości

Pomiar i wycena w rachunkowości znajdują swoje odzwierciedlenie w księgach rachunkowych jednostki. Następnie zgodnie z przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości sporządzane jest na ich podstawie sprawozdanie finansowe.

Sprawozdanie finansowe to końcowy produkt prowadzenia rachunkowości (księgowości) podmiotu gospodarczego w danym roku obrotowym. Jest rozliczeniem się jednostki z jej szeroko rozumianym otoczeniem biznesowym, społecznym i państwowym (w zakresie między innymi podatków). Dokument ten posiada często sformalizowaną formę, chociaż coraz częściej można zauważyć zwrot w kierunku swobody, ale zgodnie ze stałymi elementami wyznaczonymi przez dane standardy rachunkowości.

Rachunkowość to w obecnych czasach coraz bardziej rozbudowany system informacyjny, który wspiera działalność gospodarczą prowadzoną przez jednostkę. Za jego pomocą dokonuje się odpowiedniej identyfikacji zdarzeń gospodarczych oraz ich pomiaru, a poprzez to tworzone są informacje finansowe na temat tych zdarzeń. Tych informacji jest tak dużo, że w odpowiednim momencie należy je pogrupować, najczęściej według ich ważności i wartości poznawczej. To grupowanie to tworzenie odpowiednich zestawień, tabel i opisów, zgodnie z obowiązującymi w tym względzie przepisami prawa. W ten sposób tworzy się swoistego rodzaju raport o sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu gospodarczego, nazywany sprawozdaniem finansowym (Chojnacka, Wolszon i Zimnicki, 2018, s. 11).

Sprawozdawczość finansowa jest nierozłączną częścią rachunkowości. Zdaniem J. Samelaka (2013, s. 78) w ujęciu współczesnym jest ona podstawową częścią rachunkowości finansowej i jednocześnie jest jej produktem końcowym. J. Samelak (2013, s. 79) ponadto zauważa, że jest to zbiór informacji przede wszystkim o charakterze finansowym, które tworzone są głównie, ale nie tylko przez rachunkowość i odnoszą się do przeszłej, obecnej i przyszłej sytuacji majątkowej i finansowej jednostki.

Natomiast M. Remlein (2021, s. 11) uważa, że sprawozdawczość finansowa to wyselekcjonowane informacje finansowe prezentujące przeszłą i obecną sytuację finansową i majątkową jednostki.

Sprawozdawczość finansowa służy potrzebom zarówno wewnętrznym jak i zewnętrznym. Jest ona głównym źródłem informacji o jednostce i jej działalności gospodarczej, jest to zbiór ujednoczonych informacji pod względem tematycznym, które prezentowane są w formie okresowych i uporządkowanych zestawień dla szerokiego kręgu odbiorców, czyli sprawozdań finansowych (Macuda, 2018, s. 369).

W tabeli 1.3 przedstawiono wybrane definicje sprawozdania finansowego.

Tabela 1.3. Definicje sprawozdania finansowego

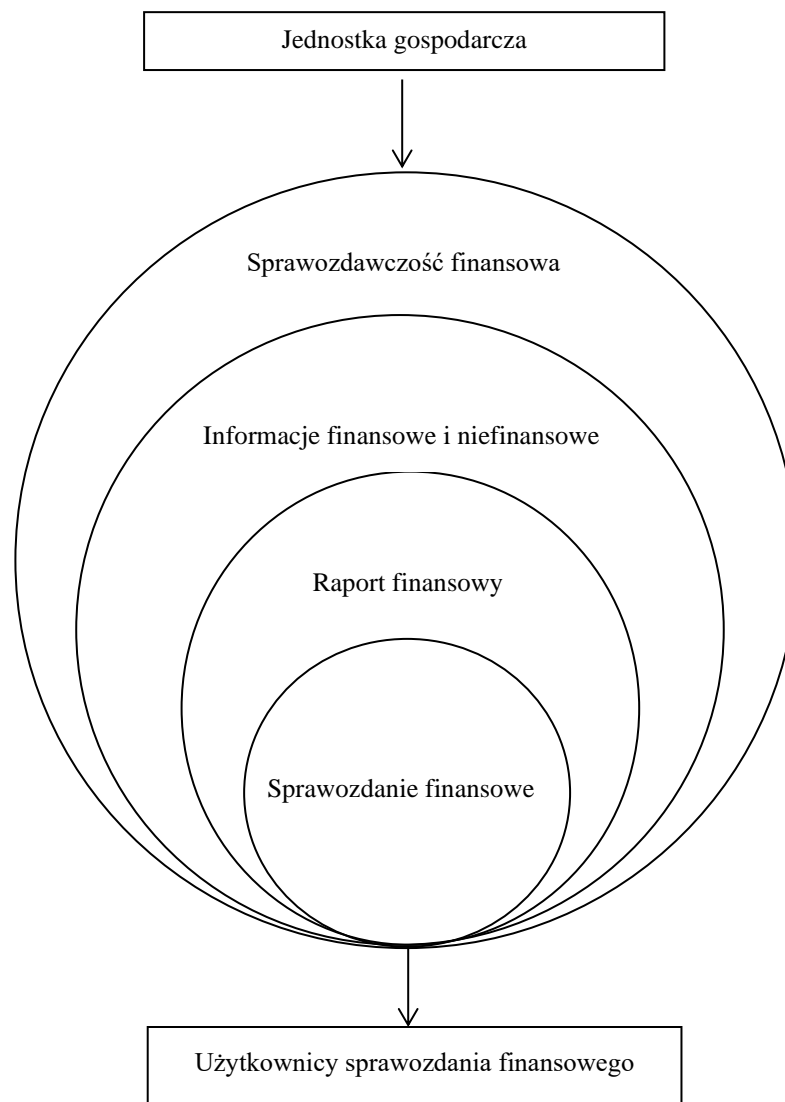
Autor i rok publikacji	Definicja sprawozdania finansowego
M. Remlein 2021	finalny produkt sprawozdawczości finansowej, usystematyzowany zbiór wybranych danych liczbowych i opisowych o działalności gospodarczej i jej wynikach o raz o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki
Ł. Matuszak 2012	źródło informacji o efektywności prowadzonej działalności gospodarczej i perspektywach na przyszłość
J. Samelak 2006	zbiór zestawień liczbowych i opisowych sporządzanych dla szerokiego kręgu użytkowników, stosownie do ich oczekiwań czy też obowiązujących przepisów prawnych, jest ono produktem końcowym rachunkowości finansowej ze zbiorem sprawozdań, zestawień i not informacyjnych o charakterze liczbowym lub opisowym, sporządzonych zgodnie z przepisami prawa bilansowego za rok obrotowy
G. K. Świdarska 2003	usystematyzowany zbiór danych finansowych o działalności gospodarczej pochodzących z ksiąg rachunkowych jednostki, w tym o jej wynikach oraz o sytuacji finansowej podmiotu, jest to końcowy element rachunkowości finansowej - jej produkt
M. Gmytrasiewicz A. Karmańska I. Olchowicz 1997	raportowanie określonych skutków i potencjałów działalności gospodarczej jednostki, obrazujących sytuację majątkową, finansową i wynikową podmiotu przy jednoczesnym zachowaniu specjalnej formuły prezentacji danych
A. Jaruga E. Walińska 1997	syntetyczne zestawienie zdarzeń i transakcji w wyrażeniu pieniężnym, odpowiadających potrzebom użytkowników

Źródło: Opracowano na podstawie: M. Remlein (2021, s. 12), Ł. Matuszak (2012, s. 64-65), W. Gabrusiewicz i J. Samelak (2006, s. 299), G. K. Świdarska (2003, s. 15), M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska i I. Olchowicz (1997, s. 442), A. Jaruga i E. Walińska (1997, s. 12).

W. A. Nowak (2010, s. 29-37) wskazuje, że sprawozdawczość finansowa, w ramach której mieści się sprawozdanie finansowe, ma wymiar ewolucyjny i pragmatyczny. Ujęcie ewolucyjne według W. A. Nowaka to proces relacjonowania osobom z otoczenia jednostki finansowych aspektów swojej działalności w danym okresie. Następuje to według określonych wymogów, stanowiących standardy i praktyki dla podobnych jednostek gospodarczych. Sprawozdanie finansowe jest uregulowane w przepisach prawa, a więc w dokumentach zewnętrznych w stosunku do jednostki, sformalizowane i upubliczniane w określony sposób. Ujęcie pragmatyczne, zdaniem W. A. Nowaka (2010, s. 29-37), polega przede wszystkim na użyteczności bieżącej, czyli sprawozdanie finansowe jest interpretowane głównie z perspektywy operacyjnej. Sprawozdanie finansowe

jest częścią wielu informacji przekazywanych do otoczenia, szczególnie w spółkach giełdowych. Powyższa koncepcja została zobrazowana na rysunku 1.1.

Rysunek 1.1. Istota sprawozdania finansowego w ujęciu pragmatycznym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: W. A. Nowak (2010, s. 25).

W literaturze przedmiotu spotyka się określenie „sprawozdanie finansowe ogólnego przeznaczenia” (Świdarska, 2016, s. 42). Termin wywodzi się z przygotowania sprawozdania finansowego w narzuconym przez ustawę o rachunkowości zakresie informacyjnym. Jest to dla osób, które nie mają możliwości domagania się od jednostki bardziej zindywidualizowanych informacji celem spełnienia ich potrzeb informacyjnych.

Sprawozdanie finansowe sporządza się z uwzględnieniem potrzeb informacyjnych użytkowników i z tego właśnie powodu powstaje często sprawozdanie finansowe o szczególnym przeznaczeniu, takie jak sprawozdanie finansowe domu maklerskiego czy funduszu inwestycyjnego, banku czy ubezpieczyciela. Niektórzy autorzy uważają,

że nawet sprawozdanie finansowe spółki giełdowej jest takim sprawozdaniem (Helin, 2006, s. 73).

Sprawozdanie finansowe podlega ujawnieniu w rejestrze sądowym lub w inny sposób, na przykład poprzez upublicznienie na odpowiednich stronach internetowych w wypadku spółek publicznych. Ujawnianie jest przejawem transparentności jednostki. W wielu wypadkach sprawozdanie jest uwiarygadniane przez niezależnego biegłego rewidenta, który potwierdza zawarte w nim informacje liczbowe i opisowe oraz dokonuje oceny zdolności jednostki do dalszego kontynuowania prowadzonej działalności. Ten aspekt jest bardzo ważny z punktu widzenia ochrony interesów użytkowników sprawozdania finansowego i zainwestowanego kapitału przez właścicieli.

Celem sprawozdania finansowego jest dostarczenie użytkownikowi informacji finansowych w formie liczb i w formie opisowej, które zaprezentują sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy podmiotu w sposób użyteczny dla odbiorcy podejmującego decyzje ekonomiczne. Sytuacja finansowa i majątkowa dotyczy także zmian zachodzących w ciągu minionego okresu w jednostce (Pęciak 2011, s. 89). Warty podkreślenia jest fakt, że cel sprawozdania finansowego jest identyczny zarówno w polskim prawie bilansowym, jak i w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.

Osiągnięcie celu głównego sprawozdania finansowego, jakim jest wspomniane wyżej dostarczenie jego czytelnikowi użytecznych informacji, wymaga spełnienia zasad rachunkowości. Główną jest zasada wiernego i rzetelnego obrazu (ang. *true and fair view*), która oznacza, że sytuacja majątkowa i finansowa jednostki została przedstawiona w sprawozdaniu finansowym w sposób rzetelny (zgodny z rzeczywistością) i jasny.

Ustawa o rachunkowości pośrednio wskazuje cel sprawozdania finansowego (Ustawa o rachunkowości, art. 4, ust. 1), stanowiąc o rzetelnym i jasnym przedstawieniu sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego – w domyśle: w sprawozdaniu finansowym. Informacje te mają być przydatne różnym grupom odbiorców w podejmowanych przez nich decyzjach ekonomicznych.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości wskazują, że celem sprawozdania finansowego jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej i wynikach działalności jednostki, które będą użyteczne dla szerokiego grona użytkowników przy podejmowanych przez nich decyzjach (*Międzynarodowe Standardy ...*, 2013, s. 580).

Globalizacja przedsiębiorstw prowadzi do zwiększania kręgu i potrzeb użytkowników informacji finansowej, dla których niezmiennym źródłem informacji jest sprawozdanie finansowe (Bąk 2010, s. 10-12). W Polsce obejmuje ono bilans, rachunek zysków i strat

oraz informację dodatkową, składającą się z wprowadzenia oraz dodatkowych informacji i objaśnień. Z kolei jednostki, których sprawozdania finansowe podlegają badaniu przez biegłego rewidenta, obowiązkowo sporządzają ponadto rachunek przepływów pieniężnych oraz zestawienie zmian w kapitale własnym.

Obecna globalizacja prowadzi do współzależności oraz integracji w różnych dziedzinach życia: ekonomicznej, socjologicznej, kulturowej, prawnej, technicznej (w tym szczególnie technologii informatycznych). Coraz więcej instytucji, organizacji, mediów i podmiotów gospodarczych (szczególnie korporacji międzynarodowych) działa na obszarze całego świata, a powiązania i zależności między nimi są coraz silniejsze. W wyniku globalizacji coraz więcej społeczności nabiera wspólnych, ogólnoświatowych cech.

Globalizacja wymusza coraz większą harmonizację i standaryzację zasad rachunkowości, w tym także w zakresie sporządzania sprawozdań finansowych. Proces ten jest dość zaawansowany w sferze rynków finansowych, co przejawia się w rozwoju wyżej wspomnianych międzynarodowych podmiotów gospodarczych oraz w standaryzacji przepisów prawa (Bąk 2010, s. 10-12).

Zapewnienie porównywalności danych finansowych zamieszczonych w sprawozdaniach finansowych pomiędzy podmiotami gospodarczymi działającymi w różnych krajach wymusiło na rachunkowości daleko idącą harmonizację i standaryzację jej przepisów.

Harmonizacja rachunkowości to zmniejszanie różnic w sprawozdawczości finansowej pomiędzy poszczególnymi krajami. Harmonizacja zasad rachunkowości w skali globalnej jest procesem zwiększania porównywalności sprawozdań finansowych wynikającym ze stosowania wzorców opartych na wspólnych założeniach i koncepcjach (Jaruga, 2002a, s. 3). Natomiast standaryzacja rachunkowości polega na stosowaniu tych samych zasad sporządzania sprawozdań finansowych w różnych krajach.

Standaryzacja natomiast ma zapewniać najwyższy stopień porównywalności danych finansowych (Walińska, 2005, s. 29) zawartych w sprawozdaniach finansowych. Z przytoczonych w tym akapicie przykładów definicji standaryzacji i harmonizacji wynika, że obydwie te kwestie opierają się na zapewnieniu porównywalności sprawozdań finansowych⁴.

---

⁴ Analizy pojęć harmonizacji, standaryzacji i unifikacji sprawozdawczości finansowej dokonuje J. Samelak (2004a, s. 54-58). *Harmonizacja* określa proces redukowania różnic między krajami w sprawozdawczości finansowej, jest nakierowana na zmniejszenie liczby praktyk rachunkowości, by podmioty wybierały odpowiednie dla siebie rozwiązania. Natomiast *standaryzacja* jest to stosowanie przez wszystkie jednostki zbliżonych praktyk rachunkowości. Tak więc *harmonizacja* jest zwiększaniem porównywalności praktyk rachunkowości poprzez ustalenie granic tego zróżnicowania, a *standaryzacja* jest narzucaniem reguł.

Natomiast H. Buk (2018, s. 24) twierdzi, że sprawozdawczość finansowa jest obszarem harmonizowanym, ale z pozostawieniem mu wielu alternatywnych rozwiązań, które w dalszej części pracy będą omówione w kontekście profesjonalnego osądu.

Kończąc kwestię wcześniej wspomnianego głównego celu sprawozdania finansowego (dostarczenie użytkownikowi sprawozdania finansowego użytecznych informacji finansowych i opisowych), należy wymienić kolejne, do których w literaturze przedmiotu zalicza się (Błażyńska, 2015, s. 112):

- dostarczenie użytecznych informacji dla kredytodawców oraz inwestorów,
- zapewnienie użytkownikom sprawozdań finansowych informacji wykorzystywanych do porównywania, oceny oraz prognozowania możliwości osiągnięcia zysków przez jednostkę,
- dostarczenie osobom zarządzającym użytecznych informacji w celu efektywnego wykorzystania zasobów oraz efektywnego zarządzania jednostką,
- dostarczenia informacji niezbędnych do sporządzenia planów finansowych,
- dostarczenia informacji przydatnych dla organizacji rządowych i organizacji non profit,
- dostarczenie sprawozdań finansowych z działań przedsiębiorstwa mających wpływ na społeczeństwo i na środowisko.

Natomiast W. Gabrusewicz i M. Remlein (2011, s. 26-28) wskazują, że wynikające z przepisów polskiego prawa bilansowego podstawowe cele sprawozdania finansowego można podzielić na poniższe grupy:

- cele informacyjne,
- cele kontrolne,
- cele oceniające.

Dostarczanie użytecznych informacji jest również głównym celem sprawozdawczości finansowej w świetle Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. W założeniach koncepcyjnych do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości za cel sprawozdawczości finansowej ogólnego przeznaczenia przyjęto dostarczenie informacji finansowych dotyczących jednostki sprawozdawczej, które są użyteczne dla obecnych i przyszłych inwestorów, pożyczkodawców i innych wierzycieli przy podejmowaniu decyzji o dostarczaniu zasobów do jednostki (Założenia koncepcyjne do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, §C2, *Międzynarodowe Standardy ...*, 2013, s. 36).

Sprawozdanie finansowe powinno realizować także cele kontrolne. Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym wspomagają weryfikację realizacji założeń ustalonych

na dany rok obrotowy. Do głównych obszarów kontroli zalicza się: gospodarkę zapasami, przychody ze sprzedaży, wynik finansowy, poziom rentowności oraz płynność finansową (Gabrusewicz i Remlein, 2011, s. 27). Sprawozdanie finansowe powinno również dostarczać informacji niezbędnych do oceny odpowiedzialności osób zarządzających jednostką (trzecia grupa celów sprawozdania finansowego). Powinno pomóc w ocenie gospodarowania zasobami majątkowymi oraz kadrowymi, ale powinno też stanowić podstawę do oceny uzyskanych wyników finansowych przez jednostkę i jej kierownika. Uwzględnienie celów informacyjnych, kontrolnych i oceniających powoduje, że sprawozdanie finansowe jest użyteczne dla jego odbiorców. Użytkownicy na podstawie informacji generowanych przez system rachunkowości mogą podejmować decyzje mające kluczowe znaczenia dla działalności jednostek gospodarczych.

G. K. Świdarska (2018, s. 165-170) podaje z kolei przykłady tego, o czym nie informuje sprawozdanie finansowe, zwracając jednocześnie uwagę na fakt, że nie jest ono doskonałym narzędziem do zarządzania jednostką. Po pierwsze, sprawozdanie finansowe dostarcza informacji pochodzących z przeszłości, zawiera rezultaty podjętych wcześniej decyzji. Po drugie, system rachunkowości finansowej nie gromadzi i nie przekazuje informacji o klientach i o konkurencji. Po trzecie, brak w nim informacji o zasobach, które dają przewagę konkurencyjną, jak na przykład wiedza wypracowana w podmiocie gospodarczym, umiejętności osób zarządzających, gdyż nie spełniają one definicji aktywów. Po czwarte, wymienione przez autorkę sprawozdanie finansowe nie dostarcza informacji strategicznej, a tę można uzyskać na przestrzeni wielu lat. Sprawozdanie to obejmuje zazwyczaj okres dwóch lat. Wszystkie te powyższe informacje, których nie przekazuje sprawozdanie finansowe, zdaniem autorki zostały pozostawione i są w gestii rachunkowości zarządczej, gdyż rachunkowość finansowa skupiła się na informacjach zgodnych z przepisami prawa.

Sprawozdanie finansowe jest wykorzystywane przez wielu jego odbiorców i użytkowników, którymi mogą być zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne. W literaturze przedmiotu użytkowników sprawozdań finansowych najczęściej klasyfikuje się na zewnętrznych i wewnętrznych. Użytkownicy zewnętrzni to grupa użytkowników z otoczenia jednostki, którzy nie zajmują się bezpośrednio prowadzeniem bieżącej działalności operacyjnej w danym podmiocie. Natomiast użytkownicy wewnętrzni to kadra nadzorcza i zarządcza w danym podmiocie, a także pracownicy jednostki. Najczęściej wymieniane w literaturze przedmiotu grupy użytkowników zostały zaprezentowane w poniższej tabeli 1.4.

Tabela 1.4. Grupy użytkowników sprawozdania finansowego

Użytkownicy zewnętrzni		Użytkownicy wewnętrzni
związani z działalnością gospodarczą jednostki	związani z nadzorem państwa	
założyciele, inwestorzy	urzędy państwowe (centralne)	akcjonariusze i wspólnicy
kredytodawcy, pożyczkodawcy	samorząd	organy nadzorcze
dostawcy i odbiorcy	urzędy skarbowe	organy zarządcze
pozostali	inne organy kontroli (ZUS, GUS)	pozostali pracownicy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: W. Gabrusewicz i M. Remlein (2011, s. 24).

Najważniejszym celem sprawozdania finansowego według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości jest dostarczanie użytecznych informacji użytkownikom tych informacji. Użytkownicy sprawozdania finansowego mają wobec niego swoje oczekiwania, które wynikają z potrzeb informacyjnych tych użytkowników (Obrzeźgiewicz, 2017, s. 121). Oczekiwania te mogą być bardziej lub mniej sprecyzowane, a jest to uzależnione od grupy użytkowników.

Użytkownicy zapewniający podmiotowi kapitał, czyli inwestorzy kapitałowi (akcjonariusze i udziałowcy), kredytodawcy, pożyczkodawcy oraz inni wierzyciele, są głównymi użytkownikami sprawozdania finansowego, gdyż to oni dostarczyli kapitału na finansowanie działalności gospodarczej podmiotu i oczekują jego zwrotu w przyszłości. Mimo istnienia wielu grup użytkowników to osoby z tych grup mają wspólne potrzeby informacyjne, które najczęściej są zorientowane na przyszłość.

Użyteczność informacji jest możliwa do określenia tylko i wyłącznie wówczas, gdy zbadane zostaną relacje pomiędzy celem sprawozdań finansowych, interesariuszami sprawozdań finansowych oraz ich potrzebami informacyjnymi (Błażyńska, 2015, s. 121).

Potrzeba uzyskania użytecznej informacji przez odbiorcę wynika z konieczności podejmowania przez niego decyzji. Przy podejmowaniu decyzji wyróżnione zostały dwa obszary użyteczności informacji finansowej (Matuszak, 2012, s. 85):

- informacje pozwalające użytkownikom ocenić zdolność jednostki do generowania przyszłych wpływów gotówkowych,
- informacje o zdolności podmiotu do ochrony majątku oraz zwiększania wartości inwestycji.

Cechą charakterystyczną przedstawionych obszarów informacji sprawozdawczej jest zorientowanie otrzymanych informacji na przyszłość. Informacje finansowe powinny

pozwoić na określenie przyszłych wpływów gotówkowych do przedsiębiorstwa, czyli powinny być oparte na analizie prognostycznej, a także powinny pozwolić na bieżącą kontrolę działalności gospodarczej jednostki. Informacje te będą tym bardziej użyteczne dla czytelników sprawozdania finansowego, im większe możliwości decyzyjne będą posiadać te informacje. Tak więc użyteczne informacje powinny w jak najlepszy sposób zaspokajać potrzeby użytkowników.

Zdaniem J. Błażyńskiej (2015, s. 123) informacje użyteczne powinny w szczególności zaspokajać wiedzę użytkowników w kontekście:

- wielkości roszczeń wierzycieli,
- utrzymania płynności finansowej,
- zasobów majątkowych i efektywności ich wykorzystania przez zarządzających,
- potrzeb finansowych jednostki,
- preferencji w zakresie kształtowania struktury źródeł finansowania.

Potrzeby informacyjne w poszczególnych grupach użytkowników sprawozdania finansowego są dość zróżnicowane. W związku z tym dla każdej z tych grup zostały wyróżnione inne potrzeby informacyjne. W tabeli 1.5 ujęto potrzeby informacyjne dla wszystkich potencjalnych grup interesariuszy sprawozdań finansowych.

Przedstawione w tabeli 1.5 potrzeby informacyjne poszczególnych grup użytkowników sprawozdania finansowego potwierdzają ich duże zróżnicowanie. Określenie, czy informacje generowane w sprawozdaniu finansowym są dla danej grupy odbiorców użyteczne, wynika z ich indywidualnych potrzeb oraz uwarunkowań. Każdy podmiot samodzielnie określa użyteczność informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Wpływ na to mają przede wszystkim: rodzaj i sposób podejmowanej decyzji, informacje już posiadane przez użytkownika oraz umiejętności decydenta analizowania i oceniania informacji (Cieślak, 2011, s. 73-82).

Należy zauważyć, że potrzeby informacyjne różnych grup użytkowników sprawozdania finansowego zwiększają się. Ujawnianie coraz szerszego zakresu informacji w sprawozdaniu finansowym jest odpowiedzią na te właśnie potrzeby. W sprawozdaniach finansowych pojawia się coraz więcej informacji z nowych obszarów wiedzy o jednostce, z obszarów wykraczających poza sprawozdawczość finansową (Napieček, 2011, s. 101-107). Informacje te często są przekazywane w formie opisowej.

Tabela 1.5. Potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdania finansowego

Użytkownicy informacji		Potrzeby informacyjne
Zewnętrzni	założyciele (inwestorzy): akcjonariusze i wspólnicy	informacje o możliwej do uzyskania stopie zwrotu z inwestycji w dana jednostkę, o ocenie ryzyka inwestycyjnego, o zdolności jednostki do wypłaty dywidend, które są podstawą do dalszego utrzymywania inwestycji lub rezygnacji z niej
	kredytodawcy i pożyczkodawcy	informacje o zdolności podmiotu do regulowania jego zobowiązań kredytowych i pożyczkowych, a także informacje na temat perspektyw rozwoju rzutujących na ocenę ryzyka kredytowego
	kontrahenci (dostawcy i odbiorcy)	informacje umożliwiające określenie zdolności jednostki do kontynuowania działalności w przyszłości pozwalające na stabilną współpracę handlową, informacje o długości terminu oczekiwania na zapłatę zobowiązań (zdolność płatnicza), informacje o produktach oferowanych przez jednostkę w kontekście popytu i podaży
	urzędy państwowe (centralne)	informacje na temat rozmiarów i efektywności poszczególnych jednostek, kierunkach ich rozwoju w celach prowadzenia aktywnej polityki gospodarczej i podatkowej, o zgodności działań jednostki z przepisami prawa, wywiązywania się ze wszystkich zobowiązań podatkowych, informacje dla celów statystycznych, w tym między innymi do szacowania dochodu narodowego brutto
	samorząd terytorialny	informacje o liczbie jednostek działających na ich obszarze, wielkości zatrudnienia i o potencjalnych wpływach podatkowych do lokalnego budżetu
	społeczeństwo	informacje o zakresie bieżącej działalności gospodarczej jednostki i zmianach w działalności
Wewnętrzni	zarząd i kierownicy komórek organizacyjnych	informacje o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki oraz ich zmianach w czasie, o efektach działań podjętych w przeszłości, a także informacje pozwalające na podjęcie decyzji co do przyszłych działań podmiotu, czyli między innymi informacje niezbędne do sprawnego zarządzania i utrzymania płynności finansowej
	związki zawodowe (jeśli istnieją)	informacje o warunkach zatrudnienia i wynagradzania pracowników, przestrzegania prawa pracy przez pracodawcę oraz na temat zakładowego funduszu świadczeń socjalnych
	pracownicy	informacje na temat stabilności zatrudnienia, ewentualnej derekrutacji, zdolności do terminowego regulowania wynagrodzeń i obciążeń podatkowych z tym związanych, a także możliwości dalszego rozwoju zawodowego pracownika i rozwoju podmiotu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: W. Gabrusewicz i M. Remlein (2011, s. 24), Ł. Matuszak (2012, s. 88), E. Chojnacka, U. Wolszon i T. Zimnicki (2018, s. 38).

Sprawozdanie finansowe jest głównym źródłem informacji dla jego użytkownika. Z kolei głównym celem użytkownika sprawozdania finansowego jest wyłuskanie ze sprawozdania finansowego tych informacji, które będą niezbędne do podejmowania decyzji gospodarczych, czyli informacji użytecznych. A użyteczne informacje to takie, które spełniają wszystkie cechy jakościowe sprawozdania finansowego.

W toku dalszych dociekań zostaną opisane układy sprawozdań finansowych według wybranych standardów rachunkowości. Autor dokonał wyboru spośród najczęściej spotykanych w Polsce lub tych, z którymi najczęściej porównuje się układ stosowany w Polsce, czyli wynikający z ustawy o rachunkowości.

Wybrane zostały cztery najczęściej przywoływane w literaturze przedmiotu standardy rachunkowości:

- Polskie Standardy Rachunkowości⁵,
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (ang. *International Accounting Standards*),
- Amerykańskie Standardy Rachunkowości (ang. *Generally Accepted Accounting Principles*),
- Niemieckie Standardy Rachunkowości (niem. *Handelsgesetzbuch*).

W dalszej części dysertacji zostały przedstawione główne założenia leżące u podstaw każdego z powyższej przywołanych standardów. Autor skupił się przede wszystkim na trzech częściach sprawozdania finansowego: bilansie, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych (przywołane nazwy poszczególnych części sprawozdania finansowego pochodzą z ustawy o rachunkowości), celowo pomijając pozostałe części składowe sprawozdania finansowego, które są pochodną powyżej wymienionych części. Nie analizowano informacji dodatkowej ze względu na jej wprowadzający, opisujący i uzupełniający charakter do całości sprawozdania finansowego, oraz zestawienia zmian w kapitale własnym ze względu na fakt, że jest to zestawienie uszczegóławiające kapitał własny jednostki, a różnice pojawiają się tylko w technicznym układzie poszczególnych pozycji.

W Polsce, w ramach Polskich Standardów Rachunkowości, podstawowym aktem prawnym regulującym prawo bilansowe jest ustawa o rachunkowości. Zawarte są w niej

---

⁵ Ustawa o rachunkowości określa zasady rachunkowości jednostek, natomiast w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując do stosowania zasady (politykę) rachunkowości, jednostki mogą stosować Krajowe Standardy Rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. Standardy te regulują poszczególne obszary sprawozdania finansowego, podlegają one aktualizacji i wydawane są cały czas kolejne. Dotychczas uregulowano w poniżej wymienionych standardach następujące kwestie:

1. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”,
2. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 2 „Podatek dochodowy”,
3. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 3 „Nieukończony usługi budowlane”,
4. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 4 „Utrata wartości aktywów”,
5. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”,
6. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”,
7. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”,
8. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 8 „Działalność deweloperska”,
9. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 9 „Sprawozdanie z działalności”,
10. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 10 „Umowy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz umowy koncesji na roboty budowlane lub usługi”,
11. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 11 „Środki trwałe”,
12. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 12 „Działalność rolnicza”,
13. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 13 „Koszt wytworzenia jako podstawa wyceny produktów”,
14. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 14 „Kontynuacja działalności oraz rachunkowość jednostek przy braku kontynuowania działalności”.

zakresy informacji wykazywanych w sprawozdaniach finansowych różnych jednostek gospodarczych, w szczególności:

- innych jednostek niż banki i zakłady ubezpieczeń,
- banków,
- zakładów ubezpieczeń,
- organizacji pozarządowych.

W tym miejscu należy wyjaśnić terminy „prawo / polityka bilansowe” oraz „prawo / polityka rachunkowości”. Jak zauważa M. Remlein (2007, s. 293-299) zastosowanie różnych przymiotników w odniesieniu do terminu „polityka” dotyczy całego systemu rachunkowości, a nie tylko końcowego ich produktu jakim jest sprawozdanie finansowe. Autorka uznaje te dwa pojęcia za tożsame i w takim sensie autor używa ich w dysertacji. Polityka rachunkowości (bilansowa) to ogół podejmowanych przez jednostkę decyzji zgodnych z przepisami prawa zakresie jej systemu rachunkowości.

Do ustawy o rachunkowości zostały wydane przepisy wykonawcze w postaci rozporządzeń (między innymi dotyczących instrumentów finansowych, sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych, a także rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych instytucji finansowych takich jak banki, ubezpieczyciele, domy maklerskie czy fundusze inwestycyjne). Ponadto, zgodnie z zapisami ustawy, Komitet Standardów Rachunkowości wydał Krajowe Standardy Rachunkowości regulujące poszczególne obszary sprawozdania finansowego, które mogą być stosowane przez jednostki w przyjętych przez nie zasadach (polityce) rachunkowości. Dotychczas zostało wydanych czternaście Krajowych Standardów Rachunkowości regulujących takie obszary jak na przykład: przepływy pieniężne, podatek dochodowy, usługi długoterwale (Szalacha, 2020), utrata wartości aktywów, sprawozdanie z działalności, środki trwałe, działalność rolnicza, koszt wytworzenia produktów.

Stosowanie rozporządzeń do ustawy o rachunkowości jest obowiązkowe, natomiast jeśli pewna kwestia nie jest uregulowana w ustawie to jednostka może, ale nie ma obowiązku, stosować Krajowe Standardy Rachunkowości. Jeśli natomiast w tych standardach dana problematyczna kwestia nie jest uregulowana, ustawa o rachunkowości odsyła w dalszej kolejności do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, ale i w tym wypadku nie ma ustawowego obowiązku ich stosowania. Jeśli jednostka sporządzająca sprawozdanie finansowe chciałaby zastosować Krajowe Standardy Rachunkowości albo Międzynarodowe Standardy Rachunkowości to powinna ująć to swojej w polityce (zasadach) rachunkowości.

Ustawa o rachunkowości reguluje także kwestię sprawozdania finansowego łącznego (jednostki macierzystej i jej jednostek samobilansujących się w postaci oddziałów) wraz z przypisanymi im funduszami wydzielonymi (Walińska, 2018, s. 682-685).

Kwestie związane ze sporządzaniem skonsolidowanych sprawozdań finansowych są uregulowane w ustawie o rachunkowości i w rozporządzeniu dotyczącym tego obszaru. Należy jednocześnie podkreślić, że wspomniane sprawozdanie finansowe łączne oraz skonsolidowane sprawozdanie finansowe to są różne sprawozdania finansowe, dotyczące zupełnie innych kwestii. Pierwsze z nich (łączne) jest jednostkowym sprawozdaniem finansowym, a drugie z nich (skonsolidowane) dotyczy sprawozdania finansowego grupy kapitałowej (grupy jednostek).

W załącznikach do ustawy o rachunkowości zamieszczono zakres informacji jaki powinien być wykazywany w sprawozdaniach finansowych różnego rodzaju jednostek (banków, ubezpieczycieli, jednostek pożytku publicznego i pozostałych podmiotów). Zakres tych informacji został podzielony na:

- bilans,
- rachunek zysków i strat,
- zestawienie zmian w kapitale własnym,
- rachunek przepływów pieniężnych,
- informację dodatkową.

Zaznaczyć należy, że dla każdej z powyżej wymienionych różnego rodzaju jednostek, części składowe sprawozdania finansowego posiadają odmienne nazwy. Jak wspomniano, nie są to wzory w ścisłym tego słowa znaczeniu, są to raczej zakresy informacyjne czy syntetyczne wykazy pozycji, które powinny posiadać, i z których powinny być zbudowane wskazane w zdaniu poprzednim części składowe sprawozdania finansowego (Ambroziak, 2010, s. 112). Jest to precyzyjnie uregulowane w załącznikach do ustawy o rachunkowości.

Zakres informacji wykazywany w poszczególnych częściach składowych sprawozdania finansowego został narzucony w ustawie o rachunkowości, ale dopuszcza się dodatkowe pozycje czy ujawnienia, gdy wymaga tego przekazanie lepszego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej danej jednostki. W myśl przepisów polskiego prawa bilansowego jednostka nie ma obowiązku ujawniania informacji bardziej szczegółowych niż wynikające z załączników do ustawy o rachunkowości, jednakże należy zauważyć, że pomimo braku

obowiązku prawo w tym względzie posiada. Niestety na niekorzyść podmiotów, zdaniem autora pracy, jednostki zbyt rzadko korzystają z tego prawa.

Wspomnieć należy także o wprowadzonych do ustawy o rachunkowości uproszczeniach związanych z prezentacją sprawozdań finansowych przez jednostki o niższych parametrach niż wskazane w ustawie. Dla tych jednostek zastosowanie mogą mieć uproszczone zakresy sprawozdań finansowych wymienione w odpowiednich załącznikach do ustawy o rachunkowości.

W dalszej części dysertacji autor odnosi się do zakresu sprawozdania finansowego wynikającego z załącznika nr 1 do ustawy rachunkowości, regulującego sprawozdania finansowe jednostek innych niż banki i ubezpieczyciele.

W bilansie pozycje aktywów są ułożone według wzrastającej płynności, a pozycje pasywów według wzrastającej wymagalności (Ambroziak, 2010, s. 222).

W kwestii rachunku zysków i strat dostępne są dwa warianty: porównawczy i kalkulacyjny, do wyboru przez jednostkę. Zdaniem autora, kwestią nie w pełni zrozumiałą w wariantcie porównawczym rachunku zysków i strat jest zamieszczenie pozycji korygujących koszty w części dotyczącej przychodów ze sprzedaży. Rachunek zysków i strat składa się z poszczególnych poziomów wyniku, zaczynając od wyniku na działalności podstawowej, następnie operacyjnej, gospodarczej, brutto i netto. W sytuacji, gdy część działalności finansowej jest działalnością podstawową jednostki istnieje możliwość, a nawet konieczność, zaprezentowania części działalności finansowej w ramach działalności podstawowej (przewaga treści ekonomicznej nad formą). W kwestii podziału rachunku zysków i strat na działalność kontynuowaną oraz działalność zaniechaną to generalnie są one prezentowane łącznie, a tylko w dodatkowych informacjach i objaśnieniach ujawnia się wynikowo działalność zaniechaną w danym roku obrotowym. Nie jest to jednak regułą, można podzielić pozycje rachunku zysków i strat na działalność kontynuowaną oraz działalność zaniechaną.

Ustawa o rachunkowości przewiduje dwie metody sporządzania rachunku przepływów pieniężnych: pośrednią (najczęściej stosowaną) i bezpośrednią. Różnica polega jedynie na prezentacji poszczególnych pozycji przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej. Rachunek przepływów pieniężnych przedstawia to, w jaki sposób jednostki wykorzystują środki pieniężne, a wynika to z potrzeby posiadania informacji na temat tego, czy i z czego będzie można regulować płatności, z czego wypłacać dywidendy oraz finansować inwestycje (Śnieżek i Wiatr, 2011, s. 22). Jest to element systemu wczesnego ostrzegania w jednostce (Śnieżek i Wiatr, 2011, s. 59-64). Zdaniem autora, rachunek przepływów

pieniężnych jest nadal niedocenianym zestawieniem, ale z każdym kolejnym rokiem zyskuje na znaczeniu, gdy zgłębia się jego wartość poznawczą.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości stanowią o sprawozdaniu finansowym ogólnego przeznaczenia, czyli o sprawozdaniu finansowym, które ma za zadanie spełnić potrzeby użytkowników, którzy nie mają możliwości domagania się od jednostki sporządzenia raportów dostosowanych do ich szczególnych i specyficznych potrzeb (*Międzynarodowe Standardy ...*, 2013, s. 577-578).

W myśl Międzynarodowych Standardów Rachunkowości sprawozdanie finansowe to uporządkowane przedstawienie sytuacji finansowej i wyników finansowych jednostki. Celem sporządzenia sprawozdania finansowego według standardów jest dostarczenie jego użytkownikom informacji na temat sytuacji finansowej, wyników finansowych i przepływów pieniężnych jednostki, a także rezultaty zarządzania zasobami jednostki przez jej kierownictwo. Aby zrealizować ten cel to sprawozdanie takie powinno dostarczać informacji o:

- aktywach,
- zobowiązaniach,
- kapitale własnym,
- przychodach i kosztach,
- przepływach pieniężnych, w tym pomiędzy jednostką, a jej właścicielami.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zawierają wytyczne tylko odnośnie do minimalnej zawartości poszczególnych elementów sprawozdania finansowego. Standardy te stosują odmienne nazwy elementów sprawozdania finansowego w stosunku do nazw wynikających z ustawy o rachunkowości:

- bilans jest sprawozdaniem z sytuacji finansowej,
- rachunek zysków i strat jest sprawozdaniem z całkowitych dochodów,
- rachunek przepływów pieniężnych jest sprawozdaniem z przepływów pieniężnych,
- zestawienie zmian w kapitale własnym jest sprawozdaniem ze zmian w kapitale własnym,
- natomiast odpowiednikiem informacji dodatkowej (wprowadzenia z dodatkowymi informacjami i objaśnieniami) jest wprowadzenie oraz informacje dodatkowe.

Informacje przedstawiane w sprawozdaniu z sytuacji finansowej obejmują swym zakresem co najmniej następujące pozycje:

- rzeczowe aktywa trwałe i nieruchomości inwestycyjne,
- aktywa niematerialne,

- aktywa finansowe,
- aktywa biologiczne,
- zapasy,
- należności,
- środki pieniężne,
- aktywa przeznaczone do sprzedaży,
- zobowiązania i rezerwy,
- zobowiązania z tytułu podatku dochodowego,
- kapitały.

Jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe według standardów dokonują odrębnej prezentacji aktywów i zobowiązań jako krótkoterminowe i długoterminowe.

Co do specyficznych kwestii to w aktywach występuje pozycja dotycząca aktywów przeznaczonych do zbycia, które są wyceniane w inny sposób niż pozostałe części sprawozdania z sytuacji finansowej. Jeśli jednostka zdecyduje się na zmianę przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, zobowiązana jest do prezentowania w tym sprawozdaniu trzech kolumn z danymi za: bieżący rok obrotowy, poprzedni rok i początek poprzedniego roku (Ambroziak, 2010, s. 179).

Zasady wynikające z tych standardów rachunkowości omawiają i stawiają wymogi także śródrocznej sprawozdawczości finansowej (Nita i Hasik, 2019, s. 85).

Sprawozdanie z całkowitych dochodów to odpowiednik polskiego rachunku zysków i strat, z tym że podzielone na dwie części:

- sprawozdanie z wyników,
- sprawozdanie z pozostałych całkowitych dochodów.

Sprawozdanie z wyników może być sporządzone w wersji porównawczej albo kalkulacyjnej. Standardy te liberalnie podchodzą do prezentacji pozycji w sprawozdaniu z całkowitych dochodów, ale wskazują jednocześnie, że najważniejsze i wymagające odrębnych pozycji to są przede wszystkim poniżej wymienione obszary:

- przychody,
- koszty finansowe,
- zyski i straty związane z wyceną składników finansowych według skorygowanej ceny nabycia, a także różnica wynikająca z przeklasyfikowania składnika aktywów i różnica z jego wyceny pomiędzy poprzednią wartością bilansową, a wartością godziwą,
- obciążenia z tytułu podatku dochodowego,

- wynik działalności zaniechanej w danym roku obrotowym.

Brakuje więc wymogów co do formy i kolejności prezentacji pozycji w sprawozdaniu, ale są wskazane powyższe typowe pozycje tego sprawozdania (Skalecki, 2011, s. 2).

Zakres sprawozdania z całkowitych dochodów jest dość szeroki, bo oprócz wyników bieżącego okresu (odpowiednik rachunku zysków i strat) sprawozdanie to obejmuje także pozycje odnoszone bezpośrednio na kapitał własny (druga część zwana sprawozdaniem z całkowitych dochodów), w przeciwieństwie do rozwiązań polskich oraz amerykańskich (Ambroziak, 2010, s. 258-284).

Standardy regulują zasady sporządzania sprawozdania z przepływów pieniężnych, w którym występuje podział na trzy rodzaje działalności, oraz które może być sporządzone metodą bezpośrednią albo pośrednią, tak jak w polskim prawie bilansowym. Brak jest wymogów co do struktury tego dokumentu i kolejności prezentacji poszczególnych pozycji, a do najbardziej specyficznych rozwiązań należy zaliczyć:

- pozycją, od której rozpoczyna się sprawozdanie z przepływów pieniężnych jest wynik brutto,
- w przepływach z działalności operacyjnej w osobnych pozycjach prezentuje się przepływy związane z podatkiem dochodowym,
- podział przepływów z działalności operacyjnej na zmiany wynikające z:
  - pozycji stanu zapasów, należności i zobowiązań (zmiany kapitału obrotowego),
  - pozycji niepieniężnych, takich jak na przykład amortyzacja, rezerwy, podatek odroczony,
  - pozostałych pozycji.

Standardy opracowywane są przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości mieszczącą się w Londynie, natomiast wytyczne dotyczące ich stosowania i prezentacji opracowuje Komitet do spraw Interpretacji Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (Nita i Hasik, 2019, s. 88).

Natomiast Amerykańskie Standardy Rachunkowości ustanawiane są w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej przez instytucje stanowiące tam prawo bilansowe:

- Rada Standardów Sprawozdawczości Finansowej,
- Amerykański Instytut Dyplomowanych Księgowych,
- Komisja Papierów Wartościowych i Giełd.

Sprawozdanie finansowe składa się z dziesięciu elementów, w tym siedem jest wymaganych dla przedsiębiorstw zarobkowych i niezarobkowych (na przykład

aktywa, kapitał własny, zobowiązania) oraz trzy dotyczą tylko przedsiębiorstw zarobkowych (inwestycje ze strony właściciela, dystrybucje na rzecz właściciela) (Nowak, W. A., 2010, s. 204).

W dokumencie Statements of Financial Accounting Concepts No 6 (SFAC 6) zawarte są elementy sprawozdania finansowego. Jest to dokument bardzo elastyczny, nie ma w nim wytycznych co do struktury bilansu, nie ma także klasyfikacji aktywów i pasywów, nie istnieje porządkowanie struktury bilansu. Jedynym wymogiem jest podział aktywów na długoterminowe i krótkoterminowe. Natomiast dla podmiotów notowanych na giełdzie podano w tym dokumencie minimalny zakres informacji, jakie muszą zamieszczać w swoich sprawozdaniach finansowych. Jest zatem zupełnie inaczej niż w Polsce, a podobnie do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (Ambroziak, 2010, s. 205-207).

Bilans według Amerykańskich Standardów Rachunkowości nie ma określonych wymogów co do struktury (formy i kolejności prezentacji), pozycje obowiązkowe są zawarte w ramach minimum informacyjnego. Dodatkowe pozycje są prezentowane, ale pod warunkiem że ich wartość przekracza 5% sumy bilansowej.

Jeśli chodzi o odpowiednik polskiego rachunku zysków i strat, to występuje w tym wypadku rachunek wyników (Ambroziak, 2010, s. 275). Przychody i koszty operacyjne składają się na wynik z powtarzającej się działalności, a następnie wykazywane są niepowtarzające się pozycje, wynik z działalności kontynuowanej, podatek dochodowy i wynik z działalności kontynuowanej po opodatkowaniu. W dalszej części występują zyski i straty nadzwyczajne, wynikowa działalność zaniechana i na końcu wynik netto. Amerykańskie Standardy Rachunkowości nie narzucają struktury rachunku wyników. Spółki giełdowe mają natomiast obowiązek publikować rozszerzone informacje co do każdej pozycji rachunku wyników. Rachunek wyników składa się z trzech kolumn (rok bieżący i dwa poprzednie lata jako porównywalne). Brakuje wymogów co do formy i kolejności prezentacji w tym dokumencie, ale są wskazane typowe pozycje tego rachunku. Występują także pozycje nadzwyczajne. Pod wynikiem netto zamieszcza się kalkulację wyniku na jedną akcję lub udział.

Istotna jest treść pozycji w bilansie i w rachunku wyników, a nie ich tytuły, ale jednocześnie należy pamiętać, że tytuły te nie mogą wprowadzać w błąd, co jest zbieżnym rozwiązaniem z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości. Zgodnie z tymi standardami, w sprawozdaniu finansowym ma dominować treść merytoryczna, a nie strona techniczna.

Rachunek przepływów pieniężnych jest sporządzany za trzy okresy. Tytuły nadaje się według uznania jednostki. Nie występuje w tym wypadku suma przepływów netto ze wszystkich działalności. Brakuje wymogów co do struktury tego dokumentu i kolejności prezentacji, pojawia się jedynie wymóg co do prezentacji pozycji rachunku przepływów pieniężnych wykonanego metodą bezpośrednią.

Sprawozdanie finansowe ma za zadanie obrazować skutki i rezultaty podejmowanych decyzji. Składniki sprawozdania finansowego można podzielić na dwie grupy: związane z ustalaniem wyniku (przychody i koszty) i związane z ustalaniem sytuacji majątkowej i finansowej (aktywa i pasywa).

W Amerykańskich Standardach Rachunkowości nie wymieniono użytkowników sprawozdań finansowych. Pojawia się tylko ogólne stwierdzenie, że sprawozdanie finansowe powinno dostarczać informacji, które są użyteczne. Jest to inaczej sformułowane niż w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości, które stanowią o tym, że użytkownikami są obecni i potencjalni inwestorzy, kredytodawcy, dostawcy, pracownicy (Turyna, 2006, s. 32-35).

Stany Zjednoczone mają jeden z najbardziej zaawansowanych oraz rozwiniętych systemów i standardów rachunkowości. Zgodnie z prawem bilansowym jedynie spółki notowane na giełdzie muszą stosować Amerykańskie Standardy Rachunkowości i ich sprawozdania finansowe podlegają badaniu przez biegłych rewidentów. Natomiast podmioty nienotowane na rynku publicznym nie mają obowiązku stosowania Amerykańskich Standardów Rachunkowości, a badaniu podlegają na żądanie banków lub inwestorów (Turyna, 2006, s. 22).

Kwestie związane z rachunkowością w Niemczech (Niemieckie Standardy Rachunkowości) uregulowane zostały w niemieckim kodeksie handlowym składającym się z przepisów dotyczących spółek prawa handlowego oraz z przepisów dotyczących ksiąg handlowych, rachunkowości spółek (Janusz, 1993, s. 3-5 oraz s. 63-130).

Niemieckie prawo handlowe pochodzi z 1897 roku i tylko kilka razy dotychczas było ono zmieniane. Niemiecki system rachunkowości jest oparty na rodzinnej tradycji prowadzenia biznesu i co najważniejsze, sprawdza się cały czas, jest aktualny. Prawo to broni interesów wierzycieli, stawia więc na to, by jednostka wywiązywała się terminowo z wszelkich swoich zobowiązań. Kodeks spółek handlowych obowiązujący w Polsce jest oparty na niemieckim prawie handlowym, natomiast ustawa o rachunkowości na Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.

Nadrzędną zasadą rachunkowości w niemieckim systemie jest zasada ostrożności (Seredyński, 2015, s. 4). Można nawet pokusić się o stwierdzenie, że jest ona nadmiernie stosowana, cechuje się tendencją do zaniżania wyniku finansowego. Na przykład w wypadku rozliczeń kontraktów długoterminowych wynik na takim kontrakcie będzie rozpoznany na końcu projektu, a nie proporcjonalnie do poniesionych kosztów. Istnieje jeszcze wiele innych kwestii i obszarów, które są rozpoznawane kasowo, a nie memoriałowo. Środki pieniężne mają być dla wierzycieli, czyli odwrotnie niż w systemie amerykańskim, gdzie środki pieniężne mają być dla inwestorów.

Kolejnymi bardzo ważnymi zasadami rachunkowości w niemieckim systemie, wynikającymi z przepisów rachunkowych, są zasady: jasności i przejrzystości sprawozdania finansowego.

W pozycji środków trwałych wykazywane są tylko i wyłącznie przedmioty związane z produkcją, pozostałe środki trwałe prezentuje się łącznie w pozostałych środkach trwałych.

Niemieckie prawo bilansowe nie akceptuje wyceny według wartości godziwej. Brakuje szczegółowych regulacji dotyczących nieruchomości inwestycyjnych.

W niemieckim bilansie kapitał własny musi mieć wartość równą lub większą od zera, dlatego dla ujemnych kapitałów należy tworzyć specjalną pozycję po stronie aktywnej. Brakuje także koncepcji błędów lat ubiegłych. Błędy takie odnoszone są na bieżący wynik finansowy, istnieje podejście prospektywne w tym względzie.

W bilansie zobowiązania nie są podzielone na długoterminowe i krótkoterminowe. Generalnie można stwierdzić, że struktura bilansu jest podobna do istniejącej w Polsce. Wyniki prezentowane są w rachunku zysków i strat, którego struktura i zakres informacyjny ogólnie rzecz ujmując, są takie jak w Polsce, poza osobnymi pozycjami dotyczącymi zysków i strat nadzwyczajnych, które w niemieckim prawie bilansowym cały czas istnieją. Zauważalną różnicą w stosunku do polskiego rachunku zysków i strat jest prezentowanie podatków innych niż dochodowy w pozycji pozostałe podatki widniejącej za podatkiem dochodowym, a przed wynikiem netto.

Niemieckie prawo bilansowe nie wspomina o rachunku przepływów pieniężnych, którego struktura jest uregulowana w Niemieckim Standardzie Rachunkowości Numer 2 „Rachunek przepływów pieniężnych”. Przedstawiono w tym standardzie strukturę prezentacji pozycji rachunku przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej według metody bezpośredniej i metody pośredniej, a także przepływów pieniężnych z działalności inwestycyjnej i finansowej (Szczepańska, 2014, s. 95-104).

Zasady rachunkowości obowiązujące w Niemczech są pod silnym wpływem rozwiązań podatkowych obowiązujących w tym kraju (Hołda, 2015, s. 15). Takie rozwiązania sprzyjają prostocie w rozliczeniach z fiskusem, ale nie są dobrym źródłem do sporządzenia sprawozdania finansowego, które ma pokazywać ekonomiczny obraz jednostki.

Ostatnie zmiany w niemieckim Kodeksie handlowym dotyczące prawa bilansowego przeprowadzono w 2009 roku, pierwszy raz po zmianach w 1985 roku (Mazur, 2013, s. 68). Przybliżono wtedy niemieckie prawo bilansowe do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, poprawiając zrozumiałość i przejrzystość sprawozdania finansowego.

Tabela 1.6 w skrócie przedstawia porównanie omówionych standardów rachunkowości biorąc pod uwagę kilka określonych w niej kryteriów dotyczących sprawozdania finansowego.

Podsumowując powyższe rozważania na temat sprawozdań finansowych sporządzanych według wybranych standardów rachunkowości można stwierdzić, że we wszystkich wyżej wymienionych standardach rachunkowości cel jest taki sam, czyli dostarczenie czytelnikowi sprawozdania finansowego użytecznych informacji, by mógł podejmować decyzje. Jest on osiąganym za pomocą podobnych zakresów informacji w sprawozdaniach finansowych sporządzanych według wybranych standardów rachunkowości.

Kwestią zwracającą uwagę jest jednak zmiana charakteru sprawozdania finansowego, ze statycznego na dynamiczny. Jak zauważa J. Samelak (2011, s. 156), dynamiczny charakter przejawia się w coraz większym nakierowaniu sprawozdania finansowego na przyszłość, zawiera ono coraz więcej danych szacunkowych. Autor wskazuje, że inwestorzy są obecnie nastawieni na uwarunkowania podejmowanych przez jednostkę decyzji. Oczekują oni bowiem od przekazywanych informacji, aby one były:

- coraz bardziej przejrzyste,
- nakierowane na przyszłość jednostki,
- uzupełnieniem danych historycznych,
- uzupełniane informacjami opisowymi.

Należy zauważyć także, że od pewnego czasu tworzy się międzynarodowy język rachunkowości, który jest oparty na wartości godziwej, czyli na szacowanych efektach prowadzenia działalności gospodarczej. Dochodzi wręcz do próby łączenia podejścia retrospektywnego z prospektywnym (Samelak, 2011, s. 156-157).

Tabela 1.6. Porównanie wybranych standardów rachunkowości względem wybranych kryteriów sprawozdania finansowego

Standardy Rachunkowości	Ogólna struktura sprawozdania finansowego	Bilans	Rachunek zysków i strat	Rachunek przepływów pieniężnych
Polskie	zakres podany w ustawie o rachunkowości	zakres podany w ustawie o rachunkowości	zakres podany w ustawie można podzielić na działalność kontynuowaną i zaniechaną	do wyboru metoda bezpośrednia i pośrednia, struktura uregulowana w ustawie i krajowym standardzie
Międzynarodowe	podane minimum informacyjne, można stosować odmiennie od powszechnie przyjętych nazw poszczególnych części sprawozdania finansowego	obowiązkowy podział na długoterminowe i krótkoterminowe, szczególna pozycja: aktywa przeznaczone do zbycia	Podział na działalność kontynuowaną i zaniechaną oraz na rachunek wyników i pozostałe całkowite dochody	do wyboru metoda bezpośrednia i pośrednia ze wskazaniem na bezpośrednią, brak wymogów co do struktury tego sprawozdania, szczególnie rozwiązania co do prezentacji podatku dochodowego oraz pozycji pieniężnych i niepieniężnych w działalności operacyjnej
Amerykańskie	ilość elementów sprawozdania finansowego zależy od charakteru przedsiębiorstwa: zarobkowe i niezarobkowe, szczególne spojrzenie na transakcje z właścicielami, dominacja treści merytorycznej nad techniczną stroną sprawozdania finansowego, ma ono dostarczać informacji użytecznych	brak wytycznych co do struktury, wymagany podział aktywów i pasywów na długoterminowe i krótkoterminowe, prezentacja pozycji bilansowych stanowiących powyżej 5% sumy bilansowej	Podział na powtarzającą się działalność, niepowtarzającą się i podatek dochodowy oraz działalność zaniechaną	wymóg stosowania metody bezpośredniej, ale brak wymogów co do struktury i kolejności prezentacji pozycji, prezentacja trzech okresów
Niemieckie	konserwatywne podejście, obrona interesów wierzycieli, nadrzędna zasada rachunkowości to ostrożność, tendencja do zaniżania wyniku finansowego	ujemny kapitał własny jest „sztucznie” przenoszony na stronę aktywną bilansu, by po stronie pasywnej była widoczna realna wysokość zobowiązań	Struktura podobna do struktury polskiego rachunku zysków i strat, poza istniejącymi nadal pozycjami nadzwyczajnymi	do wyboru metoda bezpośrednia i pośrednia, struktura uregulowana w specjalnym standardzie rachunkowości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy wybranych standardów rachunkowości.

Stwierdzić także należy, że znaczenie sprawozdania finansowego w obrocie gospodarczym jest istotne z punktu widzenia podejmowania decyzji gospodarczych oraz inwestycyjnych. Sprawozdanie finansowe przedstawia nie tylko historyczne dane finansowe i opisowe, ale także dane finansowe oraz informacje prognostyczne, pozwalające

użytkownikowi podejmować decyzje, a taki jest cel sporządzania sprawozdania finansowego.

1.4. Zasady sporządzania sprawozdania finansowego

Na wstępie do tego rozdziału autor zdefiniuje dwa pojęcia: „zasada” i „reguła”, by wskazać pomiędzy nimi różnice. Termin „zasada” jest pojęciem obejmującym szerszy zakres pojęciowy, gdyż oznacza nie tylko regułę, ale i jej wagę. Zasady nie pociągają za sobą konsekwencji prawnych, a reguły już tak. Zasady mogą być realizowane w pewnym stopniu, przy zastosowaniu osądu, a reguły nie, te wymagają bowiem bezwzględnego zastosowania się do nich.

W potocznym języku terminy: „zasada” i „reguła” często używane są zamiennie. Słowniki często traktują te terminy zamiennie, jako synonimy. Jak zauważa M. Masztalerz (2012b, s. 123) termin „reguła” kojarzy się z czasownikiem „regulować”, a termin „zasada” z czasownikiem „bazowanie”, czyli posiadać podstawy.

Omawiając obydwie terminy w kontekście standardów rachunkowości należy stwierdzić, że standardy oparte na regułach cechują się jasnymi i dość precyzyjnymi normami, wskazują wiele wyjątków i są dość szczegółowe. Reguły zwiększają dokładność, ale poprzez to, że starają się ogarnąć jak najwięcej sytuacji to stają się nieczytelne, gdyż musi ich być taka liczba, ile jest sytuacji.

Natomiast zaletą standardów opartych na zasadach jest ich prostota i możliwość zastosowania w wielu sytuacjach. Wadą ich jest, jak wskazuje M. Masztalerz (2012b, s. 129), generowanie wyższych kosztów sporządzania i badania sprawozdania finansowego.

Celem sprawozdawczości finansowej jest dostarczenie użytkownikowi sprawozdania finansowego informacji umożliwiających podejmowanie decyzji gospodarczych. Sprawozdanie finansowe, będące końcowym produktem systemu rachunkowości obowiązującego w jednostce, zawierające jednocześnie użyteczne informacje, służy realizacji tego celu. Sporządzanie sprawozdania finansowego jest oparte na podstawach zwanych zasadami (polityką) rachunkowości. Polskie Standardy Rachunkowości nie zawierają definicji zasad rachunkowości. Termin jest używany w Polsce w znaczeniu polityki rachunkowości, rozumianej jako wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania, które zostały dopuszczone przez Polskie Standardy Rachunkowości i Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych (Matuszak, 2012, s. 114).

Zdaniem autora dysertacji trudności sprawiają definicje dwóch terminów: zasady i polityka. W języku angielskim obydwa pojęcia to *policy*. Termin „polityka” w języku polskim kojarzy się dość mocno, a czasami jednoznacznie i raczej niesłusznie, z rządzeniem państwem, dlatego też używa się podwójnej terminologii, także w ustawie o rachunkowości, która używa zwrotu „zasady (polityka) rachunkowości” i tak to należy rozumieć. Obydwa terminy znaczą to samo w odniesieniu do terminu „rachunkowość”. Innymi słowy, termin „polityka” oznacza zbiór zasad, priorytetów i celów dotyczących pewnej kwestii (Kryśkiewicz-Burnos, 2016, s. 14).

Natomiast A. Karmańska (2009, s. 45) tłumaczy to następująco: „polityka bilansowa to koncentrowanie się na sprawozdaniu finansowym, polityka rachunkowości to koncentrowanie się na prawidłowych aspektach prowadzenia ksiąg rachunkowych, a zasady rachunkowości są to tezy z prawem rządzącym pewnymi procesami, są to podstawy, na których coś się opiera”.

Na potrzeby niniejszej dysertacji, autor przez pojęcie „polityki rachunkowości” rozumie zasady pomiaru, wyceny i ujmowania w sprawozdaniu finansowym informacji finansowych o sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym jednostki gospodarczej które dopuszczone są przepisami ustawy o rachunkowości.

M. Remlein (2007, s. 304) zauważa, że polityka bilansowa ma dwojakie znaczenie: węższe, w którym przedmiotem zainteresowania jest sprawozdanie finansowe, oraz szersze, w którym przedmiotem zainteresowania jest cała rachunkowość. Zdaniem autorki termin „polityka bilansowa” może być utożsamiany z terminem „polityka rachunkowości”, a zasady rachunkowości rozumiane są w teorii rachunkowości jako zasady elementów składowych całego systemu rachunkowości danej jednostki.

Termin „polityka rachunkowości” w polskim prawie bilansowym funkcjonuje począwszy od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, czyli od okresu transformacji gospodarczej. W praktyce gospodarczej polityka rachunkowości nie uzyskała należytej rangi, nie uzyskała pełnego zrozumienia wśród przedsiębiorców, którzy niekiedy bagatelizują potrzebę jej określenia i stosowania. Najczęściej jest traktowana jako jeden z wielu obowiązków w ramach prowadzenia ksiąg rachunkowych, a często jest pomijana. W praktyce sformułowanie polityki rachunkowości danej jednostki gospodarczej często polega na przepisaniu wprost przepisów ustawy o rachunkowości lub przepisów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, co zdaniem autora niniejszej pracy jest niepoprawną praktyką, prowadzącą do wielu błędów i nieporozumień przy stosowaniu zasad rachunkowości (Walińska, 2016, s. 193). Niepoprawne opracowanie polityki rachunkowości

pozbawia jednostkę korzystania z wielu rozwiązań dopuszczonych ustawą o rachunkowości i odpowiedniego budowania obrazu jej sytuacji majątkowej i finansowej, którym przede wszystkim jest bilans wraz z rachunkiem zysków i strat, a mówiąc ogólniej sprawozdanie finansowe.

Pojęcie polityki rachunkowości zostało wprowadzone do polskiej literatury związanej z rachunkowością przez W. Brzezina (1995, s. 32) jako składnik trójczłonowej formuły rachunkowości: teorii, polityki i praktyki. Autor definiuje politykę rachunkowości z punktu widzenia organów państwa jako sferę ich działalności lub instytucji powołanych przez polskie i międzynarodowe stowarzyszenia księgowych, zmierzających do standaryzacji rachunkowości. Z kolei A. Jaruga i E. Walińska (1997, s. 23) zdefiniowały politykę rachunkowości z punktu widzenia jednostki gospodarczej. Jest to stosowanie przez kierownictwo jednostki przyjętych i specyficznych dla danej działalności zasad i praktyk przy sporządzaniu sprawozdania finansowego. Celem jest przedstawienie rzeczywistej sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu gospodarczego.

Na samym początku rozważań należałoby podjąć próbę umiejscowienia polityki rachunkowości w systemie rachunkowości, który porządkuje świat biznesu podmiotu gospodarczego (Błażyńska, 2011, s. 7). W literaturze przedmiotu, a także w praktyce gospodarczej, polityka rachunkowości jest dokumentem o charakterze bardziej ogólnym niż zasady rachunkowości, jest ponad zasadami. Należałoby więc wyjaśnić związek pomiędzy zasadami rachunkowości, a polityką rachunkowości.

J. Błażyńska (2011, s. 11) podjęła próbę znalezienia różnic pomiędzy terminami polityka rachunkowości a polityka bilansowa, zamiennie używanych w literaturze przedmiotu. Na podstawie przeprowadzonych analiz autorka doszła do wniosku, że definicje tych obydwu pojęć przenikają się. Dlatego autorka przychyliła się do zamiennego traktowania tych pojęć. Wyniki jej badań przedstawiono w formie tabeli 1.7.

Problematyczną kwestię dotyczącą różnic pomiędzy terminami polityka rachunkowości a polityka bilansowa, pomaga wyjaśnić istota zasad rachunkowości. W literaturze przedmiotu zasady rachunkowości są definiowane jako twierdzenia wtórne, do których dochodzi się poprzez wnioskowanie dedukcyjne, właściwe dla teorii normatywnych (Remlein, 2008, s. 56). S. Skrzywan (1973, s. 20) twierdzi, że zasady rachunkowości wywodzą się z wieloletnich doświadczeń zdobywanych w ramach praktyki gospodarczej, mają one charakter normatywny i są podstawą konkretnych zastosowań. Mają też ogólny charakter i ponadczasową treść, dlatego nie zmieniają się w czasie.

Tabela 1.7. Polityka rachunkowości a polityka bilansowa

Polityka rachunkowości		Polityka bilansowa	
Autor	Definicja	Autor	Definicja
A. Jaruga E. Walińska	zastosowanie specyficznych zasad, konwencji i praktyk odpowiednio dobranych do odwzorowania rzeczywistości	A. Karmańska	działania związane z tworzeniem informacji sprawozdawczej odpowiadającej kanonom jakościowym
E. A. Hendriksen M. F. van Breda	zbiór standardów rachunkowości, opinii, interpretacji i przepisów wykorzystywanych w sprawozdawczości finansowej podmiotu przy użyciu których podmiot prezentuje informacje finansowe o sobie	J. Weber M. Kufel	przedsięwzięcia podejmowane w roku obrotowym i podczas sporządzania sprawozdania finansowego mające wpływać na ocenę dokonywaną przez adresata bilansu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Błażyńska (2011, s. 13).

Autorzy z dziedziny rachunkowości różnie definiują zasady rachunkowości. Jak wskazuje M. Remlein (2013, s. 64), są one nazywane regułami, konwencjami, normami, koncepcjami, założeniami czy procedurami. W polskim prawie bilansowym nie ma definicji zasad rachunkowości. Termin występuje obok polityki rachunkowości, czyli wybranych i stosowanych przez podmiot rozwiązań dopuszczonych ustawą o rachunkowości. W Międzynarodowych Standardach Rachunkowości są to metody, reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę. W powyższym znaczeniu M. Remlein (2008, s. 58 i 70) stawia znak równości pomiędzy zasadami rachunkowości, a polityką rachunkowości. Należy jednak mieć na względzie kwestię, że przyjęte zasady rachunkowości są przejawem polityki rachunkowości, a z niej wynikają cele, których realizacja wymaga przyjęcia określonych zasad rachunkowości. Zatem polityka rachunkowości jest nieco szersza niż zasady rachunkowości.

Zasady rachunkowości to niejako fundament języka rachunkowości lub paradygmat każdego systemu rachunkowości. Zawarte w przepisach prawa bilansowego krajowe normy rachunkowości nie naruszają podstawowych zasad rachunkowości, chociaż czasami się od nich różnią. Zarówno w polskim, jak i w międzynarodowym prawie bilansowym polityka rachunkowości jest identyfikowana jednoznacznie z zasadami rachunkowości, dlatego stawia się często pomiędzy nimi znak równości.

Zasady rachunkowości opierają się na teoretycznych koncepcjach rachunkowości oraz odzwierciedlają generalne cele sprawozdania finansowego. W ustawie o rachunkowości za nadrzędną w kontekście głównego celu sprawozdania finansowego

uznano zasadę rzetelnego i jasnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego przedsiębiorstwa. Natomiast według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości obok rzetelności główną cechą sprawozdania finansowego jest zapewnienie użytecznych informacji (Rozporządzenie Komisji (WE) z dnia 3 listopada 2008 roku, IAS 1, § 9).

Na podstawie zapisów ustawy o rachunkowości nie jest możliwe jednoznaczne określenie zasad rachunkowości przy stosowaniu wykładni pojedynczych przepisów prawa, ponieważ ustawodawca posługuje się dość skrótowym ich opisem (Matuszak, 2012, s. 117). Zdaniem J. Samelaka (2004a, s. 123) poszczególne zasady rachunkowości zawarte w polskim prawie bilansowym wymagają spojrzenia na zapisy ustawy o rachunkowości w sposób kompleksowy. W ramach zasad rachunkowości określonych w ustawie o rachunkowości wyróżnia się podział zasad rachunkowości na trzy poziomy norm, zaprezentowane w tabeli 1.8.

Tabela 1.8. Poziomy norm w ustawie o rachunkowości

Poziom normy	Typ normy	Zasady rachunkowości
Poziom I	nadrzędne	zasada rzetelnego i jasnego (wiernego, wiarygodnego) przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego przedsiębiorstwa
Poziom II	ogólne	zasada kontynuacji działania, zasada memoriału, zasada współmierności przychodów i kosztów, zasada ostrożności, zasada zakazu kompensat, zasada istotności, zasada ciągłości
Poziom III	szczegółowe	szczegółowe zasady wyceny bilansowej oraz pomiaru wyniku finansowego i przepływów pieniężnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Samelak (2004a, s. 123), Ł. Matuszak (2012, s. 118).

W teorii rachunkowości wyróżnia się dwa modele (inaczej mówiąc: dwie konwencje) założeń dotyczących nadrzędnych zasad rachunkowości (Helin, 2006, s. 87):

- model kontynentalny,
- model anglosaski (wartości).

Model kontynentalny kładzie nacisk na rachunek zysków i strat oraz zaprezentowane tam transakcje gospodarcze. Rachunek zysków i strat jest sporządzany zgodnie z zasadą współmierności przychodów i kosztów, co oznacza, że występują w nim zrealizowane transakcje gospodarcze, które są wycenione w cenie historycznej (Solomon, Walther, Plunkett, Vargo 1993, s.10). Wspomniane przychody i koszty, wynikające z transakcji gospodarczych, implikują ujęcie odpowiednich aktywów i pasywów w bilansie danej jednostki. Rachunek zysków i strat nie zawiera więc transakcji niezrealizowanych, które występują w bilansie jednostki. Do takich zdarzeń należy zaliczyć aktywa wytworzone

przez jednostkę we własnym zakresie, takie jak na przykład: know-how, wartość firmy, znaki firmowe, gdy nie są one następstwem zrealizowanej umowy czy transakcji.

W tym modelu bilans ma niejako drugorzędne znaczenie, niektórzy nawet nazywają go produktem ubocznym rachunku zysków i strat. Model jest stosowany głównie przez kraje kontynentalne Europy, z wyjątkiem Wielkiej Brytanii. Powszechnie jest stosowany w odniesieniu do rozliczeń podatkowych, w stosunku do zasad obowiązujących w prawie podatkowym dotyczącym osób prawnych. Wynika to także niejako z niechęci ustawodawcy do opodatkowania niezrealizowanych transakcji.

Model anglosaski (wartości) kładzie natomiast nacisk na kompletną i właściwą wycenę aktywów i pasywów jednostki na dzień bilansowy w celu rzetelnej wyceny kapitału własnego. Większe znaczenie posiada bilans jednostki niż jej rachunek zysków i strat. W przeciwieństwie do wcześniej wspomnianej metody kontynentalnej, rachunek zysków i strat posiada niejako drugorzędne znaczenie, powinien odzwierciedlać przyrost kapitału własnego podmiotu gospodarczego. W metodzie wycena aktywów i pasywów bilansu jednostki powinna być dokonywana według ich wartości rynkowej (godziwej). Niezrealizowane różnice wynikające z wyceny poszczególnych pozycji bilansowych są elementem rachunku zysków i strat. Wartości historyczne nie odgrywają większej roli, są pomijane na rzecz wartości bieżących.

Tabela 1.9 w sposób syntetyczny przedstawia najważniejsze różnice pomiędzy dwoma wymienionymi modelami.

Różnice w przedstawionych systemach rachunkowości wynikają z różnych przyczyn. Zależą one od następujących czynników (Jaruga, 2002b, s. 130):

- rodzaju systemu prawnego (system kodeksowy a prawo precedensowe),
- głównych źródeł zasilania jednostek w kapitał (banki lub giełda),
- związków rachunkowości z prawem podatkowym (zbieżne czy oddzielne zasady),
- statusu i stopnia profesjonalizacji środowiska księgowych i biegłych rewidentów,
- wpływu osobistości z dziedziny rachunkowości,
- szczególnych zjawisk (na przykład inflacja, oszustwa księgowe),
- dystansu do władzy (duży dystans - hierarchia władzy, niewielki - równomierny podział władzy w społeczeństwie),
- niepewności (unikanie czy akceptowanie).

Czynniki społeczne i kulturowe mają istotny wpływ na politykę rachunkowości w rozumieniu makroekonomicznym, ale także na poziomie podmiotu gospodarczego.

Tabela 1.9. Różnice pomiędzy modelem kontynentalnym a modelem anglosaskim

Kryterium różnicy	Model kontynentalny	Model anglosaski (wartości)
Kraj pochodzenia	Niemcy, Austria, Hiszpania, Belgia	Stany Zjednoczone, Kanada, Wielka Brytania, Australia
Postawa wobec ryzyka	niechętna (unikanie)	otwarta (akceptacja)
Główni użytkownicy	kredytodawcy (banki)	inwestorzy (giełda, rozwinięte rynki kapitałowe)
Cel rachunkowości	bezpieczeństwo obrotu gospodarczego	informacja dla inwestorów
Podstawa ujmowania transakcji	forma prawna	treść ekonomiczna
Główne zasady rachunkowości	ostrożność, plany kont	współmierność
Regulacje rachunkowości	prawo (kodeks handlowy)	profesjonalne standardy
Wpływ prawa podatkowego	istotny	niewielki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Jaruga (2002b, s. 130), P. Kabalski, (2009, s. 13), J. Turyna (2006, s. 65-68).

Najważniejsze zalety i wady modelu kontynentalnego i modelu anglosaskiego przedstawiono w tabeli 1.10.

Tabela 1.10. Zalety i wady modelu kontynentalnego oraz modelu anglosaskiego

	Model kontynentalny	Model anglosaski (wartości)
Zalety	<ul style="list-style-type: none"> • ujęcie rzeczywistych kosztów związanych z pozyskaniem składnika bilansowego • lepsza ochrona interesów kredytodawców i pożyczkodawców oraz pozostałych wierzycieli • zastosowanie mało kosztowne, prostota pomiaru • łatwa weryfikacja i sprawdzalność wyników, gdyż podstawą ewidencji jest kwota z dowodu księgowego • obiektywizm i wysoka stabilność wyceny 	<ul style="list-style-type: none"> • lepsze odwzorowanie zdolności podmiotu do generowania przepływów pieniężnych, gdyż jest on zorientowany na przyszłość • elastyczność rozwiązań, bo ułatwia podjęcie optymalnej decyzji, gdyż mamy do czynienia ze zbliżeniem wartości księgowej do wartości rynkowej • zwiększenie przydatności informacyjnej sprawozdania finansowego dla niektórych grup odbiorców, przede wszystkim inwestorów
Wady	<ul style="list-style-type: none"> • orientacja na przeszłość • nie uwzględnia przeszacowań w „górze” • możliwości manipulowania wynikiem poprzez nieuwzględnianie trwałego spadku wartości składników aktywów • trudność rzetelnego wyznaczenia kosztu wytworzenia w skomplikowanych procesach produkcyjnych • podatność na inflację 	<ul style="list-style-type: none"> • wycena charakteryzuje się znacznym subiektywizmem • wycena zależna od zmienności warunków rynkowych • wycena jest kosztowna • trudność pomiaru • możliwości manipulowania wynikiem pochodzącym z wyceny do wartości rynkowej

Źródło: Opracowano na podstawie: J. Gierusz (2011, s. 113-115), P. Kabalski (2018, s. 6), D. Garstecki (2013, s. 71).

Tabela 1.10 pokazuje, jak mocno wycena w rachunkowości jest uzależniona od przyjętego modelu wyceny. Do tego liczba metod wyceny w wartości godziwej sprawia, że wycena w rachunkowości staje się często subiektywna, co przejawia się w stosowaniu w coraz większej skali szacunków oraz osądów w wycenie bilansowej. Dowodem na to są słowa J. Gierusza (2011, s. 118). Stwierdza on bowiem, że w rezultacie takiego podejścia jeden obiekt „może mieć kilka poprawnie ustalonych wartości godziwych, zależnych od subiektywnie przyjętych założeń”.

Należy jednak zauważyć, że praktyka przynosi swoiste rozwiązania. Obydwie wyżej omówione konwencje rachunkowości przenikają się, stosowane w rzeczywistości metody są kombinacją powyższych modeli. Różni użytkownicy na różnych rynkach potrzebują sprawozdań finansowych sporządzonych według jednej z wyżej wspomnianych metod. Rynki kapitałowe skłaniają się ku metodzie wartości, ale jednoznacznie nie można tego stwierdzić.

W literaturze przedmiotu można się spotkać ze stwierdzeniem, że obecne sprawozdanie finansowe charakteryzuje się małą szczegółowością prezentowanych danych, co może ograniczać użyteczność tego sprawozdania przy podejmowaniu decyzji albo sprawić, że będzie ono nieużyteczne (Garstecki, 2013, s. 126).

Przyjęcie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości przez Unię Europejską spowodowało, że podział na kraje o modelu kontynentalnym i na kraje o modelu wartości (anglosaskim), przede wszystkim w wypadku spółek publicznych, w dużej mierze zaniknął. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości oparte są bowiem na modelu anglosaskim (Kabalski, 2009, s. 14).

Zasadami rachunkowości w wypadku każdej jednostki są wybrane przez nią: metody (model rachunkowości), praktyki i swoiste rozwiązania.

Polskie prawo bilansowe wywodzi się z wielu nadrzędnych zasad rachunkowości, których źródeł upatruje się w założeniach koncepcyjnych. Do nadrzędnych zasad rachunkowości, zdaniem J. Gierusza (2005, s. 11), najczęściej wymienianych w literaturze przedmiotu i opisanych w polskim prawie bilansowym należą:

- zasada jasnego (wiarygodnego, wiernego) i rzetelnego obrazu,
- zasada kontynuacji działania,
- zasada memoriału,
- zasada współmierności przychodów i kosztów,
- zasada kosztu historycznego,

- zasada ostrożnej wyceny,
- zasada zakazu kompensat,
- zasada istotności,
- zasada ciągłości zasad rachunkowości i porównywalności,
- zasada kompletności,
- zasada przewagi treści nad formą.

Zasada jasnego (wiarygodnego, wiernego) i rzetelnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego (ang. *true and fair view*) jest nadrzędną zasadą rachunkowości, a zarazem głównym celem sprawozdania finansowego. Jest o tym mowa we wstępie do ustawy o rachunkowości (Ustawa o rachunkowości, art. 4, ust. 1). Realizacja zasady w praktyce oznacza przedstawienie wiernego (odzwierciedlającego rzeczywistość gospodarczą) i rzetelnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej jednostki oraz jej wyniku finansowego. Jej zastosowanie zapewnia odpowiednią jakość informacjom, które wychodzą z systemu rachunkowości (Gmytrasiewicz i Karmańska, 2006, s. 16). Zasada rzetelnego i jasnego obrazu dotyczy bezpośrednio danych sprawozdawczych, ale wpływa również na opis pojedynczych zdarzeń gospodarczych i jest wykorzystywana na każdym etapie gromadzenia i przetwarzania danych w systemie rachunkowości (Remlein, 2013, s. 68). Zastosowanie zasady w praktyce polega na tym, że jest ona swoistym środkiem zaradczym, antidotum, na niedoskonałości norm rachunkowości w różnych jej modelach oraz w różnych sytuacjach życia gospodarczego (Remlein, 2013, s. 68). Nie wiedząc, jak ująć dane zdarzenie gospodarcze w sprawozdaniu finansowym, warto zawsze wrócić do podstawy i bazy, jaką jest zasada. Należy wspomnieć, że zasada jest wiodącą w polskim prawie bilansowym, natomiast w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości, obok rzetelności, dana informacja finansowa musi też być użyteczna (Remlein, 2013, s. 68).

Zgodnie z zaprezentowanym w tabeli 1.8 podziałem zasad rachunkowości według poziomów norm, kolejną jest **zasada kontynuacji działania**, która zakłada dalsze prowadzenie działalności przez jednostkę gospodarczą w dającej się przewidzieć przyszłości oraz w niezmnieszonej istotnie zakresie (Ustawa o rachunkowości, art. 5, ust. 2). Zasada jest jednym z podstawowych założeń koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Za okres dającej się przewidzieć przyszłości przyjmuje się często w Polsce okres nie krótszy niż jeden rok od dnia bilansowego (Andrzejewski, 2012, s. 43). Zasada kontynuacji działania ma w rachunkowości istotne znaczenie w kwestii wyceny aktywów i pasywów bilansu. W wypadku kontynuowania działalności bez istotnego zmniejszania jej

zakresu wycena jest dokonywana według zasad przewidzianych w ustawie o rachunkowości. W wypadku aktywów dokonuje się wyceny opartej na cenach nabycia lub rzeczywistych kosztach wytworzenia, a w wypadku pasywów – na kwotach wymagających zapłaty. Pozwala to na dokonywanie analiz i ocen dotychczasowych osiągnięć jednostki oraz prognozowanie na podstawie danych historycznych. Brak zasadności przyjęcia założenia kontynuacji działalności jednostki prowadzi do wyceny aktywów i pasywów bilansu w cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, ale nie wyższych niż wartości występujące w bilansie (Ustawa o rachunkowości, art. 29, ust. 1). Jak wynika z przytoczonych wyżej zdań, zasada kontynuacji działalności jest ściśle związana z wyceną pozycji bilansowych.

Obowiązek ujmowania w księgach rachunkowych podmiotu wszystkich zdarzeń, które wystąpiły w danym roku obrotowym, niezależnie od otrzymania lub przekazania środków pieniężnych czy ich ekwiwalentów jest spełnieniem **zasady memoriału**. Zgodnie z założeniami koncepcyjnymi, sprawozdanie finansowe dostarcza użytkownikom nie tylko informacji o przeszłych transakcjach, ale również o obowiązkach jednostki dotyczących zapłaty pieniężnej w przyszłości oraz o zasobach środków pieniężnych, które jednostka otrzyma w przyszłości (Gabrusewicz i Remlein, 2011, s. 29-30). Zasada memoriału została wspomniana w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” jako ogólna zasada sporządzania sprawozdań finansowych, ale zarazem nie zdefiniowano jej. Wskazano tylko, że składniki sprawozdania finansowego są ujmowane zgodnie z zasadą memoriału (Matuszak, 2012, s. 115).

Zasada współmierności przychodów i kosztów zapewnia, że przychodom uzyskanym w danym okresie sprawozdawczym zostaną przyporządkowane odpowiednie koszty, związane z tymi przychodami. Jest to zasada istotna dla prawidłowego ustalenia wyniku finansowego jednostki za rok obrotowy. Jej konsekwencją jest konieczność ujmowania niezrealizowanych zdarzeń jako zdarzeń do rozliczeń międzyokresowych zarówno przychodowych, jak i kosztowych. Takie rozbieżności przy ustalaniu przychodów i kosztów roku obrotowego mają charakter czasowy lub merytoryczny (Gmytrasiewicz i Karmańska, 2006, s. 23). Rozbieżności merytoryczne występują na przykład, gdy w danym roku obrotowym zostaną wyprodukowane wyroby gotowe, które w tym okresie nie zostaną sprzedane, a kosztami współmiernymi do przychodów staną się wtedy, gdy wystąpi przychód z ich sprzedaży. Rozbieżności czasowe natomiast powstają w wypadku poniesienia w bieżącym roku obrotowym kosztów, ale dotyczących przyszłych lat obrotowych, lub w wypadku otrzymania przez jednostkę gospodarczą przychodu z góry.

Oznacza to także, że pewne zdarzenia mogą nie zostać ujęte jako aktywa czy pasywa (wyżej wspomniane rozbieżności czasowe), gdyż nie spełniają ich definicji. Dzieje się tak na przykład w wypadku braku przewidywanego wpływu przyszłych korzyści.

Dopełnieniem zasady memoriałowej i zasady współmierności jest **zasada ostrożnej wyceny**. Sprowadza się ona do zapewnienia takiej wyceny składników majątku i źródeł finansowania, przychodów i kosztów, aby wynik finansowy wykazywany w rachunku zysków i strat nie został zniekształcony, a więc odnosi się ona do pozycji bilansowych, ale także i pozycji wynikowych (Chluska, 2005, s. 15). Głównym celem zasady jest ograniczenie dowolnej wyceny składników majątkowych oraz zgodne z rzeczywistością odzwierciedlenie uzyskanych przychodów, poniesionych kosztów i związanego z nimi ryzyka gospodarczego (Helin, 2006, s. 90). Zasada ostrożnej wyceny jest oparta na wycenie w koszcie historycznym. W ramach zasady ostrożności nie występuje wycena w wartości godziwej. Sprawozdanie finansowe zawiera dozę niepewności spowodowaną wartościami szacunkowymi i pochodzącymi z profesjonalnego osądu kierownika jednostki. Dotyczy to na przykład odpisów aktualizujących składniki aktywów, tworzenia rezerw na nieprzewidziane koszty i wydatki. Zasada ostrożnej wyceny wymaga rozważenia i takiej oceny, takiego osądu, by wartość składników aktywów i przychodów nie została zawyżona, a wartość składników pasywów i kosztów nie została zaniżona. Z kolei Międzynarodowe Standardy Rachunkowości wskazują, że stosowanie zasady ostrożnej wyceny nie uzasadnia celowego, sztucznego zaniżania wartości aktywów czy też tworzenia nadmiernych rezerw na zobowiązania. Jak można zauważyć, podejście takie można nazwać pesymistycznym. Powstaje więc wątpliwość, czy nie jest to sprzeczne z zasadą rzetelnego i jasnego obrazu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Zasada ostrożnej wyceny jest często krytykowana za zbyt pesymistyczny obraz, który daje, a który nie zawsze jest zgodny z rzeczywistością (Gabrusewicz i Remlein, 2011, s. 32-33). Na koniec rozważań dotyczących tej zasady warto jeszcze dodać, że ostrożność w rachunkowości wynika z uznania niepewności działania jednostki w jej zmiennym otoczeniu, w którym często jest narażona na ryzyko niewypłacalności dłużnika lub ryzyko spadku popytu na produkty.

Zdaniem P. Kabalskiego (2018, s. 8) zasada ostrożnej wyceny zawiera pewien paradoks. Z jednej strony jest fundamentem rachunkowości finansowej i powinny jej być podporządkowane pozostałe, bardziej szczegółowe przepisy prawa rachunkowego. W ustawie o rachunkowości tak nie jest, bo dopuszcza się wycenę według wartości godziwej, a nawet nakazuje się zaliczyć jej wzrost do przychodów. Takie ustawowe

rozwiązanie niejako daje możliwość podzielenia wyniku nie mającego pokrycia w danym momencie w środkach pieniężnych.

Kolejną jest **zasada zakazu kompensowania** aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów. Jest ona bezpośrednio związana z zasadą istotności. Opiera się na zakazie kompensowania oraz indywidualnej wycenie poszczególnych składników aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów z nimi związanych. Należy jednak wspomnieć, że polskie prawo bilansowe dopuszcza kompensowanie niektórych pozycji sprawozdania finansowego (na przykład kompensata przychodów i kosztów z tytułu rozchodu środków trwałych czy inwestycji), ale należy nadmienić, że nie jest to kompensowanie w czystym tego słowa znaczeniu, ale tylko prezentacja w sprawozdaniu finansowym. Istniejące w polskim prawie bilansowym, a także w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości, możliwości kompensaty określają sposób obliczania i prezentacji w sprawozdaniu finansowym niektórych aktywów i zobowiązań. Każda jednostka w ramach swej podstawowej działalności gospodarczej przeprowadza także transakcje, które nie generują przychodów z działalności i są incydentalne. Rezultat takich transakcji powinien być prezentowany w sprawozdaniu finansowym jako wynik, czyli przychody z takiej transakcji pomniejszone o poniesione koszty niezbędne do jej zrealizowania.

Z kolei **zasada istotności** polega na grupowaniu i klasyfikowaniu danych finansowych w celu wyodrębnienia wszystkich ważnych oraz istotnych informacji z punktu widzenia podejmowania przez użytkownika sprawozdania finansowego decyzji, ale także na potrzeby oceny sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu gospodarczego (Chluska, 2005, s. 15). Informacja jest istotna jeśli jej pominięcie lub zniekształcenie może wpłynąć na decyzje podejmowane przez użytkowników sprawozdania finansowego (Remlein, 2013, s. 72-73). Zasada istotności przejawia się także w stosowaniu uproszczeń w sporządzaniu sprawozdania finansowego, jeśli nie wywiera to istotnego wpływu na prawidłowość i rzetelność danych finansowych. Warto też wspomnieć, że Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nie dotyczą pozycji nieistotnych. Istotność natomiast zależy od kwoty, charakteru pozycji i okoliczności, w jakich dana informacja finansowa jest prezentowana w sprawozdaniu finansowym. Dlatego też z wymienionej przyczyny ani polskie prawo bilansowe, ani Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nie określają ani wartościowo, ani procentowo wielkości nieistotnych. Często stosuje się kryteria i podejście znane ze standardów badania sprawozdań finansowych dotyczących biegłych rewidentów.

Zasada ciągłości zasad rachunkowości i porównywalności polega na stosowaniu niezmiennych zasad rachunkowości w kolejnych następujących po sobie latach obrotowych.

Jej celem jest zapewnienie porównywalności danych finansowych znajdujących się w sprawozdaniu finansowym. Ciągłość zasad rachunkowości powinna być rozumiana jako ciągłość formalno-rachunkowa dotycząca długości następujących po sobie lat obrotowych (ewentualnie poza pierwszym rokiem obrotowym) i powiązania bilansu otwarcia danego roku obrotowego z bilansem zamknięcia poprzedniego roku obrotowego. Powinna być także rozumiana jako konieczność stosowania przyjętej polityki rachunkowości w sposób ciągły, czyli stosowania przyjętych metod wyceny składników majątkowych, klasyfikacji oraz prezentacji danych finansowych. Nie oznacza to jednak, że nie ma możliwości dokonywania zmian w zapisach przyjętej polityki rachunkowości. Jeśli w trakcie stosowania przyjętych zasad rachunkowości okaże się, że inne zasady rachunkowości lepiej oddawałyby obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, kierownik jednostki, przy spełnieniu pewnych wymogów, może dokonać zmian polityki rachunkowości, przy często retrospektywnym ujęciu ich skutków finansowych.

Zachowanie zasady ciągłości zasad rachunkowości i porównywalności nie jest zadaniem łatwym, gdyż porównywalność informacji finansowych pozostaje pod naciskiem procesów gospodarczych, które postępują dynamicznie w obecnym świecie. Wpływ na to posiada także rozumienie zasady przez osoby sporządzające sprawozdanie finansowe (Krzywda, 2013 s. 9-10).

Z zasadą współmierności przychodów i kosztów jest powiązana **zasada kompletności**, o której stanowi ustawa o rachunkowości (Ustawa o rachunkowości, art. 20, ust. 1). Oznacza ona nałożenie obowiązku wprowadzenia do ksiąg rachunkowych roku obrotowego każdego zdarzenia, które nastąpiło w tym roku obrotowym.

Zdarzenia powinny być ujmowane w księgach rachunkowych oraz wykazywane w sprawozdaniu finansowym zgodnie z ich treścią ekonomiczną, realizując tym samym **zasadę wyższości treści ekonomicznej nad formą prawną** (Ustawa o rachunkowości, art. 4, ust. 2). Oznacza to nic innego jak to, że ważniejsza jest rzeczywistość gospodarcza niż forma prawna zdarzenia gospodarczego. Z. Kołaczyk (1999, s. 23) nazwał to priorytetem istoty względem formy, co w każdym takim przypadku wymaga wyjaśnień w informacji dodatkowej.

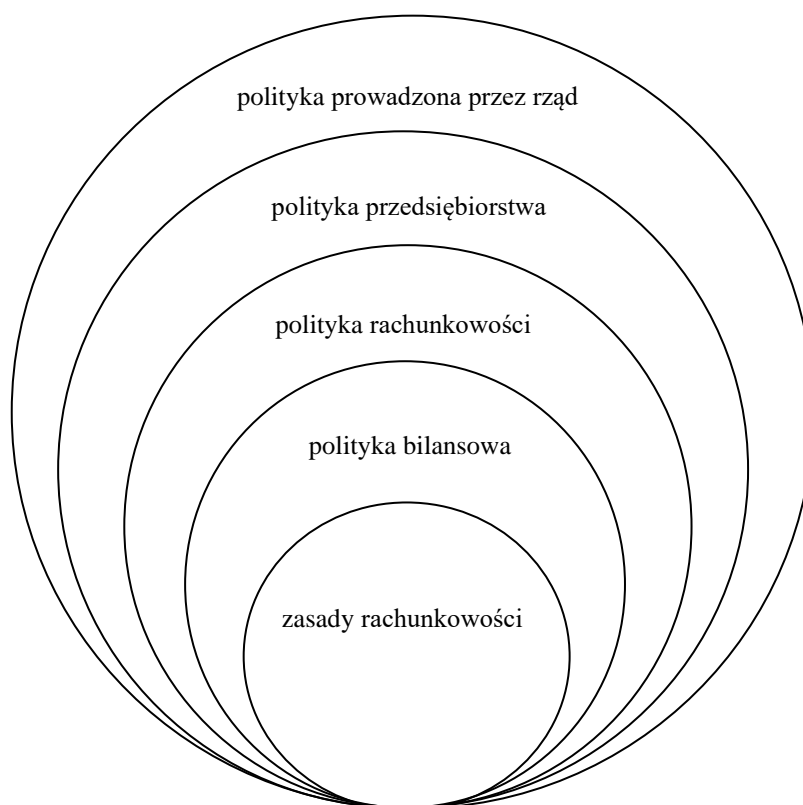
Zasady rachunkowości pełnią istotną funkcję w systemie rachunkowości, są one bowiem niezbędnym elementem polityki rachunkowości każdego przedsiębiorstwa. Sporządzenie sprawozdania finansowego zgodnie z zasadami rachunkowości zapewnia informacjom finansowym podstawowe cechy jakościowe, którymi są wiarygodność i porównywalność. W tym kontekście znaczenie ma zasada rzetelnego i jasnego obrazu, która zarówno

w polskich, jak i w międzynarodowych przepisach rachunkowości jest punktem odniesienia. Zapewnienie rzetelnego i jasnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki prowadzi do wzrostu użyteczności informacji dla użytkowników sprawozdań finansowych (Remlein, 2021, s. 15-25).

Wracając do problemu postawionego w tym podrozdziale, a więc różnicy pomiędzy polityką rachunkowości, a zasadami rachunkowości należy stwierdzić, że polityka rachunkowości jest utożsamiana z polityką ustawodawczą państwa, także w odniesieniu do pojedynczego podmiotu gospodarczego, natomiast zasady rachunkowości odnoszą się do elementów składowych całego systemu informacyjnego, którym jest rachunkowość (Remlein, 2013, s. 74). W polskim prawie bilansowym, a także w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości, zrównano definicje tych terminów. Zauważono, że przyjęte zasady rachunkowości wypływają z i są przejawem polityki rachunkowości, z której wynikają pewne cele, których realizacją zajmują się zasady rachunkowości. Należy więc potwierdzić postawioną na początku tego podrozdziału tezę, że polityka rachunkowości jest pojęciem szerszym niż zasady rachunkowości (Remlein, 2013, s. 74). Relacje pomiędzy wskazanymi politykami autor ujął w postaci rysunku 1.2.

Rysunek 1.2. Relacje pomiędzy polityką: rządową, przedsiębiorstwa, rachunkowości, bilansową a zasadami rachunkowości

Źródło: Opracowanie własne.

P. Kabalski (2009, s. 11) stwierdził, że polityka rachunkowości jest zbiorem standardów rachunkowości, opinii, interpretacji i przepisów wykorzystywanych przez jednostki w sprawozdawczości finansowej.

Rysunek 1.2 obrazuje także miejsce zasad rachunkowości oraz polityki rachunkowości w ogólnie rozumianej polityce prowadzonej przez rząd danego kraju. Polityka przedsiębiorstwa to przyjęte przez podmiot zasady działania na rynku według przyjętych wcześniej założeń. W niej zawiera się polityka rachunkowości związana ze sporządzaniem sprawozdania finansowego, a wpływ na sprawozdanie finansowe ma wiele aspektów życia podmiotu gospodarczego. Idąc dalej w rozważaniach, w polityce rachunkowości zawiera się polityka bilansowa, związana z ogólnie rozumianą księgowością, która jest prowadzona na podstawie przyjętych przez jednostkę zasad rachunkowości.

1.5. Cechy jakościowe informacji zawartej w sprawozdaniu finansowym

Sprawozdanie finansowe jednostki jest podsumowaniem i kompendium wiedzy o jej działalności gospodarczej. Zawiera ono określony zakres informacji i jest sporządzane w określonej formie, aby w jak największym stopniu było porównywalne w czasie i przestrzeni ze sprawozdaniami finansowymi innych jednostek.

W sprawozdaniu finansowym każda jednostka prezentuje przyjęte zasady rachunkowości, które są oparte na zasadach, a nie na regułach. Zasady te mają na celu zwiększenie użyteczności sprawozdania finansowego przy jednoczesnym zachowaniu jego cech jakościowych.

Sprawozdanie finansowe jest wykorzystywane przez jego czytelników, zwanych często użytkownikami. Zapoznając się z tym dokumentem, zaspokajają oni swoje potrzeby informacyjne dotyczące danej jednostki. Informacje te powinny być dla nich użyteczne, a będą takowe, jeśli nacechowane zostaną takimi przymiotami jak: przydatność, istotność, porównywalność, wiarygodność, terminowość, sprawdzalność, a także zrozumiałość. Ujmując powyższe rozważania innymi słowami, sprawozdanie finansowe powinno zawierać informacje o określonych wyżej wymienionych cechach, by można było stwierdzić, że realizuje ono cel, którym jest użyteczność. Cechy te nazywane są cechami jakościowymi informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. Są to takie właściwości, które zapewniają czytelnikom sprawozdań finansowych użyteczność informacji przy podejmowaniu przez nich decyzji gospodarczych. Cechy jakościowe informacji są jednocześnie cechami jakościowymi sprawozdań finansowych (Gabrusewicz i Remlein, 2007, s. 35).

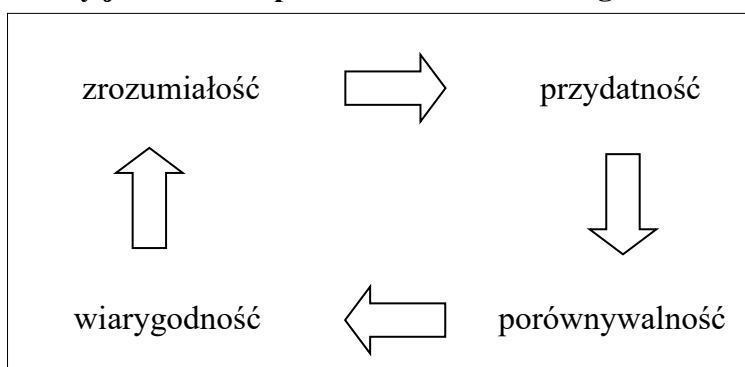
Jakością informacji sprawozdawczej są zainteresowani użytkownicy sprawozdania finansowego. Regulacje z zakresu rachunkowości definiują, jakie cechy jakościowe, inaczej atrybuty, powinna posiadać informacja finansowa, aby mogła być podstawą podejmowania decyzji. Tak więc sprawozdanie finansowe musi odznaczać się cechami, które dadzą odpowiednią użyteczność informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym, aby informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym nie budziły zastrzeżeń. Decyzje podejmowane są przez użytkowników zewnętrznych i także wewnętrznych, na przykład dla celów analizy finansowej.

Zdaniem M. Rówińskiej (2013, s. 376) sprawozdawczość finansowa powinna zapewnić wierne i rzetelne prezentowanie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, bez względu na to, kto będzie odbiorcą informacji finansowych.

Na przestrzeni ostatnich kilku dziesięcioleci odnotowuje się istotne zmiany w sprawozdawczości finansowej, które zmierzają do zwiększenia informacji finansowej. Zmiany te dokonywane były pod wpływem postulatów inwestorów, którzy wymagali, aby funkcje informacyjne rachunkowości wspomagały w większym stopniu procesy decyzyjne. Zmiany te wynikają także z realiów nowych zdarzeń i procesów gospodarczych, także globalizacji i zawiłości transakcji gospodarczych.

Do 2010 roku istniały cztery główne cechy jakościowe sprawozdania finansowego: zrozumiałość, przydatność, wiarygodność i porównywalność. Graficzne ujęcie cech jakościowych obowiązujących do 2010 roku zostało przedstawione na rysunku 1.3.

Rysunek 1.3. Cechy jakościowe sprawozdania finansowego do 2010 roku

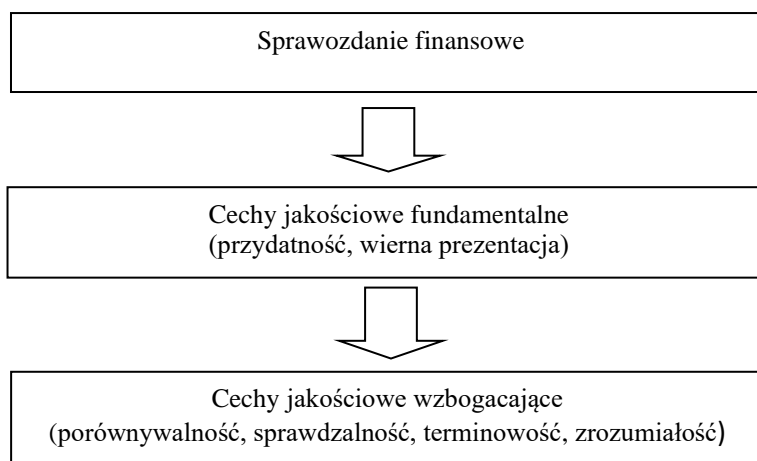

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Rówińska (2013, s. 376-377).

Natomiast od 2010 roku Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości dokonała publikacji nowej wersji założeń koncepcyjnych wraz z nowym podejściem do cech jakościowych sprawozdania finansowego. Nowy podział zakłada dwie główne (fundamentalne) cechy jakościowe: przydatność i wierna prezentacja, oraz cztery cechy

wzbogacające: porównywalność, sprawdzalność, terminowość i zrozumiałość. Graficzne ujęcie cech jakościowych obowiązujących od 2010 roku zostało przedstawione na rysunku 1.4.

Rysunek 1.4. Cechy jakościowe sprawozdania finansowego od 2010 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Rówińska (2013, s. 376-380).

Podsumowując dotychczasowe rozważania, cechy jakościowe sprawozdania finansowego można zdefiniować jako cechy określające rodzaje informacji, które będą użyteczne dla ich odbiorców.

W literaturze przedmiotu nie przedstawiono jednolitej klasyfikacji cech jakościowych sprawozdań finansowych sporządzonych na podstawie polskich standardów rachunkowości. Związane jest to z brakiem wyszczególnienia tych cech w polskim prawie bilansowym, a szczególnie w ustawie o rachunkowości (Cieślak, 2011, s. 74). Brak wspomnianych zapisów dotyczących cech jakościowych w ustawie o rachunkowości spowodował pojawienie się wielu autorskich zestawień. W tabeli 1.11 przedstawiono cechy najczęściej spotykane w literaturze przedmiotu.

Cechy jakościowe przedstawione w tabeli 1.11 w grupach podanych przez wymienionych tam autorów często się powtarzają i są podobne, grupy te różnią się natomiast liczbą tych cech, a można także stwierdzić, że jest to związane z ich szczegółowością. W większości przypadków w tabeli 1.11 powtarzającymi się cechami jakościowymi sprawozdania finansowego są:

- porównywalność,
- wiarygodność,
- zrozumiałość.

Tabela 1.11. Cechy jakościowe sprawozdania finansowego

Autor i rok publikacji	Cechy jakościowe
A. Kuzior M. Rówińska - Król 2021	kompletność, bezstronność, brak błędów, porównywalność, sprawdzalność, terminowość, zrozumiałość
H. Buk 2012	rzetelność, porównywalność, istotność
A. Kamela-Sowińska 2007	użyteczność, kompletność, zrozumiałość, porównywalność
M. Gmytrasiewicz A. Karmańska 2006	rzetelność, przejrzystość, zrozumiałość, istotność, sprawdzalność, ciągłość, wiarygodność, jednolitość, kompletność, terminowość, porównywalność
A. Helin 2006	zrozumiałość, przydatność, porównywalność, wiarygodność
W. Gabrusewicz Z. Kołaczyk 2005	zrozumiałość, przejrzystość, wiarygodność
M. Remlein 2002	wiarygodność, porównywalność, sprawdzalność, prawidłowość, kompletność

Źródło: Opracowano na podstawie: A. Kuzior, M. Rówińska - Król (2021, s. 26-33), H. Buk (2012, s. 270), A. Kamela-Sowińska (2007, s. 140-145), M. Gmytrasiewicz i A. Karmańska (2006, s. 17), A. Helin (2006, s. 75-78), W. Gabrusewicz i Z. Kołaczyk (2005, s. 20), M. Remlein (2002, s. 36).

W literaturze przedmiotu wskazywany jest obecnie wzrost znaczenia rynków kapitałowych i wzrost roli inwestorów jako odbiorców sprawozdania finansowego. W związku z tym zmienia się także podejście do cech jakościowych sprawozdania finansowego. Znaczącą rangę przypisuje się użyteczności informacji. Wiąże się to z jej przydatnością do oceny zdolności do możliwości generowania środków pieniężnych oraz z przydatnością informacji do oceny kierownika jednostki z wywiązywania się z funkcji powierniczej (Remlein, 2021, s. 28).

Założenia koncepcyjne (*Międzynarodowe Standardy ...*, 2013, s. 42) stanowią, że użyteczna informacja finansowa jest informacją:

- przydatną,
- wiernie prezentującą to, co ma zaprezentować.

Te dwie cechy nazywane są fundamentalnymi, które każda informacja finansowa musi posiadać. W celu zwiększenia użyteczności informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym, cechy fundamentalne wzmocnione zostały cechami wzbogacającymi, wpływającymi na poprawę użyteczności informacji, którymi są (Remlein, 2021, s. 347):

- porównywalność,
- sprawdzalność,
- terminowość,
- zrozumiałość.

Przydatność jako pierwsza z dwóch fundamentalnych cech jakościowych informacji finansowej, jaką jest sprawozdanie finansowe, charakteryzuje się tym, że może mieć wpływ na podejmowane decyzje przez użytkownika tego sprawozdania. Taki wpływ istnieje, jeśli informacja finansowa posiada dwie wartości: przewidującą lub potwierdzającą. Wartość przewidująca to możliwość przewidywania przyszłych wyników, a wartość potwierdzająca dostarcza informacji na temat poprzednich ocen. Szczególnym aspektem przydatności jest istotność. Informacje prezentowane w sprawozdaniu finansowym są istotne, gdy ich pominięcie lub zniekształcenie może wpływać na decyzje podejmowane przez użytkowników sprawozdania finansowego.

Wiarygodność natomiast, jako druga z fundamentalnych cech jakościowych informacji finansowej, przejawia się w (*Międzynarodowe Standardy ...*, 2013, s. 43-44):

- kompletności, czyli przedstawieniu niezbędnych informacji,
- neutralności, czyli zaprezentowaniu danej informacji finansowej w sposób bezstronny,
- bezbłędności informacji finansowej rozumianej jako niezawierającej błędów związanego z opisem zdarzenia gospodarczego.

Do cech wzbogacających użyteczność standardy te zaliczają:

- **porównywalność** przejawiająca się w możliwości porównania danych informacji finansowych jednostki z podobnymi informacjami o innych jednostkach,
- **sprawdzalność** oznaczająca wierne zaprezentowanie zdarzenia gospodarczego,
- **terminowość** oznaczająca posiadanie czasu przez użytkowników na podjęcie decyzji na podstawie informacji finansowej,
- **zrozumiałość**, czyli zaprezentowanie informacji finansowych w sposób jasny i zwięzły.

Tabela 1.12 przedstawia powyższe rozważania dotyczące cech jakościowych sprawozdania finansowego.

Tabela 1.12. Atrybuty sprawozdania finansowego

Cechy jakościowe sprawozdania finansowego	cechy fundamentalne (inaczej: użyteczne)	przydatność (istotność)
		wierna prezentacja (wiarygodność) (kompletność, neutralność, bezbłędność)
	cechy wzbogacające (inaczej: zwiększające użyteczność sprawozdania finansowego)	porównywalność
		sprawdzalność
		terminowość
		zrozumiałość

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Remlein (2021, s. 2 i 346), Założenia koncepcyjne (*Międzynarodowe Standardy ...*, 2013, s. 42-47).

Podsumowując powyższe rozważania można stwierdzić, że cechy jakościowe sprawozdania finansowego są ściśle związane z oczekiwaniami ich użytkowników. Z jednej strony dotyczą informacji retrospektywnej, by odpowiednio kontrolować osoby zarządzające, a z drugiej strony dotyczą informacji prospektywnej dotyczącej prognozy przyszłej sytuacji majątkowej i finansowej jednostki (Remlein, 2021, s. 29).

A. Helin (2006, s. 78) z kolei zauważa, że Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nie hierarchizują cech jakościowych sprawozdania finansowego. Podaje on, że takie cechy jakościowe jak: przydatność, zrozumiałość, wiarygodność i porównywalność mają tę samą wagę. Natomiast hierarchizacja cech jakościowych została ujęta w Amerykańskich Standardach Rachunkowości w dokumencie „Statements of Financial Accounting Concepts No 2” (SFAC 2), który dzieli cechy jakościowe sprawozdania finansowego na:

- pierwotne, takie jak: wiarygodność i przydatność,
- drugorzędne, takie jak: porównywalność i spójność danych finansowych.

W powyższych dwóch klasyfikacjach cech jakościowych można zauważyć pewne podobieństwa. Do pierwszorzędnych cech jakościowych zarówno Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, jak również Amerykańskie Standardy Rachunkowości zaliczają wiarygodność i przydatność. Do grupy drugorzędnych cech jakościowych Międzynarodowe oraz Amerykańskie Standardy Rachunkowości zaliczają cechę porównywalności.

Informacja finansowa jest **użyteczna**, gdy jest **wiarygodna**, co wiąże się z jej kompletnością i tym, że jest wolna od istotnych błędów i zniekształceń, a także z tym, że jest przygotowana wiernie i bezstronnie. A. Helin (2006, s. 78) zauważa, że informacja może być trafna, ale niewiarygodna w swojej istocie, co może doprowadzić o tego, że wprowadzi ona czytelnika w błąd. Jeśli więc informacje mają wiernie odzwierciedlać charakter i treść ekonomiczną zdarzeń gospodarczych, to ich prezentacja w sprawozdaniu finansowym powinna zostać dokonana zgodnie z treścią ekonomiczną danej transakcji. Informacje są wiarygodne, gdy są wolne od błędów rachunkowych, są obiektywne i bezstronne oraz kompletne. Wiarygodne informacje odzwierciedlają rzeczywistość gospodarczą. Jakikolwiek manipulacje danymi finansowymi wpływają na obniżenie wiarygodności tych informacji. Dlatego informacja może zostać uznana za wiarygodną wyłącznie wówczas, gdy jest oparta na faktach.

Przydatność informacji finansowej charakteryzuje się dużym wpływem na podejmowane decyzje gospodarcze przez użytkowników sprawozdania finansowego, dlatego jest mocno związana z użytecznością. Według założeń koncepcyjnych informacja finansowa jest przydatna, jeśli służy użytkownikowi w podejmowaniu decyzji finansowych.

Charakter i istotność informacji mają wpływ na ich przydatność (Helin, 2006, s. 76), gdyż użytkownikom informacji finansowych zależy wyłącznie na informacjach istotnych, czyli takich, których pominięcie czy zniekształcenie mogłoby wpłynąć na decyzje podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego (Buk, 2014a, s. 15). Przydatność informacji często jest uzależniona od czasu jej pozyskania (Mazur, 2011, s. 166).

Obecnie mamy do czynienia z globalizacją, dlatego coraz większą rolę zaczyna odgrywać cecha jakościowa, którą jest **porównywalność** sprawozdań finansowych. Jest to cecha charakterystyczna dla tych wielkości zawartych w sprawozdaniu finansowym, które powinny umożliwiać dokonywanie analiz finansowych i porównań. Ażeby porównawcza analiza finansowa miała sens, dane finansowe powinny być skalkulowane i zaprezentowane przy zastosowaniu tych samych i jednolitych zasad rachunkowości w dłuższym okresie (**ciągłość** stosowanych zasad rachunkowości). Takie zestawienie wyników obliczeń powinno być dokonywane konsekwentnie zarówno w ramach jednego podmiotu, jak i w różnych jednostkach. Zdaniem A. Helina (2006, s. 76) ważną konsekwencją porównywalności jest informowanie czytelników sprawozdania finansowego o przyjętej polityce (zasadach) rachunkowości oraz o ewentualnych zmianach tych zasad i ich skutkach finansowych. Porównywalność nie powinna jednak być przeszkodą we wprowadzaniu nowych czy ulepszonych standardów rachunkowości, jeśli zmiana wyceny czy prezentacji danych finansowych zagwarantowałaby przydatność i wiarygodność informacji finansowych.

Sprawdzalność informacji finansowej jest to możliwość jej weryfikacji w drodze bezpośredniej obserwacji albo poprzez analizę odpowiednich danych wejściowych i wyjściowych z zastosowaniem określonej metody (Błażyńska, 2015, s. 133).

Terminowość oznacza, że sprawozdanie finansowe powinno przejść obowiązkowe etapy (sporządzenie i zatwierdzenie) w przewidzianych ustawowo terminach. Ponadto użytkownik informacji powinien uzyskać do niej dostęp jeszcze przed podjęciem decyzji, zanim straci ona wartość informacyjną czy wiarygodność. Z zasady terminowości wynika również, że sprawozdanie finansowe powinno być przedstawiane w niewielkich odstępach czasu, by mogło ujawniać zmiany w sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu (Hendriksen i van Breda, 2002, s. 154).

Ostatnią z wymienionych cech jakościowych informacji finansowych jest ich **zrozumiałość**, która wymaga klasyfikacji i prezentacji danych w sposób zwięzły, prosty i jasny (Nowak, E., 2010, s. 45).

W literaturze przedmiotu wskazuje się także na ograniczenia dotyczące wiarygodności i przydatności informacji finansowych. A. Helin (2006, s. 77) zalicza do nich:

- terminowość,
- wyważenie korzyści i kosztów,
- wyważenie różnych cech sprawozdania finansowego.

O terminowości informacji finansowych mowa była wcześniej, o ich ograniczonej w czasie przydatności. Wyważenie korzyści i kosztów oznacza ogólnie, że uzyskiwane korzyści dzięki informacjom finansowym powinny przewyższać koszty ich zdobycia. Z kolei wyważenie różnych cech jakościowych sprawozdania finansowego polega na odpowiednim wyważeniu poszczególnych cech tego sprawozdania, tak aby zostały osiągnięte cele sprawozdania finansowego (Helin, 2006, s. 77).

Pozostała jeszcze prawidłowość i rzetelność informacji finansowej, czyli odpowiedź na pytanie, czy sprawozdanie finansowe przedstawia prawdziwy i rzetelny obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki. Te dwie cechy nie są zdefiniowane w założeniach koncepcyjnych, ale **rzetelność** jest zdefiniowana w ustawie o rachunkowości – jest to odzwierciedlenie stanu rzeczywistego. W założeniach koncepcyjnych jest z kolei mowa o tym, że przestrzeganie odpowiednich standardów rachunkowości prowadzi do sporządzenia sprawozdania finansowego zawierającego wyżej wymienione dwie cechy jakościowe: rzetelność i **prawidłowość** (czyli zgodnie z istniejącymi przepisami prawnymi w zakresie rachunkowości, finansów, podatków i praw cywilno-handlowych).

Kompletność sprawozdania finansowego oznacza, że obejmuje ono swym zakresem wszystkie składniki majątkowe, kapitały oraz wszystkie operacje wynikowe, jakie zaszły w jednostce. Kompletność wymaga ujęcia wszystkich rozpoznanych i przewidywanych zdarzeń gospodarczych, które wchodzą w zakres tematyczny sprawozdania finansowego.

Istotność w sprawozdaniu finansowym określa, które zdarzenia gospodarcze występujące w jednostce wpływają istotnie na jej sytuację finansową i majątkową i powinny zostać ujęte w tym sprawozdaniu. Jeśli ich wpływ jest nieznaczący, nieistotny, mogą być ujmowane w sposób uproszczony lub nawet pomijane. Kluczową kwestią jest natomiast ta, aby takie ujęcie lub brak ujęcia nie zniekształcało obrazu jednostki.

Natomiast **przejrzystość** oznacza łatwość w zrozumieniu, o prostej i logicznej konstrukcji.

Jednolitość zaś oznacza zwartą całość, jaka powinno się charakteryzować sprawozdanie finansowe.

Sprawdzalność oznacza, że sprawozdanie finansowe powinno mieć swoje źródła w dokumentacji księgowej, dzięki czemu w każdym momencie można zweryfikować jego zgodność z rzeczywistością.

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy stwierdzić, że cechy jakościowe odgrywają istotną rolę przy ocenie użyteczności informacji finansowych zawartych w sprawozdaniu finansowym i podczas podejmowania decyzji przez użytkownika sprawozdania. S. Hońko (2013, s. 124-127) twierdzi, że wycena w koszcie historycznym cechuje się mniejszą przydatnością dla użytkownika, natomiast wycena według wartości godziwej posiada wyższą przydatność dla niego. Przyczyną mniejszej przydatności pierwszej wyceny jest niska możliwość jej wykorzystania w prognozowaniu, gdyż aktywa i zobowiązania wycenione według kosztu historycznego nie odzwierciedlają przyszłych korzyści ekonomicznych. Odwrotna sytuacja występuje w wypadku wiernej prezentacji rozumianej jako bezstronność i brak subiektywnej oceny związanej z wyborem metod wyceny i prezentowaniem informacji finansowej. Koszt historyczny cechuje się większą neutralnością od wartości godziwej. Podobnie jest w wypadku sprawdzalności, czyli możliwości odtworzenia procedur wyceny na podstawie informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. W tym wypadku koszt historyczny jest bardziej sprawdzalny niż w wypadku wartości godziwej, w której istotny udział bierze profesjonalny osąd osoby wyceniającej (Obrzeźgiewicz, 2017, s. 127).

Należy także zauważyć, że w ostatnich latach pojawił się nowy cel sprawozdawczości finansowej, jakim jest przydatność zawartych w nim informacji, a nie tylko ich rzetelność. Natomiast polskie regulacje prawne w zakresie rachunkowości nadal pozostawiają zasadę wiernego i rzetelnego obrazu jako wiodącą w sprawozdawczości finansowej (Rówińska, 2015, s. 122).

Rozdział II.

PROFESJONALNY OSĄD W TEORII I W STANDARDACH RACHUNKOWOŚCI

2.1. Istota i cel profesjonalnego osądu w teorii rachunkowości

Rozwój gospodarczy, z jakim mamy do czynienia w obecnych czasach, a także jego coraz większe tempo sprawiają, że także w rachunkowości obserwuje się zachodzące zmiany. Rachunkowość stara się nadążyć za rozwojem gospodarczym i sprostać kolejnym, nowym problemom życia gospodarczego. Dlatego też powstaje wiele regulacji związanych z rachunkowością, w tym także prawnych, opartych na zasadach (ang. *principle-based*), a nie na regułach (ang. *rules-based*).

Rozpatrując te dwa pojęcia od strony codziennego, potocznego ich stosowania, można stwierdzić, że są one używane niemalże zamiennie. Jak zauważa M. Masztalerz (2012b, s. 123), odnosząc się do wyrazów pokrewnych, pierwszy z nich – „reguły”, oznacza regulowanie, a „zasada” oznacza bazę, podstawę, fundament. Widać więc, że termin „zasada” ma szersze znaczenie, nie oznacza tylko uregulowania czegoś czy ujęcie czegoś w pewnych ramach, ale nadaje danej regule swoistą wagę i znaczenie. Reguły pociągają za sobą konsekwencje prawne ich niezastosowania, a w wypadku dwóch sprzecznych reguł jedna musi być ważna, a druga nie (Dworkin, 1998, s. 65). Natomiast zasady nie posiadają takiej charakterystycznej cechy.

Wierne odzwierciedlenie sytuacji majątkowej i finansowej danej jednostki staje się coraz trudniejsze przy jednoczesnym braku możliwości opracowania wszystkich możliwych reguł (przepisów prawa), według których odzwierciedlenie mogłoby być dokonywane w sposób pewny. Takie zjawisko jest podkreślane i uwydatniane obecnie w literaturze przedmiotu (między innymi: ICAS⁶, 2012, s. 3 oraz Gierusz, Koleśnik i Silska-Gembka, 2014, s. 65). Rachunkowość oparta na zasadach oznacza pojawienie się w niej zjawiska, które jest mniej ostre od reguł. W różnych reżimach prawnych i w różnych standardach rachunkowości stosowanie wspomnianego profesjonalnego osądu (ang. *professional judgment*) jest nie tylko dopuszczalne, ale nawet wymagane.

Standardy oparte na regułach zawierają szczegółowe rozwiązania, które starają się rozstrzygnąć wszelkie możliwe sytuacje. Natomiast standardy odwołujące się do zasad podają jedynie ogólne wskazówki w zakresie sporządzania sprawozdania finansowego.

---

⁶ The Institute of Chartered Accountants of Scotland.

Ostateczny kształt tych rozwiązań pozostaje jednak w gestii jednostki, która sprawozdanie finansowe przygotowuje (Gierusz, Koleśnik i Silska-Gembka, 2014, s. 65).

Autorzy posługują się obecnie coraz częściej pojęciem profesjonalnego osądu, zdawkowo go wcześniej definiując lub nie podając w ogóle jego definicji. Opracowania na temat profesjonalnego osądu i jego stosowaniu w rachunkowości są opracowaniami pojedynczymi. Regulacje, oparte – jak sama nazwa stanowi – „na zasadach”, dotyczące rachunkowości, dostarczają jedynie ogólnych wytycznych w kwestiach sporządzania sprawozdania finansowego. Natomiast uszczegółowienie i dostosowanie do danej jednostki, do jej specyficznych rozwiązań, pozostaje w gestii każdej jednostki, która sama opracowuje politykę (zasady) rachunkowości.

W literaturze dotyczącej rachunkowości można znaleźć pogląd, że profesjonalny osąd w rachunkowości musi być coraz częściej stosowany. Zdaniem R. Skinnera (2005, s. 143-152) jest on niejako nieunikniony. Natomiast K. Grabiński i M. Kędzior (2011, s. 177) wskazują, że stosowanie profesjonalnego osądu wynika z samej definicji aktywów i pasywów, w której jest mowa o pośrednim wprowadzeniu szacowania prawdopodobieństwa do definicji. Przykładem są składniki aktywów, dla których należy przewidywać przyszłe korzyści ekonomiczne.

Stosowanie profesjonalnego osądu wynika z faktu, że nie jest możliwe wyspecyfikowanie wszystkich zdarzeń gospodarczych, które mają wpływ na sporządzane sprawozdanie finansowe i opracowanie odpowiednich reguł. Wynika to między innymi z tego, że obecna rzeczywistość, która ma być opisana językiem rachunkowości, jest coraz bardziej skomplikowana i poza prezentacją liczb należy dodać opis sytuacji albo podejścia do wyceny składnika bilansu, często wynikający z profesjonalnego osądu.

Teoria rachunkowości wraz ze standardami rachunkowości, zdaniem R. Skinnera (2005, s. 16), są wymieniane jako czynniki, które wpływają na elastyczność współczesnej sprawozdawczości finansowej. Elastyczność sprawozdania finansowego jest niezbędna każdej jednostce, gdyż zapewnia jej stosowanie najbardziej odpowiednich rozwiązań rachunkowych.

Rachunkowość jest systemem informacyjnym, który dostarcza wielu niezbędnych informacji o przedsiębiorstwie. Informacje te pozwalają między innymi na ocenę jego sytuacji majątkowej i finansowej. Przepisy prawne dotyczące rachunkowości finansowej określają zakres tych informacji oraz sposób, w jaki powinny być one prezentowane. Dotyczy to między innymi zasad wyceny majątku oraz źródeł jego finansowania. Należy zwrócić jednak uwagę, że w celu przedstawienia wiernego i rzetelnego obrazu jednostki

przepisy prawne dopuszczają pewną swobodę w ustalaniu niektórych wartości. Możliwość dokonywania tego wyboru wiąże się z dokonywaniem profesjonalnego osądu, który powinien być dokonywany zgodnie ze standardami profesjonalizmu.

Należy także zauważyć, że obiektywność rachunkowości w zakresie metodologii jest zachowana do momentu posłużenia się własnym i profesjonalnym osądem (Hońko, 2013, s. 57). Osoba zajmująca się księgowością jest postrzegana jako obiektywna do momentu, gdy jej punkt widzenia jest tożsamy z ogólnie akceptowalnym punktem widzenia, a dokonane oszacowania cechują się kompletnością. Obiektywność może jednak zostać zakłócona wskutek wydawania opinii pod wpływem konkretnych osób lub grup.

Przenosząc wcześniejsze rozważania na temat istoty, celów i funkcji wyceny na grunt znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej można stwierdzić, że profesjonalny osąd jest określeniem pewnej wartości danej pozycji bilansowej.

W celu uporządkowania terminologii oraz wiedzy w zakresie znaczenia omawianych pojęć i posługiwania się nimi w dysertacji, autor przedstawił etymologię terminów: „osąd” oraz „profesjonalny”, a także wyrazy bliskoznaczne oraz synonimy i antonimy tych pojęć. Wyrazy bliskoznaczne mają podobne znaczenie, natomiast synonimy to wyrazy równoznaczne (Bańko, 2010a, s. 6). Kolejność poniższych rozważań co do słów składających się na termin „profesjonalny osąd”: najpierw „osąd”, a następnie „profesjonalny”, jest celowa. Zdaniem autora niniejszej pracy w wyrażeniu „profesjonalny osąd” ważniejszym słowem jest osąd. Jest to słowo wiodące w tym wyrażeniu, sedno tego zwrotu, a termin „profesjonalny” jest jego cechą, określeniem.

Termin „osąd” pierwszy raz pojawił się w zapisach około 1420 roku (Bańkowski, 2000, s. 433). W *Słowniku etymologicznym języka polskiego* został zamieszczony w hasle sumienie, które jest definiowane jako: „indywidualna zdolność oceniania i odczuwania czegoś w kategoriach dobra i zła” (Długosz-Kurczabowa, 2009, s. 475). Wyraz zapisywany w dawnych czasach przechodził ewolucję, gdyż najpierw było „sąmnienie”, następnie „sądmnienie”, by z końcem XIX wieku powstał wyraz „sumienie”. Znaczenie pierwotnego wyrazu jest rozumiane jako „współmniemanie”, czyli wspólna wiedza, opinia ogólna, świadomość społeczna czy powszechne przekonanie. Termin „sumienie” nie oznacza tylko wiedzy teoretycznej i ogólnej, ale także konkretny i praktyczny sąd czy opinię o tym, co może być dobre albo co może być złe. Zdaniem K. Długosz-Kurczabowej (2009, s. 475): „sumienie jest to intuicyjna zdolność pozwalająca człowiekowi osądzić wartość czynów dokonanych lub mających się dokonać”. Człowiek swoim sumieniu przeżywa własne czyny jako dobre lub złe, tak więc według autorki sumienie spełnia podwójną funkcję:

„wartościującą i nakazującą, czyli – inaczej mówiąc – sumienie coś wskazuje człowiekowi, ponieważ rozpoznaje czyny jako dobre lub złe” (Długosz-Kurczabowa, 2009, s. 476).

W literaturze przedmiotu osąd jest utożsamiany i jego znaczenie jest bliskoznaczne z oceną (Wiśniakowska, 2009, s. 350; Bańko, 2010a, s. 502). L. Wiśniakowska (2009, s. 350) wskazuje wprost, że osąd jest oceną. Podobnie osąd definiowany jest przez M. Bańko (2010a, s. 463, 502), rozwijając jego znaczenie w ten sposób, że ocena i ocenianie to określanie, szacowanie, sądzenie, opiniowanie. Znaczenia terminu „osąd” podawane są przez powyżej wspomnianych autorów jako znaczenia bliskoznaczne do terminu „osąd”.

M. Bańko podaje wprost, że synonimem do osądu jest ocena i diagnoza, a w wyjaśnieniach do oceny podaje, że może ona dotyczyć rzeczy, osób i sytuacji (Bańko 2010b, s. 463). Hiperonimem (wyrazem o bardziej ogólnym znaczeniu) jest informacja i pogląd, a hiponimem (wyrazem o znaczeniu bardziej szczegółowym) jest atestacja (na przykład aprobata i dezaprobata) oraz ekspertyza.

Z kolei według Z. Kurzowej (2000, s. 245) synonimami do wyrazu „osąd” są wyrazy: mniemanie, ocena, opinia, przekonanie, sąd. Natomiast ocena jest tym, co się sądzi o wartości kogoś lub czegoś, czyli między innymi określanie materialnej wartości czegoś. Opinia jest przekonaniem, poglądem o czymś lub oceną czegoś, a także informacją i orzeczeniem na temat na przykład wartości.

Z osądem jest związany czasownik „osądzać”, który oznacza: decydować, orzekać, rozpoznać sprawę. Antonimem (wyrazem mającym znaczenie przeciwstawne) do wyrazu „osądzać” jest wyrażenie „wykonać coś” (Dąbrówka i Geller, 1995, s. 737), gdyż osąd oznacza stan przyszły, że coś nastąpi, że coś będzie, że zakończy się w pewien przewidywany sposób, ale że tak będzie to pewności nie ma. Drugie znaczenie przeciwstawne to „przytaczać dowody, udowodnić coś”, gdyż udowadniać to znaczy argumentować, dowodzić, sięgnąć do źródeł (Dąbrówka i Geller, 1995, s. 736-777).

D. Kahneman (2011, s. 121-122) definiuje osąd jako oceny podstawowe (ang. *basic assessments*) w ramach stworzonego przez siebie systemu, którego cechami są szybkość i automatyczność.

Podsumowując, osąd to innymi słowy: opinia, ocena, szacowanie, orzekanie czy konsultacja, które podlegają wartościowaniu. Osąd jest o czymś przyszłym i tym się różni od oceny, która może także dotyczyć także zdarzeń przeszłych. Dlatego zdaniem autora niniejszej pracy co do stanu przyszłego i jego wartości należałoby używać wyrazu „osąd”, natomiast wyrazów „opinia” i „ocena” należy bardziej używać w stosunku do stanów teraźniejszych oraz przeszłych.

Kolejnym terminem wymagającym rozpoznania, którego pochodzenie i znaczenie będzie rozwinięte, jest wyraz „profesjonalny”. Termin według A. Bańkowskiego (2000, t. II, s. 780) pojawił się jako zapis około 1980 roku. Pochodzi z rodziny wyrazów związanych z profesją, od profesjonalisty, czyli kogoś zawodowego, rzemieślnika, fachowca, specjalisty w danej dziedzinie, kogoś zawodowo zajmującego się danym obszarem życia. Zdaniem M. Bańki (2010a, s. 604) profesjonalny to specjalistyczny.

Profesjonalny to innymi słowy mający związek z zawodowym uprawianiem jakiejś specjalności, ale także reprezentujący wysoki poziom w jednej z dziedzin (Bańko, 2010a, s. 1070). Profesjonalizm natomiast jest zawodowstwem, działalnością zawodową, reprezentowaniem wysokiego poziomu, wykonywaniem czegoś fachowo i kompetentnie (Wiśniakowska, 2009, s. 422).

Celem rozróżnienia określeń: „mistrzowski”, „zawodowy” oraz „profesjonalny” w literaturze dokonywane jest ich porównanie. Określenie „zawodowy” jest związane z zawodem, dotyczy osoby uprawiającej coś jako zawód, należącej do klasy zawodowców pod jakimś względem, fachowca (Szymczak, 2002, t. III, s. 914). Zdaniem autora rozprawy określenie „zawodowy” jest określeniem szerszym niż „profesjonalny”, bo wynika z faktu zdobycia, wyuczenia, posiadania lub uprawiania zawodu. Zatem „zawodowy” związany jest z wiedzą i pracą zawodową danej osoby.

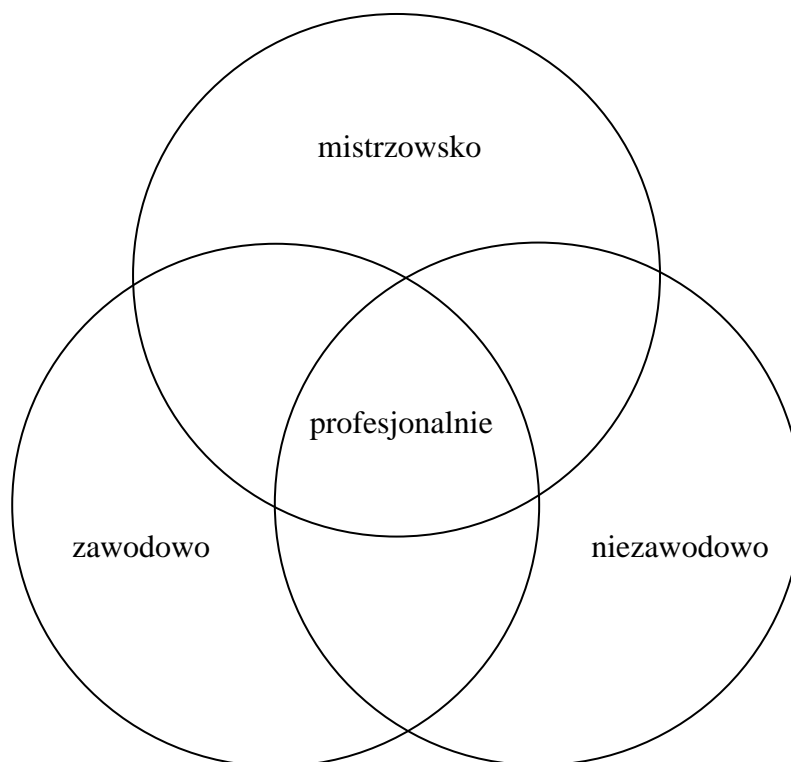
Natomiast „mistrz”, według słownikowej definicji (Szymczak, 2002, t. I, s. 186) jest to „człowiek przewyższający innych umiejętnością czegoś, biegłością w czymś, niedościgniony w jakiejś dziedzinie”, „człowiek godny naśladowania, uznany przez innych za wzór, za przewodnika”, autorytet, guru, wyrocznia, czyli człowiek zdecydowanie lepszy od innych w jakiejś dziedzinie. Mistrzostwo natomiast jest „najwyższym stopniem biegłości w wykonywaniu czego; doskonałość, artyzm, kunszt”.

Natomiast „profesjonalnie” działać może także ten, kto nie jest zawodowcem w danej dziedzinie, nie pobierał nauk w danym kierunku, ale z tego tytułu, że zajmuje się czymś na co dzień, całą swoją dotychczasową działalność poświęcił na przykład jednej branży, wykonuje swoją pracę profesjonalnie, po mistrzowsku. Nie można jednak w tym rozgraniczeniu pójść zbyt daleko, gdyż zajmowanie się czymś na co dzień, od wielu lat, na przykład medycyną, bez zdobycia wykształcenia w tym konkretnym obszarze, nie daje możliwości wykonywania tego profesjonalnie. Rysunek 2.1 prezentuje powyższe relacje w formie graficznej.

Według Z. Kurzowej (2000, s. 298-299) synonimami do terminu „profesjonalny” są „przygotowany” i „właściwy”, a „zawodowy” według autorki to: wykwalifikowany,

kompetentny, doświadczony, rutynowy. Natomiast profesjonalny nie znaczy rutynowy, w każdym razie nie powinien taki być, gdyż każda sytuacja jest inna i wymaga indywidualnego podejścia, a nie częstego i automatycznego.

Rysunek 2.1. Relacje pomiędzy terminami: profesjonalnie, mistrzowsko, zawodowo i niezawodowo

Źródło: Opracowanie własne.

Słowa przeciwstawne do wyrazu „profesjonalnie” (antonimy) to: nieprofesjonalnie, hobbistycznie, niekompetentnie, amatorsko, bez kwalifikacji (Dąbrówka i Geller, 1995, s. 669). Termin profesjonalny zawiera w sobie zawodowstwo, specjalizację, kwalifikacje i – co ważne – także doświadczenie, czyli profesjonalista jest ekspertem w danej dziedzinie. To swego rodzaju sztuka (Dąbrówka i Geller, 1995, s. 860).

M. Bańko (2010a, s. 603) podaje, że synonimem do profesjonalizmu jest mistrzostwo, antonimem jest amatorszczyzna, hiperonimem jest termin „dobrze”. Hiponimem natomiast nie podaje, bo termin profesjonalnie już sam w sobie jest mocnym uszczegółowieniem czegoś, co jest dobre.

Innego kryterium poszukiwań definicji profesjonalnego osądu pod kątem tego, czy jest on odpowiedni lub nieodpowiedni, dokonali autorzy: S. Ranzilla, R. E. Chevalier, G. Herrmann, S. M. Glover i D. F. Prawitt (2011, s. 4). Według nich osąd jest procesem podejmowania decyzji lub wyciągania wniosków spośród wielu możliwych alternatyw.

Należy jednak rozróżnić dokonywanie osądu od podejmowania decyzji. Podejmowanie decyzji jest wyborem spośród opcji czy alternatyw, natomiast dokonywanie osądu obejmuje proces formowania opinii, oceny czy szacunku przez dostrzeganie lub porównywanie.

Zdaniem D. J. Low'a (1995, za: Hołda, 2021, s. 67) niewłaściwy zawodowy osąd może negatywnie wpływać na zaprezentowane rzeczywiste zdarzenia gospodarcze.

Podsumowując powyższe rozważania na temat posługiwania się terminami bliskoznacznymi i synonimami do terminów: „osąd” i „profesjonalny”, należy dokonać ich połączenia w jeden termin „profesjonalny osąd”, czyli specjalistyczny i z doświadczeniem, dotyczący przyszłości. Wyrażenie w pełni więc wskazuje na odniesienie się do czasu, którego dotyczy, a więc do przyszłości (wskazuje na to wyjaśniony wcześniej wyraz „osąd”), a termin „profesjonalny” wskazuje, że osąd może być dokonywany zarówno przez zawodowców, jak i inne osoby, ale ważne, aby spełniał cechy profesjonalizmu, którymi są: doświadczenie, kompetencje, wykwalfikowanie i brak rutyny. W takim znaczeniu termin „profesjonalny osąd” będzie używany w niniejszej dysertacji.

Zagadnienie profesjonalnego osądu jest niezwykle istotne i zyskuje na znaczeniu, między innymi z poniższych względów (Kalińska, 2013):

- warunki gospodarcze zmieniają się coraz szybciej,
- nie zawsze wycena według kosztu historycznego się sprawdza i dlatego coraz częściej sięga się po wycenę szacunkową lub, inaczej ujmując, wyceną w wartości godziwej,
- coraz więcej jednostek pozyskuje kapitał ze źródeł zewnętrznych, a więc sprawozdania finansowe mają dostarczać rzetelnej informacji dla potencjalnych dawców kapitału, czyli powinny one uwzględniać zmienność i niepewność,
- rachunkowość musi spoglądać w przyszłość dla zachowania zasady wiernego i rzetelnego obrazu,
- szacunki księgowo i profesjonalny osąd są polem do popisu dla kreatywnej rachunkowości, ale o negatywnym zabarwieniu.

Autorzy publikacji dotyczącej profesjonalnego osądu pochodzący z jednej z firm audytorskich termin „osąd” w swoim opracowaniu definiują jako źródło niepewności dokonywanych szacunków (*Istotne subiektywne osądy i szacunki*, Deloitte & Touche LLP, 2021, s. 6).

Natomiast Krajowy Standard Badania 570 (Z) „Kontynuacja działalności” w paragrafie 5 stanowi, że „każdy osąd dotyczący przyszłości jest oparty na informacjach dostępnych

w momencie jego dokonywania, a późniejsze zdarzenia mogą skutkować wynikami, które są niespójne z osądami, które były uzasadnione w momencie ich dokonania”.

Stosowanie profesjonalnego osądu zauważalne jest w takich dziedzinach życia jak na przykład: medycyna, prawo, sport czy meteorologia. Natomiast w rachunkowości występuje on przy sporządzaniu i badaniu sprawozdania finansowego.

Zastosowanie profesjonalnego osądu można także rozpatrywać w kontekście samej rachunkowości, w szczególności profesjonalnemu osądowi poddawane są obszary występujące w sprawozdaniu finansowym. Obszary te oraz kwestie podlegające profesjonalnemu osądowi przedstawiono w postaci tabeli 2.1.

Tabela 2.1. Obszary sprawozdania finansowego poddawane profesjonalnemu osądowi z przykładami

Obszar	Przykładowe kwestie poddawane profesjonalnemu osądowi
Wartości niematerialne i prawne	okres ekonomicznej użyteczności
Środki trwałe	okres ekonomicznej użyteczności
Nieruchomości inwestycyjne	wartość godziwa, odpisy aktualizujące wartość
Inwestycje finansowe	wartość godziwa, odpisy aktualizujące wartość
Należności	odpisy aktualizujące wartość należności
Rozliczenia międzyokresowe	okres rozliczania w czasie
Rezerwy	potrzeba i konieczność tworzenia rezerw
Zobowiązania finansowe	wycena według skorygowanej ceny nabycia
Zobowiązania pozostałe	wycena według skorygowanej ceny nabycia
Przychody ze sprzedaży	rozliczanie umów długoterminowych według stopnia zaawansowania prac
Koszty działalności	rozliczanie umów długoterminowych według stopnia zaawansowania prac, rezerwy na koszty
Odroczony podatek dochodowy	możliwość rozliczenia aktywów na odroczony podatek dochodowy od strat podatkowych
Wprowadzenie do sprawozdania finansowego	kontynuacja działalności przez jednostkę
Informacje dodatkowe i objaśnienia	propozycja podziału wyniku finansowego, plany finansowe, zdarzenia po dniu bilansowym

Źródło: Opracowanie własne.

Zdaniem A. Hołdy (2021, s. 67) profesjonalny osąd to wiedza i doświadczenie fachowe. Osąd jest powiązany z ryzykiem i niepewnością. W obszarze rachunkowości proces jego dokonywania odbywa się na trzech polach, którymi są (Ranzilla i in., 2011, s. 4):

- ocena dowodów,
- szacowanie prawdopodobieństwa,
- wybór spośród możliwych opcji.

Elementami procesu dokonywania profesjonalnego osądu są następujące komponenty (Ranzilla i in., 2011, s. 4):

- logika,
- elastyczność,
- bezstronność,
- obiektywizm,
- spójność,
- pewność oraz wiarygodność,
- równowaga pomiędzy doświadczeniem, wiedzą, intuicją a emocjami,
- umiejętność używania tylko istotnych informacji, w tym wiedzy zdobytej podczas lektury literatury fachowej oraz przepisów prawa i dowodów.

W literaturze przedmiotu podawana jest definicja profesjonalnego osądu, która stanowi, że są to mające zastosowanie odpowiednia wiedza i doświadczenie, używane w kontekście standardów rachunkowości i standardów badania w celu osiągnięcia podjęcia decyzji, w której musi być dokonany wybór pomiędzy alternatywnymi najlepszymi rozwiązaniami.

J. Dunne wskazuje (1999, za: Świerczyńska, 2011b, s. 176), że profesjonalny osąd jest stosowaniem wiedzy w określonej sytuacji. Podczas jego dokonywania dopasowuje się odpowiednie procedury do sytuacji problemowej poprzez uwzględnianie różnic pomiędzy nią a sytuacją, dla której te procedury stworzono.

Kolejną definicję podaje M. Gibbins (1984, za: Świerczyńska, 2011b, s. 177). Określa on profesjonalny osąd jako osąd osób posiadających doświadczenie w danej dziedzinie i dokonujących go w ramach czynności służbowych. Zdaniem autora pracy jest to dość wyraźne i istotne zawężenie decyzji tylko do podejmowanych w ramach pracy zawodowej, a tak być nie powinno i tak nie jest, gdyż także w życiu codziennym każdy z nas podejmuje mniej czy bardziej świadomie osądy, także profesjonalne w ramach danego problemu.

Inną definicję można znaleźć wśród obecnych praktyków. Na przykład C. Tower, P. Austin i M. Becker, (2018, s. 1) podają, że w najszerszym znaczeniu profesjonalny osąd można określić jako zdolność do logicznej oceny sytuacji lub okoliczności wraz z wyciąganiem rozsądnych i obiektywnych wniosków, na które pułapki, uprzedzenia i emocje nie mają wpływu.

Jak wynika z przytoczonych rozważań, definicji profesjonalnego osądu jest wiele. Mają one jedną wspólną cechę – opierają profesjonalny osąd przede wszystkim na wiedzy, doświadczeniu i zdobytej praktyce.

Zdaniem S. Ranzilli i współautorów (2011, s. 5) proces dokonywania osądu, który zawiera powyższe elementy, powinien być stosowany zarówno w małych jednostkach gospodarczych, jak i w dużych, strategicznych podmiotach. Oczywiście nie należy i nie ma takiej potrzeby, by poświęcać czas na osądy dotyczące prostych łatwych spraw, których można dokonywać w miarę szybko, ale im ważniejszy i trudniejszy osąd, tym bardziej pomocne stają się wymienione wyżej jego elementy wskazujące podstawy i konstrukcję prawidłowo dokonanego osądu. Należy jednak mieć świadomość, że używanie powyższych elementów nie spowoduje, że trudny osąd stanie się łatwiejszy i prostszy do przeprowadzenia. Wskazane elementy nie gwarantują jednak poprawnego rezultatu tego osądu, ale pomagają w tym, by osąd był bardziej efektywny w swej złożoności i niepewności dotyczącej życia gospodarczego.

Zdaniem K. R. Kruse'a (2011, s. 250) profesjonalny osąd nie jest kwestią zwykłego zastosowania ogólnych zasad dotyczących konkretnych przypadków, ale też nie jest kwestią zwykłej intuicji. Profesjonalny osąd zdaniem autora jest procesem nadawania spójności sprzecznym wartościom w ramach ogólnych zasad oraz z wrażliwością na fakty i okoliczności. Co więcej, K. R. Kruse (2011, s. 250) twierdzi, że profesjonalny osąd powinien być:

- racjonalny,
- oparty na doświadczeniu i praktyce,
- poparty wiedzą,
- bezstronny, niezależny,
- fachowy, ekspercki,
- budzący zaufanie,
- rzetelny,
- poparty dokumentami i przepisami prawa,
- powinien także uwzględniać wszelkie scenariusze,
- powinien też uwzględniać prawdopodobieństwa zajścia zdarzeń.

Natomiast A. Konopacki (2013, s. 9-14) stwierdza, że:

- przygotowujący osąd powinien krytycznie podchodzić do rozpatrywanego problemu,
- osąd musi być jasno i przejrzysto sformułowany,
- należy gromadzić dowody pod dany osąd,
- należy sprawdzić, czy osąd wykonano według określonego algorytmu postępowania,
- należy zadbać o adekwatność w świetle faktów.

Należy podkreślić, że profesjonalny osąd i towarzyszące mu doświadczenie i praktyka są elementami rachunkowości behawioralnej, czyli osąd jest związany z wdrażaniem do rachunkowości praw psychologii (Artienwicz, 2018, s. 13). Rachunkowość behawioralna bada indywidualne i grupowe zachowania ludzkie podczas wykonywania funkcji w obszarze rachunkowości lub podczas wykorzystywania otrzymanych informacji z systemu rachunkowości oraz kwestie wpływające na ludzkie zachowania. Do czynników wpływających na zachowania ludzkie należą: doświadczenie, ocena, osobowość, mocje, osąd.

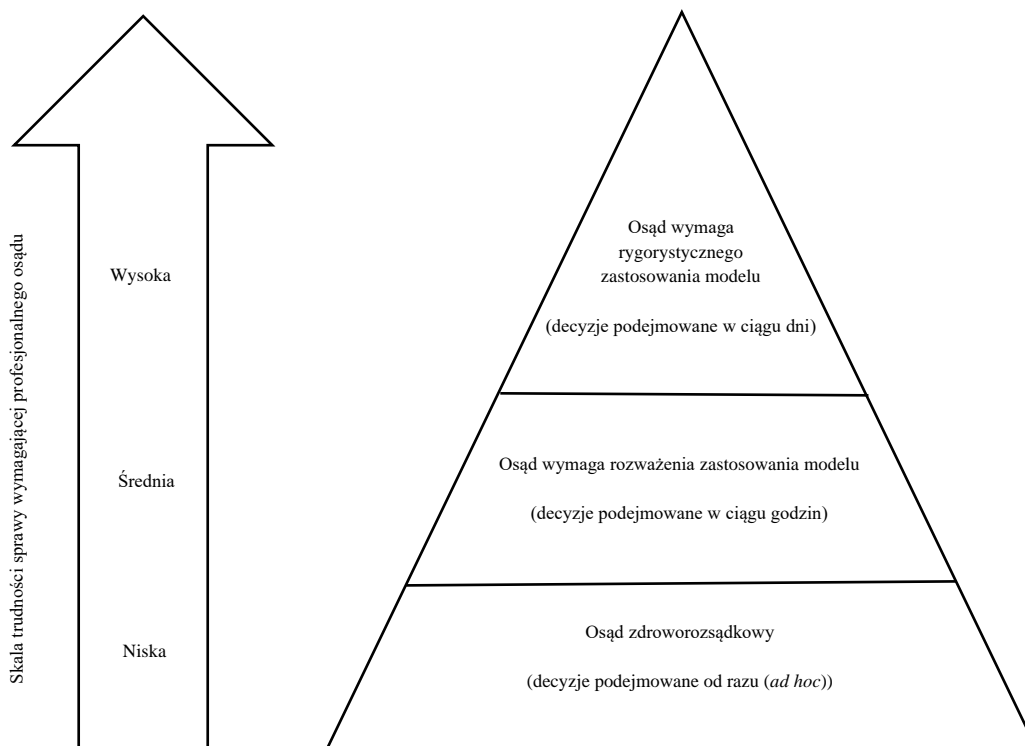
O wpływie i coraz częstszym zastosowaniu aspektów behawioralnych w rachunkowości, a w szczególności w polityce rachunkowości, piszą autorki: M. Remlein, M. Strojek-Filus i K. Świetła (2021, s. 51-59). Autorki zauważają, że istniejące prawa wyboru i swobodnego działania w ramach ustalania polityki rachunkowości jednostki, przekładają się na kształtowanie pożądanego wizerunku podmiotu gospodarczego. To osoba fizyczna podejmuje decyzje w kwestii metod wyceny, a poprzez dokonany wybór odpowiednio zaprezentowane są wartości pozycji bilansowych. Sprawozdanie finansowe jest więc rezultatem wcześniej podjętych decyzji w ramach polityki rachunkowości.

W zależności od skali trudności sprawy podlegającej osądowi (niska, średnia, wysoka), przyporządkowuje się tym skalom odpowiednie postępowanie od strony przeznaczonego czasu (od decyzji ad hoc, poprzez kilkugodzinne decyzje do decyzji podejmowanych w ciągu kilku dni). Zobrazowane jest to na rysunku 2.2, z którego wynika, że im większa waga danej sprawy czy kwestia do rozważenia i potrzebne jest w niej zastosowanie profesjonalnego osądu, tym więcej czasu potrzeba na proces dokonania profesjonalnego osądu, i tym bardziej wymaga się zastosowania modelu składającego się z etapów dokonywania tego osądu. Profesjonalnego osądu można się nauczyć, ale potrzeba na to czasu i doświadczenia w tym względzie.

Do dokonania profesjonalnego osądu potrzebny jest odpowiedni zakres informacji zarówno o charakterze finansowym, jak i niefinansowym, które dotyczą wielu aspektów funkcjonowania przedsiębiorstwa. W związku z tym przygotowanie takich informacji nie może spoczywać tylko na osobach prowadzących księgowość. Odpowiedzialność powinny przejąć osoby z innych działów jednostki, osoby merytoryczne. Osoby z tych działów często mają informacje źródłowe, a więc najbardziej cenne i eksperckie. Te osoby jako eksperci z danego obszaru najczęściej dokonują osądów i ocen. W tabeli 2.2 autor przedstawił role tych ekspertów z kluczowych działów funkcjonowania jednostki w procesie

tworzenia i sporządzania sprawozdania finansowego. Lista przedstawionych obszarów z pewnością nie jest wyczerpująca, ale oddaje obraz typowego przedsiębiorstwa.

Rysunek 2.2. Skala trudności profesjonalnego osądu a czas podejmowania decyzji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: S. Ranzilla i in. (2011, s. 44).

Z tabeli 2.2 można wywnioskować, że wiedza ekspercka to nic innego jak profesjonalny osąd dotyczący obszaru, w którym działa, i którym się zajmuje dana osoba. Ta właśnie osoba ma największe predyspozycje, wiedzę i doświadczenie, by oceniać, osądzać przyszłą wielkość czy wartość zdarzenia gospodarczego.

Profesjonalny osąd zdaniem autora powinien być modyfikowany w trakcie zmiany sytuacji, której dotyczy.

Należy jeszcze przeanalizować istniejący związek pomiędzy obszarami i kwestiami, w których istnieją reguły, a tymi w których one nie istnieją, by unaocznić potrzebę zastosowania profesjonalnego osądu w tych obszarach. Sprawę tę przedstawiono na rysunku 2.3.

Tabela 2.2. Obszary działalności jednostki i odpowiadająca im wiedza ekspercka

Obszar	Przykładowa wiedza ekspercka
Produkcja	bieżący i potencjalny poziom wykorzystania zdolności produkcyjnych, podział kosztów produkcji na stałe i zmienne, ustalanie kluczy rozliczeniowych kosztów pośrednich produkcji, ustalanie okresów ekonomicznej użyteczności maszyn i urządzeń, określanie ewentualnej utraty wartości środków trwałych, tworzenie budżetów przychodów i kosztów oraz szacowanie stopnia zaawansowania prac w usługach długoterminowych (szczególnie budowlanych)
Badania i rozwój	podział prac na badawcze i rozwojowe, określanie długości okresu ekonomicznej użyteczności aktywów powstałych w wyniku prac rozwojowych
Nieruchomości	informacje do weryfikacji wartości godziwej nieruchomości, okresu użytkowania i wartości rezydualnej budynków, identyfikacja przesłanek utraty wartości nieruchomości
Jakość	informacje niezbędne do szacowania rezerw na naprawy gwarancyjne
Obsługa prawna	ocena wyników toczących się spraw sądowych w celu tworzenia rezerw na ewentualne koszty
Finanse	podawanie danych niezbędnych do wyceny aktywów finansowych, do testów na utratę ich wartości
Zasoby ludzkie	informacje niezbędne do szacowania rezerw pracowniczych
Marketing	określanie okresu ekonomicznej użyteczności aktywów marketingowych takich jak znaki firmowe czy towarowe
Sprzedaż	informacje związane z realizacją, obsługą i analizą procesu sprzedaży, a także informacje o windykacji należności, szacowanie przychodów i kosztów w działalności budowlanej
Zarządzanie	na przykład plany dotyczące ewentualnej przyszłej restrukturyzacji w celu wyceny rezerw
Eksperti zewnętrzni	jeśli żaden z pracowników nie posiada wiedzy i doświadczenia w powyższych obszarach w celu przygotowania odpowiednich informacji, wtedy należy skorzystać z eksperta zewnętrznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: P. Kabalski (2009, s. 96-103).

Rysunek 2.3 pokazuje, że punkt ciężkości stosowania profesjonalnego osądu leży po stronie braku wskazówek działania, co w przypadku rachunkowości przekłada się na brak standardów rachunkowości. Tam, gdzie nie da się uregulować zdarzenia gospodarczego (prawa strona rysunku 2.3 ze wskazaniem liczby 10), gdzie jest potrzebne indywidualne podejście, tam należy zastosować profesjonalny osąd. Zdarzenia gospodarcze charakteryzujące się brakiem uregulowań należy poddać profesjonalnemu osądowi. Po przeciwnej, lewej stronie rysunku 2.3 (wskazanie liczby 0), występują zdarzenia, które są standardowe, często występujące i dlatego ich uregulowanie nie stanowiło problemu. Należy zauważyć, że równowagę zapewniają w tym wypadku istniejące standardy rachunkowości (wskazanie liczby 5).

W rachunkowości pojęcie profesjonalnego osądu jest odnoszone do pracy zarówno księgowych, jak i audytorów. O ile rzecz wydaje się oczywista w wypadku audytorów, o tyle w wypadku księgowych nie jest to już aż tak oczywiste, gdyż to nie oni, a w każdym razie nie zawsze, powinni dokonywać osądu, gdyż to nie oni posiadają specjalistyczną

wiedzę, praktykę i doświadczenie w danym obszarze, w którym tego osądu należy dokonać. Ale niezależnie od tego, przez kogo osąd jest dokonywany, najistotniejszymi jego cechami są: wiedza, praktyka i doświadczenie niezbędne w celu dokonania wyboru spośród różnych dostępnych alternatyw.

Rysunek 2.3. Ocena potrzeby zastosowania profesjonalnego osądu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: D. J. Low i in. (1995, s. 2).

Odnosząc się do wspomnianego pokrewnego do rachunkowości obszaru, jakim jest audyt, zdaniem D. J. Low’a (Low i in., 1995, s. VI) profesjonalny osąd jest istotą audytu. Wskazuje to, jak ważny w audycie jest osąd, a we wcześniejszych etapach – także w rachunkowości i w odniesieniu do całej jednostki gospodarczej. Autorzy kanadyjskiego opracowania na samym jego początku wskazują, że choć opisali sytuację profesjonalnego osądu w audycie, to z całą stanowczością można te przemyślenia przenieść na inny grunt, związany z rachunkowością (Low i in., 1995, s. III).

Celem dokonywania profesjonalnego osądu w rachunkowości jest podjęcie decyzji w kwestii określenia wartości pozycji bilansowych. Osąd jest procesem pojawiającym się w warunkach występowania niepewności oraz ryzyka. W rachunkowości profesjonalny osąd jest stosowany w wycenie pozycji bilansowych oraz pozycji rachunku zysków i strat. Innymi słowy, jest to stanowisko o prawdopodobieństwie, czy przyjęte założenia do wyceny wartości bilansowych są uzasadnione w świetle panującej sytuacji w danej branży i w otoczeniu zewnętrznym jednostki, czyli w gospodarce (Zakrzewska, 2012).

Poprzez określenie wartości pozycji bilansowych prezentowany jest obraz sytuacji majątkowej i finansowej danej jednostki. Kolejnym celem profesjonalnego osądu jest przekazywanie informacji o bieżącej i przyszłej wartości składnika aktywów. Jako przykład występuje informacja o bieżącej i przyszłej, spodziewanej, wartości nieruchomości inwestycyjnej albo świadczeń pracowniczych.

W rachunku zysków i strat profesjonalny osąd znajduje odzwierciedlenie praktycznie w większości pozycji tego sprawozdania, tak przychodowych jak i kosztowych. Do przychodowych z pewnością można zaliczyć wynik wyceny z niezakończonych na dzień

bilansowy istotnie zaawansowanych umów o usługę. Natomiast od kategorii kosztowych związanych z profesjonalnym osądem zaliczyć można amortyzację, aktualizację wszelkiego rodzaju rezerw, ale także szacunki związane z rezerwami na koszty działalności podstawowej.

W opracowaniach na temat profesjonalnego osądu pada takie stwierdzenie, że im szybciej człowiek zacznie się uczyć, w jaki sposób dokonywać poprawnego profesjonalnego osądu, tym lepiej będzie go dokonywał w przyszłości (Ranzilla i in., 2011, s. 2). W czasach, gdy rachunkowość jest oparta na zasadach i na wycenie według wartości godziwej (w wielu wypadkach, gdyż nie zawsze jest to możliwe czy dopuszczalne w danych reżimach prawnych), znaczenie profesjonalnego osądu dość istotnie wzrasta.

Jakość profesjonalnego osądu jest też ważną kwestią w związku z jego nieuchronnym stosowaniem i rosnącym znaczeniem. Zdaniem C. Emby'ego i M. Gibbinsa (1987, za: Świerczyńska, 2011b, s. 178) profesjonalny osąd jest dokonywany w celu wybrania działania, które jest nakierowane na osiągnięcie określonego skutku czy rezultatu. W związku z tym ocena jakości profesjonalnego osądu może odbywać się na dwóch płaszczyznach w stosunku do działania:

- *ex ante*,
- *ex post*.

Pierwsza z nich, *ex ante* w stosunku do działania, oznacza, że nie mamy jeszcze do czynienia z rezultatem działania. Skupia się na procesie dokonywania osądu i oczekiwanym wyniku. Natomiast płaszczyzna oceny *ex post* w stosunku do działania skupia się na rezultacie.

Innym podejściem do jakości dokonywanego profesjonalnego osądu jest zaprezentowane przez R. H. Asthona (2000, za: Świerczyńska, 2011b, s. 178) skupiające się na dwóch optykach, a mianowicie:

- na wewnętrznej spójności przejawiającej się w ponawianiu profesjonalnego osądu w danej sesji badawczej na podstawie tych samych danych,
- na czasowej stabilności polegającej na ponawianiu profesjonalnego osądu w dłuższych odstępach czasu na podstawie tych samych danych.

Nie jest więc istotne to, czy profesjonalny osąd był taki sam jak rezultat, ale czy na podstawie tych samych danych finansowych dana osoba dokonałaby takiego samego profesjonalnego osądu⁷.

Profesjonalny osąd dotyczy nie tylko informacji finansowych, w tym przede wszystkim liczbowych. Dotyczy także informacji niefinansowych, w których zawierane są informacje o uwarunkowaniach decyzji podejmowanych przez kierownictwo jednostki. Według J. Samelaka (2011, s. 156) takich informacji coraz częściej oczekują i są nimi zainteresowani inwestorzy i analitycy. Te potrzeby informacyjne dotyczą w szczególności:

- rozszerzenia zakresu informacyjnego o informacje opisowe,
  - podawania lub wzbogacania informacji historycznych, jakimi są informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym, o informacje pozwalające na zaprognozowanie kształtowania się sytuacji jednostki w przyszłości,
  - ujawniania nie tylko informacji wymaganych przepisami prawa, ale także dobrowolnych.
- Należy jeszcze wspomnieć o wymaganych cechach osób, które dokonują profesjonalnego osądu. Zdaniem autora osoby takie powinny charakteryzować się:

- specjalistyczną wiedzą i kompetencjami (osoba biegła w danej dziedzinie), na bieżąco aktualizowanymi,
- praktyką i doświadczeniem w danej dziedzinie,
- racjonalnym podejściem do dokonania tego osądu,
- niezależnością i bezstronnością,
- uczciwością,
- zaufaniem u innych osób,
- obiektywizmem,
- racjonalnością,
- umiejętnością szerszego spojrzenia na problem, także zasięgania opinii innych specjalistów, jeśli to konieczne
- umiejętnością odpowiedniego przekazania wniosków dotyczących profesjonalnego osądu, zakomunikowania go otoczeniu,
- umiejętnością obrony swoich wniosków, poparcia ich dokumentami, przepisami prawa i może podobnymi przypadkami.

---

⁷ Na przykład w pracy meteorologa nie jest istotne, czy poprawnie zaprognozował pogodę, ale czy ponownie dokonałby takiego samego profesjonalnego osądu na podstawie tych samych danych. Podobne dywagacje mogą być związane na przykład z pracą lekarza albo prawnika.

Niektórzy praktycy, szczególnie w audycie, idą dalej i uważają, że osąd to inaczej myślenie. Pojawia się on wszędzie, począwszy od ustalania strategii badania po wydanie opinii w sprawozdaniu z badania. Dlatego należy go udokumentować (Krajowa Rada Biegłych Rewidentów, 2018, s. 62-63).

W. Gos i S. Hońko (2018, s. 3) stwierdzają za ustawą o rachunkowości, że osądy zastosowane w sprawozdaniu finansowym, będące podstawą wszelkich oszacowań, powinny być ostrożne, obiektywne, poparte doświadczeniem w podobnych transakcjach, a także poparte danymi przygotowywanymi przez niezależnych ekspertów.

Podsumowując rozważania na temat istoty i celu profesjonalnego osądu autor dysertacji stwierdza, że profesjonalny osąd ma istotny wpływ na prezentowane wartości pozycji bilansowych, a także na wartości poszczególnych pozycji rachunku zysków i strat. Należy wręcz stwierdzić, że ten wpływ cały czas się zwiększa i jest coraz bardziej znaczący. W wyniku stosowania profesjonalnego osądu kierownik jednostki, jako osoba odpowiedzialna za sporządzenie sprawozdania finansowego, posiada narzędzie do budowania zgodnego z rzeczywistością obrazu sytuacji majątkowej i finansowej jednostki. Obraz taki zawiera w sobie dozę niepewności i subiektywizmu, ale gdy jest wykonany zgodnie z zasadami i etapami to może dawać ekonomiczny obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki. Wykorzystywanie profesjonalnego osądu jest swego rodzaju korzystaniem z szeroko rozumianej wolności w sferze rachunkowości. Wolność ta, jak każda inna, może być wykorzystana na dwa sposoby. Pierwszy z nich to zgodnie z prawem, czyli przedstawienie rzetelnego obrazu jednostki, a drugi z nich to niezgodnie z prawem, czyli celowe wprowadzanie użytkowników sprawozdania finansowego w błąd (Micherda i Świetla, 2013, s. 42).

2.2. Etapy procesu dokonywania profesjonalnego osądu

Dokonywanie profesjonalnego osądu jest procesem. Według definicji zamieszczonej w *Słowniku języka polskiego PWN* proces jest „przebiegiem następujących po sobie i powiązanych przyczynowo określonych zmian, stanowiących stadia, fazy, etapy rozwoju czegoś” (Szymczak, 2002, s. 926). Fazy, czy inaczej mówiąc etapy, zostały określone w literaturze z zakresu prawa, audytu i rachunkowości. Po zapoznaniu się z nimi można odnieść wrażenie, że są one w wielu aspektach podobne, a jeśli się różnią to tylko nazewnictwem.

Pierwsze informacje o procesie dokonywania profesjonalnego osądu i jego etapach zamieścił W. L. Campfield (1959, za: Świerczyńska, 2011b, s. 178). Wskazał on fazy tego procesu, przedstawione na rysunku 2.4.

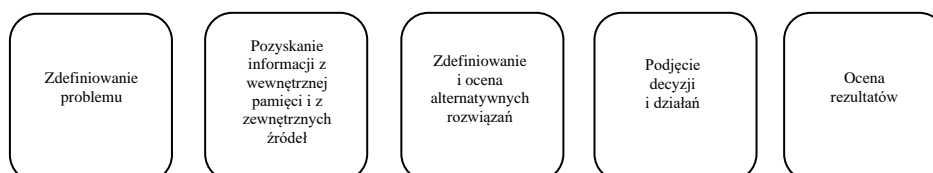
Rysunek 2.4. Etapy procesu profesjonalnego osądu według W. L. Campfield'a

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Świerczyńska (2011b, s. 178).

Kolejne wzmianki dotyczące procesu dokonywania profesjonalnego osądu i jego etapów można znaleźć w pracach z 1988 roku. Opisano proces dokonywania profesjonalnego osądu, pod którego podwaliny zostały stworzone przez A. R. Abdel-Khalik i I. Solomon (1988, za: Low i in., 1995, s. 30). Wtedy już zaznaczono jednak, że studia nad profesjonalnym osądem są ciągle w początkowym stadium, a używając języka potocznego – w powijakach (ang. *to be in its infancy*). Pomimo tego załączkowego stadium, poniższe etapy postępowania pozwalają lepiej zrozumieć, jakie podejście do procesu dokonywania profesjonalnego osądu jest proponowane. Zdaniem autorów A. R. Abdel-Khalik i I. Solomon (1988, za: Low i in., 1995, s. 30) etapy te wyglądają tak, jak na rysunku 2.5.

Rysunek 2.5. Etapy profesjonalnego osądu według A. R. Abdel-Khalik i I. Solomona

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: D. J. Low i in.(1995, s. 30).

A. R. Abdel-Khalik i I. Solomon Solomon (1988, za: Low i in., 1995, s. 30) zauważyli, że niepewność powoduje stosowanie profesjonalnego osądu w nierutynowych sytuacjach oraz istnieją dwa warunki dokonywania dobrego jakościowo osądu:

- używanie odpowiedniego procesu,
- posiadanie odpowiednich danych wejściowych, na które składają się informacje i wiedza.

Kolejna propozycja etapów procesu dokonywania profesjonalnego osądu powstała w 2011 roku. Propozycję tę stworzyła firma audytorska o globalnym zasięgu KPMG

i nazwała ją konstrukcją, ramami, szkieletem (ang. *framework*) profesjonalnego osądu, który składa się z wielu elementów, w szczególności z takich jak:

- sposób myślenia,
- konsultacje,
- wiedza,
- standardy zawodowe,
- stronniczość,
- szkolenia,
- doświadczenie.

U podstaw konstrukcji leży pięć elementów (etapów) procesu dokonywania profesjonalnego osądu, które zaprezentowano na rysunku 2.6.

Z jednej strony na proces dokonywania profesjonalnego osądu wpływa środowisko, w którym jest on dokonywany, oraz różnego rodzaju zagrożenia wynikające z tego środowiska (Glover i Prawitt, 2014, s. 7-9). Tym środowiskiem jest miejsce, w którym dokonuje się osądu, oraz osoby dokonujące tego osądu. Wszystkie osoby z zespołu powinny się dzielić wiedzą, by jakość procesu dokonywania profesjonalnego osądu była jak najwyższa. Wśród osób znaczenia nabierają takie czynniki jak pośpiech, presja czasu, skróty myślowe, własne korzyści. Są to czynniki wewnętrzne, pod wpływem których znajduje się proces. Natomiast do czynników zewnętrznych zalicza się w szczególności: presję czasową, ograniczone zasoby, przepisy prawa oraz branżę, w której działa dana jednostka (Ranzilla i in., 2011, s. 7).

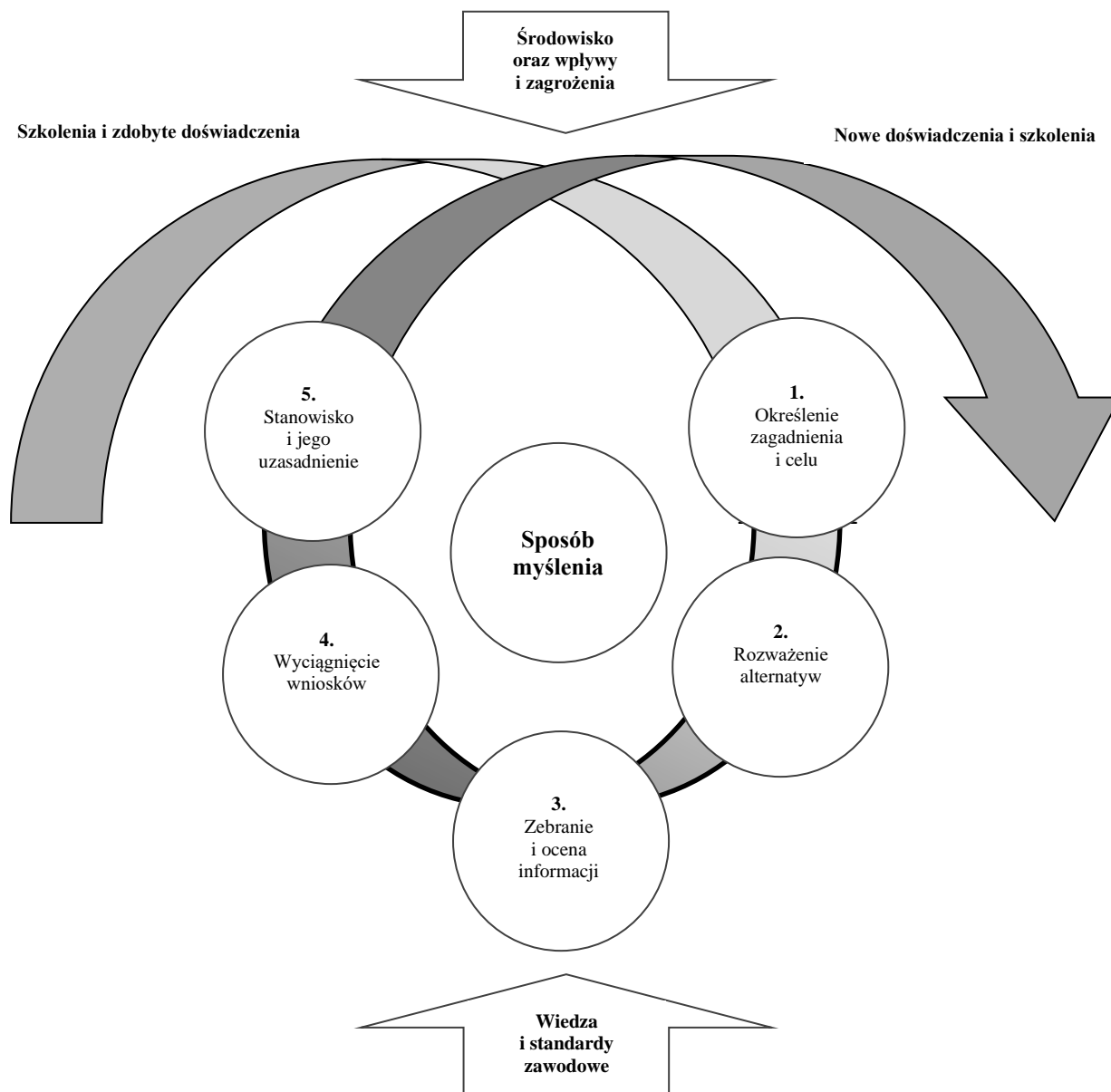
Wspomniany wyżej pośpiech nazywany jest najbardziej powszechną pułapką, na którą są narażone osoby dokonujące profesjonalnego osądu. Jest to chęć szybkiego rozwiązania problemu przez szybkie podejmowanie decyzji. Negatywnym skutkiem takiego postępowania jest brak poświęcenia wystarczającej ilości czasu na poszczególne etapy procesu profesjonalnego osądu, szczególnie te początkowe, oraz podążanie za pierwszą i jedyną alternatywą. Często wkrada się rutyna, a to nie jest cecha profesjonalnego osądu (Glover, Prawitt, Beasley i Buckless, 2016, s. 2-3).

Z drugiej jednak strony na profesjonalny osąd wpływ ma wiedza oraz zawodowe standardy. Te dwa czynniki są podstawą, bazą dobrego jakościowo profesjonalnego osądu.

Należy jednak jeszcze wspomnieć, że częścią składową profesjonalnego osądu jest także sceptycyzm, rozumiany jak powątpiewającym odnoszeniem się do czegoś

(Szymczak, 2002, s. 2386). Zatem sceptycyzm zawarty jest w sposobie myślenia, który na rysunku 2.6 został zamieszczony w centralnym miejscu.

Rysunek 2.6. Etapy procesu profesjonalnego osądu według KPMG

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: S. Ranzilla i in. (2011, s. 5), J. Zakrzewska (2012).

Wokół sposobu myślenia zaprezentowanym na rysunku 2.6 znajduje się pięć następujących po sobie etapów w procesie dokonywania skutecznego profesjonalnego osądu.

Etap pierwszy dotyczy ustalenia kwestii, która podlega wyjaśnieniu oraz celu. Przy nieodpowiednim zidentyfikowaniu problemu nie uzyska się prawidłowego

rozwiązania. Tak więc prawidłowe określenie kwestii wymagającej profesjonalnego osądu jest podstawą znalezienia odpowiedniego rozwiązania tego problemu.

Ponadto, oprócz konieczności zdefiniowania problemu należy określić cel, czyli kryteria osądu. Cel pozwala określić potrzeby informacyjne. Ażeby zidentyfikować cele, należy zdać sobie sprawę z następujących kwestii:

- co sprawi, że rezultat będzie odpowiedni lub nie?
- jakie przypuszczenia mają największy wpływ na osąd?
- co jest ważne i dlaczego jest ważne?

Istotną kwestią jest przeznaczenie odpowiedniej ilości czasu, by nie dokonywać osądu w pośpiechu.

W tym etapie należy być świadomym typowych zagrożeń, uprzedzeń i pułapek dla osądu, które mogą wpłynąć na ten etap, takich jak nadmierna pewność siebie, pęd do rozwiązania, różnego rodzaju tendencje opisane w dalszej części tego rozdziału.

Etap drugi dotyczy rozważań na temat alternatywnych rozwiązań. Po poprawnym określeniu dwóch spraw: kwestii poddawanej osądowi i celu jego dokonania, można zidentyfikować różne alternatywne rozwiązania jego osiągnięcia. Osąd będzie tym lepszy, im lepsze alternatywy zostaną wzięte się pod uwagę. Rozróżnia się dwa podejścia: wybiera się alternatywę, której zazwyczaj się używa do rozwiązania problemu, albo wybiera się tę, która pierwsza przychodzi na myśl. Przykładem ilustrującym brak zgromadzenia rozwiązań alternatywnych prowadzących do osiągnięcia celu może być sytuacja, w której osoba dokonująca profesjonalnego osądu, nie zwracając uwagi na zmieniające się warunki gospodarcze, wybiera podejście stosowane poprzednio. W tym etapie należy także korzystać z wkładu innych osób w proces dokonywania osądu, które mają własną perspektywę i optykę danego problemu.

Ponadto, podobnie jak w pierwszym etapie, należy być świadomym typowych zagrożeń, uprzedzeń i pułapek dla osądu.

Następnym, trzecim etapem jest zbieranie i ocenianie informacji. W tym częściowym celu znaleźć odpowiednią osobę, która działa poza systemem rachunkowości i pełni operacyjne funkcje w jednostce. Najważniejsze informacje dla dokonania osądu, a mówiąc dokładniej – profesjonalnego osądu, mają bowiem osoby bezpośrednio zaangażowane w problem, w rozwiązywaną kwestię. Są to osoby z działów operacyjnych jednostki. Zbieranie informacji z różnych źródeł, od osób, które mają różną optykę widzenia danego problemu, jest ważnym elementem sceptycznego podejścia do problemu, a także do zebranych materiałów.

W tym etapie należy zapoznać się z odpowiednią literaturą techniczną dotyczącą rozpatrywanego zagadnienia, standardami zawodowymi i informacjami branżowymi.

Kolejnym, czwartym etapem jest ocena zebranego materiału, czyli informacji i dokumentów. Ocena taka przebiega pod kątem przydatności tego materiału do procesu dokonywania osądu, w tym także jego jakości.

Etap czwarty to wyciąganie wniosków z zebranych materiałów. Należy więc postąpić następująco (Zakrzewska, 2012):

- najpierw spojrzeć z dalekiej perspektywy, czy dokonywany osąd ma sens z punktu widzenia całego sprawozdania finansowego,
- zapoznać się ze wszystkimi punktami widzenia,
- ocenić, czy zostały zebrane wystarczające i odpowiednie dowody oraz informacje,
- spojrzeć na zebrane informacje oraz dowody pod kątem ilościowym i jakościowym,
- zapoznać się z osądami dokonanyymi przez wszystkie osoby w grupie zajmującej się danym problemem, omówić je i podzielić się wiedzą.

W ostatnim, piątym etapie powstaje ostateczne stanowisko wraz z jego uzasadnieniem, a także argumentacja dotycząca odrzucenia alternatywnych rozwiązań. Poddaje się analizie cały proces dokonywania osądu, czy miały miejsce wszystkie wcześniejsze etapy oraz czy wyeliminowano w każdym z nich typowe zagrożenia, gdyż w każdym z wymienionych etapów należy być świadomym typowych zagrożeń.

Przedstawiony wyżej proces dokonywania profesjonalnego osądu nie musi być stosowany do nieistotnych osądów, aczkolwiek prawdopodobnie, nieświadomie jest on tam i tak stosowany. Ponadto dla wielu prostych osądów mogą nie być konieczne wszystkie etapy, mogą występować uproszczenia przedstawionego algorytmu. Natomiast w wypadku istotnej liczby dokonywanych osądów, w których wykorzystywany jest przedstawiony algorytm postępowania, wykonanie poszczególnych etapów nie zajmuje dużo czasu. Im bardziej ważny i trudny jest osąd, którego należy dokonać, tym bardziej istotne jest, by korzystać z tego algorytmu, by przeznaczać czas i wkładać wysiłek w jego wdrożenie.

S. Ranzilla i inni (2011, s. 14) opisują innymi słowami czynniki, które wpływają na profesjonalny osąd w rachunkowości. W ich ujęciu są nimi:

- analiza problemu, danej sytuacji, zawierająca także przedmiot i cel biznesowy transakcji,
- istotne fakty z dostępnych sprawozdań finansowych,
- poparcie odpowiednią literaturą i zawodowymi standardami,
- analiza alternatywnych poglądów,

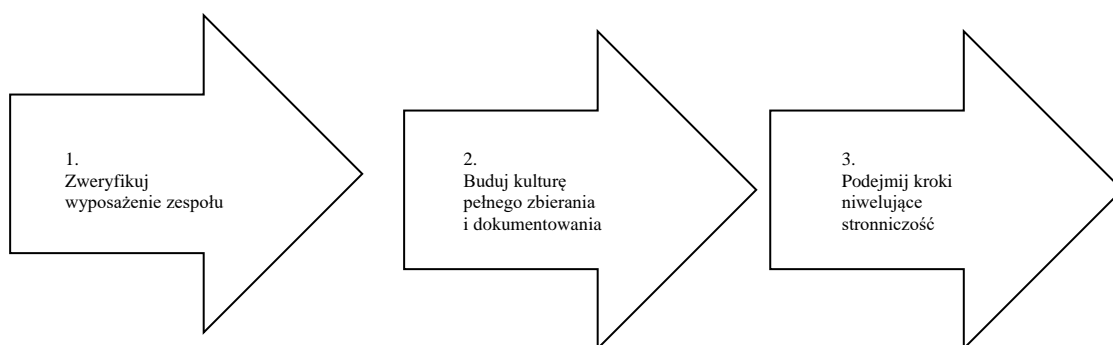
- uzasadnienie wyboru danej alternatywy,
- poziom wiedzy i doświadczenia, jakie reprezentują sobą osoby dokonujące osądów,
- spójność alternatyw,
- stosowność i niezawodność przyjętych założeń,
- adekwatność przeznaczonej ilości czasu i wysiłku do dokonywanego osądu.

Do korzyści płynących ze stosowania tak ustrukturyzowanego podejścia do procesu dokonywania profesjonalnego osądu zdaniem autora rozprawy można zaliczyć:

- zwiększenie spójności procesu osądu,
- nabycie umiejętności rozważania alternatyw,
- zdolność omawiania alternatyw z innymi osobami i komunikacji z nimi.

Rysunek 2.7 przedstawia propozycję procesu dokonywania profesjonalnego osądu zaproponowaną przez firmę audytorską Deloitte. Przedstawiony proces jest najkrótszy, zawiera tylko trzy etapy w procesie dokonywania profesjonalnego osądu.

Rysunek 2.7. Proces profesjonalnego osądu według Deloitte

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: B. Anderson i J. Burns (2014, s. 4-5).

Etap pierwszy to angażowanie w proces profesjonalnego osądu osób tylko z wiedzą i doświadczeniem, ale z uwzględnieniem ograniczeń tych osób. W tym etapie powołuje się także arbitra osądu, który czuwa nad całym jego procesem i nad wydawanymi osądami, by były jak najbardziej obiektywne.

Etap drugi jest zbieraniem informacji o danej sytuacji i współpraca z osobami z innych obszarów, a więc na przykład z doradcami podatkowymi, z radcami prawnymi, z rzeczoznawcami majątkowymi.

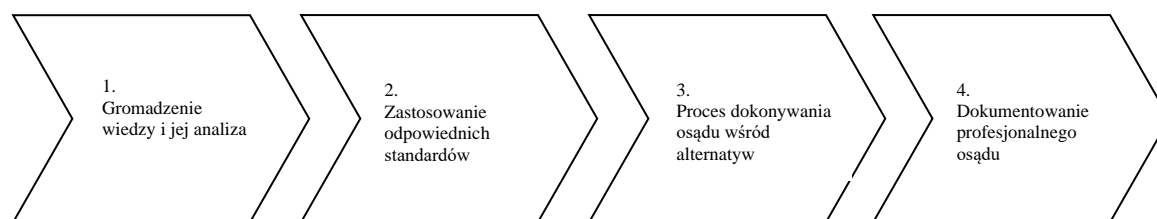
Etap trzeci to zachęcanie najzdolniejszych pracowników do tego, by w przyszłości nie bali się i zdobywali umiejętności w tym procesie, oraz ograniczanie pośpiechu w dokonywaniu osądu.

Kolejne podejście do kwestii procesu dokonywania osądu zaprezentowane zostało przez The Institute of Chartered Accountants of Scotland (ICAS). Ramy profesjonalnego osądu uwzględniają i wykorzystują podejście oparte na zasadach. Instytut ICAS uważa, że podejście oparte na zasadach lepiej niż podejście oparte na regułach służy potrzebom użytkowników sprawozdań finansowych i interesu publicznego (Ferguson, Dunsmore, Gibson, Crickett i Telfer, 2016, s. 2). Założenia tego algorytmu uwzględniają następujące zasady:

- nie istnieje standard rachunkowości regulujący specyficzne zdarzenie gospodarcze,
- istnieje standard, ale tylko teoretyczny, bez opisu praktycznego zastosowania, który wymaga zastosowania profesjonalnego osądu,
- w wielu standardach znajduje się rozwiązania dla danej sytuacji.

Rysunek 2.8 pokazuje cztery etapy zaproponowane przez ICAS. W etapie pierwszym zbierane są informacje o sytuacji wymagającej osądu, etap drugi jest zastosowaniem odpowiednich standardów rachunkowości i branżowych, etap trzeci to przede wszystkim dyskusja w gronie osób mających wiedzę, doświadczenie i praktykę w danej kwestii, a etap czwarty to przegląd tego, co wykonano wcześniej, udokumentowanie źródeł i określenie przyszłych momentów, gdy ponowny osąd będzie konieczny.

Rysunek 2.8. Proces profesjonalnego osądu według ICAS

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Ferguson i in.(2016, s. 6).

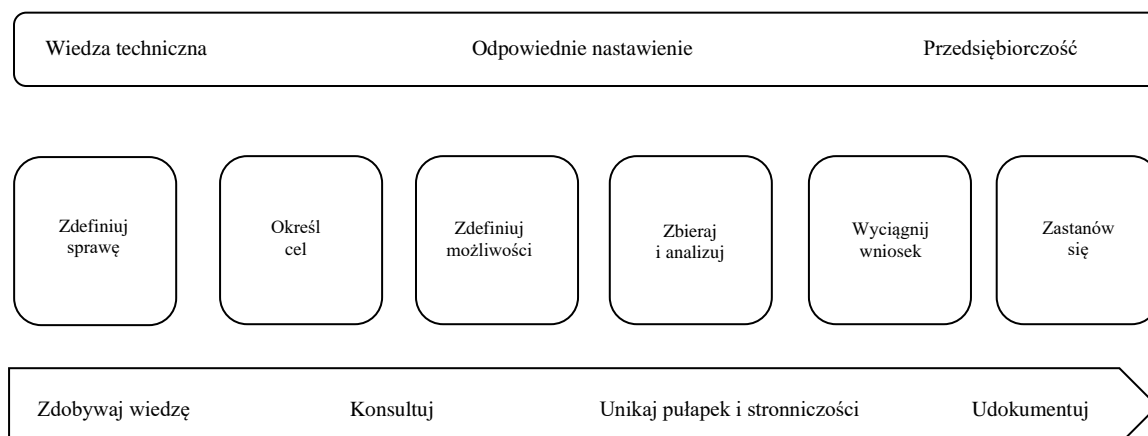
Ostatnim z procesów jest zaproponowany przez firmę audytorską BDO, który został zaprezentowany na rysunku 2.9.

Proces jest oparty na kilku podstawach, które uwidaczniają się podczas całego procesu, a są nimi:

- wiedza techniczna, gdyż często osąd dotyczy kwestii nierachunkowych; mamy do czynienia ze standardami rachunkowości, ale także, a może i przede wszystkim, ze specjalistyczną wiedzą i umiejętnościami w danej dziedzinie czy branży,
- odpowiednie nastawienie, czyli zawodowy sceptycyzm i krytyczna ocena alternatywnych rozwiązań,

- przedsiębiorczość, czyli osiągnięcie zrozumienia w skali makroekonomicznej, ale także z poziomu jednostki gospodarczej i jej działalności.

Rysunek 2.9. Proces profesjonalnego osądu według BDO

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: C. Tower i in. (2018, s. 4).

Poza wyżej wymienionymi podstawami należy mieć także na względzie drugą grupę atrybutów, zamieszczonych u dołu algorytmu. Są to atrybuty świadczące o osobach dokonujących osądów. Do procesu profesjonalnego osądu powinny być dopuszczane zatem osoby posiadające odpowiednią wiedzę i doświadczenie. W razie ich braku wewnątrz organizacji należy sięgać po osoby z jej otoczenia. Cały czas należy uważać, by unikać pułapek, uprzedzeń i stronniczości w swoich osądach. Na końcu należy udokumentować i uzasadnić wybór i odpowiednio to wszystko zakomunikować czytelnikowi sprawozdania finansowego.

W związku z tym, że audyt opiera się w dużej mierze na profesjonalnym osądzie i sceptycznym podejściu do każdego badania to firmy audytorskie podejmują starania (działania) w kierunku ograniczenia stosowania osądu.

Zaprezentowana analiza pozwala zauważyć, że wśród wyżej wymienionych różnych podejść do konstruowania etapów dokonywania profesjonalnego osądu można zaobserwować wspólny ciąg zdarzeń, a mianowicie:

- 1) określenie celu i zebranie informacji o sprawie,
- 2) gromadzenie zespołu i wiedzy,
- 3) wskazanie alternatywnych rozwiązań,
- 4) wybór rozwiązania z uzasadnieniem,
- 5) dokumentowanie i zakomunikowanie.

Z analizy przedstawionych algorytmów na przestrzeni wielu lat, począwszy od 1959 roku, gdy W. L. Campfield (1959, za: Świerczyńska, 2011b, s. 178) zaprezentował swój algorytm, do czasów obecnych, gdy w 2018 roku zaprezentowano proces dokonywania profesjonalnego osądu przez C. Towera – wynika, że proces w zasadzie nie zmienia się diametralnie. Nowe elementy, które pojawiły się w ciągu ostatnich około 60 lat, to:

- praca zespołowa,
- zwracanie uwagi na to, by osoby dokonujące osądu działały bezstronnie,
- udokumentowanie całego procesu dokonywania osądu i wybranego rozwiązania,
- zakomunikowanie wybranego rozwiązania otoczeniu wraz z jego uzasadnieniem, by było zrozumiałe dla czytelnika sprawozdania finansowego.

Podsumowując rozważania niniejszego podrozdziału należy stwierdzić, że nie ma jednego przyjętego oficjalnie algorytmu postępowania przy dokonywaniu profesjonalnego osądu. Przedstawione w tym podrozdziale propozycje posiadają podobne elementy wspólne, do których można zaliczyć:

- zdefiniowanie problemu podlegającego osądowi,
- zgromadzenie dowodów potwierdzających osąd,
- podjęcie ostatecznej decyzji.

Zdaniem autora dysertacji brakuje w tych algorytmach, jak autorzy je nazywają, takich kwestii czy etapów jak na przykład:

- skompletowania zasobów w postaci odpowiednich osób i wiedzy,
- wskazania alternatywnych rozwiązań,
- uzasadnienia dokonanego wyboru,
- udokumentowania podjętej decyzji.

2.3. Problemy związane z dokonywaniem profesjonalnego osądu

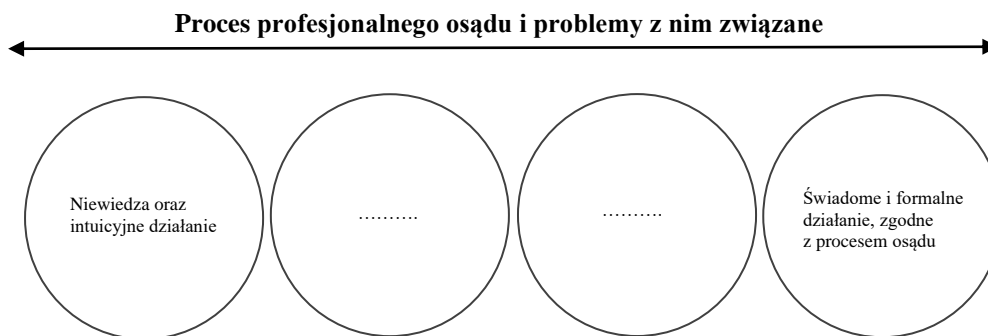
Każdy, kto bierze udział w procesie dokonywania osądu, znajduje się pod wpływem danego środowiska w danej jednostce. Ważne jest to, by w tym środowisku wszyscy dzielili się informacjami, które mogą być pomocne w tym procesie. Należy pamiętać, że proces dokonywania czy stosowania profesjonalnego osądu znajduje się pod wpływem czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które wcześniej zostały już wymienione.

Najbardziej powszechną pułapką, na jaką narażone są osoby dokonujące osądu, jest pośpiech. Jest on definiowany jako chęć szybkiego rozwiązania problemu poprzez szybkie podejmowanie decyzji. Negatywnym skutkiem takiego podejścia jest brak poświęcania dostatecznej ilości czasu na początkowe etapy wskazanych algorytmów

postępowania i podążanie za pierwszą i jedyną alternatywą, która została wymyślona czy zaprezentowana. Konsekwencją jest niewłaściwe rozwiązanie problemu lub uzyskanie niepełnej odpowiedzi. Wskazuje to, że działanie w sposób automatyczny i według ustalonych algorytmów nie zawsze skutkuje poprawnym rozwiązaniem.

Proces osądu składa się ze wspomnianych w poprzednim podrozdziale etapów, które powinny być wykonane. Osąd jednak może się znaleźć pod negatywnym wpływem czynników, które są stosowane nieświadomie w celu uproszczenia procesu jego dokonywania. Uproszczenia te mogą być podyktowane własnymi korzyściami, stosowaniem skrótów myślowych oraz tendencyjnością (Zakrzewska, 2012). Te trzy kwestie związane są ze stosowaniem osądu w trudnym i coraz szybciej zmieniającym się środowisku, pod presją czasu, chcąc jednocześnie zachować jakość tego osądu i skuteczność jego dokonywania. Najważniejsze jest uświadomienie sobie, że pomimo pojawiających się problemów proces osądu musi być bezstronny i nie może być tendencyjny. S. Ranzilla i współautorzy (2011, s. 23) rozróżniają cztery rodzaje tendencyjności prowadzących do stronniczego osądu, które pokazano na rysunku 2.10. Środkowe rodzaje celowo nie posiadają swoich nazw, gdyż zdaniem autorów są pośrednimi, pomiędzy zewnętrznymi, kategoriami.

Rysunek 2.10. Problemy w procesie dokonywania profesjonalnego osądu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: S. Ranzilla i in. (2011, s. 22), J. Zakrzewska (2012).

Gdy osoba dokonująca osądu działa po lewej stronie rysunku 2.10, wówczas jest mniej świadoma szczegółowych aspektów działania przy dokonywaniu osądu i działa intuicyjnie. Będąc po tej stronie rysunku wybierane są na przykład skróty myślowe i uprzedzenia czy tendencyjność. Przechodząc przez pośrednie kategorie i dochodząc do prawej strony rysunku 2.10, osoba tam znajdująca się działa świadomie i zgodnie z pewnymi ramami i schematami, jest świadoma osądu oraz stosowania etapów tego procesu.

Jeśli chodzi o tendencyjność, to przejawia się ona w procesie dokonywania profesjonalnego osądu w czterech postaciach (Zakrzewska, 2012):

- tendencji do dostępności,
- tendencji do potwierdzenia,
- tendencji do nadmiernej pewności siebie,
- tendencji do zakotwiczenia.

Tendencja do dostępności charakteryzuje się uwzględnianiem informacji, które najszybciej można sobie przypomnieć, są najbardziej dostępne w danej chwili, wydają się najbardziej prawdopodobne.

Kolejna postać to tendencja do potwierdzenia polegająca na szukaniu informacji zgodnych z naszymi przekonaniem i preferencjami. Szuka się dowodów na potwierdzenie własnych przekonań.

Nadmierna pewność siebie jest tendencją polegającą na przecenianiu swoich możliwości i umiejętności co do wykonania danego zadania i podjęcia właściwego osądu.

Natomiast tendencja do zakotwiczenia jest procesem polegającym na stosowaniu osądu na podstawie otrzymanych informacji, które z punktu widzenia osoby dokonującej tego osądu nie powinny mieć wpływu na osąd. Jest to nadmierne poleganie na niesprawdzonych i niezweryfikowanych danych, co powoduje podejmowanie błędnych osądów.

Wszystkie wymienione cztery rodzaje tendencji można eliminować poprzez posiadanie świadomości ich występowania oraz poprzez skorzystanie z usług doradcy czy specjalisty.

Zdaniem autora niniejszej pracy na względzie należy mieć także wywieranie nacisków na osoby dokonujące osądu po to, by jego wynik był taki, jakiego oczekiwała osoba naciskająca.

Niewłaściwy osąd i nieodpowiedni szacunek mogą wpływać na rzetelność całego sprawozdania finansowego i sprawić, że nie będzie ono odzwierciedlało jasnego obrazu danej jednostki, a poprzez to może wprowadzić w błąd czytelnika tego sprawozdania.

Nie sposób nie wspomnieć także o tym, że informacje pochodzące z profesjonalnego osądu mogą być podatne na manipulacje sprawozdawcze (Kalińska, 2013). Niewłaściwy osąd może mieć wpływ na rzetelność i wiarygodność informacji i obraz przekazywany przez sprawozdanie finansowe, co może prowadzić do wyciągania nieodpowiednich wniosków przez czytelników tych sprawozdań, w tym do nieodpowiednich decyzji podejmowanych przez inwestorów.

W wielu pozycjach sprawozdania finansowego swoje odzwierciedlenie ma profesjonalny osąd, natomiast czytelnik tego dokumentu nie zawsze jest o tym poinformowany, albo nie zawsze zdaje sobie z tego sprawę. Ważną kwestią jest to, czy osąd jest profesjonalny

i czy oddaje stan rzeczywisty, a może służy innym celom (Skąlecki, 2014b, s. 4). Przykładowo, przeglądając bilans, począwszy od pozycji aktywów trwałych, czytelnik spotyka się z zastosowaniem osądu w części dotyczącej wartości niematerialnych i prawnych (w szczególności wartość firmy oraz koszty zakończonych prac rozwojowych) oraz środków trwałych przy określaniu okresów ich ekonomicznej użyteczności. Profesjonalny osąd ma też istotne znaczenie w wycenie nieruchomości inwestycyjnych według wartości godziwej, a także w ocenie, czy kapitał zainwestowany na przykład w akcje (udziały) w spółkach przyniesie oczekiwane korzyści, jakich spodziewa się inwestor na początku danej inwestycji. Inna pozycja, w której osąd ma znaczenie, to ocena wykorzystania w przyszłości aktywów na odroczony podatek dochodowy. W wycenie zapasów i należności odgrywa on także istotną rolę. Prawie w każdej pozycji aktywów profesjonalny osąd, zdaniem autora, ma i będzie miał coraz większe znaczenie, o ile nie decydujące. Takie nagromadzenie wykorzystania profesjonalnego osądu w pozycjach aktywnych powoduje, że ma on istotne znaczenie, ale wiąże się to także z jego stosowaniem, z problemami jakie rodzi jego dokonywanie.

Bazując na wyżej wskazanych przykładowych pozycjach bilansowych należy stwierdzić, że profesjonalny osąd ma wpływ na prezentowane wartości bilansowe. Od decyzji osoby poddającej kwestię osądowi zależy, jaka wartość zostanie uwidoczniła w pozycji bilansowej. W zakresie aktywów trwałych decyzje dotyczą długości okresów ekonomicznej użyteczności składników aktywów niematerialnych oraz rzeczowych aktywów trwałych, a to pociąga za sobą wpływ na wykazywany koszt amortyzacji w rachunku zysków i strat. Natomiast wartość nieruchomości inwestycyjnych, które wyceniane są w wartości godziwej przez rzeczoznawcę, zawierają w operacji z wyceny wiele założeń, na podstawie których określono wartość godziwą. Założenia te są oparte na wiedzy i doświadczeniu oraz znajomości branży osoby dokonującej wyceny. W kwestii wyceny akcji czy udziałów profesjonalny osąd stwarza problemy w ocenie, czy dane wartości zostaną w przyszłości odzyskane przez inwestora. Podobnie kwestia ma się przy ocenie dalszej przydatności lub możliwości sprzedaży z dodatnią marżą zalegających czy nierotujących zapasów w przedsiębiorstwie. Problemem jest określenie możliwości wykorzystania w przyszłości utworzonych aktywów na podatek odroczony od strat podatkowych z lat poprzednich, ze względu na ograniczoną możliwość rozliczenia ich w czasie.

Kwestią problemową jest także odróżnienie profesjonalisty od przeciętnego przedstawiciela danego zawodu, albo od mistrza w danej dziedzinie. Główną cechą odróżniającą te osoby jest umiejętność dokonywania wysokiej jakości profesjonalnych

osądów. Osąd obecnie jest istotnie wykorzystywany w rachunkowości i także w audycie. Należy szeroko spoglądać na każde zdarzenie gospodarcze, które może mieć odzwierciedlenie w księgach rachunkowych i następnie w sprawozdaniu finansowym. Rozwiązanie danego dylematu nie jest już łatwe w obecnych czasach, zależy od przyjęcia odpowiednich założeń i w związku z tym nacechowane to jest profesjonalnym osądem. Należy więc posiadać możliwość prawidłowego dokonywania profesjonalnego osądu. W życiu codziennym, każdego dnia osądów dokonuje się niemal na każdym kroku, często nie zdając sobie z tego sprawy. Na przykład lekarz stawiając diagnozę stanu zdrowia pacjenta stosuje profesjonalny osąd, radca prawny czy doradca podatkowy też go stosują, opierając się na swoim doświadczeniu i znajomości prawa i wyroków czy interpretacji. Także meteorolog opiera się na swojej wiedzy i doświadczeniu, ale nie zawsze musi mieć rację, nie zawsze udaje mu się „trafić” z prognozą tak, jak to w rzeczywistości będzie. Sedno profesjonalnego osądu leży w tym, że na podstawie zdobytej wiedzy, praktyki i doświadczenia osądza się coś, szacuje, przewiduje, ale niekoniecznie to znajduje w przyszłości odzwierciedlenie w rzeczywistości, bo każda sytuacja jest inna. Na przykład:

- w medycynie, każdy organizm ludzki tak samo działa, ale jednak każdy jest indywidualnością, więc może inaczej zareagować na leczenie niż inna osoba,
- w meteorologii natomiast pory roku ciągle są te same, ale co roku przebiegają one inaczej,
- przypadki rozpatrywane przez radców prawnych czy doradców podatkowych są często podobne, ale tylko podobne, bo przeważnie jest coś, co je rozróżnia między sobą i trzeba brać to pod uwagę.

Dokonywania profesjonalnego osądu nie da się przerzucić na komputery. One działają według ułożonych algorytmów i reguł, a profesjonalny osąd to są zasady, których nie da się zamknąć w regułach. Wystarczy jedna cecha inna w danej sytuacji i wszystko należy ponownie przemyśleć i ocenić wpływ w danych okolicznościach, a tego komputery, jak na razie, nie potrafią.

Niektórzy odkładają osądy (oceny) do czasu, kiedy już muszą ich dokonać, a inni nie chcą ich dokonywać. Tym się różnią właśnie profesjonaliści od zwyczajnych osób, niebędących profesjonalistami w danej dziedzinie. Podejście polegające na odsuwaniu w czasie podejmowania decyzji (osądów) ogranicza podjęcie poprawnej decyzji, gdyż ogranicza liczbę alternatyw, które są osiągalne, i w ten sposób ogranicza, a wręcz obniża jakość dokonywanego osądu.

Czy profesjonalnego osądu można się nauczyć? Niektórzy uważają, że nie można, że tę umiejętność otrzymuje się jako dar czy talent. Inni uważają, że trzeba ją zdobyć

poprzez naukę i ciężką pracę, odpowiednio najpierw w szkołach, potem w życiu zawodowym. Zdobywanie nowych umiejętności i wsparcie specjalisty podczas nauki na pewno prowadzi do pozytywnych efektów, gdyż utrwalanie wiedzy bez wspomnianego specjalisty może prowadzić do nieodpowiednich czy nawet złych nawyków (Zakrzewska, 2012), czego przykładem może być nauka pływania czy jazdy na nartach.

Wspomniana nauka pływania czy jazdy na nartach unaocznia wyraźniej ten proces. Jeśli człowiek nigdy nie pływał czy nie jeździł na nartach i postanowi sam zdobyć te umiejętności, używając swoich naturalnych predyspozycji, to z pewnością po jakimś czasie nauczy się pływać czy jeździć na nartach, ale jest mało prawdopodobne, że będą to umiejętności poprawnie wykonywane, nawet po bardzo dużej ilości wykonanych ćwiczeń. Praktyka bowiem utrwala przyzwyczajenia, ale w wielu wypadkach niekoniecznie najlepsze. Jeśli chciałoby się poprawić technikę pływania czy jazdy na nartach, należałoby z pewnością skorzystać z porad profesjonalnych osób, trenerów i mistrzów danej dyscypliny sportowej, co z pewnością pozwoli na osiągnięcia zamierzonego celu lub zbliży do niego. Podobnie rzecz się ma w przypadku stosowania profesjonalnego osądu w rachunkowości.

Problemem staje się także to, jakie informacje odnośnie profesjonalnego osądu powinny być zawarte w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego. Ten element sprawozdania finansowego zaczyna pełnić coraz większą rolę w komunikowaniu czytelnikowi zastosowanych w nim zasad wyceny bilansowej, w szczególności odnosi się to do wyceny w wartości godziwej. W zasadzie wszystkie procedury pozwalające określić wartość wymagają dokonywania subiektywnej oceny, czyli osądu. Sama wartość danej pozycji w bilansie oraz w rachunku zysków i strat nie jest wystarczająca do zrozumienia jej treści ekonomicznej. Konieczne jest zatem wyjaśnienie procesu wyboru na przykład określonej techniki wyceny czy też parametrów obliczeniowych takich jak na przykład: stopa procentowa czy stopa dyskontowa (Matuszak, 2012, s. 145).

Do typowych i powtarzających się problemów związanych ze stosowaniem profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej autor zalicza:

- możliwość manipulowania wyceną, a poprzez to także wynikami,
- duża uznaniowość towarzysząca procesowi jego dokonywania,
- rozbieżności pomiędzy wycenami dokonanymi przez różnych profesjonalistów, pomimo otrzymania tych samych danych oraz informacji wejściowych,
- zmiana podejścia czy założeń na przestrzeni lat odnośnie tej samej sprawy przez tego samego profesjonalistę,

- wpływ doświadczenia wydaje się być istotnym czynnikiem wpływającym na osąd danej osoby,
- presja czasu nie jest sprzymierzeńcem dokonywania osądu,
- zbyt mała ilość informacji albo niepełne informacje mogą wypaczać istotne osądy.

Problemem w dokonywaniu profesjonalnego osądu jest także częste niedoświadczenie osób go dokonujących, co może mieć istotny wpływ na wycenę pozycji bilansowych. Ale na tę kwestię można także spojrzeć od innej strony. Kilka osób z doświadczeniem może inaczej dokonać danego osądu, na przykład każda z tych osób może określić inny okres ekonomicznej użyteczności danego środka trwałego. Ale różnice w ocenie danej sytuacji przez różne osoby prawdopodobnie nie będą istotne, a to jest jedna z podstawowych zasad rachunkowości, która znajduje zastosowanie podczas sporządzania sprawozdania finansowego.

Kolejnym problemem z jakim można spotkać się przy stosowaniu profesjonalnego osądu jest jego udokumentowanie nie tylko celem weryfikacji, ale także przedstawienia przemyśleń i wniosków ewentualnym następcom lub zainteresowanym stronom, takim jak na przykład biegły rewident czy kontroler z urzędu skarbowego.

W literaturze przedmiotu nie ma wielu opracowań poświęconych profesjonalnemu osądowi, a wśród istniejących i pojawiających się nie ma takich, które uwzględniałyby tempo zmian i złożoność życia gospodarczego (Skalecki, 2014a, s. 167).

Studia literaturowe odnośnie profesjonalnego osądu przeprowadzone przez autora wskazują na brak kompleksowego opisanie tejże kwestii w literaturze dotyczącej rachunkowości.

Podsumowując rozważania niniejszego rozdziału należy stwierdzić, że rosnące znaczenie profesjonalnego osądu rodzi określone konsekwencje w rozwoju rachunkowości. Powoduje między innymi konieczność zmierzania się osób zajmujących się rachunkowością z profesjonalnym osądem, a w szczególności z jego jakością. W literaturze dostępna jest dość ograniczona ilość materiałów związanych ze stosowaniem profesjonalnego osądu. Wspomniane kwestie dotyczą zarówno teoretyków, jak i praktyków. Abstrahując od tego, kto dokonuje profesjonalnego osądu w jednostce - księgowy, czy osoba merytorycznie zajmująca się danym obszarem działalności przedsiębiorstwa - stosowanie profesjonalnego osądu zrodziło konieczność ponownego określenia zakresu obowiązków tych osób w podmiotach gospodarczych i ich działalności. Jest to niemały problem, gdyż należy sądzić, że księgowy nie posiada takiej wiedzy, by osądu dokonywać, a osoba posiadająca wiedzę

merytoryczną w danym obszarze nie zdaje sobie często sprawy z wagi podejmowanych decyzji i ich wpływu na sprawozdanie finansowe.

Konkludując, powyższe dylematy rodzą pytanie: Czy dokonywania i stosowania profesjonalnego osądu można się nauczyć, czy jest to raczej kwestia talentu (Correll, Jamal i Robinson, 2007, za: Świerczyńska, 2011b, s. 180)? Odpowiedź na takie pytanie nie jest i nie będzie łatwa. Najważniejszym wydaje się być czynnik ludzki, a więc podejmowanie decyzji przez osobę doświadczoną i z wiedzą w danym problemowym obszarze, a także potrafiąca wysnuć wnioski na podstawie dostępnych w danym miejscu i czasie założeń i wiedzy o sprawie.

2.4. Profesjonalny osąd w wybranych standardach rachunkowości

Problematyka profesjonalnego osądu zaczyna być przedmiotem nie tylko teoretycznych analiz, ale i praktycznych jego zastosowań. Teoria rachunkowości podaje rozwiązania systemowe w rachunkowości przekładające się na praktyczne zastosowania w procesie wyceny bilansowej w podmiotach gospodarczych (Zieniuk, 2018, s. 92). Od wielu lat ciągle aktualne jest stwierdzenie, że informacje powstające w systemie rachunkowości powinny odpowiadać poziomowi rozwoju gospodarczego oraz potrzebom informacyjnym (Burzym, 2008, s. 39). Jak widać, wycena bilansowa jest niejako powiązana z gospodarką, zaspokajając potrzeby informacyjne interesariuszy.

Zasady wyceny bilansowej są przedmiotem uregulowań prawa bilansowego, które w powiązaniu ze standardami rachunkowości wdrażają wypracowane przez teorię rachunkowości zasady wyceny w praktyce gospodarczej. Następująca coraz szybciej globalizacja doprowadziła do ustanawiania standardów rachunkowości, czyli standaryzacji, i do harmonizacji rachunkowości (Jaruga, 2002a, s. 5).

Wycena bilansowa, która jest dokonywana na podstawie profesjonalnego osądu jest dopuszczona przez teorię rachunkowości, a także przez uregulowania prawne, na które składają się ustawy, rozporządzenia i standardy rachunkowości. Wycena jest stosowana w wielu obszarach związanych ze sprawozdaniem finansowym. Profesjonalny osąd jest wykorzystywany bezpośrednio do wyceny poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego lub do ustalenia kryteriów, które mają wpływ na pozycje sprawozdania finansowego, na przykład w wypadku określania okresu ekonomicznej użyteczności składników aktywów trwałych czy szacowania wartości nierotujących zapasów.

Poza stosowaniem obowiązujących przepisów prawa, wymagającymi w niektórych sytuacjach stosowania profesjonalnego osądu, podstawą do rozpoznawania transakcji,

w których powinno się stosować profesjonalny osąd, jest wiedza kierownictwa jednostki, wiedza o jednostce i o branży, w której działa oraz doświadczenie i praktyka.

W dalszej części dysertacji poddano analizie umiejscowienie, podejście i rangę profesjonalnego osądu w czterech standardach rachunkowości, które są najczęściej spotykane w Polsce. W kwestii uszeregowania i kolejności omawiania poszczególnych standardów autor najpierw zdecydował o omówieniu polskich regulacji, a następnie międzynarodowych, amerykańskich i niemieckich.

Polskie Standardy Rachunkowości regulują stosowanie profesjonalnego osądu w ustawie o rachunkowości, która wprowadziła obowiązek dokonywania szacunków, czyli profesjonalnego osądu dotyczącego rezerw i odpisów aktualizujących wartość aktywów, które powinny być ujmowane w wiarygodnie oszacowanej wartości (Ustawa o rachunkowości, art. 28, ust. 1, pkt 9). Odnosi się to przede wszystkim do rezerw na świadczenia pracownicze, na przyszłe zobowiązania, na podatek odroczony oraz wszelkiego rodzaju odpisów aktualizujących wartość poszczególnych aktywów (na przykład środków trwałych, inwestycji, zapasów czy należności (Ustawa o rachunkowości, art. 28, ust. 1). W ciągu wielu lat stosowania ustawy o rachunkowości jej zapisy w tym względzie zmieniały się, przede wszystkim za sprawą wprowadzenia nieruchomości inwestycyjnych i możliwości ich wyceny w wartości godziwej (Ustawa o rachunkowości, art. 28, ust. 1, pkt 1a) czy za sprawą wprowadzenia okresu ekonomicznej użyteczności jako okresu dokonywania odpisów umorzeniowych dla coraz większej liczby składników aktywów. Wszystkie te kwestie należą do kategorii zwanej profesjonalnym osądem. Należy zauważyć, że zapisy ustawy o rachunkowości związane z dokonywaniem szacunków, profesjonalnego osądu, w ostatnich latach zyskują na znaczeniu, czego wyrazem są coraz bardziej obszerne informacje opisowe związane z osądem w sprawozdaniach finansowych. Właśnie forma opisowa, często związana z niefinansowymi elementami sprawozdania finansowego, jest wyrazem stosowania profesjonalnego osądu. Jednocześnie należy mieć na uwadze także to, by prezentacja oraz ujawnienia informacji niefinansowych nie stworzyły sytuacji związanej z nieczytelnością i niejasnością sprawozdania finansowego. Należy zatem zastosować zasadę istotności w celu ograniczenia nadmiaru ujawnień (Nita, 2016, s. 90). Często jest także zamieszczanie objaśnień, że w razie niespełnienia się przyjętych założeń pozycje sprawozdania finansowego mogą ulec zmianie. Ale tę zmianę interesariusz musi sam oszacować.

Możliwości stosowania profesjonalnego osądu zawarte w ustawie o rachunkowości są mniejsze niż w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości i w Amerykańskich

Standardach Rachunkowości. W treści ustawy można znaleźć wiele zapisów, które wymagają od jednostki dokonywania profesjonalnego osądu. Dzieje się to poprzez zastosowanie wyrazów bliskoznacznych i synonimów do terminu „profesjonalny osąd”, a więc: ocena, szacowanie, prawdopodobieństwo. W ustawie o rachunkowości termin „profesjonalny osąd” bezpośrednio nie występuje, natomiast w niektórych krajowych standardach rachunkowości jest on używany. Wynika to z pewnością z tego, że standardy powstają obecnie i powstawały w ostatnich latach, kiedy termin „profesjonalny osąd” zaczął być coraz częściej stosowany w rachunkowości. Przykładowe sformułowania z ustawy o rachunkowości mogące wskazywać na możliwość czy konieczność stosowania profesjonalnego osądu zostały przedstawione w tabeli 2.3.

Tabela 2.3. Przykładowe określenia w ustawie o rachunkowości wskazujące na stosowanie profesjonalnego osądu

Sformułowanie	Artykuł ustawy o rachunkowości
... termin wymagalności lub kwota nie są pewne ...	art. 3 ust. 1 pkt 21
... uwzględnia się okres ekonomicznej użyteczności ...	art. 32 ust. 2
... uwzględniając stopień prawdopodobieństwa ...	art. 35b ust. 1
... w sposób wiarygodny oszacować ...	art. 35d ust. 1 pkt 2
... kwoty przewidzianej w przyszłości ...	art. 37 ust. 4
... w wysokości prawdopodobnych zobowiązań ...	art. 39 ust. 2
... dotyczy oszacowanych w sposób wiarygodny przyszłych strat i kosztów ...	art. 44b ust. 12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Natomiast termin „osąd” jest używany w Krajowych Standardach Rachunkowości, które są przepisami uszczegóławiającymi do ustawy o rachunkowości. Prawie w każdym z tych standardów pojawiają się pośrednie wskazania na stosowanie profesjonalnego osądu. Tabela 2.4 przedstawia liczbę wystąpień terminu „osąd” w Krajowych Standardach Rachunkowości. Warte zauważenia jest to, że w miarę wydawania nowych, kolejnych standardów, pojawia się w nich coraz więcej wystąpień terminu „osąd”. Wskazywać to może na postępujące zmiany w tym względzie w rachunkowości, na nacisk jaki się kładzie na ekonomiczną wartość danej transakcji.

Tabela 2.4. Termin „osąd” w przepisach regulujących rachunkowość

Przepisy regulujące rachunkowość	Liczba wystąpień
Ustawa o rachunkowości	0
Krajowy Standard Rachunkowości Nr 4 „Utrata wartości aktywów”	9
Krajowy Standard Rachunkowości Nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”	2
Krajowy Standard Rachunkowości Nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące pod dniem bilansowym – ujęcie i prezentacja”	1
Krajowy Standard Rachunkowości Nr 11 „Środki trwałe”	2
Krajowy Standard Rachunkowości Nr 14 „Kontynuacja działalności oraz rachunkowość jednostek przy braku kontynuowania działalności”	10
Pozostałe Krajowe Standardy Rachunkowości	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polskich Standardów Rachunkowości.

Ustawa o rachunkowości nie wskazuje bezpośrednio metod wyceny, ale jako opierająca się na Międzynarodowych Standardach Rachunkowości nawiązuje do zasad wyceny wskazanych w założeniach koncepcyjnych do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Można zauważyć pewną zależność pomiędzy zasadami wyceny, a skalą stosowania szacunków, w tym profesjonalnego osądu (Zieniuk, 2018, s. 96-97). Wspomniane założenia koncepcyjne do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości zawierają następujące zasady wyceny (*Międzynarodowe Standardy...*, 2013, s. 60):

- kosztu historycznego,
- aktualnej ceny nabycia,
- wartości możliwej do realizacji,
- wartości bieżącej.

Poszczególnym zasadom wyceny można przyporządkować według P. Zieniuka (2018, s. 96-97) skalę zastosowania szacunków, a tym samym i profesjonalnego osądu. Skala zastosowania szacunków przy zasadzie wyceny według kosztu historycznego jest niska i rośnie wraz z kolejnymi zasadami, by przy zasadzie wartości bieżącej osiągnąć wysoki poziom. Wycena w koszcie historycznym oparta jest na cenie nabycia i koszcie wytworzenia, czyli na wartościach aktualnych w momencie nabycia składnika aktywów czy jego wytworzenia. Natomiast w wartości bieżącej istnieje duże uzależnienie wyceny bieżącej wartości od przyszłych, prognozowanych przepływów pieniężnych, co wymaga z kolei dokonywania szacunków zawierających subiektywizm i profesjonalny osąd, na przykład co do stopy dyskontowej.

Można zauważyć, że Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i te wynikające z krajowych przepisów dotyczących rachunkowości są podobne, oparte głównie na koszmie historycznym, ale Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zawierają więcej opcji alternatywnych stosowania wartości bieżącej (godziwej), czyli opartej na szacunkach.

Czy osąd jest metodą czy techniką wyceny? Jediną odpowiedź można znaleźć w paragrafie 4.1. w Krajowym Standardzie Rachunkowości Nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące pod dniem bilansowym – ujęcie i prezentacja”, który stanowi, że „ustalenia wartości szacunkowych dokonuje się w drodze osądu, na podstawie wiarygodnych informacji, przy zastosowaniu właściwych w danych warunkach metod szacunku”. Analiza wskazuje, że profesjonalny osąd nie jest metodą wyceny, ale jednym z jej składników, a dokładniej ujmując, jest to jeden ze składników dokonywania szacowania.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości oparte są na założeniach koncepcyjnych (ramach konceptualnych) sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych. Nazywane są one swego rodzaju konstytucją rachunkowości (Świetla, 2008, s. 41). Założenia koncepcyjne są punktem wyjścia do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” odnoszącego się do prezentacji sprawozdań finansowych, który z kolei jest punktem wyjścia do pozostałych standardów, szczegółowo regulujących zasady uznawania, pomiaru i ujawniania poszczególnych transakcji i zdarzeń.

Według Międzynarodowego Standardu Rachunkowości 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” ważnym atrybutem sprawozdań finansowych jest przydatność do podejmowania decyzji przez inwestorów, dlatego informacje z nich pochodzące powinny pomagać w ocenie zdarzeń przeszłych, teraźniejszych i przyszłych. Z tymi ostatnimi związany jest profesjonalny osąd.

W Międzynarodowych Standardach Rachunkowości przyjęto podejście bilansowe do wyceny, a więc ukierunkowanie na przedstawianie bieżącej sytuacji finansowej podmiotu gospodarczego. Podejście to przewiduje ekonomiczne spojrzenie na jednostkę z perspektywy jej aktywów oraz zobowiązań. Aktywa są zasobami odzwierciedlającymi przyszłe korzyści ekonomiczne, które są kontrolowane przez jednostkę. Sprawozdawczość finansowa dostarcza natomiast informacji o ekonomicznych zasobach jednostki (aktywach) i jej zobowiązaniach (roszczeniach) (Frendzel, 2011, s. 39).

Sprawozdanie finansowe obejmuje swym zakresem także informacje opisowe (jakościowe). Przykładem ważnej informacji opisowej jest ocena zdolności jednostki do kontynuowania działalności. Zgodnie z zapisami Międzynarodowego Standardu

Rachunkowości 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych”, informacje o założeniu kontynuacji działalności jednostki należy ujawniać. Ocena zdolności to zdaniem G. Gierszewskiej i M. Romanowskiej (1994, s. 13): „badanie, ocena i przewidywanie przyszłych stanów wybranych elementów przedsiębiorstwa i jego otoczenia z punktu widzenia możliwości przetrwania i rozwoju”.

W przyjętych przez jednostkę zasadach (polityce) rachunkowości dokonywany jest wybór zasad spośród tych, które wskazuje ustawa o rachunkowości. Zmiany wartości bilansowych wynikające ze zmiany zasad rachunkowości należy odróżnić od zmian wartości dokonywanych na podstawie profesjonalnego osądu, tam, gdzie jest on używany. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów” wskazuje przykłady zastosowania wartości szacunkowych, w których proces szacowania oparty jest na profesjonalnym osądzie. Należą do nich (*Międzynarodowe Standardy...*, 2013, s. 659-660):

- należności wątpliwe,
- zapasy, które utraciły swoją przydatność,
- wartość godziwa nieruchomości inwestycyjnych czy instrumentów finansowych,
- okres ekonomicznej użyteczności składników aktywów trwałych,
- zobowiązania z tytułu udzielonych gwarancji.

Należy mieć na względzie, że powyższa lista zawiera przykłady stosowania szacunków, czyli profesjonalnego osądu. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów” stanowi, że wartość danej pozycji bilansowej powinna zostać zweryfikowana, gdy zmieniają się okoliczności będące podstawą dokonanych szacunków lub gdy podmiot uzyska nowe informacje lub zdobędzie większe doświadczenie (*Międzynarodowe Standardy...*, 2013, s. 660).

Jednostka stosująca Międzynarodowe Standardy Rachunkowości może zmieniać nazwy i kolejność pozycji bilansowych przy uwzględnieniu specyfiki prowadzonej działalności gospodarczej. Taka możliwość jest przewidziana po to, by dokument jakim jest sprawozdanie finansowe, dostarczał jego użytkownikom informacji potrzebnych do zrozumienia jej sytuacji majątkowej i finansowej (Kuzior i Rówińska, 2021, s. 43).

Wspomniany wyżej Międzynarodowy Standard Rachunkowości 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów” wymaga, by do danego zdarzenia, transakcji czy okoliczności stosować odpowiedni standard.

Natomiast gdy brakuje standardu czy interpretacji do danej szczególnej sytuacji, kierownictwo jednostki na podstawie osądu powinno opracować sposób ujęcia transakcji według własnego zrozumienia danej sytuacji, ale tak, by informacja przekazywana przez sprawozdanie finansowe była:

- wiarygodna, czyli wiernie odzwierciedlała dana sytuację i jej treść ekonomiczną; powinna być wolna od stronniczości i kompletna (Kabalski, 2009, s. 69).
- przydatna dla podejmowanych przez użytkowników decyzji.

Natomiast Międzynarodowy Standard Rachunkowości 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” wymaga od podmiotu, by w sprawozdaniu finansowym zostały ujawnione zastosowane istotne zasady rachunkowości (*Międzynarodowe Standardy...*, 2013, s. 584).

Według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości obowiązkiem jednostki jest ujawnienie osądów i ocen, które zostały dokonane przez kierownika jednostki w procesie stosowania polityki rachunkowości oraz tych, które miały najbardziej istotny wpływ na wartości ujęte w sprawozdaniu finansowym. Zdaniem autora przykładami osądów, którymi dana jednostka się kieruje, są:

- decyzje (określenie), czy grunt lub budynek są nieruchomościami inwestycyjnymi, czy środkami trwałymi,
- oszacowanie okresu ekonomicznej użyteczności składnika aktywów oraz wybór metody jego amortyzacji (Kuzior, Maćkowiak, Poniatowska i Rówińska, 2019, s. 56-61),
- decyzje (określenie), czy kontrakt zawarty przez jednostkę spełnia kryteria uznania go za umowę o usługę długotrwałą,
- decyzje (określenie), czy dane zapasy spełniają kryteria definicji majątku obrotowego.

Wskazane przykłady są sytuacjami, w których wymagany jest profesjonalny osąd. Należy jednak zauważyć, że informacja na temat zastosowanego profesjonalnego osądu może być i z pewnością będzie dla użytkowników sprawozdań finansowych istotna i kluczowa. Użytkownicy mają wtedy możliwość porównania lub skonfrontowania oceny i osądu kierownictwa jednostki z własnym poglądem na daną kwestię. Jeśli własny pogląd jest odmienny od poglądu kierownictwa jednostki, mają oni możliwość skorygowania obrazu sytuacji majątkowej i finansowej jednostki stosowanie do swojej oceny.

Zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości jednostka powinna ujawnić informacje o założeniach dotyczących przyszłości, w tym o zastosowanych szacunkach i osądach, które są nacechowane ryzykiem istotnych zmian wartości bilansowej. Ujawnienie informacji jest nie tylko obowiązkiem wynikającym z Międzynarodowych Standardów

Rachunkowości, często w celu ułatwienia zrozumienia sprawozdania finansowego jednostka ujawnia takie informacje czytelnikom sprawozdania finansowego, gdyż leży to w jej interesie. Dzięki temu jednostka jest uznawana na rynku za bardziej transparentną w porównaniu do innych podmiotów, na co zwracają uwagę na przykład inwestorzy czy dostawcy kapitału. W takiej sytuacji nie dochodzi do ewentualnych oskarżeń o ukrywanie informacji czy manipulowanie wynikami.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości wymagają stosowania osądu w rachunkowym ujęciu wielu zdarzeń i transakcji. Przewidziana jest swoboda przy dokonywaniu profesjonalnych osądów, jednak jest ona ograniczona przez cel danego standardu, wyznaczone w nim zasady oraz szczegółowe wytyczne i przykłady (*Nadzór nad wypełnianiem obowiązków informacyjnych ...*, Komisja Nadzoru Finansowego, 2021, s. 21).

Zgodnie z zapisami Międzynarodowego Standardu Rachunkowości 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów” kierownik jednostki jest zobowiązany do kierowania się osądem przy opracowywaniu i stosowaniu zasad (polityki) rachunkowości, których celem jest uzyskiwanie informacji (*Międzynarodowe Standardy...*, 2013, s. 654):

- przydatnych dla użytkowników w procesie podejmowania przez nich decyzji gospodarczych,
- wiarygodnych, czyli takich, dzięki którym sprawozdanie finansowe jednostki:
  - wiernie przedstawia jej sytuację finansową, majątkową i wyniki finansowe oraz przepływy pieniężne,
  - odzwierciedla ekonomiczną treść transakcji, innych zdarzeń i warunków, a nie tylko formę prawną,
  - jest obiektywne, inaczej – bezstronne,
  - jest zgodne z zasadą ostrożnej wyceny,
  - jest kompletne we wszystkich istotnych aspektach.

Międzynarodowy Standard Rachunkowości 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów” stanowi, że przy kierowaniu się osądem kierownictwo jednostki może uwzględnić bieżące regulacje wynikające z innych standardów, utworzonych na podstawie tych samych założeń koncepcyjnych, literaturę dotyczącą rachunkowości i przyjęte rozwiązania branżowe w zakresie stosowania profesjonalnego osądu.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości wskazują, że wielu pozycji sprawozdań finansowych nie da się precyzyjnie wycenić, można je tylko oszacować na podstawie własnego osądu, podpierając się dostępnymi i wiarygodnymi informacjami.

W obszarze środków trwałych wymagane jest stosowanie osądu do określania okresu ekonomicznej użyteczności i w szacowaniu jego ewentualnych zmian (*US GAAP versus IFRS. The basics*, Ernst & Young LPP, 2018, s. 22). Szacunki obejmują osądy oparte na najnowszych dostępnych i wiarygodnych informacjach i są stosowane przy ustalaniu okresu użytkowania rzeczowych aktywów trwałych, rezerw, wartości godziwych aktywów i zobowiązań finansowych oraz założeń aktuarialnych dotyczących programów emerytalnych ze zdefiniowanym świadczeniem (Holt, 2012).

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości wskazują, że szacunki księgowe, oparte często na profesjonalnym osądzie, należy odróżniać od zasad rachunkowości, ponieważ zmiana wartości szacunkowych znajduje odzwierciedlenie w sprawozdaniu z całkowitych dochodów, podczas gdy zmiana zasad rachunkowości będzie na ogół wymagała korekty danych z poprzedniego okresu (danych porównawczych).

M. Turulska, M. Żyliński i M. Warmbier (2018, s. 16) uważają, że dla zwiększenia jasności sprawozdania finansowego należałoby odejść od opisu stosowanych zasad rachunkowości na rzecz opisu ujawnień wraz z danym wycinkiem polityki rachunkowości oraz z zastosowanymi znaczącymi osądami dotyczącymi wyceny danej pozycji bilansowej.

Natomiast **Amerykańskie Standardy Rachunkowości** obok Międzynarodowych Standardów Rachunkowości są jednymi z dwóch najczęściej stosowanych standardów rachunkowości o znaczeniu globalnym. Są one oparte na podstawach koncepcyjnych podobnych do zasad wynikających z Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Poza tym są bardziej obszerne, bowiem omawiają wiele kwestii nieporuszonych lub poruszonych w stopniu ogólnym przez Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Z przydatnych uregulowanych kwestii należy wymienić specjalistyczne standardy branżowe, takie jak chociażby dotyczące nadawców telewizyjnych, branży filmowej, muzycznej czy producentów oprogramowania. Jak łatwo zauważyć są to kwestie związane z wartościami niematerialnymi, a więc najtrudniejszymi do wyceny, podlegającymi w dużej mierze profesjonalnemu osądowi osoby go dokonującej.

W literaturze z zakresu rachunkowości można dostrzec pogląd, że Amerykańskie Standardy Rachunkowości są bardziej szczegółowe niż Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Standardy amerykańskie dogłębniej zajmują się interpretacją i dyskusją nad danym problemem i nie mają tak dużej liczby rozwiązań wariantowych. Są one zbliżone

do modelu rachunkowości anglosaskiej, wyróżniającego się podejściem ekonomicznym i zorientowaniem na różne branże (Turyna, 2006, s.30).

Standardy te kładą silny nacisk na konieczność wiernego przedstawienia zjawisk gospodarczych przez system rachunkowości. Zasady wynikające z Amerykańskich Standardów Rachunkowości stanowią, że jeśli informacja zawarta w sprawozdaniu finansowym poprawia zdolność czytelnika do przewidzenia przyszłych zdarzeń, to posiada ona wartość predykcyjną. Standardy odnoszą się do podejścia ekonomicznego i orientacji na ryzyko, które łącznie sprawiają, że bez profesjonalnego osądu odnoszącego się do przyszłości, nie da się dokonać wyceny w wartości godziwej.

W Amerykańskich Standardach Rachunkowości obowiązują zasady: memoriału, rzetelnej prezentacji, kontynuacji działalności i ciągłości istotności, co sprawia, że należy stosować profesjonalny osąd.

W myśl Amerykańskich Standardów Rachunkowości większość aktywów finansowych i zobowiązań można wyceniać według wartości godziwej, a to implikuje stosowanie profesjonalnego osądu (*A roadmap to comparing IFRS Standards ...*, Deloitte & Touche LLP, 2019, s. 49).

Kolejna część rozważań dotyczy możliwości stosowania profesjonalnego osądu zawartych w **Niemieckich Standardach Rachunkowości**. Prawo niemieckie dotyczące rachunkowości zostało włączone w struktury Kodeksu handlowego i po wielu latach stosowania stało się jego odrębną częścią (Janusz, 1993, s. 3-5). Do regulacji rachunkowości spółek w niemieckim Kodeksie handlowym została wprowadzona zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu, ale tylko dla podmiotów notowanych na giełdzie i to w ograniczonym zakresie. Nie jest to jednak zasada nadrzędna, występuje jedynie jako podporządkowana zasadom prawidłowej księgowości⁸ (Mazur, 2013, s. 65).

W zakresie zasad wyceny stosowanych w rachunkowości w wypadku Niemiec nie można użyć stwierdzenia o jednolitych regulacjach rozumianych jako jednolite z zasadami obowiązującymi w Unii Europejskiej, pomimo że Niemcy są członkiem tej organizacji. Obowiązuje bowiem zasada ostrożnej wyceny, ale jest ona rozumiana nieco inaczej. Poszczególne składniki majątku ujęte w bilansie nie mogą być wycenione

---

⁸ Zasady prawidłowej księgowości są to zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych skodyfikowane w Kodeksie handlowym obowiązującym w Niemczech, ale także wynikające na przykład z norm zwyczajowych i praktyki gospodarczej. Ich celem jest ochrona wierzycieli i właścicieli przed niewłaściwymi, a także fałszywymi informacjami.

wyżej niż ich cena nabycia lub koszt wytworzenia (Hambura i Łukasik, 1999, s. XVI)⁹. Oznacza to, że wycena może:

- obniżyć wartość aktywnej pozycji bilansowej, ale nie może jej zwiększyć. Zmniejszenie wartości pozycji bilansowej składnika aktywów, ale tylko wtedy, gdy składnik majątku utracił swoją wartość (na przykład poprzez odpisy amortyzacyjne),
- natomiast po stronie pasywów należy tworzyć wszelkiego rodzaju rezerwy na możliwe spodziewane ryzyka.

Po powyższej krótkiej analizie można wysnuć wniosek, że niemieckie prawo bilansowe jest nacechowane ostrożnością. J. Kowalska (2008, s. 122) wskazuje, że sytuacja dochodowa niemieckiej jednostki powinna być przedstawiona mniej korzystanie niż wygląda ona w rzeczywistości. Ma to na celu unikanie zbyt wysokiej wypłaty zysków kosztem zaspokojenia wierzycieli, którzy w niemieckim prawie bilansowym mają szczególnie ważną i uprzywilejowaną pozycję.

Wszystko związane jest z zasadą realizacji istniejącą w niemieckim prawie rachunkowym, zgodnie z którą zyski lub straty mogą być wykazywane tylko wtedy, gdy są zrealizowane (Kowalska, 2008, s. 122). Autorka wskazuje także na kolejną zasadę typową dla niemieckiego prawa rachunkowego: zasadę imparytetu (łac. *nierówność*). Niejako nakazuje ona stosunkowo późne wykazywanie zysków i natychmiastowe wykazywanie strat.

Przykładem takiego podejścia jest metoda zakończonego kontraktu stosowana w rozliczaniu kontraktów długoterminowych, która nie daje obrazu bieżącej aktywności jednostki w danym okresie, gdyż polega na wykazywaniu w sprawozdaniu finansowym wyniku kontraktu dopiero w roku zakończenia jego realizacji, jak podaje S. Silska-Gembka (2008, s. 106-108).

W związku z powyższym nasuwa się pytanie, dlaczego tak jest, dlaczego jedno z najbardziej rozwiniętych państw w Europie, w Unii Europejskiej, na świecie, stosuje tak konserwatywne podejście do rachunkowości? Wynika to z tego, że większość niemieckich

---

⁹ Prawo o rachunkowości Unii Europejskiej opiera się na czterech głównych zasadach (Hambura i Łukasik, 1999, s. XV):

- regulacje prawne obowiązują niezależnie od formy prawnej jednostki (spółki kapitałowe i spółki osobowe),
- regulacje prawne różnicują stopień wymagań wobec poszczególnych jednostek w zależności od ich wielkości (duże, średnie, małe),
- obowiązuje zasada wywodząca się z prawa angielskiego „*true and fair view*”, czyli przedstawianie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki powinno być jak najbardziej zgodne z rzeczywistością,
- rachunkowość pojedynczych spółek powiązanych podlega konsolidacji w jedno sprawozdanie, tak jakby grupa jednostek stanowiła osobny podmiot gospodarczy.

jednostek gospodarczych wyrosła z „firm” rodzinnych, które nie były chętne do zmian, szczególnie tych związanych z prezentacją niezrealizowanych zysków. Ponadto przepisy niemieckie powstały o wiele wcześniej niż obecne Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, jest to więc częścią niemieckiej tradycji i przedsiębiorcy nie chcą tego zmieniać. Niemieckie Standardy Rachunkowości bronią interesów wierzyciela jednostki gospodarczej, a więc są nastawione na regulowanie zobowiązań. Podejście to jest odmienne do przepisów ustawy o rachunkowości oraz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, które bronią interesów inwestorów i właścicieli.

Dopiero od 2005 roku spółki notowane na Niemieckiej Giełdzie Papierów Wartościowych Deutsche Börse AG mają obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości lub według Amerykańskich Standardów Rachunkowości, w zależności od giełdy (*Niemieckie Standardy Rachunkowości*, Rödl&Partner, 2012).

W niemieckim prawie rachunkowym nie znajduje się wielu terminów czy zwrotów stanowiących o możliwości stosowania profesjonalnego osądu. Poniżej przedstawiono kilka przykładów stosowania zasad wyceny w rachunkowości niemieckiej.

Rachunkowość w Niemczech nie pozwala na stosowanie metody rozliczania długoterminowych usług (w tym budowlanych) według stopnia zaawansowania prac. Wynik na danym kontrakcie jest rozpoznawany na końcu realizacji takiej usługi. Nie ma więc w tym wypadku profesjonalnego osądu, który jest konieczny przy sporządzaniu globalnego budżetu przychodów i kosztów, będącego podstawą takiego rozliczania projektów.

Innym przykładem są środki trwałe, przez które niemieckie prawo bilansowe rozumie środki trwałe związane tylko i wyłącznie z produkcją, i do których należy stosować stawki amortyzacyjne wykazane w specjalnej tabeli stawek amortyzacyjnych z normalnym okresem użytkowania. Tak więc normalny okres użytkowania jest już wskazany ustawowo. Możliwe są od niego odstępstwa, ale niewielkie. Brak tutaj jest rzeczywistego okresu ekonomicznej użyteczności, który w polskim prawie bilansowym wymaga stosowania profesjonalnego osądu. F. Raum (2015) określa tę sytuację jako stypizowany okres amortyzacji. Natomiast R. Seredyński (2015, s. 2) wskazuje, że okresy użytkowania wskazane w specjalnej tabeli stawek amortyzacyjnych są punktem odniesienia do określenia okresów ekonomicznej użyteczności. Wskazuje to, że osąd jest nieznacznie widoczny i możliwy do zastosowania.

Nieruchomości inwestycyjne także tutaj nie istnieją, nie mogą być one wyceniane w wartości godziwej, muszą być zawsze amortyzowane.

Rezerwy wyceniane są w uzasadnionej, wiarygodnie oszacowanej wartości wymagającej zapłaty (*Niemieckie Standardy Rachunkowości*, Rödl&Partner, 2012).

J. Kowalska (2008, s. 65) wskazuje ponadto, że celem niemieckiego sprawozdania finansowego jest ustalenie wyniku finansowego jako podstawy do opodatkowania i do wypłacenia dywidendy właścicielom jednostki, poza wskazaną wcześniej ochroną wierzycieli. Zasada ostrożności, ochrona wierzycieli i koncepcja zachowania kapitału to główne wyznaczniki systemu niemieckiej rachunkowości (Mazur, 2013, s. 74).

Tak stawiane cele sprawozdaniom finansowym implikują zasady wyceny pozycji bilansowych jednostki. Nie ma więc wyceny według wartości godziwej, w której profesjonalny osąd odgrywa istotną rolę. W niemieckim systemie rachunkowości w zamian za to istnieje specyficznie rozumiana ostrożność.

Podsumowując, Polskie, Międzynarodowe i Amerykańskie Standardy Rachunkowości zawierają wyraźne wskazania, do wyceny których pozycji bilansowych należy stosować lub powinien być stosowany profesjonalny osąd. Poza wskazaniem pozycji bilansowych, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości wspominają także, że zasady zastosowane przy dokonywaniu profesjonalnego osądu powinny być opisane w sprawozdaniu finansowym. Wydaje się to być poprawnym rozwiązaniem, by czytelnik sprawozdania finansowego posiadał pełną informację w tym zakresie.

Natomiast niemieckie prawo bilansowe pomija w swoich założeniach kwestię profesjonalnego osądu, jest ono stosunkowo konserwatywne, nie wprowadza podejścia anglosaskiego, czyli wyceny w wartości godziwej. Opiera się ono na ochronie wierzycieli, a więc przede wszystkim na zdolności jednostki do regulowania zobowiązań.

2.5. Analiza porównawcza stosowania profesjonalnego osądu w wybranych standardach rachunkowości

Wszystkie omówione standardy stanowią, że w razie braku standardu lub interpretacji regulujących transakcję czy zdarzenie gospodarcze kierownik jednostki opracowuje na podstawie swojego profesjonalnego osądu politykę (zasady) rachunkowości, która odpowiednio tę transakcję przedstawi w sprawozdaniu finansowym. Informacja taka będzie przydatna i wiarygodna dla użytkownika sprawozdania finansowego, czyli będzie odzwierciedlała sytuację majątkową i finansową jednostki, ekonomiczną treść danej transakcji oraz jej kompletność (Kabalski, 2009, s. 23). Profesjonalny osąd kierownika jednostki zawiera w sobie korzystanie z różnych źródeł, nie tylko opieranie się na swojej wiedzy i doświadczeniu. Tymi źródłami są: wytyczne lub odpowiednie im wskazówki

dotyczące podobnych kwestii, ramy koncepcyjne, a także aktualne regulacje podmiotów tworzących standardy rachunkowości, literatura z dziedziny rachunkowości oraz rozwiązania branżowe.

W tabeli 2.5 przedstawiono analizę porównawczą wybranych kryteriów w wybranych standardach rachunkowości w zakresie stosowania profesjonalnego osądu.

Tabela 2.5. Porównanie rozwiązań wybranych standardów rachunkowości w zakresie profesjonalnego osądu

Wybrane kryterium	Polskie Standardy Rachunkowości	Międzynarodowe Standardy Rachunkowości	Amerykańskie Standardy Rachunkowości	Niemieckie Standardy Rachunkowości
Okres ekonomicznej użyteczności Zalety zastosowania osądu Zagrożenia związane z osądem	obowiązkowe stosowanie realny czas używania manewrowanie wyceną bilansową	obowiązkowe stosowanie realny czas używania manewrowanie wyceną bilansową	obowiązkowe stosowanie realny czas używania manewrowanie wyceną bilansową	stosowanie tylko ustawowych stawek amortyzacyjnych nie dotyczy nie dotyczy
Odpisy aktualizujące składnik aktywów Zalety zastosowania osądu Zagrożenia związane z osądem	wymagane urealnienie przyszłych korzyści błąd w osądzie	wymagane urealnienie przyszłych korzyści błąd w osądzie	wymagane urealnienie przyszłych korzyści błąd w osądzie	brak regulacji nie dotyczy nie dotyczy
Wycena w wartości godziwej Zalety zastosowania osądu Zagrożenia związane z osądem	możliwa pod pewnymi warunkami realna bieżąca wartość błąd w osądzie	możliwa pod pewnymi warunkami realna bieżąca wartość błąd w osądzie	możliwa pod pewnymi warunkami realna bieżąca wartość błąd w osądzie	brak możliwości stosowania modelu wartości godziwej nie dotyczy nie dotyczy
Potrzeba i konieczność tworzenia rezerw Zalety zastosowania osądu Zagrożenia związane z osądem	tak, ale ostrożnie urealnienie zobowiązań błąd w osądzie	tak, ale ostrożnie urealnienie zobowiązań błąd w osądzie	tak, ale ostrożnie urealnienie zobowiązań błąd w osądzie	w kwocie wymaganej zapłaty zgodnie z rozważnym osądem nazbyt ostrożne podejście od strony płatności
Ujmowanie przychodów Zalety zastosowania osądu Zagrożenia związane z osądem	po przeniesieniu ryzyka i pożytków ujęcie memoriałowe błąd w osądzie	po przeniesieniu ryzyka i pożytków ujęcie memoriałowe błąd w osądzie	cztery wskazane kluczowe kryteria ujęcie memoriałowe błąd w osądzie	zasada realizacji przychodów, żadnych wycen, tylko faktury nie dotyczy brak przyporządkowania do okresu aktywności
Rozliczanie umów według stopnia zaawansowania prac Zalety zastosowania osądu Zagrożenia związane z osądem	metoda współmierności według stopnia zaawansowania prac metoda zakończenia kontraktu nie dozwolona czasami wynik na kontrakcie równomiernie rozłożony w czasie manewrowanie wyceną bilansową	metoda współmierności według stopnia zaawansowania prac, metoda zakończenia kontraktu nie dozwolona wynik na kontrakcie równomiernie rozłożony w czasie manewrowanie wyceną bilansową	metoda współmierności według stopnia zaawansowania prac, metoda zakończenia kontraktu dozwolona wynik na kontrakcie równomiernie rozłożony w czasie manewrowanie wyceną bilansową	metoda zakończenia kontraktu obowiązkowa nie dotyczy nie dotyczy
Wycena różnic kursowych na koniec roku obrotowego Zalety zastosowania osądu Zagrożenia związane z osądem	obowiązkowa urealnienie wartości ujętych w walutach obcych nie dotyczy	obowiązkowa urealnienie wartości ujętych w walutach obcych nie dotyczy	obowiązkowa urealnienie wartości ujętych w walutach obcych nie dotyczy	tylko ujemne różnice kursowe są ujmowane w księgach częściowe urealnienie wartości ujętych w walutach obcych niepełne urealnienie wartości ujętych w walutach obcych

Kontynuacja działalności przez jednostkę Zalety zastosowania osądu Zagrożenia związane z osądem	wymagane jasna deklaracja w kwestii przyszłości jednostki błąd w ocenie sytuacji lub jej zmiana	wymagane jasna deklaracja w kwestii przyszłości jednostki błąd w ocenie sytuacji lub jej zmiana	wymagane jasna deklaracja w kwestii przyszłości jednostki błąd w ocenie sytuacji lub jej zmiana	wymagane jasna deklaracja w kwestii przyszłości jednostki błąd w ocenie sytuacji lub jej zmiana
Używanie słowa „osąd” Zalety Zagrożenia	generalnie brak, ale pojawia się coraz częściej w najnowszych Krajowych Standardach Rachunkowości szersze możliwości wyceny bilansowej manewrowanie wyceną	jest używane szersze możliwości wyceny bilansowej manewrowanie wyceną	jest używane szersze możliwości wyceny bilansowej manewrowanie wyceną	brak brak nie dotyczy
Zasady czy reguły? Zalety Zagrożenia	zasady uniwersalizm możliwość nieodpowiedniego zastosowania	zasady uniwersalizm możliwość nieodpowiedniego zastosowania	zasady, ale bardzo mocno oparte na regułach konkretne przypadki są wymienione mogą być mniej czytelne z powodu wielu przypadków	reguły konkretne przypadki są wymienione mogą być mniej czytelne z powodu wielu przypadków
Wiodąca zasada rachunkowości Zalety Zagrożenia	zasada współmierności przyporządkowanie do okresu aktywności błąd w osądzie	zasada współmierności przyporządkowanie do okresu aktywności błąd w osądzie	zasada współmierności przyporządkowanie do okresu aktywności błąd w osądzie	zasada ostrożności brak brak przyporządkowania do okresu aktywności
Wiodące podejście w rachunkowości Zalety Zagrożenia	wspieranie bezpieczeństwa i stabilności obrotu gospodarczego bezpieczeństwo obrotu gospodarczego nie dotyczy	wspieranie bezpieczeństwa i stabilności obrotu gospodarczego bezpieczeństwo obrotu gospodarczego nie dotyczy	podejście ekonomiczne, orientacja na ryzyko bezpieczeństwo obrotu gospodarczego nie dotyczy	podejście ostrożnościowe, orientacja na wierzyciela bezpieczeństwo dla wierzycieli jednostki skupienie się tylko na zobowiązaniach

Źródło: Opracowanie własne.

Przeprowadzona analiza stosowania profesjonalnego osądu w wybranych standardach rachunkowości wskazuje i zarazem potwierdza to, że zasada ostrożności jest ściśle przestrzegana w kontynentalnym modelu rachunkowości, do którego należą Niemieckie Standardy Rachunkowości, a przejawiać się ona może między innymi w tworzeniu znacznych rezerw, o ile nie nadmiernych i często niekoniecznie potrzebnych. Interes wierzycieli w modelu kontynentalnym jest stawiany na czołowym miejscu. Natomiast anglosaska koncepcja rachunkowości reprezentuje odmienne stanowisko, w którym z korzyścią dla inwestora (akcjonariusza, udziałowca) umożliwia się wykazywanie większych zysków. Koncepcję tę reprezentują Międzynarodowe, Amerykańskie oraz Polskie Standardy Rachunkowości. Optyka spojrzenia na sprawozdanie finansowe i prezentowane w nim informacje finansowe jest odmienna w analizowanych grupach standardów rachunkowości. Optyka od strony inwestora zawiera w sobie stosowanie profesjonalnego osądu, natomiast spojrzenie na standardy rachunkowości od strony

bezpieczeństwa wierzycieli jednostki to podejście od strony jej wypłacalności, w którym osąd odgrywa o wiele słabszą rolę.

Według standardów rachunkowości należących do grupy anglosaskiej możliwa jest wycena bilansowa w wartości godziwej, która oparta jest na szacunkach pochodzących z zastosowania profesjonalnego osądu. Standardy z grupy anglosaskiej mają na celu wierne, czyli zgodnie z rzeczywistością, przedstawienie zdarzeń gospodarczych. Uogólniając i analizując zasady rachunkowości od strony polityki rachunkowości zastosowanie znajduje zasada kierowania się osądem przy stosowaniu zasad (polityki) rachunkowości.

Natomiast model kontynentalny (niemiecki) podchodzi do rachunkowości i prezentowanej przez nią rzeczywistości w sposób bardzo ostrożny, co przejawia się w tworzeniu rezerw na możliwe i spodziewane ryzyka, a wyniki są prezentowane dopiero wtedy, gdy zostaną rzeczywiście zrealizowane.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i Polskie Standardy Rachunkowości oparte są na zasadach, aby można je było zastosować do wielu przypadków. Natomiast wspólną cechą posiadają także Amerykańskie Standardy Rachunkowości i Niemieckie Standardy Rachunkowości, oparte bowiem są na licznych regułach, co w odniesieniu do tych pierwszych stwierdza G. Kubureck (2017, s. 7).

Innym przykładem jest wartość firmy. Czy rzeczywiście ma ona nieograniczony, nieskończony, nieokreślony, czy raczej trudny do ustalenia okres ekonomicznej użyteczności (czerpania korzyści ekonomicznych)? Stwierdzenie, że wartość firmy ma nieograniczony okres użytkowania, może być zasadne, gdy nie istnieją ograniczenia prawne, umowne lub ekonomiczne pozwalające na czerpanie korzyści w ściśle ustalonym okresie. Nie można natomiast uznać, że okres w tym wypadku jest nieskończony. O nieokreślonym (ang. *indefinite*) okresie użytkowania mówi się wtedy, gdy z analizy wszystkich istotnych czynników wynika, że nie istnieje żadne dające się przewidzieć ograniczenie okresu, w którym można się spodziewać wypracowywania korzyści, o czym stanowi w paragrafie 88 Międzynarodowego Standardu Rachunkowości 38 „Aktywa niematerialne” (*Międzynarodowe Standardy...*, 2013, s. 1164). Wyjaśnienie bardziej odpowiada przymiotnikowi „nieokreślony”, iż „nieograniczony”. W ocenie autora wartość firmy, podobnie jak inne składniki aktywów niematerialnych, ma niewątpliwie trudny do dokładnego ustalenia okres użytkowania. Jest to jeden z wielu przypadków, kiedy konieczne jest zastosowanie profesjonalnego osądu (Hońko, 2016, s. 12).

Zdaniem Z. Lutego (2010, s. 131) istnieją dwie optyki sprawozdania finansowego, odmienne niż wskazane powyżej:

- oddolna, szczegółowa, sporządzającego sprawozdanie finansowe,
- odgórna, syntetyczna, czytelnika tego sprawozdania.

Kierownicy jednostek oraz osoby sporządzające sprawozdania finansowe nie chcą ujawniać wielu wewnętrznych informacji dotyczących danej jednostki, natomiast czytelnik chciałby dowiedzieć się jak najwięcej, także między innymi o spodziewanym ryzyku i o przyszłych korzyściach, a z nimi nierozzerwalnie wiąże się profesjonalny osąd.

Za pomocą wyceny można celowo wpływać na zawartość, wysokość i jakość danych sprawozdawczych, przez co często realizowane są interesy jednostki i może przede wszystkim, jej kierownictwa. Wykorzystując pewne luki prawne i określone metody wyceny, można w odpowiedni sposób ukształtować wynik finansowy jednostki (Babuška, 2013, s. 53).

Jak zauważa wielu autorów w literaturze przedmiotu, można pokusić się o stwierdzenie, że tradycyjna rachunkowość retrospektywna, która opiera się na koszcie historycznym, przekształca się od pewnego czasu w rachunkowość prospektywną, opartą na wycenie w wartości godziwej i na szacowaniu przyszłej wartości, a to z kolei opiera się na wykorzystywaniu profesjonalnego osądu przez osoby dokonujące wycen i szacunków (Gmytrasiewicz, 2007, s. 112). Prezentując w sprawozdaniu finansowym przyszłe korzyści ekonomiczne poprzez zastosowanie wartości godziwej i szacunków, jednostka naraża się na niepewność i ryzyko, gdyż wartość pochodząca z osądu i szacowania oparta jest na subiektywnych ocenach osób je dokonujących. Wycena taka powoduje powstawanie zysków i strat, ale niezrealizowanych, które współtworzą jej wynik finansowy (Remlein, 2010b, s. 162-163). Zwiększająca się swoboda wyboru spośród dostępnych sposobów i metod wyceny bilansowej również jest przejawem stosowania profesjonalnego osądu. Od tej bowiem swobody zależy, który z możliwych sposobów, dopuszczonych przepisami, zostanie zastosowany. Tak więc stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości uznaje się za jedną z głównych przyczyn zmian zmierzających w kierunku zwiększenia znaczenia wyceny według wartości szacunkowych, a te są w dużej mierze oparte na profesjonalnym osądzie (Remlein, 2010a, s. 107).

Kolejną przyczyną zwiększenia wykorzystania wycen według wartości szacunkowych jest potrzeba uzyskania coraz większej ilości informacji przez czytelnika sprawozdania finansowego. Dlatego obecnie rachunkowość musi zaspokajać w sprawozdaniu finansowym nie tylko potrzeby informacyjne dotyczące przeszłości, ale także przyszłości, co z kolei łączy się dość mocno ze stosowaniem profesjonalnego osądu.

Inni autorzy zauważają, że sprawozdanie finansowe w ostatnich latach zmienia charakter ze statycznego na dynamiczne (Zieniuk, 2018, s. 63). Przejawia się to w uzupełnianiu, a może nawet w wypieraniu, danych historycznych, weryfikowalnych i sprawdzalnych przez dane prognostyczne, które mają charakter subiektywny, oparte są na osądzie i są trudne do weryfikacji.

Tym wszystkim wyżej wymienionym potrzebom starają się sprostać Międzynarodowe, Amerykańskie i Polskie Standardy Rachunkowości. Mimo niedoskonałości związanych ze stosowaniem profesjonalnego osądu rachunkowość zmierza w kierunku stosowania profesjonalnych osądów oraz szacunków. Celem zmian cały czas jest dostarczanie informacji istotnych, wiarygodnych, rzetelnych i użytecznych. Poprzez to zaspokajają się zmieniające się i rosnące potrzeby informacyjne odbiorców sprawozdań finansowych.

Wycena, która jest związana z szacowaniem, wymaga także zastosowania profesjonalnego osądu (Zieniuk, 2019, s. 173).

Decydenci i inwestorzy muszą być pewni tego, co odczytują w sprawozdaniach finansowych. Sporządzający i badający te sprawozdania finansowe odgrywają więc bardzo ważną rolę w świecie biznesu i w społeczeństwie. Zwiększenie zaufania do sprawozdań finansowych jest zwiększeniem zaufania do pracy wykonywanej przez księgowych i audytorów, jest zaufaniem do ich umiejętności, w tym do stosowania profesjonalnego osądu w ich działalności.

Zdaniem J. Morrill (2005, s. 287) rachunkowość nie daje dostatecznego wsparcia profesjonalnemu osądowi, dlatego jest on niejako „w niebezpieczeństwie”. Zdaniem autora niniejszej pracy tak nie jest, gdyż wspomniane Międzynarodowe, Amerykańskie i Polskie Standardy Rachunkowości dają duże możliwości stosowania profesjonalnego osądu. Nie mogą jednak podawać, jak go stosować, by przypadkiem nie wypaść poza linię wyznaczającą rachunkowość kreatywną i rachunkowość agresywną.

Zdaniem A. Kameli-Sowińskiej (2005) „do lamusa mają odejść sprawozdania retrospektywne, a zastąpią je raporty dynamiczno-szacunkowo-retrospektywno-prospektywne. W ten sposób dochodzi do wzajemnego przenikania rachunkowości finansowej z rachunkowością zarządczą”.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości są ukierunkowane na użyteczność informacji, a nie na jej rzetelność i przejrzystość, a do tego zmierza powoli także polska rachunkowość. Dotychczas wystarczała rzetelność księgowego, ale we współczesnym świecie już tak nie jest. Zdaniem A. Kameli-Sowińskiej (2005) „rachunkowość przestaje być

nauką i praktyką rzetelnego pomiaru, a staje się nauką starannego działania. W efekcie ryzyko w księgowości cały czas wzrasta”.

W literaturze można znaleźć stwierdzenia, że popyt na osoby dokonujące profesjonalnego osądu wzrasta (Ranzilla, Chevalier, Herrmann, Glover i Prawitt. 2011, s. 2). Dlatego księgowi i audytorzy muszą się dostosowywać do ciągle zmieniającego się życia gospodarczego. Dzisiaj księgowy to nie tylko osoba przekładająca informacje z faktur do ksiąg rachunkowych, ale także osoba, która musi wiedzieć, w jakich obszarach należy dokonać profesjonalnego osądu, choć sama go nie dokonuje.

Sposób myślenia, umiejętności i techniki, jakie się kryją za profesjonalnym osądem, pojawiają się z dniem wielu autorów już w początkowej fazie nauki każdego człowieka i następnie są wzmacniane i ulepszone poprzez doświadczenie, dalszą naukę i praktykę. Mała świadomość tego, że sprawozdanie finansowe powinni obecnie sporządzać wszyscy kluczowi pracownicy jednostki, nie tylko główny księgowy czy dyrektor finansowy, sprawia, że sprawozdania finansowe często są obarczone błędem. Każdy kluczowy pracownik ma wpływ na wartości i kształt sprawozdania finansowego poprzez swoje decyzje i wiedzę, czyli poprzez profesjonalny osąd, a także poprzez szacunki. Osoby te często nieświadomie stosują profesjonalny osąd, a poprzez to nieświadomie biorą udział w sporządzaniu sprawozdania finansowego. A gdyby to wszystko było wiadome tym osobom, z pewnością osądy byłyby znacznie lepszej jakości.

Międzynarodowe rozwiązania rachunkowe dają księgowym coraz bardziej ogólne, elastyczne, ale i dowolne podstawy ewidencji oraz sprawozdawczości finansowej, co w dalszej perspektywie nie będzie sprzyjało tradycyjnym wymogom rachunkowości, wśród których wyróżnia się wiarygodność i rzetelność.

Zasada wartości godziwej jest dominującą zasadą wyceny sprawozdania finansowego sporządzanego zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości. Można zatem powiedzieć, że zasada, która dotychczas traktowana była jako alternatywna zasada wyceny, obecnie stać się zasadą podstawową. Zatem zasady wyceny oparte na historycznej cenie nabycia mogą ulegać deprecjacji.

Szerszy zakres wyceny w wartości godziwej jest także skutkiem obserwowanego procesu przechodzenia rachunkowości od reguł do zasad. Intencją oparcia rachunkowości w większym stopniu na zasadach (ang. *principles-based accounting*) było zwiększenie porównywalności sprawozdań finansowych i umożliwienie podmiotom gospodarczym wyboru takich metod wyceny, które w stopniu najbardziej trafnym będą odzwierciedlać rzeczywistą sytuację finansową i majątkową. W praktyce proces ten w pewnym stopniu

negatywnie wpływa na zawartość informacyjną sprawozdania finansowego oraz realizację postulatów prawdziwego i wiernego obrazu. W szczególności uważa się, że w wybranych obszarach informacyjnych sprawozdania finansowego, zwłaszcza w tych, w których podmiot ma prawo wyboru metody wyceny między wyceną w wartości godziwej, a kosztem historycznym, porównywalność sprawozdań finansowych w przestrzeni jest ograniczona. Ponadto dobrowolny wybór określonej metody wyceny może powodować, że polityka rachunkowości będzie narzędziem kreowania pożądanego wyniku finansowego, a nie przedstawienia prawdziwego i wiernego obrazu finansowo-majątkowego jednostki.

Natomiast Ł. Matuszak (2012, s. 146) twierdzi, że „stosowane obecnie metody wyceny oparte na podejściu prospektywnym bazującym na szacunkach przyszłych wartości wpływają na ograniczenie wiarygodności, a prawa ich wyboru wpływają na porównywalność sprawozdań finansowych”.

Autor dysertacji jest odmiennego zdania w powyżej wskazanych kwestiach wiarygodności i porównywalności. Oczywiście dodatkowe założenie powinno być takie, że w ramach stosowania profesjonalnego osądu nie będzie on wykorzystywany w błędny i manipulacyjny sposób. Wycena bilansowa i zastosowany w niej osąd zależą od tego, kto i na jakie potrzeby wykonuje tę wycenę (Hołda, 2015, s. 13).

Zgodnie z tym co sądzi E. Radościński (2021, s. 5) zapisy w księgach rachunkowych i potem ich odpowiednia prezentacja w sprawozdaniu finansowym nie odzwierciedlają coraz częściej zdarzeń gospodarczych obiektywnie, „lecz przedstawiają rezultat subiektywnych osądów, jakie towarzyszą wycenie w wartości godziwej”.

Rosnący subiektywizm w rachunkowości w literaturze przedmiotu „utożsamiany jest z szerszym zakresem wyceny w wartości godziwej i mniejszym znaczeniu wyceny w koszcie historycznym” (Garstecki, 2013, s. 234). Subiektywizm, który jest cechą wyceny w wartości godziwej można opisać, zdaniem D. Garsteckiego (2013, s. 234), w dwóch obszarach: zewnętrznym i wewnętrznym. Pierwszy związany jest z niepewną jakością i rzetelnością danych pochodzących z otoczenia jednostki, z kolei drugi dotyczy stosowanych technik wyceny i ich subiektywnych założeń.

Kwestię stosowania profesjonalnego osądu można odnieść do pracy biegłego rewidenta. Standardy badania, które obowiązują w audycie, wymagają od biegłego rewidenta ciągłego doskonalenia procesu dokonywania i stosowania profesjonalnego osądu w pracy zawodowej. To samo można przenieść na grunt osób biorących udział w procesie dokonywania osądu od strony jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe.

Bez ciągłego doskonalenia w tym obszarze mogą występować problemy w pracy zawodowej, która obecnie coraz częściej wymaga stosowania profesjonalnego osądu.

Wycena początkowa na dzień sporządzania sprawozdania finansowego staje się wyceną historyczną (Buk, 2014b, s. 61). Wycena bilansowa składników aktywów i pasywów rodzi najwięcej problemów, gdyż zgodnie z nadrzędnymi zasadami rachunkowości z jednej strony ma ona ustalać wiarygodną wartość każdej pozycji bilansowej, a z drugiej strony należy zauważyć, że ustalenie takiej wartości wcale nie jest takie proste i jednoznaczne. Należy uwzględnić wiele czynników, takich jak chociażby utrata wartości czy stopień zużycia składnika aktywów lub potencjalne korzyści ekonomiczne płynące z zastosowania wyceny w wartości godziwej. Właśnie w takim wypadku ważną rolę odgrywa profesjonalny osąd.

Podsumowując rozważania można zatem stwierdzić, że w rachunkowości anglosaskiej możliwości wykorzystywania profesjonalnego osądu są znaczne i dość często stosowane. Problemem może jednak okazać się prezentacja rzeczywistej sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa, a także jego wyniku finansowego. Taka optyka może być uznana za krótkowzroczną, gdyż często okazuje się, że sytuacja majątkowa i finansowa oraz wyniki finansowe są tylko przypisane, niezrealizowane. Nie są one rzeczywiste, nie wynikają ze zrealizowanych transakcji gospodarczych, tylko z bieżącego przypisania wyników przyszłych transakcji.

Im bardziej standardy rachunkowości są subiektywne, tym bardziej profesjonalny osąd staje się konieczny do zastosowania.

Rozdział III.

PROFESJONALNY OSĄD W PRAKTYCE POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW - BADANIA EMPIRYCZNE

3.1. Cele badań empirycznych

Badania empiryczne zostały przeprowadzone celem oceny znaczenia profesjonalnego osądu w procesie wyceny bilansowej w analizowanym okresie, celem opracowania algorytmu dokonywania profesjonalnego osądu oraz zasad jego dokumentowania i ujawniania w sprawozdaniu finansowym. Autor dysertacji zdecydował o przeprowadzeniu badań empirycznych i ich podziale na dwa etapy, którymi były:

- 1) analiza zawartości wybranych sprawozdań finansowych w kontekście zastosowania profesjonalnego osądu,
- 2) ocena znaczenia profesjonalnego osądu w procesie wyceny bilansowej na podstawie przeprowadzonej ankiety,

co pozwoliło na weryfikację przyjętej w pracy hipotezy.

Projektując powyższe badania autor uwzględnił dostępność źródeł danych do przeprowadzenia badań, którymi są:

- dane finansowe pochodzące ze sprawozdań finansowych,
- ankieta wypełniona przez respondentów.

Studia literaturowe przedmiotu upoważniają autora do stwierdzeń, że niewiele jest dotychczas przeprowadzonych badań w tym obszarze, gdyż literatura w kwestii profesjonalnego osądu jest uboga, wręcz znikoma, pojawiają się tylko pojedyncze opracowania w postaci artykułów, a te które istnieją to skupiają się przede wszystkim na etapach dokonywania osądu. W literaturze istnieją dzieła o podobnej do profesjonalnego osądu tematyce, przeważnie związanej z szacowaniem wartości. Obszernym, kompleksowym opracowaniem w obszarze szacowania jest praca doktorska P. Zieniuka (2018). Autor w kilku miejscach swojej pracy wspomina profesjonalny osąd, ale zawsze przy okazji przywoływania kwestii związanych z szacowaniem, natomiast profesjonalny osąd nie jest przedmiotem pracy tego autora.

W związku z niewielką ilością literatury i badań odnoszących się do znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej, autor niniejszej dysertacji przeprowadził dwuetapowe badania empiryczne.

Pierwszy etap badań empirycznych stanowiła analiza sprawozdań finansowych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych albo na rynku NewConnect. Z próby badawczej wyłączono spółki z sektora finansowego ze względu na wyższą ekspozycję informacji generowanych przez te podmioty w ramach systemu rachunkowości jednostek. Okres badania pokrywa się z obowiązywaniem w Polsce przepisów ustawy o rachunkowości i objął lata od 2011 roku do 2019 roku. Spółki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w wypadku jednostkowych sprawozdań finansowych zazwyczaj stosują Międzynarodowe Standardy Rachunkowości po to, aby w prosty sposób, bez dokonywania przekształceń móc następnie sporządzać skonsolidowane sprawozdania finansowe, które muszą być sporządzane według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Natomiast spółki notowane na rynku NewConnect generalnie stosują zasady rachunkowości wynikające z ustawy o rachunkowości.

Drugi etap badań empirycznych stanowiło badanie ankietowe przeprowadzone głównie w jednostkach sporządzających sprawozdania finansowe zgodnie z zasadami wynikającymi z ustawy o rachunkowości, ale także w jednostkach, które sporządzają sprawozdania finansowe zgodnie z zasadami wynikającymi z Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

W kwestii stosowanych zasad rachunkowości to zdaniem autora nie ma znaczenia, według których z powyższych zasad zostały sporządzone sprawozdania finansowe przyjęte do badań empirycznych. W związku z tym, że ustawa o rachunkowości oparta jest na Międzynarodowych Standardach Rachunkowości to należy przyjąć, że zasady te są podobne, a w wielu miejscach są zbieżne, ale należy mieć na względzie, że istnieją także różnice w przyjętych rozwiązaniach. Różnice te, zdaniem autora, nie mają znaczenia w przeprowadzonych badaniach empirycznych dotyczących znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej, gdyż niezależnie od przyjętych zasad rachunkowości to profesjonalny osąd dokonywany jest przez osobę fizyczną i nie różni się on w zależności od przyjętych przez jednostkę zasad rachunkowości.

W celu przeprowadzenia analizy dla każdej z prób konieczne było korzystanie z określonych metod badawczych. Autor skorzystał z treści, które były zawarte w sprawozdaniach finansowych i w kwestionariuszach ankietowych. Do uporządkowania zebranych informacji autor pracy postanowił wykorzystać arkusz kalkulacyjny, w którym zapisywano wyniki badań sprawozdań finansowych dla każdej ze spółek oraz otrzymane wyniki z kwestionariuszy ankietowych wypełnionych przez respondentów.

W części empirycznej zastosowano metodę rozumowania dedukcyjnego. Na podstawie danych otrzymanych w ramach przeprowadzonych badań empirycznych wyciągnięto uogólniające wnioski.

Odpowiedzi na pytania badawcze postawione w ramach realizacji celu głównego dysertacji oraz za pośrednictwem przeprowadzonych badań empirycznych autor dokonał weryfikacji hipotezy.

Badania empiryczne służą weryfikacji przyjętej w dysertacji **hipotezy**, że brak jednolitych rozwiązań w zakresie stosowania profesjonalnego osądu stwarza możliwości do niezgodnej z rzeczywistością wyceny bilansowej, natomiast wzrost jego znaczenia powoduje, że staje się to istotnym problemem w wycenie. Weryfikacja wspomnianej hipotezy jest nadrzędnym celem przeprowadzonych badań empirycznych i niniejszego rozdziału dysertacji.

Potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych zmieniają się i coraz bardziej wzrastają. Oczekują oni w sprawozdaniach finansowych coraz większej ilości informacji opisowych, dotyczących nie tylko przeszłości, ale także przyszłości prowadzonej działalności gospodarczej przez jednostkę. Sprawozdania finansowe nie są obecnie jedynie rejestratorem przeszłości, one mają pomagać w zaprognozowaniu przyszłości (Samelak, 2011, s. 156-157).

Profesjonalny osąd jest subiektywnym spojrzeniem osób go dokonujących, będących profesjonalistami w danej dziedzinie życia gospodarczego czy w branży, w której działa jednostka. Może on być jednostronnym i często nieobiektywnym, a nawet stronniczym spojrzeniem na sytuację.

Uwzględniając powyższe rozważania na temat profesjonalnego osądu, celem badań empirycznych podjętych przez autora było także rozpoznanie i stosowanie przez poszczególne osoby z jednostki profesjonalnego osądu oraz ocena jego znaczenia w wycenie bilansowej wykorzystywanej w procesie sporządzania sprawozdań finansowych. Przeprowadzone badania służyły również opracowaniu zasad dokumentowania profesjonalnego osądu i ujawniania w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego algorytmu postępowania przy jego stosowaniu. Zamiarem autora było zidentyfikowanie potrzeb i kierunków zmian w zakresie stosowania profesjonalnego osądu w rachunkowości dotyczącym rozliczenia się jednostki ze swojej działalności gospodarczej z otoczeniem poprzez sporządzenie i opublikowanie sprawozdania finansowego.

Podsumowując, celem badań empirycznych było przede wszystkim zebranie informacji, by ocenić znaczenie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej. Wnioski sformułowane na podstawie wyników badań empirycznych, z uwzględnieniem rozważań teoretycznych przedstawionych w rozdziałach pierwszym i drugim dysertacji, stanowiły podstawę do opracowania:

- definicji profesjonalnego osądu,
- algorytmu postępowania w stosowaniu profesjonalnego osądu,
- zasad dokumentowania zastosowanego osądu,
- propozycji ujawniania w sprawozdaniu finansowym zastosowanego profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej.

3.2. Obszar i zakres badań empirycznych oraz próba badawcza

Realizacja celów prac badawczych wymagała przeprowadzenia badań empirycznych. Cele wyznaczyły sposoby i metody przeprowadzenia badań empirycznych, czyli analizę sprawozdań finansowych ogólnie dostępnych oraz kwestionariusz ankietowy wysłany do osób, które potencjalnie mogą brać udział w dokonywaniu profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej.

Celem obydwu etapów wyżej wymienionych badań empirycznych było zebranie informacji o tym, jakie jest znaczenie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej, w których pozycjach bilansowych zastosowano profesjonalny osąd, jaki jest jego związek z prezentowaną sytuacją majątkową i finansową jednostki oraz kto w rzeczywistości go dokonuje. Ponadto podjęto próbę porównania osądu z przyjętymi przez podmioty gospodarcze zasadami rachunkowości w kwestii sposobów i metodologii jego dokonywania.

Zastosowane etapy metody badawczej pochodzą z podejścia głównego nurtu rachunkowości zaprezentowano w postaci tabeli 3.1.

Tabela 3.1. Etapy metody badawczej

Etap	Nazwa etapu
1.	problem badawczy
2.	przeгляд literatury przedmiotowej
3.	sformułowanie hipotez badawczych
4.	wybór metody badawczej
5.	zebranie danych
6.	analiza danych i weryfikacja hipotez
7.	uogólnienie, sformułowanie wniosków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Szychta (2013, s. 252).

Badanie empiryczne osadzone są w obszarze badawczym, którym jest rachunkowość finansowa, ulokowana w dyscyplinie ekonomia i finanse, mieszcząca się w dziedzinie nauk społecznych. Analizie podlegały sprawozdania finansowe jednostek gospodarczych, szczególnie zamieszczone w nich zapisy dotyczące profesjonalnego osądu. Badaniu podlegał profesjonalny osąd zastosowany przez jednostki w wycenie bilansowej, jego związek z wyceną bilansową oraz zasady jego dokonywania.

Zakres czasowy badań empirycznych obejmował okres od 2011 roku do 2019 roku, czyli 9 lat poprzedzających przeprowadzenie badań empirycznych, za które dostępne były sprawozdania finansowe jednostek na stronach internetowych związanych z Giełdą Papierów Wartościowych i rynkiem NewConnect. W tym okresie rzeczywistość gospodarcza stawała się z każdym rokiem coraz bardziej skomplikowana, zglobalizowana, narażona na coraz nowsze ryzyka pojawiające się w przestrzeni gospodarczej, a poprzez to wszystko trudna do opisanie. Zakres czasowy badań empirycznych pokrywa się także z okresem wielu zmian w rachunkowych regulacjach prawnych, które starają się nadążać za życiem gospodarczym, a które kreuje kolejne i coraz nowsze wyzwania oraz problemy.

Badanie empiryczne przeprowadzono na dwóch, niezależnych od siebie próbach. Ważnym kryterium wyboru spółek do przeprowadzenia analizy sprawozdań finansowych oraz do przeprowadzenia ankiety było założenie kontynuacji działalności przez wybrane jednostki. Próby nie obejmowały więc podmiotów z dodanym oznaczeniem w firmie jednostki: „w upadłości”, „w likwidacji” lub „w restrukturyzacji”. Zamysł był taki, by kontynuacja działalności nie była zagrożona i nie miała wpływu na sytuację majątkową i finansową jednostki, a także, by nie miało to wpływu na dokonywanie osądów, które w takiej sytuacji mogły być dokonywane w specyficzny sposób, na przykład z uwzględnieniem specjalnych przepisów prawa przeznaczonych do tego rodzaju sytuacji.

Pierwszą próbę badawczą stanowiły spółki, których akcje były notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych i w alternatywnym systemie obrotu NewConnect. Wyboru spółek autor dokonał metodą losową, aby w badaniu reprezentowane były różne branże. Moment badania ustalono na dzień 27 lipca 2020 roku, w którym na Giełdzie Papierów Wartościowych i na rynku NewConnect notowanych było 768 spółek.

Jednostki do próby zostały wybrane metodą prostego doboru losowego przy wykorzystaniu funkcji liczb losowych, która zwraca liczbę losową o równomiernym rozkładzie. Po wysortowaniu jednostek populacji generalnej w malejącym porządku liczb

losowych do próby ostatecznie wybrano 72 spółki, które były notowane w danym momencie na obydwu giełdach, czyli około 10% liczby notowanych spółek.

Zakres czasowy, jakim objęto badanie empiryczne to okres 9 lat, rozpoczynający się w 2011 roku, a kończący się w 2019 roku. Do analizy wybrano sprawozdania finansowe spółek za lata: od 2011 roku do 2019 roku, gdyż w dniu przeprowadzania badań empirycznych sprawozdania finansowe za 2020 rok nie były jeszcze dostępne. Poza tym 2020 rok był istotnie związany z pandemią koronawirusa i wyniki badań empirycznych mogłyby być z tego powodu zniekształcone i nieporównywalne z poprzednimi latami. Albo wręcz przeciwnie, w kwestii profesjonalnego osądu wyniki badań empirycznych mogłyby wskazać jego zastosowanie i jeszcze większe znaczenie w wycenie bilansowej, ale ta kwestia znajdzie swoje odzwierciedlenie dopiero w sprawozdaniach finansowych za 2020 rok, sporządzanych w kolejnym roku. Autor postanowił do analizy przyjąć sprawozdania finansowe sporządzone za lata od 2011 roku (sporządzone w 2012 roku) do 2019 roku (sporządzone w 2020 roku), by ostatni rok tego okresu, za który sporządzone były sprawozdania finansowe, był zbieżny z terminem przeprowadzenia ankiety. W ankiecie osoby ją wypełniające w 2020 roku nie miały jeszcze pełnej wiedzy o wartościach i wnioskach dotyczących wpływu koronawirusa na bieżącą i przyszłą sytuację majątkową i finansową jednostek. Sprawozdania finansowe jednostek objętych próbą podlegały obowiązkowemu badaniu przez biegłych rewidentów.

Autor niniejszej pracy wyznaczył wymagania, jakie powinny spełniać sprawozdania finansowe przyjęte do analizy. Do wymagań tych należy zaliczyć:

- sporządzanie pełnego sprawozdania finansowego,
- sporządzanie sprawozdania z działalności,
- poddanie sprawozdania finansowego badaniu przez biegłego rewidenta i uzyskanie sprawozdania z badania zawierającego opinię,
- sporządzenie giełdowego raportu okresowego zgodnie z odpowiednimi przepisami,
- opublikowanie powyższych dokumentów odpowiednio na stronie internetowej Giełdy Papierów Wartościowych albo rynku NewConnect.

Drugą próbę badawczą stanowili respondenci reprezentujący jednostki sporządzające sprawozdania finansowe zarówno zgodnie z zasadami wynikającymi z ustawy o rachunkowości, jak i z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości. Do losowo wybranych jednostek wysłano opracowany kwestionariusz ankietowy, znajdujący się w załączniku 1. Wybrane jednostki działają w różnych branżach życia gospodarczego,

od jednostek produkcyjnych poprzez handlowe, młode, innowacyjne przedsiębiorstwa poszukujące swojego modelu biznesowego (ang. *start-up*), posiadające polskich i zagranicznych właścicieli, będące także w grupach kapitałowych lub je tworzące, sporządzające lub nie sporządzające skonsolidowane sprawozdania finansowe, notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych, na rynku NewConnect, ale także te nienotowane na tych giełdach. Reprezentowane przez respondentów jednostki były takimi, których sprawozdania finansowe podlegały obowiązkowemu badaniu przez biegłych rewidentów ze względu na formę prawną.

Autor dysertacji wyznaczył wymagania, jakie powinny spełniać wypełnione przez respondentów kwestionariusze ankietowe przyjęte do analizy. Do tych wymagań zaliczono:

- wypełnienie ankiety przez osobę z wyższego personelu biorącego udział w sporządzaniu sprawozdania finansowego,
- wypełnienie wszystkich kwestii zawartych w kwestionariuszu ankietowym (pytań oraz zagadnień opisowych),
- zwrócenie ankiety w wyznaczonym terminie.

Wybór docelowego podmiotu badawczego w drugim etapie badań empirycznych dysertacji nie jest przypadkowy. Określając podmiot badawczy ograniczono się do przedsiębiorstw kontynuujących działalność, w formie prawnej spółki akcyjnej i posiadających swoją siedzibę w województwie wielkopolskim. Na podstawie danych z rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego sporządzono wykaz spółek akcyjnych mających siedzibę w województwie wielkopolskim według stanu na dzień 27 lipca 2020 roku. Wykaz obejmował łącznie 2 456 spółek akcyjnych. Po wyeliminowaniu jednostek w upadłości, w likwidacji i w restrukturyzacji nastąpiło zmniejszenie liczby spółek do 2 302, co stanowiło populację generalną, to jest spółek akcyjnych posiadających siedzibę w województwie wielkopolskim i kontynuujących działalność według stanu na dzień 27 lipca 2020 roku.

Jednostki do próby wybrano metodą prostego doboru losowego z wykorzystaniem funkcji liczb losowych, zwracającej liczbę losową o równomiernym rozkładzie. Po wysortowaniu jednostek populacji generalnej w malejącym porządku liczb losowych do próby wybrano ostatecznie 88 spółek akcyjnych.

Autor zwraca uwagę na kilka kwestii związanych z wynikami badania i formułowaniem wniosków. Przy określaniu podmiotu badawczego dokonano w pierwszej kolejności doboru celowego. Ze statystycznego punktu widzenia formułowane wnioski na podstawie

przeprowadzonego badania nie powinny być uogólniane na wszystkie jednostki będące podmiotem niniejszej pracy. Ustalając populację generalną wykorzystano dane pochodzące z rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego według stanu na dzień 27 lipca 2020 roku, co nie musi w danym momencie odpowiadać rzeczywistej liczbie spółek akcyjnych w województwie wielkopolskim ze względu na czas, w jakim jednostki te są rejestrowane przez odpowiedni Sąd Rejonowy.

Respondentom zapewniono możliwość otrzymania i zwrotu ankiety za pomocą dwóch metod: poprzez e-mail lub za pomocą przesyłki pocztowej, bez ponoszenia kosztów zwrotu wypełnionych kwestionariuszy. Łącznie ankietę rozesłano do 88 spółek z różnych branż na terenie województwa wielkopolskiego z prośbą o przekazanie do osób (w ramach danej spółki) zajmujących stanowiska kierownicze, na przykład do członków zarządu, dyrektorów finansowych czy głównych księgowych. Odpowiedzi spłynęły od 72 jednostek, co stanowiło 82% zwrotności formularzy ankietowych.

Wskazane przez autora ograniczenia dotyczące zakresu podmiotowego badań empirycznych nie deprecjonują wartości poznawczej ich rezultatów.

3.3. Narzędzia i metody badawcze

Realizacja zarówno celu głównego pracy, jak i celów cząstkowych wyznaczyły wybór narzędzi i metod badawczych.

Do **narzędzi badawczych** wykorzystanych w dysertacji należy zaliczyć:

- sprawozdania finansowe w wypadku pierwszego badania empirycznego związanego z analizą sprawozdań finansowych,
- kwestionariusz ankietowy w wypadku drugiego badania empirycznego w postaci przeprowadzenia badania ankietowego.

W kwestii **metod badawczych**, w pracy wykorzystano metody analizy elementarnej mającej charakter opisowy, a także porównawczy. Wnioski wyciągano z zastosowaniem metody dedukcji. Autor wykorzystał także analizę literatury i regulacji prawnych.

Badania empiryczne przeprowadzono dwuetapowo na dwóch różnych próbach. **Pierwszym etapem badań empirycznych** była analiza sprawozdań finansowych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych i w alternatywnym systemie obrotu NewConnect. Przedmiotem badania były sprawozdania finansowe.

Badanie obejmowało przegląd zapisów ujawnionych we wprowadzeniach do sprawozdań finansowych na temat profesjonalnego osądu oraz analizę dodatkowych informacji i objaśnień do sprawozdania finansowego w zakresie zapisów związanych z profesjonalnym

osądem. Jeśli takowe zapisy w zasadach rachunkowości się znalazły to badano, jaka była ich ewolucja na przestrzeni badanego okresu, w jakich obszarach zastosowano osąd i czy wspomniano o procesie lub algorytmie jego dokonywania. Autor wykonał także badania dotyczące stosowania profesjonalnego osądu w sprawozdaniach finansowych, mimo że osoby odpowiedzialne za sporządzenie sprawozdań finansowych nie miały tego świadomości albo nie opisywały szczegółowo w sprawozdaniach finansowych.

Drugim etapem badań empirycznych było przeprowadzenie ankiety. Ankieta jako technika gromadzenia informacji polega na samodzielnym wypełnieniu przez respondenta przekazanego mu kwestionariusza sporządzonego w formie pytań i miejsc na wskazanie lub wpisanie odpowiedzi (Pilch, 1998, s. 86-87). Pytania i kwestie tam zawarte zdaniem T. Pilcha zazwyczaj są zestandaryzowane, o określonym zakresie i „głębokości” problematyki. Wypełniający kwestionariusz ankiety, czyli respondent, udziela informacji na podstawie stanu faktycznego, jaki zachował się w jego pamięci (Mendel, 2010, s. 39). Przygotowany kwestionariusz ankietowy stanowił w badaniu narzędzie badawcze. Kwestionariusz ankietowy stanowi załącznik 1.

Ankieta dla badania empirycznego składała się z trzech części obejmujących:

- krótkie wprowadzenie,
- ankietę zasadniczą,
- metryczkę dotyczącą respondenta.

Wśród pytań zawartych w kwestionariuszu ankietowym znalazły się następujące ich rodzaje:

- zamknięte, zaopatrzone w listę przygotowanych odpowiedzi, co skraca przeznaczony czas przez respondenta na wypełnienie ankiety,
- półotwarte, zaopatrzone w listę przygotowanych odpowiedzi wraz z rubryką „inne ...” umożliwiającą swobodę wypowiedzi respondenta,
- otwarte, w których respondent poproszony został o sformułowanie własnej odpowiedzi,
- projekcyjne, gdy zaistniała potrzeba, by dowiedzieć się czegoś od respondenta, otrzymać jego opinię w danej kwestii,
- metryczkowe, dotyczące respondenta, zawarte w ostatniej części ankiety.

Ankieta była anonimowa, a ze względu na sposób jej rozprawdzenia można ją nazwać ankietą środowiskową, gdyż została rozprawdzona bezpośrednio wśród osób sporządzających lub mających wpływ na dane w sprawozdaniach finansowych.

Badanie zostało zrealizowane na próbie jednostek, które są zobowiązane do stosowania przyjętej polityki (zasad) rachunkowości w celu rzetelnego i jasnego przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. Ankietę rozprowadzono wśród respondentów w sierpniu 2020 roku z terminem zwrotu do końca września 2020 roku.

Kwestionariusz ankiety został tak skonstruowany, by składał się z części głównej oraz metryczki mającej charakter informacyjny, dotyczącej dwóch kwestii: stanowiska osoby udzielającej odpowiedzi i jednostki, z której pochodził respondent.

W badaniu ankietowym wykorzystano metodę wywiadu kwestionariuszowego, techniką pozyskania danych był zestandaryzowany formularz ankietowy. Badanie zorientowano nie tylko na rozpoznanie faktów, ale również opinii na temat profesjonalnego osądu i jego stosowania w jednostce.

Przygotowany formularz ankietowy w części głównej zawierał 8 pytań, bez formalnego podziału na bloki czy obszary. Niemniej jednak można ten podział zauważyć, gdyż pytania od numeru 1 do numeru 3 są pytaniami o fakty i rzeczywistość związaną z profesjonalnym osądem i jego stosowaniem – czy w ogóle jest stosowany i jak zdaniem respondenta jest wykorzystywany przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Następne pytania, od numeru 4 do numeru 8, były pytaniami o opinie respondenta, co sądzi on na temat profesjonalnego osądu i jaki jest jego zdaniem wpływ osądu na sprawozdanie finansowe.

Pytania zawarte w formularzu ankiety, z zachowaniem powyższej numeracji, dotyczyły następujących kwestii.

1. Stosowane przez jednostkę metod wyceny wskazanych w formularzu ankietowym pozycji bilansowych oraz kategorii rachunku zysków i strat.
2. Wskazania osoby, która w rzeczywistości podejmuje w jednostce decyzje dotyczące zastosowania profesjonalnego osądu w danych obszarach sprawozdania finansowego, oraz określenia, czy jest to osoba merytoryczna w tym danym obszarze.
3. Odpowiedzi na pytania czy zdaniem respondenta profesjonalny osąd odgrywa istotną rolę w wycenie wskazanych pozycji bilansowych oraz rachunku zysków i strat?
4. Wskazania pozycji bilansowych oraz rachunku zysków i strat, w których powinien być zdaniem respondenta stosowany profesjonalny osąd.
5. Wybrania ze wskazanych w formularzu ankiety określeń definiujących profesjonalny osąd.
6. Wskazania etapów dokonywania profesjonalnego osądu.
7. Ustosunkowania się do podanych w formularzu ankiety stwierdzeń dotyczących profesjonalnego osądu, które dotyczyły w szczególności:

- wiedzy merytorycznej osoby dokonującej tego osądu,
- rzetelności prezentowanej przez profesjonalny osąd,
- zawartości polityki (zasad) rachunkowości odnośnie wspomnianej kwestii,
- ujawnień w sprawozdaniu finansowym,
- nacisków na osoby odpowiedzialne za sporządzenie sprawozdania finansowego, aby zaprezentowały odpowiednie wyniki finansowe,
- możliwości stosowania oszczędnej rachunkowości czy sprawozdawczości finansowej.

8. Prośby o odpowiedzi na zawarte w ankiecie pytania dotyczące:

- powiązania pomiędzy stosowaniem profesjonalnego osądu a wynikami finansowymi jednostki,
- szans i zagrożeń, jakie niesie ze sobą stosowanie osądu,
- możliwości udoskonalenia procesu dokonywania osądu.

W kilku z wyżej wymienionych pytań do udzielenia odpowiedzi zastosowano pięciostopniową skalę stworzoną przez R. Likerta (Jezior, 2013, s. 118-120). Dzięki niej dokonuje się pomiaru postawy respondenta wobec konkretnych problemów lub opinii na określony temat, aby uzyskać odpowiedź dotyczącą stopnia akceptacji danego zjawiska przez respondenta.

Użyteczność zastosowania skali Likerta jest wysoka, gdyż dzięki niej uzyskuje się wysoki współczynnik konwersji ankiety, czyli uzyskania dużej liczby odpowiedzi. Należy podkreślić jeszcze jedną ważną cechę skali. Jak wskazuje metodologia, skala powinna być nieparzysta po to, aby można było wybrać środkową wartość. Związane jest to z definicją skali Likerta, która stanowi, że skala jest dwubiegunowa (Jezior, 2013, s. 119).

Skalę Likerta zastosowano do jednego z pytań w obszarze faktów, a także do jednego z pytań w obszarze opinii respondenta.

Zanim zostało przeprowadzone zasadnicze badanie ankietowe, autor zdecydował o przeprowadzeniu pilotażowego badania ankietowego, które miało na celu zaobserwowanie, czy kwestionariusz ankietowy jest czytelny, czy nie ma problemów z jego wypełnieniem. Autor poprosił także respondentów o kilka zdań komentarza w kwestii stopnia trudności ankiety, jej zrozumienia i układu, a także czasu przeznaczonego na jej wypełnienie. Badanie pilotażowe przeprowadzono w ostatnim kwartale 2018 roku na próbie 11 osób, wybranych losowo z grupy 30 osób mających wpływ na kształt sprawozdań finansowych sporządzanych w zatrudniających ich jednostkach.

Wyniki badania pilotażowego są następujące:

- zwrot ankiet w liczbie 10 sztuk, czyli zwrotność wyniosła 91%,
- stopień trudności ankiety jest przeciętny, ale jedna osoba wskazała na wątpliwości związane z pytaniami, ale bez wskazania tych pytań i charakteru tych wątpliwości,
- ankieta jest jasna i zrozumiała, tak odpowiedziano w większości tych ankiet ,
- niektórzy respondenci wskazywali, że w kilku miejscach przeznaczono zbyt mało miejsca na opisanie szczegółów, ale każdy z nich wskazał inne miejsce,
- tematyka badania jest ciekawa, zmusiła respondentów do pochylenia się i refleksji nad tą kwestią oraz zastanowienia, jak ona wygląda w ich jednostkach; respondenci doszli do wniosku, że sprawa nie jest analizowana przy sporządzaniu sprawozdania finansowego, raczej wszyscy uczestnicy sporządzania sprawozdania finansowego, nie zdając sobie z tego sprawy - stosują osąd, co ma istotny wpływ na prezentację niektórych wartości w sprawozdaniu finansowym,
- jedna z osób wskazała propozycję zmiany lub uszczegółowienia jednej z kwestii, ale zdaniem autora nie było takiej konieczności i w ostatecznej ankiecie nie dokonano zmian merytorycznych, poza dwoma formalnymi,
- średni czas przeznaczony przez respondenta na wypełnienie formularza ankietowego to 31 minut, poza dwoma respondentami, którzy przeznaczili 60 i 80 minut, pozostałe mieściły się w granicach od 8 do 30 minut.

Biorąc pod uwagę wyniki badania pilotażowego autor zdecydował o skorygowaniu kwestionariusza ankietowego we wskazanych przez respondentów kwestiach formalnych. W związku z różnicą czasową pomiędzy badaniem pilotażowym, które przeprowadzono w czwartym kwartale 2018 roku, a badaniem zasadniczym, które przeprowadzono w trzecim kwartale 2020 roku, autor dysertacji zdecydował, by badanie pilotażowe nie było włączone do badania zasadniczego.

3.4. Wyniki badań empirycznych

W pierwszym etapie badań empirycznych polegającym na **analizie sprawozdań finansowych** autor przedstawia i analizuje 9 lat. Wybór ten podyktowany był dostępnością sprawozdań finansowych za ostatni miniony rok obrotowy w momencie przeprowadzania badań. Ostatnim zamkniętym i opublikowanym rokiem obrotowym był rok obrotowy zakończony w dniu bilansowym 31 grudnia 2019 roku. Celem prostej i przejrzystej analizy wyników badania empirycznego autor zaprezentował i odpowiednio omówił wyniki tego

badania w podziale na trzy grupy, z których każda obejmuje swoim zasięgiem trzy kolejne lata:

- prezentowany i omawiany 2013 rok obejmuje lata: 2011, 2012 i 2013,
- prezentowany i omawiany 2016 rok obejmuje lata: 2014, 2015 i 2016,
- prezentowany i omawiany 2019 rok obejmuje lata: 2017, 2018 i 2019.

Dokonanie analizy stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej wymaga uprzedniego zaprezentowania charakterystyki próby badawczej. Informacje dotyczące badanych spółek przedstawione są w tabeli 3.2.

Tabela 3.2. Charakterystyka spółek objętych badaniem

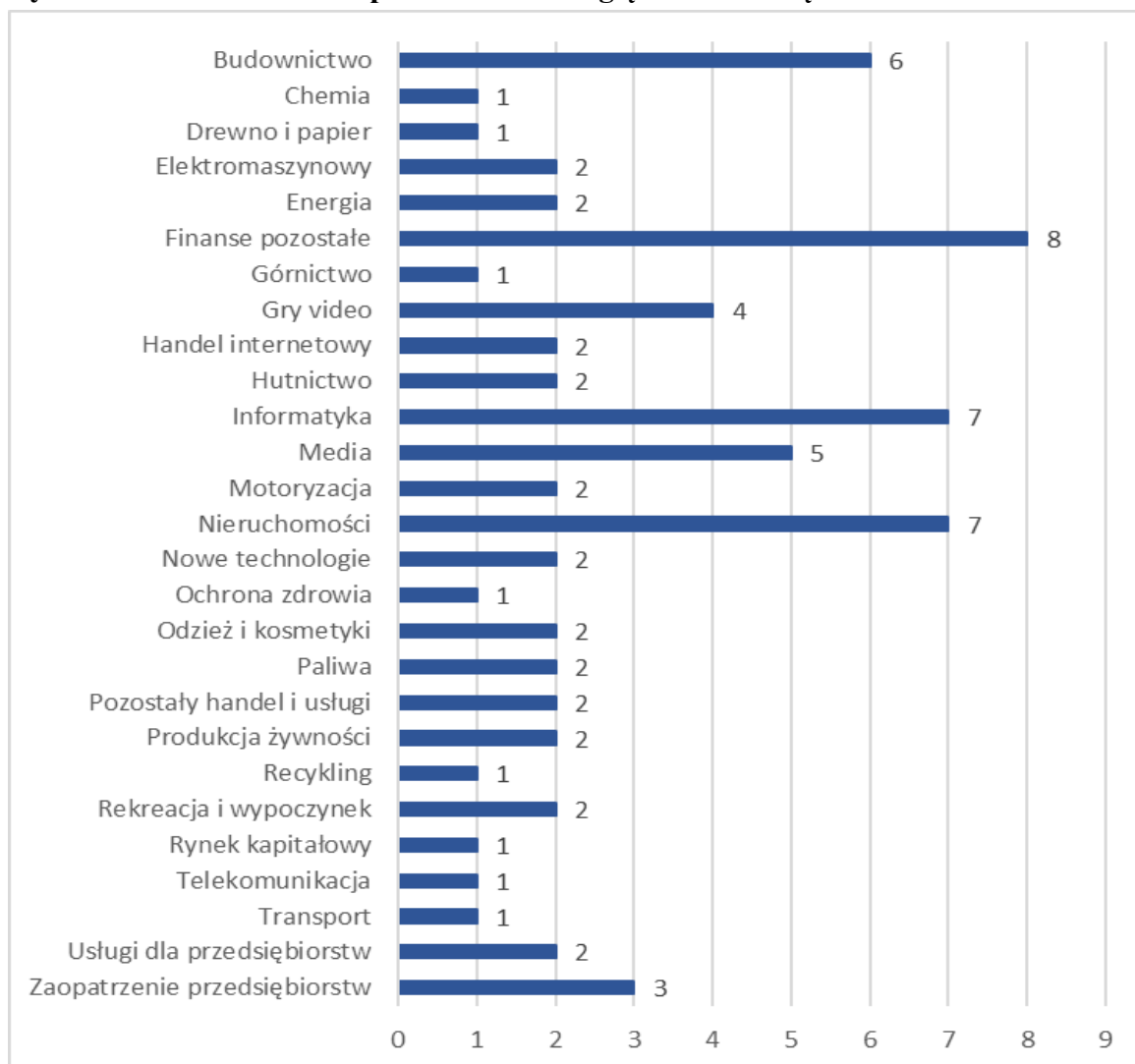
Kryterium		Liczba jednostek	Odsetek
Suma bilansowa według stanu na 31 grudnia 2019 roku	do 10 mln zł	15	21%
	10 - 50 mln zł	24	33%
	50 - 100 mln zł	5	7%
	100 - 500 mln zł	19	26%
	powyżej 500 mln zł	9	13%
	RAZEM	72	100%
Przychody ze sprzedaży za 2019 rok	do 10 mln zł	25	35%
	10 - 50 mln zł	18	25%
	50 - 100 mln zł	5	7%
	100 - 500 mln zł	14	19%
	powyżej 500 mln zł	10	14%
	RAZEM	72	100%

Źródło: Opracowanie własne.

Z tabeli 3.2 można zauważyć, że podobna liczba spółek mieści się w każdej z zakreślonych grup dla obu wskazanych tam kryteriów (suma bilansowa oraz przychody ze sprzedaży): do 10 mln zł, 10-50 mln zł, 50-100 mln zł, 100-500 mln zł oraz powyżej 500 mln zł. Sumując dwie pierwsze grupy, czyli spółki o parametrach sumy bilansowej i przychodów ze sprzedaży do 50 mln zł otrzymuje się wyniki wskazujące, że w tych granicach plasuje się ponad 50% liczby sprawozdań finansowych badanych jednostek. Jeśli chodzi o sumę bilansową to w tak określonej jak powyżej grupie mieści się 39 z 72 spółek, co stanowi 54% liczby spółek, natomiast w wypadku przychodów ze sprzedaży to w grupie do 50 mln zł mieści się 43 z 72 spółek, co stanowi 60% liczby wszystkich spółek. Wniosek z tego płynie taki, że większość spółek, których sprawozdania finansowe zostały poddane analizie, nie należy do największych graczy na giełdzie. Tych największych, z sumą bilansową i przychodami ze sprzedaży w wartościach ponad 500 mln zł liczbowo jest odpowiednio: 9 spółek (13%) i 10 spółek (14%).

Wybrane spółki prowadzą działalność w różnych branżach gospodarki, które wyodrębnione są na Giełdzie Papierów Wartościowych i NewConnect. Na rysunku 3.1 zaprezentowano liczbę spółek w poszczególnych branżach. Każda z 27 branż występujących na tych giełdach miała w próbie swoich reprezentantów.

Rysunek 3.1. Struktura respondentów ze względu na branżę

Źródło: Opracowanie własne.

Sprawozdania finansowe spółek z próby badawczej w całym horyzoncie badania były sporządzane zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości w wypadku spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych albo z zasadami rachunkowości wynikającymi z ustawy o rachunkowości w wypadku spółek notowanych na rynku NewConnect. Walutą sprawozdawczą był polski złoty, a rok obrotowy pokrywał się z rokiem kalendarzowym we wszystkich przypadkach. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, sprawozdania finansowe wszystkich tych spółek podlegały obowiązkowemu badaniu. Sprawozdania z badania, które przed 2017 rokiem nosiły nazwę

opinii z raportem, w większości były bez zastrzeżeń i bez uzupełniających objaśnień, ale zdarzyły się też z zastrzeżeniami i objaśnieniami, o czym jest mowa w dalszej części dysertacji. Zebrane sprawozdania finansowe w liczbie 216 sztuk (po 3 sprawozdania finansowe dla każdej spółki na przestrzeni wskazanych 9 lat) spełniły stawiane im przez autora dysertacji wymagania i zostały przyjęte do dalszych badań.

W wybranych sprawozdaniach finansowych analizowane informacje podzielono na cztery grupy oraz metryczkę dotyczącą jednostek (pod kątem sumy bilansowej i przychodów ze sprzedaży):

- pierwszą grupą informacji była grupa pytań dotyczących opisu profesjonalnego osądu w zasadach rachunkowości zaprezentowanych we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego,
- drugą grupę stanowiły pytania dotyczące ujawnień na temat profesjonalnego osądu w notach w dodatkowych informacjach i objaśnieniach,
- trzecia grupa dotyczyła opisów tego osądu zamieszczanych w sprawozdaniach z działalności,
- czwarta grupa to kwestie związane z badaniem sprawozdań finansowych przez biegłego rewidenta i zamieszczeniem przez niego swoich zastrzeżeń lub uzupełniających objaśnień odnośnie zastosowanego profesjonalnego osądu,
- metryczka.

W każdej z wymienionych czterech grup były zbierane informacje na temat tego, czy profesjonalny osąd występuje, a także informacje opisowe w wypadku jego występowania, oraz to, czego on dokładnie dotyczył.

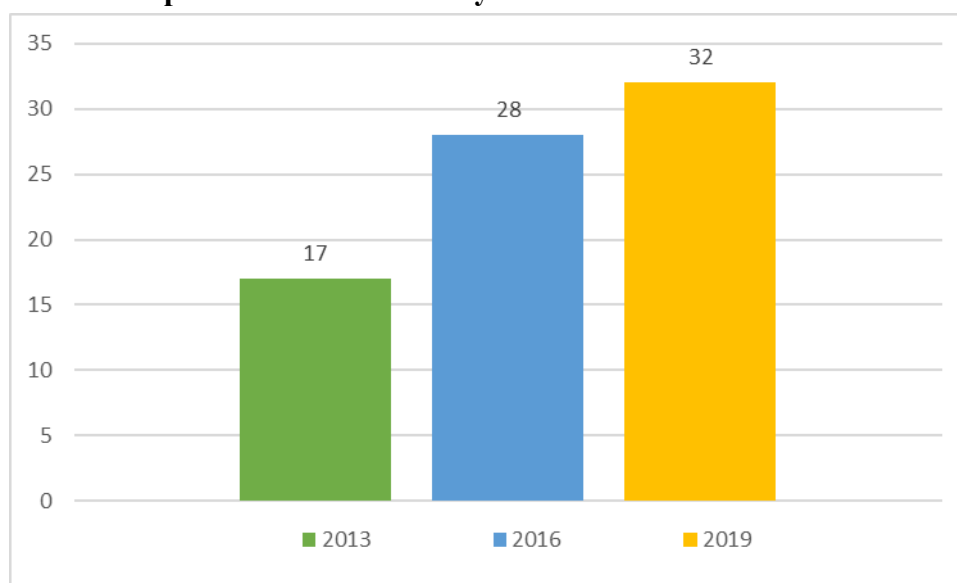
Jeśli chodzi o pierwszą grupę zebranych informacji, o zasady rachunkowości wymienione we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego to analizę istnienia opisu zawierającego profesjonalny osąd przedstawia rysunek 3.2.

Należy zauważyć wzrost liczby opisów związanych z profesjonalnym osądem w sprawozdaniach finansowych na przestrzeni analizowanych lat. W każdym roku liczba ta zwiększała się, choć od 2016 roku można zaobserwować stabilizację.

Opisy profesjonalnego osądu zamieszczone w zasadach rachunkowości w sprawozdaniu finansowym umożliwiają odpowiedź na pytania:

- czy występuje w danym sprawozdaniu finansowym?
- czego dotyczy profesjonalny osąd?
- jak jest stosowany?

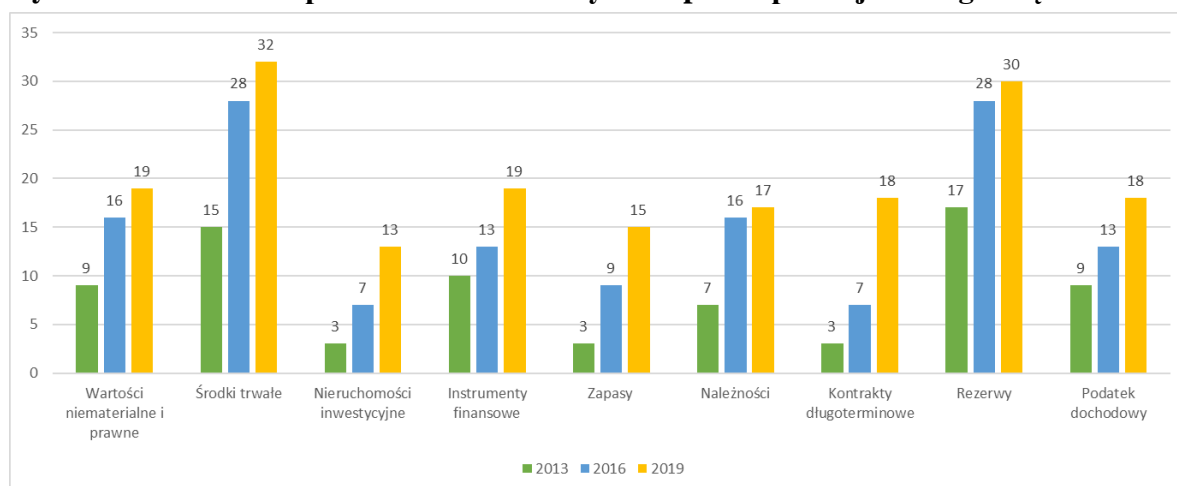
Rysunek 3.2. Liczba jednostek opisujących profesjonalny osąd w zasadach rachunkowości w sprawozdaniu finansowym

Źródło: Opracowanie własne.

Przeanalizowano także liczbę sprawozdań finansowych, w których wystąpił opis danej pozycji sprawozdania finansowego zawierający opis profesjonalnego osądu. Wyniki analizy zawiera rysunek 3.3.

Rysunek 3.3. Liczba sprawozdań finansowych z opisem profesjonalnego osądu

Źródło: Opracowanie własne.

W analizowanym okresie opis zasad wyceny dotyczących danej pozycji bilansowej czy kategorii wynikowej zawierający powołanie się na zastosowanie profesjonalnego osądu systematycznie wzrastał, a nawet podwoił się. W 2013 roku były to liczby 3, 7 i 9, a w 2019 roku opisy te znalazły się już w liczbie sprawozdań finansowych pomiędzy 13, a 32. Z analizy rysunku 3.3 należy zauważyć, że największy, ponad czterokrotny wzrost w analizowanym okresie zanotowano w takich pozycjach jak: nieruchomości inwestycyjne,

zapasy i kontrakty długotrwałe (niezakończone umowy o usługi). W tych pozycjach wzrosty na przestrzeni analizowanych lat to wzrost z 3 sprawozdań finansowych do odpowiednio: 13, 15 i 18 sprawozdań, w których powołano się przy tych pozycjach bilansowych na zastosowanie profesjonalnego osądu. Są to pozycje bilansowe, w których bez dodatkowej wiedzy osób odpowiedzialnych za dany obszar lub kierownika jednostki nie da się rzetelnie wycenić danej pozycji bilansowej. Wycena nieruchomości inwestycyjnych, szczególnie w wartości godziwej, nastrocza wiele problemów, szczególnie przyjęcia wielu założeń. Zapasy natomiast są pozycją bilansową, która coraz częściej kryje w sobie osąd dotyczący przydatności i możliwości sprzedaży powyżej kosztu wytworzenia wyrobów gotowych. Natomiast kontrakty długoterminowe mogą być polem do przyjęcia zbyt optymistycznych założeń co do wyników finansowych na danym kontrakcie, które w końcowej fazie realizacji okazują się zupełnie odmienne od pierwotnych kalkulacji, często ze względu na zawarcie umowy w cenach ryczałtowych.

Do istotnej pozycji należy zaliczyć podatek dochodowy. Wzrost liczby opisów zastosowania osądu w podatku dochodowym wskazuje, że jest to pozycja coraz trudniejsza dla jednostki, dla jej kierownika, dla osób odpowiedzialnych za ustalenie podatku dochodowego. Dzieje się tak dlatego, gdyż prawo podatkowe jest coraz bardziej zawiłe, zawiera coraz większą liczbę wyjątków i sytuacji szczególnych, co odbija się w coraz większej niepewności co do poprawności wyceny pozycji. Do tego, często zmieniające się prawo podatkowe wymieniane jest jako jedno z ryzyk prowadzenia działalności gospodarczej, także ryzyko odmiennej interpretacji podatkowego przepisu prawnego niż w przyszłości może dokonać tego urzędnik państwowy.

Powyższe rozważania wskazują z jednej strony na wzrost znaczenia osądu w wycenie bilansowej, na większą świadomość jego występowania i stosowania przez jednostki, ale także wskazuje na fakt, że w tych pozycjach bilansowych skupia się największe ryzyko popełnienia błędu przez jednostki. Idąc jeszcze dalej można stwierdzić, że poprzez ujawnienie informacji o osądzie niejako jednostka przerzuca odpowiedzialność za zastosowanie osądu na czytelnika sprawozdania finansowego, by on sam podjął w tym względzie decyzję. należy jednak zauważyć, że czytelnik nie posiada pełnego dostępu do danych, na podstawie których dokonano takiej wyceny. Najważniejszym w tej sytuacji może wydawać się to, że odpowiedzialność za dokonany osąd została przeniesiona z kierownika jednostki na czytelnika.

Analizując poszczególne pozycje bilansowe oraz kategorie wynikowe w badanych sprawozdaniach finansowych można zauważyć elementy tych pozycji, w których zastosowanie znalazł profesjonalny osąd. Wyniki analizy przedstawia tabela 3.3.

Tabela 3.3. Treść opisów pozycji bilansowych i kategorii wynikowych zawartych w zasadach rachunkowości

Pozycja bilansu i kategorie wynikowe	Elementy danej pozycji, których dotyczy stosowanie profesjonalnego osądu
Wartości niematerialne i prawne	kalkulacja i określanie okresów ekonomicznej użyteczności: wartości firmy, prac rozwojowych, wybór metod stosowanych przy testach na utratę wartości
Środki trwałe	okres ekonomicznej użyteczności, ujmowanie leasingu, ustalanie wartości rezydualnej, wybór metod stosowanych przy testach na utratę wartości, kalkulacja i określanie odpisów aktualizujących
Nieruchomości inwestycyjne	wybór metod stosowanych przy wycenie do wartości godziwej, wybór metod stosowanych przy testach na utratę wartości
Instrumenty finansowe (w tym udziały i akcje)	określanie metod zwrotu z inwestycji, wybór metod stosowanych przy testach na utratę wartości
Zapasy	powody tworzenia odpisów aktualizujących, stosowanie metod określania dalszej przydatności
Należności	powody tworzenia odpisów aktualizujących, określanie prawdopodobieństwa spływu
Kontrakty długoterminowe	określanie i kalkulacja globalnego budżetu kosztów, a poprzez to spodziewanej marży na kontraktach, metody kalkulacji strat
Rezerwy	metody kalkulacji rezerw gwarancyjnych, określanie założeń do kalkulacji rezerw pracowniczych i innych
Podatek dochodowy	uznanie za koszt i przychód podatkowy danego kosztu i przychodu rachunkowego

Źródło: Opracowanie własne.

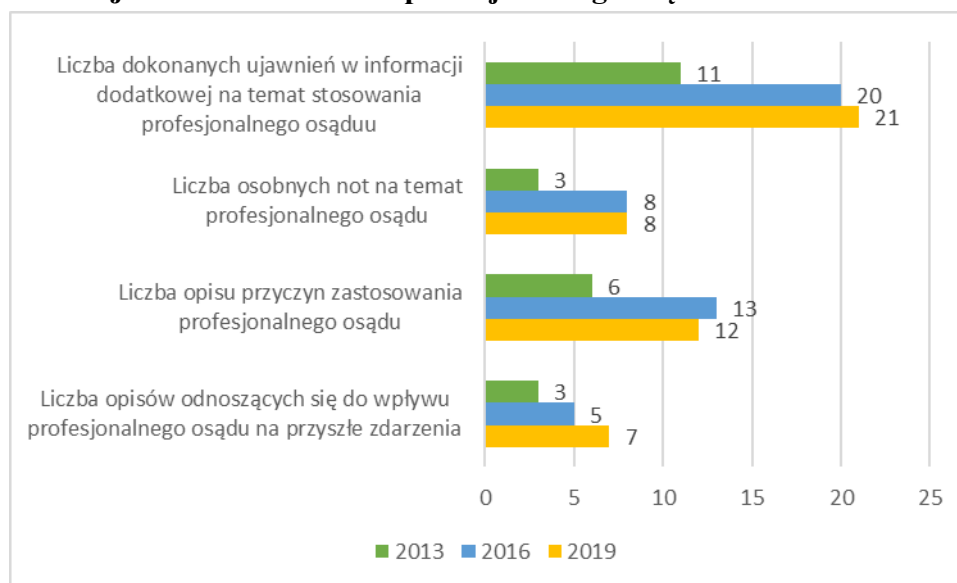
Treść opisów pozycji bilansowych i kategorii wynikowych, zaprezentowana w tabeli 3.3, wskazuje na stosowanie profesjonalnego osądu w ich wycenie. Nie zawsze jest to napisane wprost, niekoniecznie używany jest zwrot „profesjonalny osąd”, ale z treści tych opisów można wnioskować, że osąd osób odpowiedzialnych za te pozycje jest konieczny do zastosowania. Na przykład przy testach na utratę wartości wykonywanych metodą dochodową konieczne jest posiadanie założeń co do przyszłej wielkości przychodów ze sprzedaży i możliwej do osiągnięcia marży na sprzedaży. Przy wycenie do wartości godziwej konieczna jest znajomość obszaru związanego z wyceną nieruchomości i rynkiem nieruchomości oraz przewidywaniami co do cen na danym rynku w przyszłości z uwzględnieniem planów co do danego obszaru miasta czy regionu. Kwestia odpisów aktualizujących składniki aktywów (na przykład: wartości niematerialnych i prawnych, środków trwałych, zapasów, należności) też powoduje, że konieczne jest skorzystanie z wiedzy osób odpowiadających za dany obszar w jednostce. Szczególną pozycją są

kontrakty długotrwałe, w których konieczna jest wiedza specjalistyczna od osób bezpośrednio zaangażowanych w wykonanie projektu. Interesującą kategorią, w której stosowany jest osąd, jest pozycja podatku dochodowego. Profesjonalny osąd ma znaczenie także przy interpretacji przepisów prawa podatkowego, co wydaje się, nie powinno mieć miejsca, gdyż przepisy te powinny być jasno i klarownie sformułowane, a nie są i poprzez to otwierają pole do stosowania profesjonalnego osądu w kwestii decyzji czy uznać dany przychód i koszt za kategorię podatkową.

Powyższa analiza wskazuje, że przy wycenie pozycji bilansowych oraz kategorii wynikowych konieczne jest korzystanie z wiedzy i umiejętności osób ze specjalistyczną wiedzą w danym obszarze lub osób bezpośrednio za dany obszar odpowiedzialnych.

W drugiej grupie zebranych informacji, dotyczącej ujawnień na temat profesjonalnego osądu w notach zaprezentowanych w dodatkowych informacjach i objaśnieniach, otrzymano wyniki analizy przedstawionej na rysunek 3.4.

Rysunek 3.4. Ujawnienia w zakresie profesjonalnego osądu

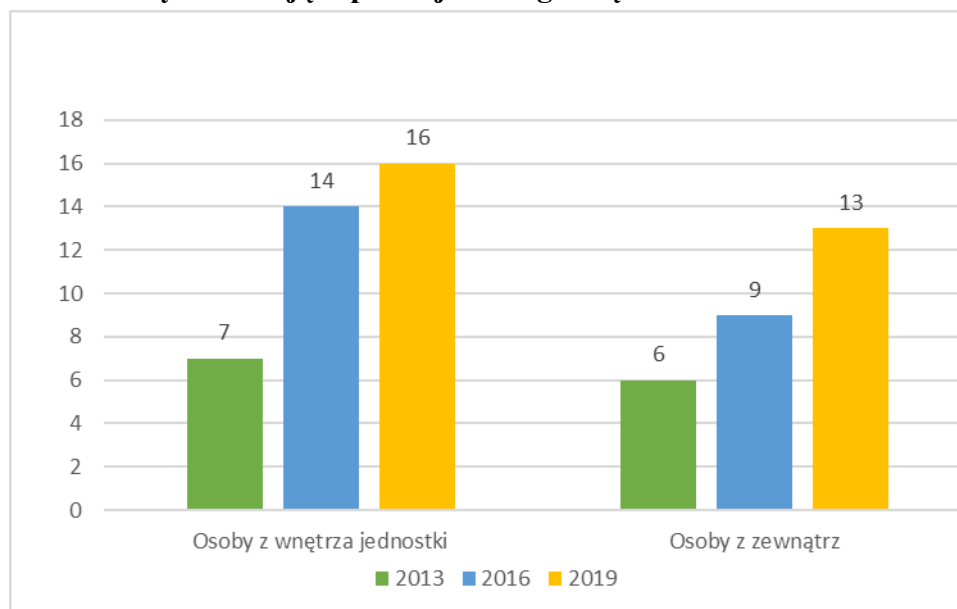
Źródło: Opracowanie własne.

W analizowanym okresie, szczególnie porównując 2013 rok z 2019 rokiem, można zauważyć podwojenie się liczby opisów związanych z profesjonalnym osądem w notach w informacji dodatkowej. Liczba ujawnień dotyczących stosowania profesjonalnego osądu wzrosła z 11 w 2013 roku do 21 w 2019 roku. Liczba osobnych not związanych z opisem osądu wzrosła prawie trzykrotnie, z 3 w 2013 roku do 8 w 2019 roku. Z kolei liczba opisu przyczyn zastosowania osądu wzrosła z 6 w 2013 roku do 12 w 2019 roku. Natomiast liczba opisów odnoszących się do wpływu zastosowanego osądu na przyszłe zdarzenia wzrosła z 3 w 2013 roku do 7 w 2019 roku.

Powyższa analiza wskazuje na wagę i znaczenie osądu w wycenie pozycji bilansowych oraz rachunku zysków i strat. Coraz więcej obszarów sprawozdania finansowego jest wycenionych także z zastosowaniem profesjonalnego osądu, a także w coraz większej liczbie sprawozdań finansowych ma on wpływ na wycenę bilansową. Analiza sprawozdań finansowych potwierdziła wzrost liczby osądów oraz coraz częstsze opisywanie wpływu osądu i przyczyn jego stosowania. Zauważono także, że osobna nota związana z osądem jest kwestią istniejącą dopiero w początkowym swoim stadium, gdyż w 2019 roku tylko 8 sprawozdań finansowych na 72 zawierało osobną notę na temat profesjonalnego osądu. Podobnie ma się kwestia opisywania wpływu profesjonalnego osądu na przyszłe zdarzenia, przede wszystkim w najbliższym roku obrotowym, czyli w okresie w stosunku do którego należy przyjąć lub odrzucić założenie kontynuacji działalności jednostki. Tylko w 7 przypadkach na 72 można było zaobserwować taki opis.

Badaniu poddano także podmiot dokonujący profesjonalnego osądu w jednostce. Postawiono pytanie, czy jest to osoba pochodząca z wnętrza jednostki, czy osoba pochodząca z zewnątrz i jednocześnie niezależna? Wyniki tych analiz przedstawiają rysunki 3.5 oraz 3.6.

Rysunek 3.5. Osoby dokonujące profesjonalnego osądu

Źródło: Opracowanie własne.

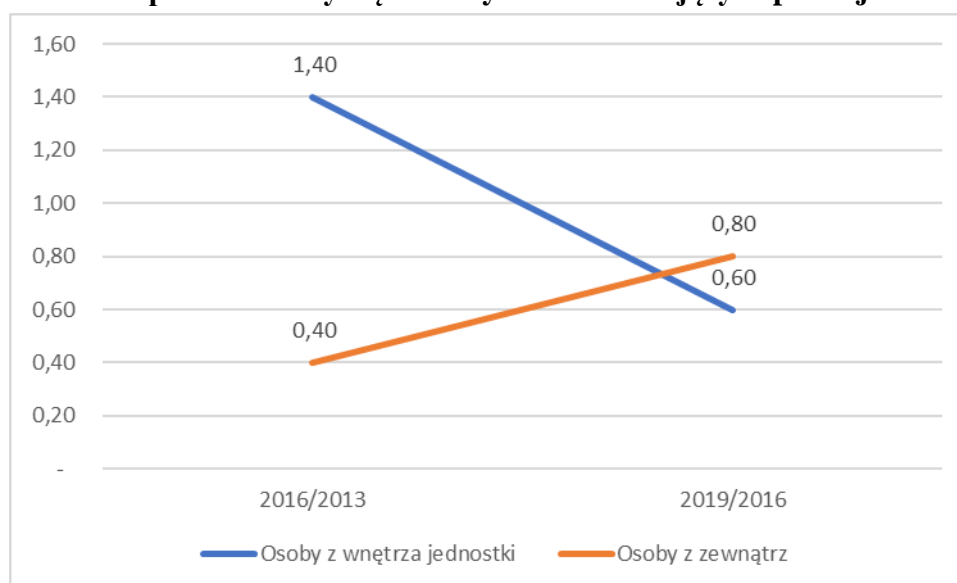
Na rysunku 3.5 przedstawiono liczbę sprawozdań finansowych, w których wskazano osoby dokonujące osądu w wybranych latach, z podziałem na osoby z wnętrza jednostki organizacji i z zewnątrz. Liczby sprawozdań finansowych z tą informacją wzrastają w przypadku osób z wnętrza jednostki jak i osób z zewnątrz. W pierwszym przypadku

obserwuje się wzrost z 7 sprawozdań finansowych w 2013 roku do 16 w 2019 roku, natomiast w drugim przypadku obserwuje się wzrost z 6 sprawozdań finansowych w 2013 roku do 13 w 2019 roku. Informacje pochodzące z analizy należy rozpatrywać łącznie z informacjami z rysunku 3.6, na którym przedstawiono tempo tych zmian, gdyż jest ono inne w obydwu przypadkach.

Na rysunku 3.6 przedstawiono tempo (dynamikę) zmian w analizowanym okresie liczby osób dokonujących profesjonalnego osądu w jednostkach. W analizowanym dziewięcioletnim okresie wyliczono zmianę liczby osób dokonujących profesjonalnego osądu. Z analizy rysunku 3.6 wynika, że roczne tempo przyrostu liczby osób dokonujących osądu:

- w wypadku osób pochodzących z wnętrza jednostki spadło z 1,4 osoby rocznie w 2013 roku do 0,6 osoby w 2019 roku,
- w wypadku osób pochodzących z zewnątrz wzrosło z 0,4 osoby rocznie w 2013 roku do 0,8 osoby w 2019 roku.

Rysunek 3.6. Tempo zmian dotyczące liczby osób dokonujących profesjonalnego osądu

Źródło: Opracowanie własne.

Należy zatem stwierdzić, że trend odwraca się z coraz mniejszej liczby osób dokonujących osądu i pochodzących z wnętrza jednostki na rzecz osób pochodzących z zewnątrz. Wyniki analizy wskazują na zmianę trendu w podchodzeniu do stosowania osądu w wycenie bilansowej. We wcześniej, przy analizie informacji pochodzących z rysunku 3.3 wspomniano o przeliczeniu odpowiedzialności z kierownika jednostki na czytelnika. Z analizy rysunków 3.5 i 3.6 można dojść do wniosku, że decyzja w kwestii poprawności wyceny danej pozycji bilansowej z zastosowaniem osądu nie tylko jest

przerzucana na czytelnika, ale jego dokonanie jest przerwane na osoby pochodzące z otoczenia jednostki.

Tabela 3.4 zawiera przykładowe, najczęściej spotykane pozycje bilansowe oraz rachunku zysków i strat, które zawierały opisy profesjonalnego osądu zawarte w notach w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do badanych sprawozdań finansowych jednostek.

Tabela 3.4. Przykłady pozycji bilansowych z opisem profesjonalnego osądu

Pozycja bilansu albo kategoria wynikowa	Przyjęte założenia dotyczące stosowania profesjonalnego osądu
Wartości niematerialne i prawne	wiedza kierownika jednostki
Środki trwałe	wielkość zasobów złóż mineralnych (na przykład węgla) określa się na podstawie szacunków i na podstawie informacji, przygotowanych przez odpowiednio wykwalifikowane osoby, dotyczących danych geologicznych o wielkości, głębokości i kształcie złóż; interpretacja tych informacji wymaga zastosowania skomplikowanych osądów, wiedzy kierownika jednostki w zakresie testów na utratę wartości czy okresów ekonomicznej użyteczności
Nieruchomości inwestycyjne	na podstawie zewnętrznych transakcji rynkowych, specyficzne uwarunkowania dotyczące wyceny składnika aktywów
Instrumenty finansowe (w tym udziały i akcje)	utrzymanie progów inwestycyjnych i kapitałowych w niektórych jednostkach (na przykład w domach maklerskich)
Zapasy	wiedza kierownika jednostki
Należności	wiedza kierownika jednostki
Rezerwy	wiedza kierownika jednostki
Podatek dochodowy	w konsekwencji licznych zmian podatkowych ustalenie zobowiązań podatkowych może wymagać istotnego osądu, w tym dotyczącego transakcji już zaistniałych, co może mieć wpływ na przyszłe zobowiązania czy zaległości podatkowe, wiedza kierownika jednostki
Aktywa przeznaczone do sprzedaży (Międzynarodowe Standardy Rachunkowości)	zaakceptowanie, że aktywa spełniają warunki uznania ich za przeznaczone do sprzedaży

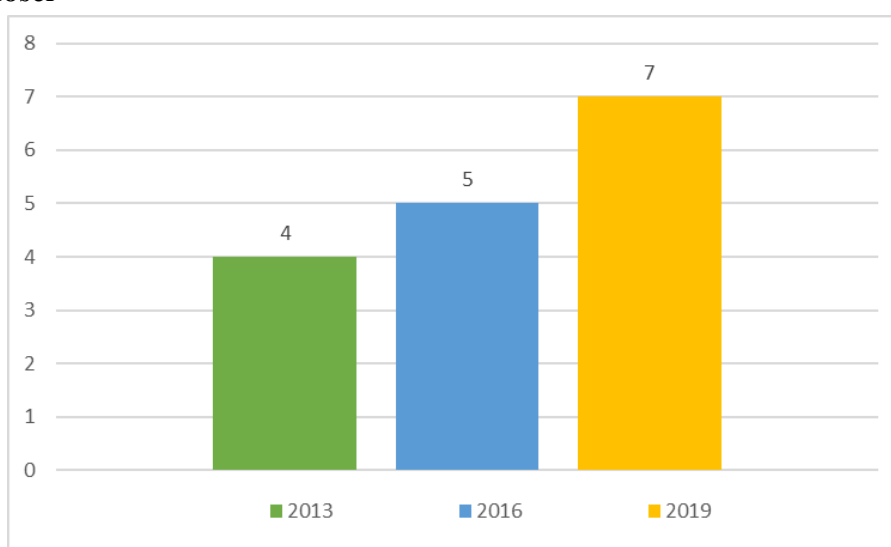
Źródło: Opracowanie własne.

Zawarte w tabeli 3.4 stwierdzenia potwierdzają wcześniejsze spostrzeżenia i wnioski dotyczące stosowania profesjonalnego osądu. W wielu wypadkach, jak wskazano w analizowanych sprawozdaniach finansowych, opiera się on na wiedzy kierownika jednostki lub specjalistów pochodzących z otoczenia jednostki. Można też zauważyć, że jednostki mniej chętnie zamieszczają szczegóły osądów, niż je opisują w zasadach rachunkowości we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego.

Trzecia grupa zebranych i analizowanych informacji dotyczyła opisów profesjonalnego osądu zamieszczanych w sprawozdaniach z działalności. Wyniki przeprowadzonej analizy przedstawia rysunek 3.7.

Przeprowadzone badanie potwierdza wcześniejsze spostrzeżenia wynikające ze sprawozdań finansowych. Liczba informacji dotyczących profesjonalnego osądu, która pojawiła się w sprawozdaniach z działalności także wzrasta z roku na rok, od 4 sprawozdań z działalności na 72 w 2013 roku, do 7 na 72 sprawozdania z działalności w 2019 roku.

Rysunek 3.7. Informacje dotyczące profesjonalnego osądu w sprawozdaniu z działalności

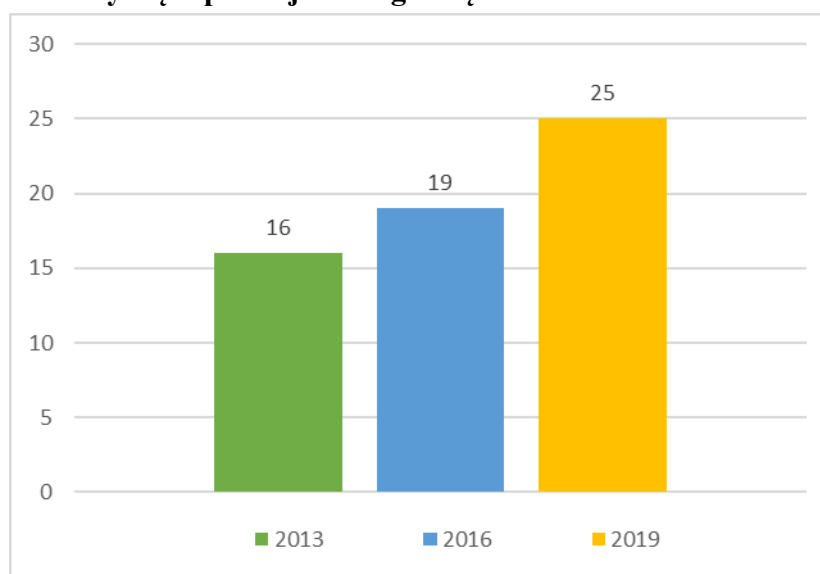

Źródło: Opracowanie własne.

Sprawozdanie z działalności nie jest sprawozdaniem, w którym opisywane są zasady wyceny pozycji bilansowych lub towarzyszące tym zasadom inne metody, dlatego tak mało kwestii dotyczących profesjonalnego osądu jest ujętych w sprawozdaniach z działalności. Niemniej jednak zauważalny jest wzrost liczby tych opisów, ale są one tylko powtórzeniem opisów ze sprawozdań finansowych.

Ostatnia, czwarta grupa informacji zawiera informacje na temat profesjonalnego osądu związane z badaniem sprawozdań finansowych przez biegłego rewidenta i zamieszczeniem przez niego uzupełniających objaśnień dotyczących profesjonalnego osądu czy zastrzeżeń w tym względzie. Zilustrowane to zostało na rysunku 3.8.

Rysunek 3.8. Liczba sprawozdań z badania, w których pojawiło się objaśnienie lub zastrzeżenie dotyczące profesjonalnego osądu

Źródło: Opracowanie własne.

Przeprowadzone badanie pozwala stwierdzić (rysunek 3.8), że systematycznie wzrasta liczba sprawozdań z badania, w których pojawiło się objaśnienie lub zastrzeżenie dotyczące profesjonalnego osądu. W 2013 roku na 72 zbadane sprawozdania finansowe i wydane do nich sprawozdania z badania w 16 zawarte były objaśnienia lub zastrzeżenia biegłego rewidenta. Na analizowanym okresie następował wzrost przedmiotowych objaśnień i zastrzeżeń, w 2016 roku było ich 19, a w 2019 roku było ich już 25.

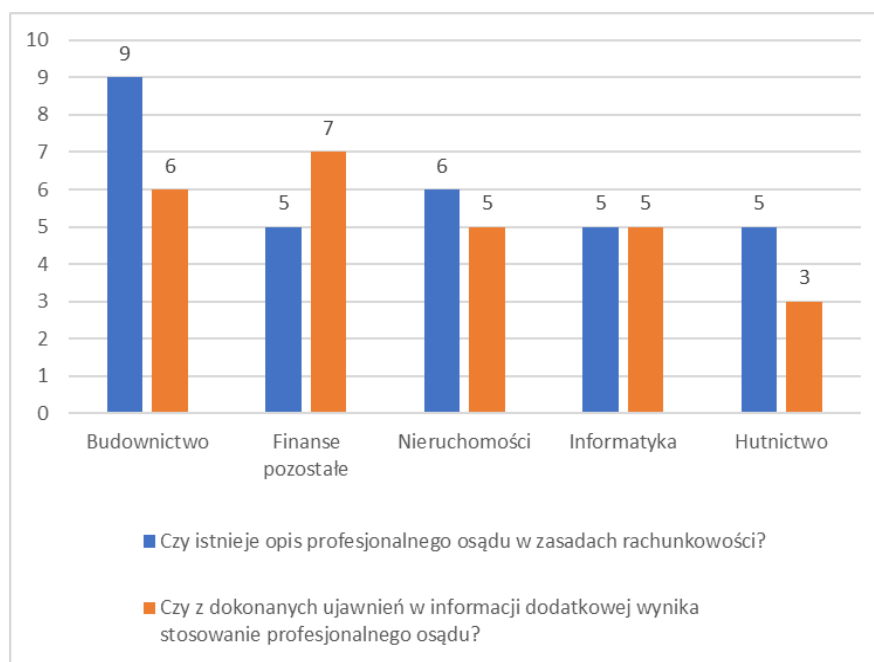
Autor dysertacji zapoznał się z tymi przypadkami. Dotyczyły one profesjonalnych osądów kierownictwa jednostek w stosunku do:

- możliwości nierozliczenia utworzonych aktywów na odroczony podatek dochodowy, szczególnie część związaną ze stratami podatkowymi,
- założeń przyjętych do wyceny składników zorganizowanej części przedsiębiorstwa, gdyby przyjęcie innych założeń mogło dawać odmienne wyniki i mieć odmienny wpływ na sprawozdanie finansowe,
- założeń przyjętych do wyceny nieruchomości inwestycyjnych do wartości godziwej,
- założeń przyjętych do kalkulacji niewykorzystanych zdolności produkcyjnych,
- założeń odnośnie do kontynuacji działalności jednostki po okresie pandemii związanej z chorobą COVID-19,
- niepewności kontynuacji działalności przez jednostkę,
- założeń przyjętych do określania okresu ekonomicznej użyteczności składników nowych zakładów produkcyjnych czy prac rozwojowych,

- niepewności co do spływu trudnych należności,
- wygrania spraw sądowych,
- założeń przyjętych do określenia odpisów aktualizujących wartość udziałów czy akcji w spółkach lub testów na utratę wartości tych udziałów czy akcji,
- powodzenia wprowadzonego planu naprawczego,
- wątpliwości co do wyrażonej przez innego biegłego rewidenta opinii na temat sprawozdania finansowego jednostki zależnej,
- braku pewności powodzenia realizacji planów kierownika jednostki,
- osądu związanego z wpływem panującej i zmieniającej się koniunktury gospodarczej i perspektyw rozwoju w kontekście dalszego działania i istnienia jednostki,
- wyceny wartości firmy jednostki podporządkowanej,
- niepewności realizacji prognoz kierownika jednostki.

Spośród zbadanych sprawozdań finansowych wybrano te branże, w których najczęściej pojawiał się opis profesjonalnego osądu w zasadach rachunkowości i w notach. Wyniki analizy przedstawia rysunek 3.9.

Rysunek 3.9. Branże, w których wystąpił opis profesjonalnego osądu w sprawozdaniu finansowym

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej o stosowaniu profesjonalnego osądu informowały takie branże jak:

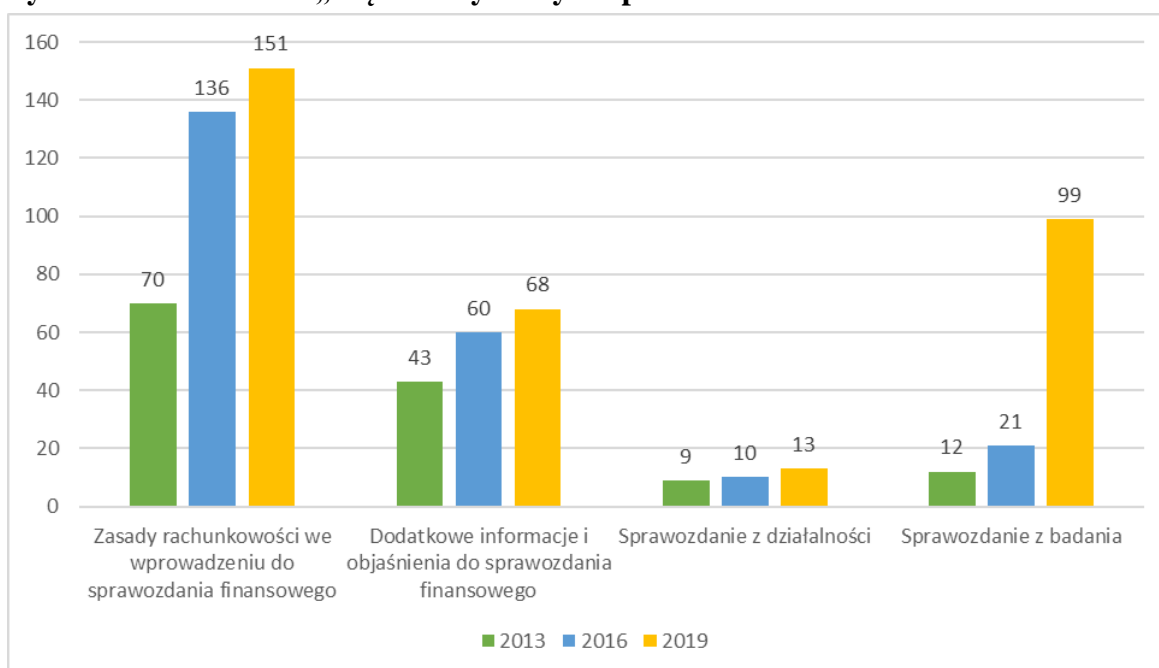
- budownictwo - przede wszystkim w zakresie kosztów projektów i spodziewanej marży,

- finanse pozostałe - wycena szeroko pojętych inwestycji finansowych, także udziałów i akcji,
- nieruchomości - wycena do wartości godziwej posiadanych nieruchomości inwestycyjnych,
- informatyka - wycena i okres ekonomicznej użyteczności prac rozwojowych i zaawansowania prac przy rozliczaniu kontraktów długoterminowych,
- hutnictwo - zapotrzebowanie na stal w najbliższym okresie.

Na koniec przeanalizowano kwestię, ile razy wyraz osąd występował w poszczególnych częściach sprawozdania finansowego, sprawozdaniu z działalności i sprawozdaniu z badania wydawanym przez biegłego rewidenta. Wyniki analizy przedstawiono na rysunku 3.10.

Rysunek 3.10. Termin „osąd” w wybranych sprawozdaniach

Źródło: Opracowanie własne.

Analizując sprawozdania finansowe, sprawozdania z działalności oraz sprawozdania z badania zauważono, że liczba pojawienia się wyrazu „osąd” w poszczególnych sprawozdaniach była następująca:

- w zasadach rachunkowości we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego pojawił się on 70 razy w 2013 roku, 136 razy w 2016 roku i 151 razy w 2019 roku,
- w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego pojawił się on 43 razy w 2013 roku, 60 razy w 2016 roku i 68 razy w 2019 roku,

- w sprawozdaniu z działalności pojawił się on 9 razy w 2013 roku, 10 razy w 2016 roku i 13 razy w 2019 roku,
- natomiast w sprawozdaniu z badania wydawanym przez biegłego rewidenta pojawił się on 12 razy w 2013 roku, 21 razy w 2016 roku i aż 99 razy w 2019 roku.

Z przeprowadzonej analizy można wysnuć następujące wnioski. Po pierwsze zauważa się wzrost liczby występowania wyrazu „osąd” w analizowanym okresie pomiędzy jego początkowym, a ostatnim rokiem, w:

- sprawozdaniu finansowym (w zasadach rachunkowości zamieszczonych we wprowadzeniu oraz w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego),
- sprawozdaniu z działalności,
- sprawozdaniu z badania.

Ponadto można zauważyć, że wyraźny wzrost częstotliwości występowania terminu „osąd” nastąpił w sprawozdaniu finansowym między 2013 rokiem, a 2016 rokiem, następnie nastąpiła stabilizacja. W sprawozdaniu z działalności występowała względna stabilizacja z zauważalnym wzrostem pomiędzy 2016 rokiem, a 2019 rokiem. Natomiast w sprawozdaniu z badania sporządzanym przez biegłego rewidenta po przeprowadzeniu badania sprawozdania finansowego można zauważyć skokowy wręcz wzrost liczby występowania tego terminu pomiędzy 2016 rokiem, a 2019 rokiem. O ile wzrost liczby w sprawozdaniach przygotowywanych przez jednostkę (finansowym i z działalności) można wyjaśnić coraz lepszą znajomością przepisów rachunkowości, o tyle wzrost używania tego terminu przez biegłych rewidentów wynika, zdaniem autora, z powodów:

- zmiany regulacji prawnych dotyczących biegłych rewidentów między innymi w kontekście organu nadzoru publicznego poprzez przeniesienie go z Polskiej Izby Biegłych Rewidentów do powołanej w ramach Ministerstwa Finansów Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego (Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym),
- możliwości nakładania na biegłych rewidentów wysokich kar pieniężnych za wydanie nieprawidłowej lub niezgodnej z rzeczywistością opinii w sprawozdaniu z badania dotyczącej sprawozdania finansowego i możliwości kontynuacji działalności przez badaną jednostkę.

Wyniki dotyczące 2019 roku w obszarze sprawozdania z badania zostały oczyszczone (to jest: umniejszone) o liczbę 72 (liczba badanych sprawozdań finansowych spółek),

by dochować porównywalności danych, gdyż od 2017 roku w sprawozdaniach z badania obligatoryjnie pojawił się jeden raz termin „osąd” w części sprawozdania z badania niepodlegającej zmianie przez biegłych rewidentów.

Podsumowując pierwszą część badań empirycznych należy stwierdzić, że znaczenie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej wzrasta nieprzerwanie od 2011 roku. Z jednej strony potwierdzeniem tego faktu jest stosowanie w wycenie bilansowej profesjonalnego osądu, szczególnie w pozycjach bilansowych aktywnych, ale także w rezerwach oraz w kalkulacji podatku dochodowego (pozycja rachunku zysków i strat). Kolejnym potwierdzeniem tego faktu jest wzrost liczby opisów dotyczących zastosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej. Szczególny wzrost zaobserwowany został w takich obszarach jak: środki trwałe, nieruchomości inwestycyjne, zapasy i kontrakty długotrwałe. Opisy te zawierały także wskazania elementów tych obszarów, które zawierają w sobie profesjonalny osąd, na przykład wyznaczanie okresów ekonomicznej użyteczności, sporządzanie testów na utratę wartości, szacowanie rezerw oraz marży na kontraktach budowlanych. Zauważalną zmianą jest również przekazywanie dokonywania profesjonalnego osądu w trudnych obszarach osobom z otoczenia jednostki, coraz rzadziej dokonują tego osoby z wnętrza jednostki. Występowanie coraz większej liczby uzupełniających objaśnień i zastrzeżeń do opinii zawartych przez biegłych rewidentów w sprawozdaniach z badania w kwestii profesjonalnego osądu także wskazuje na jego rosnące znaczenie w wycenie bilansowej. Biegli rewidenci w analizowanym okresie zaczęli informować odbiorców sprawozdań finansowych poprzez zamieszczanie uzupełniającego objaśnienia w sprawozdaniu z badania o zastosowaniu profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej. Celem zamieszczania uzupełniających objaśnień jest to, by czytelnicy sprawozdań finansowych posiadali wiedzę i świadomość o dokonanych osądach w sprawozdaniach finansowych, ale także o tym, że znaczące osądy były podejmowane w konkretnych sytuacjach oraz okolicznościach i nie zawsze mogą odzwierciedlać rzeczywistość w momencie czytania sprawozdania finansowego. Przekazywanie informacji o osądach przez kierownika jednostki w sprawozdaniu finansowym, a także następnie przez biegłego rewidenta w sprawozdaniu z badania można uznać, zdaniem autora, za przeniesienie z kierownika jednostki na czytelnika podjęcia decyzji w danej sprawie.

Drugim etapem badań empirycznych było dokonanie analizy znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej na podstawie **badania ankietowego**. Wymaga to uprzedniego

zaprezentowania charakterystyki próby badawczej, którą są respondenci. Informacje na ich temat zaprezentowano w tabeli 3.5.

Tabela 3.5. Charakterystyka respondentów

Kryterium		Liczba respondentów	Odsetek
Płeć	kobieta	44	61%
	mężczyzna	28	39%
	RAZEM	72	100%
Wykształcenie	podstawowe	-	-
	zawodowe	-	-
	średnie	3	4%
	wyższe	69	96%
	RAZEM	72	100%
Wiek	do 29 lat	2	3%
	30-39 lat	25	35%
	40-49 lat	27	37%
	50-59 lat	15	21%
	od 60 lat	3	4%
	RAZEM	72	100%
Stanowisko	główny księgowy	26	36%
	dyrektor finansowy	13	18%
	szef informatyki	-	-
	dyrektor logistyki	-	-
	dyrektor produkcji	-	-
	dyrektor handlowy	1	1%
	radca prawny	1	1%
	kierownik jednostki (jedna osoba z wieloosobowego organu)	19	27%
	inna osoba	12	17%
RAZEM	72	100%	

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród respondentów największy odsetek stanowiły kobiety (61%). Respondenci wykazali się prawie w całości wykształceniem wyższym. W kwestii wieku respondenci reprezentują przede wszystkim przedział od 30 do 50 lat, który stanowi 72% wszystkich respondentów. W podziale na stanowiska zajmowane przez respondentów największy odsetek (36%) należy do głównych księgowych jako sporządzających sprawozdania finansowe, następnie uplasowali się kierownicy jednostek (27%), rozumiani jako jedna osoba z tego organu, jeśli jest on wieloosobowy. Kolejne miejsca zajmują dyrektorzy finansowi (18%) i inne osoby (19%), wśród których respondenci wymienili: biegłego rewidenta, kontrolera finansowego, osobę prowadzącą księgowość, członka komitetu audytu, doradcę podatkowego.

Reprezentowane zawody w większości wymagają wyższego wykształcenia lub bardzo dobrej znajomości księgowości oraz innych przepisów prawa bilansowego, podatkowego i handlowego.

Natomiast charakterystykę jednostek, z których pochodzili respondenci, zaprezentowano w tabeli 3.6.

Tabela 3.6. Charakterystyka jednostek

Kryterium		Liczba jednostek	Odsetek
Forma prawna – spółka akcyjna	nienotowana na giełdzie	64	89%
	notowana na giełdzie	8	11%
	RAZEM	72	100%
Położenie siedziby	wieś	10	14%
	miasto do 100 tys. mieszkańców	20	28%
	miasto 100-500 tys. mieszkańców	9	12%
	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	33	46%
	RAZEM	72	100%
Suma bilansowa 31 grudnia 2019 roku	do 10 mln zł	25	35%
	10-50 mln zł	26	36%
	50-100 mln zł	5	7%
	100-500 mln zł	13	18%
	powyżej 500 mln zł	3	4%
	RAZEM	72	100%
Przychody ze sprzedaży z 2019 roku	do 10 mln zł	24	33%
	10-50 mln zł	23	32%
	50-100 mln zł	7	10%
	100-500 mln zł	15	21%
	powyżej 500 mln zł	3	4%
	RAZEM	72	100%

Źródło: Opracowanie własne.

Jeśli chodzi o jednostki reprezentowane przez respondentów to wywodzili się oni w 89% ze spółek akcyjnych nienotowanych na żadnej z giełd (rynek główny Giełdy Papierów Wartościowych oraz alternatywny system obrotu NewConnect), a pozostałe 11% to spółki akcyjne notowane na wyżej wspomnianych rynkach. Siedziby tych jednostek mieszczą się w dużych miastach, z liczbą mieszkańców ponad 500 tysięcy (46%), natomiast 42% jednostek było zlokalizowanych w mniejszych miejscowościach z liczbą mieszkańców do 100 tysięcy. Z kolei jeśli chodzi o wielkość tych przedsiębiorstw, w większości były to jednostki o sumie bilansowej i o przychodach ze sprzedaży w wysokości do 50 milionów złotych, odpowiednio 71% oraz 65%.

Autor zbadał korelację pomiędzy wiekiem respondentów, a zajmowanym stanowiskiem, na podstawie dodatkowych informacji. Współczynnik korelacji wyniósł 79%, co stanowi o istotnie silnym związku wieku respondenta i zajmowanego stanowiska.

Średni czas przeznaczony przez respondentów na wypełnienia ankiety wyniósł 28 minut, wobec wstępnie zakładanych 20 minut. Respondenci wskazywali, że kwestia profesjonalnego osądu wymagała od nich zastanowienia, przemyślenia i dopiero wtedy udzielenia odpowiedzi. Temat okazał się trudniejszy, niż myśleli, przystępując do wypełnienia ankiety. Natomiast po jej wypełnieniu wielu z nich dochodziło do wniosku,

że temat ankiety był ciekawy, skłonił niejedną osobę do przemyśleń i do wniosków, że profesjonalny osąd ma realne i niemałe znaczenie w procesie wyceny bilansowej, dotychczas niedoceniane. Wielu respondentów nie zdawało sobie z tego sprawy, że podświadomie to, co wykonują, decyzje, które podejmują, są nacechowane i zawierają profesjonalny osąd.

Pytania od numeru 1 do numeru 3 były pytaniami o fakty i rzeczywistość związaną z profesjonalnym osądem i jego stosowaniem – czy w ogóle i jak zdaniem respondenta jest wykorzystywany przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Następne pytania od numeru 4 do numeru 8 były pytaniami o opinie i o to, co respondent sądzi na temat profesjonalnego osądu oraz jaki jest jego zdaniem wpływ osądu na zaprezentowane wartości liczbowe.

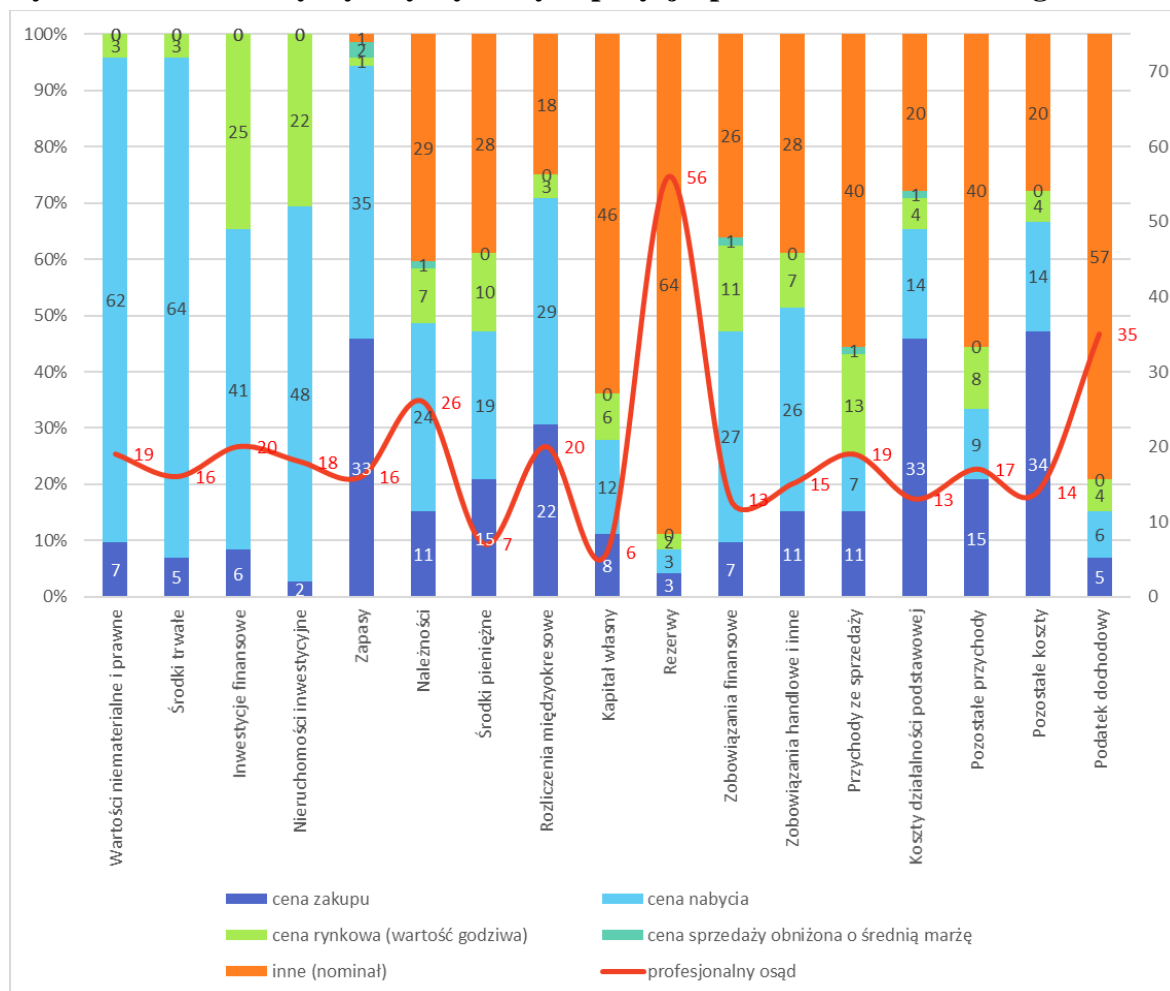
Pytanie 1 dotyczyło stosowanych przez jednostkę metod wyceny we wskazanych i zagregowanych pozycjach bilansowych oraz rachunku zysków i strat. Przy każdej pozycji była prośba o zaznaczenie jednej ze wskazanych w kwestionariuszu metod wyceny, a dodatkowo w tych pozycjach, w których zdaniem respondenta występuje profesjonalny osąd - zaznaczenie tego faktu. Wyniki obrazujące odpowiedzi respondentów na to pytanie wskazano na rysunku 3.11.

Kolory, poza ich opisem w legendzie rysunku 3.11, posiadają dodatkowe znaczenie, gdyż pomagają wizualnie zrozumieć dużą ilość informacji, jaka jest przekazywana:

- kolory w odcieniu niebieskiego oznaczają cenę zakupu i cenę nabycia, często zamiennie stosowane, co nie jest poprawnym podejściem, ale taka jest rzeczywistość, są to ceny historyczne,
- kolory w odcieniu zielonego oznaczają wartość godziwą, wartość rynkową i cenę sprzedaży, a więc ceny bieżące,
- kolor pomarańczowy oznacza inne niż wymienione z zdaniach wcześniejszych ceny historyczne i ceny bieżące, respondenci wskazywali trudność w przyporządkowaniu odpowiedniej metody wyceny, do tego często wpisywali jako metodę wyceny: nominal, który zdaniem autora może oznaczać ceny historyczne,
- kolor czerwony natomiast prezentuje analizowany profesjonalny osąd.

Liczby podane w ramach poszczególnych kolorów oznaczają liczbę wskazań przez respondentów.

Rysunek 3.11. Metody wyceny wybranych pozycji sprawozdania finansowego

Źródło: Opracowanie własne.

Główną i najistotniejszą kwestią na rysunku 3.11 jest przebieg czerwonej linii oznaczającej pozycje bilansowe oraz kategorie wynikowe, w których respondenci wskazali profesjonalny osąd jako dodatkową technikę mającą wpływ na zastosowaną metodę wyceny danej pozycji bilansowej lub kategorii wynikowej. Najwięcej wskazań dokonanych przez respondentów dotyczyło takich obszarów jak:

- rezerwy (56 wskazań, co stanowi 78% badanej próby),
- podatek dochodowy (35 wskazań, co stanowi 49% badanej próby),
- należności (26 wskazaniami, co stanowi 36% badanej próby),
- inwestycje finansowe oraz rozliczenia międzyokresowe (20 wskazań, co stanowi 28% badanej próby),
- wartości niematerialne i prawne oraz przychody ze sprzedaży (19 wskazań, co stanowi 26% badanej próby),
- nieruchomości inwestycyjne (18 wskazań, co stanowi 25% badanej próby).

W pozycjach bilansowych wyraźnie widać stosowanie przez respondentów:

- cen historycznych do wyceny pozycji aktywnych (kolory w odcieniu niebieskiego),
- cen historycznych (kolory w odcieniu niebieskiego), ale także cen bieżących (kolory w odcieniu zielonego) do wyceny inwestycji finansowych oraz nieruchomości inwestycyjnych),
- wskazanej innej metody wyceny, w tym nominału, do wyceny pozycji pasywnych (kolor pomarańczowy).

W wypadku wskazanych na rysunku 3.11 pozycji pochodzących z rachunku zysków i strat respondenci podobnie wskazali ceny historyczne i wartość nominalną (prawdopodobnie o wyżej wyjaśnionym znaczeniu).

Analiza wyników przeprowadzonego badania wskazuje na dwie istotne kwestie. Pierwsza z nich dotyczy stosowania profesjonalnego osądu przy wycenie rezerw. Poza wskazywaną przez respondentów wartością nominalną (kolor pomarańczowy) wyraźnie wskazano profesjonalny osąd w 78% odpowiedzi. Oznacza to, że wiedza o jednostce i jej przyszłości, o kształtowaniu się pewnych wielkości i ich wartości jest potrzebna, by dokonać kalkulacji szeroko rozumianych rezerw w uzasadnionej i wiarygodnie oszacowanej wartości. Mogą być nimi rezerwy w szczególności na:

- świadczenia pracownicze (w tym emerytalne i na niewykorzystane urlopy wypoczynkowe czy premie za miniony rok obrotowy),
- naprawy gwarancyjne w przypadku jednostek świadczących na przykład usługi budowlane,
- straty z transakcji gospodarczych,
- straty z tytułu udzielonych gwarancji i poręczeń,
- spodziewane i grożące jednostce kary pieniężne,
- skutki toczącego się postępowania sądowego przeciwko jednostce,
- szeroko rozumianą restrukturyzację czy sanację,
- odroczony podatek dochodowy.

Drugą istotną kwestią jest podatek dochodowy, który jest wyraźnym i odznaczającym się wskazaniem respondentów jako pozycja rachunku zysków i strat. Udział profesjonalnego osądu w wycenie wspomnianej kategorii wynikowej wskazało 49% respondentów. Można zatem wnioskować, że profesjonalny osąd jest wykorzystywany w kwalifikacji przede wszystkim pozycji kosztowych, ale także i przychodowych, do pozycji uznawanych przez fiskusa za podatkowe. Chodzi przede wszystkim o wszelkiego rodzaju koszty

ponoszone przez jednostki, a nie zawsze uznawane za koszty podatkowe (w ogóle czy w danym okresie?) przez zapisy obydwu ustaw o podatku dochodowym (Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych i Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych). Oznaczać to może, że istnieje duża doza niepewności w kwalifikacji poszczególnych poniesionych kosztów do kosztów podatkowych danego roku podatkowego, który generalnie jest tożsamy z rokiem obrotowym), co wiąże się z używanym w ustawach o podatku dochodowym słownictwem, rozwojem życia gospodarczego i zdarzeń gospodarczych, które są coraz bardziej skomplikowane. Związane jest to także z często możliwą nieostrą interpretacją przepisów podatkowych przez jednostki (podatników) i przez ministra odpowiedzialnego za sprawy finansowe. Pozycja stwarza jednostkom coraz więcej problemów i niejasności, które oni sami muszą rozwiązać, podjąć decyzję, czyli zastosować profesjonalny osąd, a potem ewentualnie bronić i wyjaśniać przed osobami kontrolującymi kwestie podatkowe ze strony państwa.

Należy także zauważyć, że średnio około 27% respondentów wskazało na stosowanie profesjonalnego osądu w każdej z wymienionych pozycji bilansowych oraz pozycji rachunku zysków i strat. Odsetek był wyższy przy pozycjach aktywnych (w granicach 10% - 36%), natomiast niższy przy pozycjach pasywnych bilansu oraz pozycjach rachunku zysków i strat (w granicach 8% - 26%, poza rezerwami i podatkiem dochodowym).

Pytanie 2 w ramach grupy pytań o fakty i rzeczywistość dotyczyło wskazania osoby lub osób, które zdaniem respondenta podejmują w jednostce decyzje dotyczące zastosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej oraz określenie, czy osoba lub osoby posiadają wiedzę merytoryczną w tym obszarze. Wyniki związane z tym pytaniem zaprezentowano w tabeli 3.7.

Tabela 3.7. Osoby podejmujące decyzje dotyczące zastosowania profesjonalnego osądu

Pozycja bilansu albo kategoria wynikowa	Główny księgowy	Dyrektor finansowy	Szef informatyki	Dyrektor logistyki	Dyrektor produkcji	Dyrektor handlowy	Rada prawny	Kierownik jednostki	Inna osoba
Wartości niematerialne i prawne	39%	21%	13%	0%	0%	0%	3%	21%	3%
Środki trwałe	46%	15%	1%	0%	10%	0%	0%	28%	0%
Inwestycje finansowe	22%	49%	0%	0%	0%	0%	1%	23%	5% ¹
Nieruchomości inwestycyjne	24%	42%	0%	0%	0%	0%	0%	30%	4% ²
Zapasy	44%	13%	0%	3%	14%	7%	0%	15%	4% ³
Należności	44%	28%	0%	0%	0%	3%	3%	18%	4% ⁴
Rozliczenia międzyokresowe	80%	8%	0%	0%	0%	0%	0%	8%	4%
Rezerwy i zobowiązania	58%	21%	0%	0%	0%	0%	0%	18%	3%
Przychody	56%	18%	0%	0%	1%	4%	0%	18%	3%
Koszty	61%	18%	0%	0%	0%	1%	0%	16%	4%
Podatek dochodowy	80%	8%	0%	0%	0%	0%	0%	9%	3%
Średnia arytmetyczna	51%	23%	1%	0%	2%	1%	1%	19%	2%

Oznaczenia: 1 – makler, 2 – rzeczoznawca majątkowy, 3 – komisja inwentaryzacyjna, 4 – dział windykacji.

Źródło: Opracowanie własne.

Zastosowane kolory w tabeli 3.7 służą podkreśleniu spostrzeżeń autora dysertacji wynikających z zaprezentowanych wyników:

- kolorem żółtym oznaczono odpowiedzi respondentów pojawiające się najczęściej (od 40% wskazań respondentów),
- kolorem niebieskim oznaczono odpowiedzi występujące w największej ilości jako drugie (od 20% do 39% wskazań respondentów),
- kolorem zielonym oznaczono odpowiedzi występujące w największej ilości jako trzecie (od 5% do 19% wskazań respondentów).

Z przeprowadzonych badań wynika, że średnio 51% respondentów uważa, że decyzje w kwestii zastosowania profesjonalnego osądu w poszczególnych obszarach sprawozdania finansowego podejmowane są przez głównego księgowego. Na drugim miejscu uplasował się dyrektor finansowy z wynikiem 23%, na trzecim miejscu uplasował się kierownik jednostki (19%).

Średnie wyniki potwierdzone są także wprowadzonymi do tabeli kolorami w powyżej objaśnionym znaczeniu. Najwięcej żółtych zaznaczeń jest w kolumnie dotyczącej głównego księgowego, następnie żółte, niebieskie i zielona są w kolumnie dotyczącej dyrektora finansowego, a na trzecim miejscu jest kierownik jednostki z kolorem niebieskim oraz zielonym. Pozostałe 3 pojedyncze wskazania kolorem zielonym to sporadyczne przypadki, ale z pewnością nie przypadkowe, gdyż:

- szef informatyki w powiązaniu z wartościami niematerialnymi i prawnymi,
- dyrektor produkcji w powiązaniu ze środkami trwałymi i z zapasami,

to jak najbardziej logiczne połączenia i zrozumienie konieczności uczestniczenia tych osób w procesie sporządzania sprawozdania finansowego. Należy mieć na uwadze, że proces jest nie tylko związany z zakończeniem roku obrotowego, on trwa cały rok obrotowy, gdyż odpowiednie decyzje podejmowane są na bieżąco.

Wnioski płynące z analizy informacji zawartych w tabeli 3.7 wskazują, że wśród wielu osób nadal tkwi świadomość, że sprawozdanie finansowe jest sporządzane tylko w księgowości i przy współudziale osób zajmujących dwa stanowiska: głównego księgowego i dyrektora finansowego. Należy także zauważyć, że wartości w żółtych polach istotnie odbiegają od wartości występujących jako drugie (niebieskie) w tabeli. Wskazuje to na siłę przekonania, że jednak przede wszystkim główny księgowy sporządza sprawozdanie finansowe i jest odpowiedzialny za zastosowanie odpowiednich metod wyceny pozycji bilansowych.

Warto też zwrócić uwagę na fakt, że w poniższych przypadkach odnotowano wskazanie respondentów na inne osoby dokonujące profesjonalnego osądu związanego z danym obszarem sprawozdania finansowego. Przede wszystkim są to osoby zajmujące stanowiska:

- dyrektora produkcji, w obszarze środków trwałych oraz zapasów (odpowiednio 10% i 14%), wypowiada się co do okresów ekonomicznej użyteczności środków trwałych oraz ich przydatności i postępu ekonomicznego także pod kątem ewentualnej utraty wartości (przeprowadzanie testów na utratę wartości), a także posiadający wiedzę w kwestii przydatności surowców oraz jakości i pełnowartościowości wyrobów gotowych,
- dyrektora logistyki (3%), w kwestii przydatności czy rotacji zapasów,
- dyrektora handlowego (7%), w kwestii zapasów i należności (odpowiednio 7% i 3%), a więc możliwości sprzedażowych, trendów rynkowych i sytuacji finansowej klientów pod kątem ściągальności należności, gdyż dopiero w momencie wpływu środków pieniężnych do jednostki i po okresie udzielonej gwarancji kończy się proces sprzedaży,
- szefa informatyki (13%), w obszarze wartości niematerialnych i prawnych, podejmujący decyzje co do okresów ekonomicznej użyteczności programów informatycznych, także wytworzonych w ramach zakończonych prac rozwojowych,
- radcy prawnego (3%), w zakresie należności, ale tych objętych już postępowaniem przedsądowym lub sądowym,
- pozostałe osoby:
  - makler (5%) w wypadku inwestycji finansowych,
  - rzeczoznawca majątkowy (4%) w wypadku nieruchomości inwestycyjnych,
  - członkowie komisji inwentaryzacyjnej (4%) w wypadku zapasów,
  - pracownicy dział windykacji (4%) - o ile takowy w jednostce istnieje - w wypadku należności.

Powyższe wyniki wskazują, że istnieją jednostki, w których rzeczywiście dana osoba, merytorycznie odpowiedzialna czy związana z obszarem, dokonuje profesjonalnego osądu, służy swoją wiedzą i doświadczeniem nie tylko ogólnym, ale i tym specyficznym, indywidualnym, dotyczącym danej jednostki i jej sytuacji.

We wszystkich wyżej wymienionych wypadkach profesjonalnego osądu dokonywała jedna konkretna osoba, uznawana przez jednostkę za profesjonalistę i zawodowca, za mistrza w swoim obszarze.

Wyniki analizy dotyczące kierownika jednostki uszczegółowiono poprzez wprowadzenie dodatkowego podziału pytania na dwie części. Pytanie brzmiało: jeśli kierownik jednostki dokonuje profesjonalnego osądu to czy jest to jedna osoba czy może gremium osób, na przykład w wypadku wieloosobowego zarządu spółki? Wyniki analizy tego zagadnienia zawarto w tabeli 3.8.

Tabela 3.8. Kierownicy jednostek podejmujący decyzje w kwestii zastosowania profesjonalnego osądu

Pozycja bilansu albo kategoria wynikowa	Kierownik jednostki		
	wybrana osoba	gremium	RAZEM
Wartości niematerialne i prawne	8%	13%	21%
Środki trwałe	13%	15%	28%
Inwestycje finansowe	10%	13%	23%
Nieruchomości inwestycyjne	15%	15%	30%
Zapasy	8%	7%	15%
Należności	3%	15%	18%
Rozliczenia międzyokresowe	1%	7%	8%
Rezerwy i zobowiązania	7%	11%	18%
Przychody	8%	10%	18%
Koszty	8%	8%	16%
Podatek dochodowy	1%	8%	9%

Źródło: Opracowanie własne.

Analizując wyniki zawarte w tabeli 3.8 można zauważyć, że w przypadku trzech z jedenastu powyższych obszarów sprawozdania finansowego (zacieniowane obydwie komórki w wierszu) odsetek kierownictw jednoosobowych i wieloosobowych (gremium) podejmujących decyzje odnośnie profesjonalnego osądu był podobny. Oznacza to, że pojedynczo i wieloosobowo podejmowane są decyzje w obszarach związanych z:

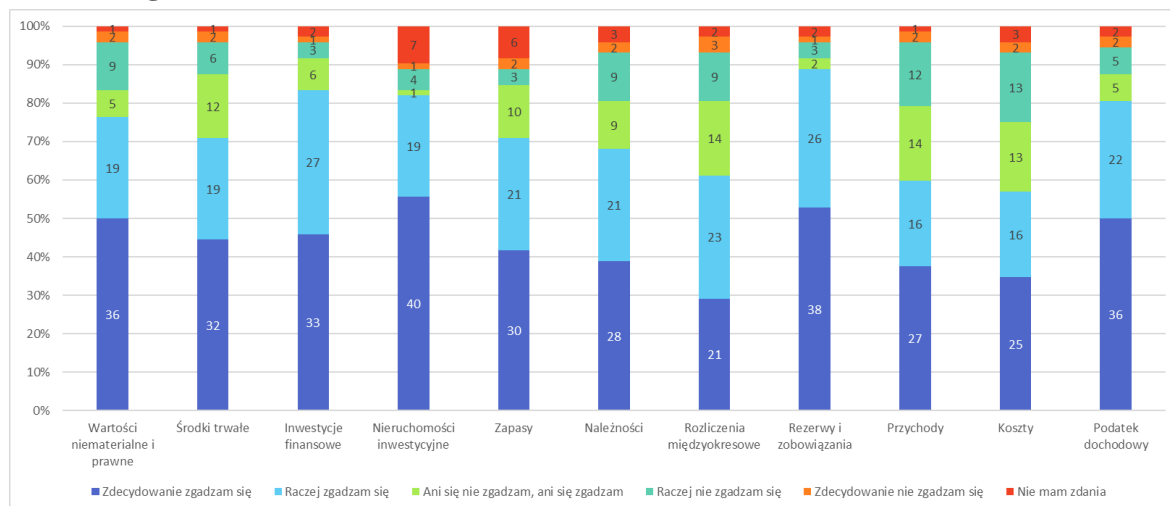
- nieruchomościami inwestycyjnymi (po 15%),
- zapasami (7%-8%),
- kosztami (8%).

Pod uwagę zostało wzięte pozostałych osiem pozycji (zacieniowanych pojedynczo w wierszu) , czyli te obszary, w których różnica między tymi dwoma zmiennymi była istotna. We wszystkich tych przypadkach decyzje częściej podejmowało gremium osób. Związane jest to z zastosowaniem osądu w tych pozycjach sprawozdania finansowego, które często wiążą się z istotnymi wartościami, które muszą być zaakceptowane przez całe grono osób podpisujących sprawozdanie finansowe.

Trzecie i ostatnie pytanie z grupy pytań dotyczących stanu faktycznego i rzeczywistości dotyczyło opinii respondentów na temat, czy profesjonalny osąd odgrywa istotną rolę

w wycenie podanych pozycji bilansowych oraz pozycji (kategorii) rachunku zysków i strat. Wyniki badania przedstawiono na rysunku 3.12.

Rysunek 3.12. Rola profesjonalnego osądu w wycenie pozycji sprawozdania finansowego

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki badania wskazują, że zdaniem respondentów profesjonalny osąd odgrywa istotną rolę w wycenie bilansowej, właściwie w każdej wyżej wskazanej pozycji. Wskazują na to kolory o odcieniu niebieskim (w granicach od 55% do 85%), w tych wypadkach respondenci odpowiedzieli, że zdecydowanie lub raczej zgadzają się z istotną rolą profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej wskazanych pozycji. Wskazuje to, że respondenci są świadomi istotności wpływu profesjonalnego osądu na wycenę bilansową pozycji bilansowych, szczególnie w takich obszarach jak:

- wszystkie pozycje po stronie aktywnej bilansu,
- rezerwy,
- podatek dochodowy.

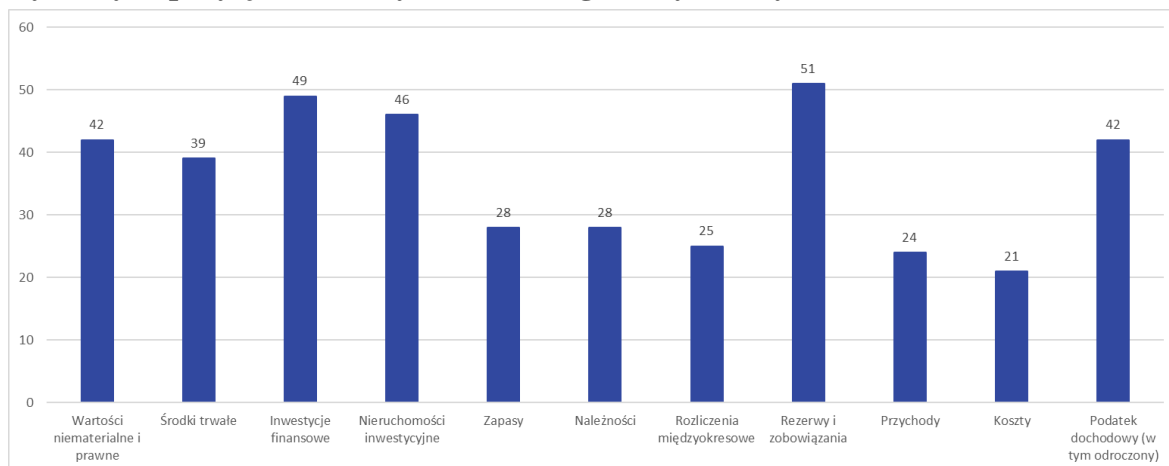
Wyniki ankiety pochodzące z trzeciego pytania pokrywają się z wynikami odpowiedzi na pytanie 1 w kwestii stosowanych metod wyceny w wybranych pozycjach sprawozdania finansowego.

Druga grupa pytań zawartych w kwestionariuszu ankietowym dotyczyła opinii i ocen respondenta na temat profesjonalnego osądu oraz jego wpływu na wycenę bilansową.

Pytanie 4 dotyczyło zdania respondentów, w których pozycjach bilansowych oraz rachunku zysków i strat powinien być szczególnie stosowany profesjonalny osąd. W jakich pozycjach bilansowych oraz w których kategoriach rachunku zysków i strat, zdaniem respondentów, wpływ profesjonalnego osądu na wycenę jest największy i dlatego

w tych pozycjach sprawozdania finansowego powinien on być stosowany? Odpowiedzi zawarte są na rysunku 3.13, na którym widać ilość wskazań respondentów.

Rysunek 3.13. Stosowanie profesjonalnego osądu przez respondentów w wycenie wybranych pozycji bilansowych oraz kategorii wynikowych

Źródło: Opracowanie własne.

Zebrane odpowiedzi wskazują kilka pozycji bilansowych oraz rachunku zysków i strat, w których respondenci wskazali szczególną rolę osądu. Na 72 otrzymane zwrotnie ankiety przyjęto, że istotne będą te pozycje, w których co najmniej połowa ankietowanych, czyli 36 osób, opowiedziało się za stosowaniem profesjonalnego osądu w danej pozycji. Do pozycji tych należą:

- wartości niematerialne i prawne (42 wskazania),
- środki trwałe (39 wskazań),
- inwestycje finansowe (49 wskazań),
- nieruchomości inwestycyjne (46 wskazań),
- rezerwy (51 wskazań),
- podatek dochodowy (42 wskazania).

Do drugiej grupy pozycji bilansowych respondenci zaliczyli należności oraz zapasy, po 28 wskazań dla każdego z tych obszarów.

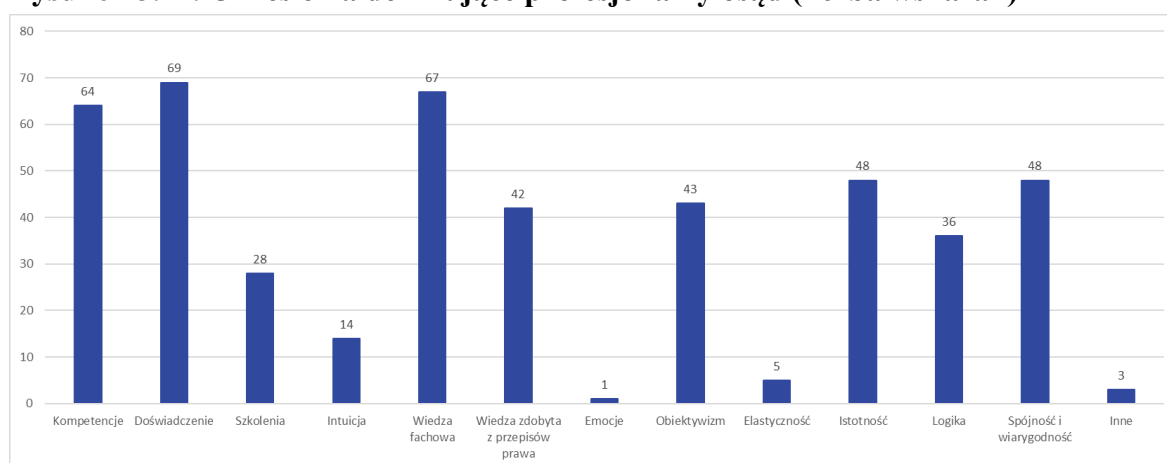
Kolejne, pytanie 5 zadane respondentom dotyczyło określeń, z którymi kojarzy im się profesjonalny osąd oraz określeń, które go zdaniem respondentów definiują. Otrzymane odpowiedzi zostały przedstawione na rysunku 3.14.

Wśród 72 respondentów do najważniejszych określeń, z którymi kojarzy im się profesjonalny osąd oraz określeń definiujących ten termin należą:

- doświadczenie (69 wskazań),

- wiedza fachowa, w tym ta zdobyta z przepisów prawa; autor pracy postanowił połączyć te dwa określenia, gdyż jedno i drugie mieści się w zakresie posiadanej wiedzy, zdobytej na uczelniach, a także wynikającej z przepisów prawa, które często ulegają zmianom (67 wskazań),
- kompetencje (64 wskazania),
- istotność (48 wskazań),
- spójność i wiarygodność (48 wskazań),
- obiektywizm (43 wskazania),
- szkolenia (28 wskazań).

Rysunek 3.14. Określenia definiujące profesjonalny osąd (liczba wskazań)

Źródło: Opracowanie własne.

Zdaniem autora, szkolenia, sympozja, konferencje i inne zebrania, które w badaniach zyskały jedynie 28 wskazań, na których poszerza się wiedzę, zdobywa nową, a także wymienia się doświadczeniami z innymi uczestnikami tych spotkań, mają bardzo istotne znaczenie w procesie dokonywania osądu.

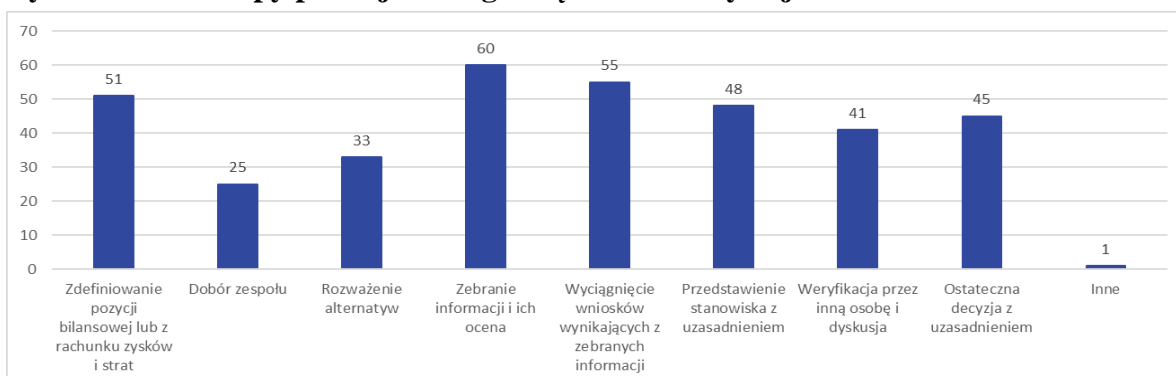
Do innych określeń, które mają znaczenie przy stosowaniu profesjonalnego osądu, poza wskazanymi odpowiedziami, respondenci zaliczyli: spryt, racjonalność oraz wiedzę gospodarczą. Natomiast małe i znikome uznanie uzyskały takie określenia jak:

- intuicja (14 wskazań),
- emocje (1 wskazanie),
- elastyczność (5 wskazań).

Kolejne, pytanie 6 dotyczyło etapów dokonywania profesjonalnego osądu. Zapytano respondentów, które etapy tego procesu występują w jednostce respondenta. Jeśli w zaproponowanym algorytmie postępowania autor ankiety nie zamieścił etapów występujących w jednostce respondenta, respondent był proszony o opisanie sytuacji

w specjalnym miejscu do tego przeznaczonym w ankiecie. Wyniki związane z tym pytaniem zamieszczono na rysunku 3.15.

Rysunek 3.15. Etapy profesjonalnego osądu w badanych jednostkach

Źródło: Opracowanie własne.

W nawiązaniu do rozważań we wcześniejszym rozdziale na temat etapów i procesu dokonywania profesjonalnego osądu, biorąc pod uwagę odpowiedzi powyżej połowy respondentów (36 osób) należy uznać, że w większości wskazane przez respondentów odpowiedzi pokrywają się z etapami procesu dokonywania osądu wskazanymi w teorii. Etapami wskazanymi przez respondentów są:

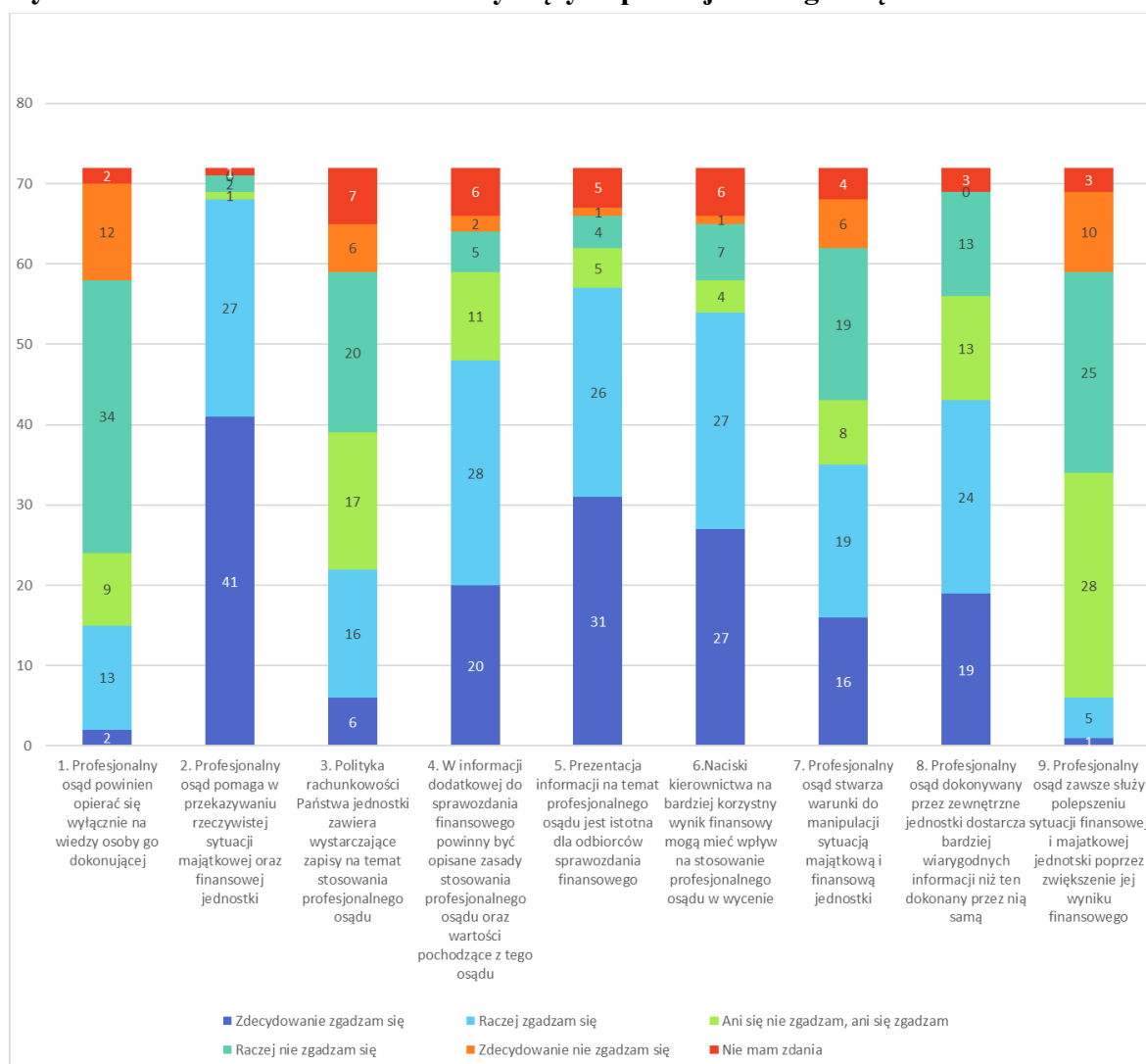
- zdefiniowanie pozycji do zastosowania osądu (51 wskazań),
- zebranie informacji i ich ocena (60 wskazań),
- wyciągnięcie wniosków (55 wskazań),
- przedstawienie wybranego stanowiska (48 wskazań),
- weryfikacja przez inną osobę wraz z dyskusją (41 wskazań),
- ostateczny wybór (45 wskazań).

Wśród respondentów mniejszą uwagę przyciągnęło rozważenie alternatyw (33 wskazania) oraz dobór zespołu (25 wskazań). Obydwa te etapy można wyjaśnić tym, że prawdopodobnie jednostki nie rozważają alternatyw, nie są świadome, że one istnieją. Poza tym nie docenia się roli grupy osób (zespołu) w podejmowaniu decyzji, dlatego tak mało wskazań było na ten etap.

W przedostatnim siódmym pytaniu związanym z profesjonalnym osądem były podane stwierdzenia, do których respondent miał się ustosunkować na skali Likerta. Wyniki tego badania zaprezentowano na rysunku 3.16.

Rysunek 3.16. Ocena stwierdzeń dotyczących profesjonalnego osądu

Źródło: Opracowanie własne.

Wyraźnie widać kilka stwierdzeń ocenionych pozytywnie i kilka ocenionych negatywnie. Pozytywne oceny (36 wskazań i więcej, odpowiedzi oznaczone kolorem w odcieniu niebieskiego) uzyskało pięć z podanych dziewięciu stwierdzeń:

- profesjonalny osąd pomaga w przekazywaniu rzeczywistej sytuacji majątkowej i finansowej jednostki (68 wskazań),
- informacja na temat osądu jest istotna dla odbiorcy sprawozdania finansowego (57 wskazań),
- na zastosowanie osądu przez odpowiednie osoby mogą mieć wpływ naciski kierownictwa jednostki (54 wskazania),
- w informacji dodatkowej powinny być zawarte opisy zasad stosowania profesjonalnego osądu oraz stosowane wartości (48 wskazań),

- osąd dokonywany przez jednostki zewnętrzne jest bardziej wiarygodny niż ten dokonywany wewnętrznie (43 wskazania).

W stosunku do pozostałych czterech stwierdzeń respondenci wskazali oceny neutralne lub negatywne, a dotyczyło to poniższych kwestii:

- osąd stwarza warunki do manipulacji wynikami (37 wskazań),
- polityka (zasady) rachunkowości zawiera wystarczające zapisy i opisy dotyczące profesjonalnego osądu (50 wskazań),
- osąd powinien opierać się tylko i wyłącznie na wiedzy osoby go dokonującej (57 wskazań),
- profesjonalny osąd zawsze służy polepszeniu sytuacji finansowej i majątkowej danej jednostki (62 wskazania).

Ósme, ostatnie zagadnienie w kwestionariuszu ankietowym składało się z czterech pytań na temat opinii respondentów w poniżej wymienionych kwestiach.

1. Jaki istnieje związek pomiędzy stosowaniem profesjonalnego osądu a sytuacją finansową i majątkową jednostki?
2. Jakie szanse dla jednostki niesie ze sobą stosowanie profesjonalnego osądu?
3. Jakie zagrożenia dla jednostki niesie ze sobą stosowanie profesjonalnego osądu?
4. W jaki sposób można udoskonalić proces dokonywania i dokumentowania profesjonalnego osądu?

Trzy pierwsze wyżej wskazane pytania dotyczyły profesjonalnego osądu, natomiast ostatnie czwarte pytanie dotyczyło procesu stosowania profesjonalnego osądu, jego udoskonalenia i dokumentowania.

Zdaniem respondentów **związek** pomiędzy stosowaniem profesjonalnego osądu, a sytuacją majątkową i finansową jednostki:

- pomaga zaprezentować poprawną i zgodną z rzeczywistością wycenę majątku jednostki (39 wskazań), natomiast jeden z respondentów wskazał, że szczególnie w jednostce zajmującej się produkcją gier komputerowych, gdzie podejmuje się osąd co do dalszych perspektyw danej gry,
- daje możliwości jak najbardziej zbliżonego do realnego oszacowania zdarzeń obarczonych dużym ryzykiem i niepewnością (26 wskazań),
- urealnia wynik, szczególnie poprzez rezerwy i przychody ze sprzedaży (22 wskazania),
- dotyczy skomplikowanych i niestandardowych zdarzeń gospodarczych i tylko trafne decyzje powinny wpływać na sytuację finansową i majątkową jednostki (17 wskazań),

- nie ma takiego związku (17 wskazań),
- stwarza możliwość manipulacji wynikami, może prowadzić do kreatywnej rachunkowości, w pejoratywnym tego słowa znaczeniu, z jego pomocą może dochodzić nawet do tego, że wynik staje się nierealny (15 wskazań),
- nie mam zdania (11 wskazań),
- stwarza pokusę celowego działania podwyższającego lub obniżającego wynik finansowy jednostki (10 wskazań),
- jest stosowany w zależności od potrzeb właścicieli i wymagań kierownika jednostki (8 wskazań),
- sprawia, że większe jednostki, mając dostęp do bardziej wykwalifikowanej kadry i możliwości zlecenia dokonania osądu poza jednostkę, mogą w lepszy sposób i bardziej wiarygodnie go dokonywać (4 wskazania).

Wśród **szans** dla jednostki, jakie niesie ze sobą stosowanie profesjonalnego osądu, respondenci wymienili zalety:

- umożliwia realną, obiektywną i rzetelną wycenę majątku jednostki, szczególnie dla właścicieli i dla potencjalnych inwestorów, większa transparentność prezentowanych wartości (37 wskazań),
- historyczne wartości nie przedstawiają bieżącej wartości składnika majątku, a osąd pozwala na urealnienie (8 wskazań),
- pomaga uzyskać wyższy wynik finansowy jednostki (8 wskazań),
- założenia i szacunki oparte na najlepszej wiedzy kierownictwa jednostki w kwestii bieżących i przyszłych zdarzeń oraz działań mogą lepiej odzwierciedlić sytuację finansową jednostki (8 wskazań),
- nie mam zdania (7 wskazań),
- pojawia się szansa na uniknięcie zniekształceń (6 wskazań),
- prawidłowo stosowany osąd wnosi obiektywizm do sprawozdania finansowego oraz niezależne ustosunkowanie się do zdarzeń, które potrzebują więcej ocen niż przeliczeń i odwzorowań (4 wskazania),
- wyprzedzane są negatywne działania (4 wskazania).

Natomiast wśród **zagrożeń**, jakie niesie ze sobą stosowanie profesjonalnego osądu, respondenci wymienili:

- zafałszowany wynik finansowy jednostki i często korzysta z kreatywnej (o negatywnym zabarwieniu tego wyrazu) rachunkowości, innymi słowy manipulacja wynikami i wartościami finansowymi (25 wskazań),
- chwilową poprawę wizerunku, jednostronne spojrzenie, naciski na konkretny efekt finansowy (9 wskazań),
- subiektywizm (9 wskazań),
- nie mam zdania (9 wskazań),
- stosowanie błędnych założeń i szacunków (7 wskazań),
- niskie kompetencje i brak doświadczenia u osób dokonujących osądu (7 wskazań),
- wzrost kosztów sporządzenia sprawozdania finansowego (6 wskazań),
- rozbieżności w ocenie tego osądu przez osoby go dokonujące, następnie przez kierownika jednostki, a potem przez audytora (6 wskazań),
- brak zrozumienia branży przez osoby go dokonujące (6 wskazań),
- stwarzanie możliwości ukrywania bieżącej sytuacji finansowej i majątkowej jednostki, ale nie tylko złej sytuacji, także dobrej, korzystnej (4 wskazania).

Czwartą kwestią poruszoną w ostatnim zagadnieniu w kwestionariuszu ankietowym było udoskonalenie procesu dokonywania profesjonalnego osądu oraz jego dokumentowanie.

Respondenci w tym zakresie zaproponowali:

- spotkania osób (zespół) posiadających merytoryczną wiedzę w danym obszarze, kompetencje, kwalifikacje (13 wskazań),
- sporządzenie wewnętrznych procedur i wzorców związanych z dokonywaniem osądu, a także rozpatrywanie alternatyw i weryfikację przed zatwierdzeniem (13 wskazań),
- kształcenie, nowa wiedza, doświadczenie, szkolenia osób dokonujących osądów (11 wskazań),
- dokonywanie osądów przez zewnętrzne osoby (7 wskazań),
- opisywanie obszarów i wpływu osądu na dane pozycje bilansowe i kategorie wynikowe, czyli bardziej dokładne ujawnienia w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego (6 wskazań),
- bezstronność i niezależność osób zaangażowanych w osąd (5 wskazań),
- nadanie większej rangi w ustawie o rachunkowości (1 wskazanie),
- nie wskazano propozycji udoskonalenia i dokumentowania (24 wskazania, co stanowi 33% respondentów).

Zauważalne jest to, że 33% respondentów nie wskazało żadnych propozycji w kwestii udoskonalenia dokonywania profesjonalnego osądu i jego dokumentowania. Może to wynikać z tego, że osąd nie jest kwestią prostą, nie jest sprawą opisaną w literaturze, nie ma wypracowanych i opisanych procedur jego dokonywania i stosowania. Wynika on raczej z tego, że obraz przekazywany przez sprawozdanie finansowe jednostki ma być ekonomiczny, rzetelny i jasny, co nie jest łatwym zadaniem.

Autor dokonał także analizy uwzględniającej stosowanie profesjonalnego osądu w zależności od wielkości jednostki, stosując sumę bilansową jako kryterium wielkości. Wyniki analizy przedstawia tabela 3.9.

Tabela 3.9. Wielkość jednostki a stosowanie profesjonalnego osądu

Suma bilansowa	Liczba jednostek	Liczba jednostek, które powołały się w sprawozdaniu finansowym na profesjonalny osąd	Odsetek
Do 10 mln zł	25	13	52%
10-50 mln zł	26	14	54%
50-100 mln zł	5	3	60%
100-500 mln zł	13	10	77%
Powyżej 100 mln zł	3	3	100%
RAZEM	72	43	60%

Źródło: Opracowanie własne.

Najważniejszymi spośród zaprezentowanych informacji w tabeli 3.9 jest kwestia z odsetkiem jednostek, które powołały się na zastosowanie profesjonalnego osądu w sprawozdaniu finansowym. Odsetek liczby jednostek rośnie wraz z wielkością jednostki. Związane jest to z rosnącą liczbą pozycji bilansowych i kategorii wynikowych, w których stosuje się profesjonalny osąd. Poza tym w większych jednostkach występuje większa liczba zdarzeń gospodarczych i są one bardziej skomplikowane, dlatego też osąd odpowiedniej osoby czy zespołu jest konieczny do zastosowania.

Podsumowując drugą część badań empirycznych należy stwierdzić, że profesjonalny osąd istnieje w świadomości osób sporządzających sprawozdania finansowe oraz jest lub powinien być wykorzystywany w wycenie bilansowej. Ponadto respondenci zauważają związek pomiędzy stosowaniem profesjonalnego osądu, a sytuacją majątkową i finansową jednostki oraz jej wynikiem finansowym. Ogólnie rzecz ujmując, respondenci pozytywnie odnieśli się do osądu, do jego istotności w wycenie bilansowej i konieczności stosowania,

jednocześnie zaznaczając, że ma on także swoje wady, na które należy zwracać uwagę. Do zalet zaliczono lepsze odzwierciedlenie rzeczywistości danej jednostki w sprawozdaniu finansowym w postaci bardziej realnej sytuacji majątkowej i finansowej. Do głównych wad i zagrożeń zaliczono możliwość manipulacji i zafalszowania wyników finansowych jednostki. Badanie ankietowe wskazało, że profesjonalny osąd dokonywany jest najczęściej przez głównych księgowych, ale pojawiły się wyjątki (może wskazujące na zmiany w tym zakresie) w postaci osób zarządzających sprzedażą, produkcją, kwestiami informatycznymi, które brały udział w stosowaniu profesjonalnego osądu w swoich obszarach. Wśród propozycji pojawiła się taka, by profesjonalny osąd był opisany:

- w zasadach rachunkowości,
- w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego, w których pozycjach sprawozdania finansowego go zastosowano i jaki ma on wpływ na prezentowane wartości.

3.5. Wnioski z badań empirycznych

Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych można wyciągnąć liczne wnioski zarówno o charakterze ogólnym, jak i szczegółowym.

Wyniki przeprowadzonej analizy sprawozdań finansowych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych i na rynku NewConnect pozwalają na poniższe stwierdzenia.

1. Cel profesjonalnego osądu został ukazany w niewielkiej liczbie sprawozdań finansowych jedynie w postaci jego opisu w zasadach rachunkowości we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego.
2. Najwięcej profesjonalnych osądów pojawiało się w branży budowlanej (13%), zarządzania nieruchomościami (8%), finansowej, informatycznej i hutnictwie (w tych trzech branżach po 7%). Wniosek jest o tyle istotny, że wskazuje branże, w których osąd odgrywa ważną rolę przy wycenie bilansowej, na przykład poprzez prognozę marży na kontrakcie budowlanym, albo poprzez przyjęcie założeń do wyceny danej nieruchomości.
3. Opisyw zasad rachunkowości stosowanych w procesie dokonywania profesjonalnego osądu było więcej (11%) niż informacji w notach do sprawozdania finansowego (7%) na przestrzeni analizowanego okresu. Wynika z tego, że łatwiej jest opisać stosowanie osądu, niż potem go skwantyfikować, by wskazać wpływ na wartość danej pozycji bilansowej lub pozycji wynikowej.

4. Zauważalny jest istotny wzrost liczby objaśnień lub zastrzeżeń w wydawanych przez biegłych rewidentów opiniach w sprawozdaniach z badania na dokonany profesjonalny osąd (z 16 do 25 sprawozdań z badania na 72 zbadane sprawozdania finansowe). Biegli rewidenci powoływali się na niepewność dokonanych osądów przez kierownictwa jednostek, wskazując jednocześnie, że wcale tak nie musi być. Poprzez takie ujęcie uwag objaśniających lub zastrzeżeń przeczucili oni niejako podjęcie decyzji w kwestii wartości na odbiorcę sprawozdania finansowego.
5. Najczęściej na profesjonalny osąd powoływały się i opisywały go w sprawozdaniach finansowych jednostki z sumą bilansową powyżej 100 milionów złotych. Spośród tych jednostek, które zastosowały osąd, ta grupa stanowiła 81% badanych jednostek (13 z 16 jednostek).
6. Żadna jednostka nie opisała etapów dokonywania profesjonalnego osądu. Prawdopodobnie nie każda z nich zdaje sobie sprawę, że w wypadku tak wrażliwej na ocenę wartości jest to istotna kwestia.
7. Znaczenie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej wzrasta, czego potwierdzeniem jest coraz częstsze stosowanie profesjonalnego osądu w wycenie pozycji bilansowych, szczególnie aktywnych, ale także rezerw i w kalkulacji podatku dochodowego.
8. Pozycje bilansowe, których wycena jest skomplikowana, wyceniane są przez osoby spoza jednostki, jako osoby posiadające wysoko specjalistyczną wiedzę i doświadczenie, przez co margines popełnienia błędu jest mniejszy.
9. W sprawozdaniach z badania także zauważalne jest coraz częstsze odnoszenie się do zastosowanych osądów w badanym sprawozdaniu finansowym. Poprzez objaśnienia lub zastrzeżenia biegli rewidenci niejako przenoszą decyzyjność co do wskazanych obszarów czy zdarzeń na czytelnika sprawozdania finansowego.

Wyniki przeprowadzonych badań ankietowych pozwalają sformułować wnioski odnośnie stosowania profesjonalnego osądu w rachunkowości w jednostkach.

1. Etapy stosowania profesjonalnego osądu zostały wskazane poprawnie przez respondentów, zgodnie z założeniami pochodzącymi z literatury, natomiast zabrakło w nich etapu rozmowy w zespole, którego celem powinno być także rozważenie alternatyw i wyciągnięcie wniosków. Wskazanie przez respondentów tych etapów nie jest równoznaczne z późniejszą prezentacją osądu w sprawozdaniu finansowym. O ile wszyscy respondenci wskazali etapy, mniej lub bardziej rozbudowane, o tyle przeprowadzona następnie analiza sprawozdań finansowych nie wskazała, by ktokolwiek opisał te etapy w zasadach rachunkowości.

2. W wypadku wielkości jednostek stosujących profesjonalny osąd, wyniki badań rozkładają się inaczej niż badań przeprowadzonych na sprawozdaniach finansowych. W związku z tym, że większość respondentów pochodziła z mniejszych jednostek, w których sumy bilansowe i przychody ze sprzedaży są niższe niż 50 milionów złotych, profesjonalny osąd mógł być dokonywany mniej fachowo, bez udziału zewnętrznych ekspertów, a z większym udziałem kierownika jednostki czy głównego księgowego. Warte jednak zauważenia jest to, że we wszystkich jednostkach z sumą bilansową oraz z przychodami ze sprzedaży powyżej 100 mln złotych był stosowany profesjonalny osąd, a jednostki te stanowiły około jednej trzeciej liczby otrzymanych zwrotnie ankiet.
3. Osobami najczęściej dokonującymi profesjonalnych osądów były osoby pochodzące z wnętrza jednostki (w 2019 roku 16 wskazań na 72 respondentów w stosunku do 13 wskazań na osoby z zewnątrz jednostki), a najczęściej był to główny księgowy (średnio 51% wskazań). Wyniki analizy wskazują na niepełne zrozumienie dokonywania i stosowania profesjonalnego osądu i tego, kto powinien przeprowadzać ten proces. Wyniki analizy wskazują także, że mniejsze jednostki mogą nie rozumieć, że w procesie sporządzania sprawozdania finansowego udział powinni brać wszyscy kluczowi pracownicy jednostki, a przynajmniej osoby odpowiedzialne za kluczowe obszary z punktu widzenia jednostki.
4. Badanie ankietowe potwierdziło stosowanie profesjonalnego osądu przede wszystkim w odniesieniu do rezerw i należności oraz w kalkulacji podatku dochodowego. Kwestia podatkowa wynika przede wszystkim, zdaniem autora, z niespójności i zawiłości polskiego prawa podatkowego.
5. Zdaniem respondentów profesjonalny osąd służy przede wszystkim polepszaniu sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, co często skłania także do manipulacji wynikami finansowymi.
6. Profesjonalny osąd dokonywany przez osoby zewnętrzne odznacza się wyższą jakością, ale nie jest to regułą. Zdaniem autora nie zawsze tak musi być, gdyż osoby z wnętrza jednostki mają lepszą i większą wiedzę o jednostce i jej działalności niż osoby pochodzące spoza jednostki.
7. Respondenci postulowali dokładniejsze opisywanie zastosowanego profesjonalnego osądu w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego.
8. Zwrócono uwagę, że w wielu wypadkach brakuje obiektywizmu w dokonywanym profesjonalnym osądzie. Respondenci wskazywali to w ankiecie w rubryce dotyczącej

postulatów, wolnych wniosków i propozycji związanych z udoskonaleniem dokonywania profesjonalnego osądu.

Do wspólnych wniosków po przeprowadzeniu obydwu badań autor niniejszej pracy zaliczył poniższe kwestie.

1. Obydwa badania empiryczne pokazały, że jednostki nie posiadają w pełni ukształtowanych procesów stosowania profesjonalnego osądu, ale posiadają ich częściowe elementy.
2. Przeprowadzone badania potwierdziły, że brakuje jednolitych rozwiązań w zakresie stosowania profesjonalnego osądu, co stwarza możliwości do niezgodnej z rzeczywistością wyceny bilansowej, natomiast wzrost jego znaczenia powoduje, że staje się to istotnym problemem w wycenie.
3. Profesjonalny osąd nie odnosi się tylko do wyceny bilansowej, ale także do kwestii opisowych zawartych w sprawozdaniu finansowym oraz w sprawozdaniu z działalności. Sprawy opisowe często dotyczą przyszłości jednostki.
4. Zauważalne jest to, że osoby odpowiedzialne za poszczególne obszary działalności jednostki (na przykład środki trwałe, produkcja, handel) biorą udział w sporządzaniu sprawozdania finansowego między innymi poprzez dokonywanie profesjonalnego osądu w swoich dziedzinach działalności. Należy to, zdaniem autora, odebrać jako krok w bardzo dobrym kierunku, gdyż sprawozdanie finansowe nie jest tylko i wyłącznie dziełem osoby odpowiedzialnej za sprawy księgowe i finansowe w jednostce.
5. Profesjonalny osąd nie jest odrębną metodą wyceny bilansowej, tylko pomocnym instrumentem wspomagającym wycenę. Należy jednak cały czas mieć na względzie to, że profesjonalny osąd może wpływać na wycenę bilansową w nieodpowiednim kierunku, niezgodnym z rzeczywistością.
6. Stosowanie profesjonalnego osądu nie wyklucza stosowania metod wyceny bilansowej wynikających z ustawy o rachunkowości. Nie ma przeszkód, aby stwierdzić, że przy wycenie pozycji bilansowych można się nim posługiwać.

Przedstawione wnioski z badań empirycznych pozwalają stwierdzić, że aktualny stan rachunkowości nie zaspokaja potrzeb informacyjnych odbiorców sprawozdań finansowych w zakresie zastosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej. Zatem istotne jest, aby udoskonalić proces dokonywania, stosowania i ujawniania informacji na temat profesjonalnego osądu w taki sposób, aby dostarczana informacja finansowa pozwalała na lepszą i jeszcze bardziej obiektywną ocenę pozycji bilansowych oraz kategorii wynikowych.

Z analizy przeprowadzonych badań empirycznych oraz literaturowych autor wysnuł wnioski, że:

- nie istnieje definicja profesjonalnego osądu, która odpowiadałaby współczesnym czasom globalizacji i coraz bardziej zawiłym zdarzeniom gospodarczym,
- nie istnieją rozwiązania związane z dokonywaniem i stosowaniem w wycenie bilansowej profesjonalnego osądu.

Powyższe stwierdzenia autor popiera tym, że obecnie stosowanie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej może być nacechowane chęcią manewrowania tą wyceną, gdyż ma ona przede wszystkim wpływ na wyniki finansowe jednostki, ale także na jej sytuację majątkową i finansową. W coraz trudniejszym otoczeniu gospodarczym takie wykorzystanie profesjonalnego osądu może prowadzić do niezgodnej z rzeczywistością wyceny bilansowej, a wzrost znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej spowoduje, że stanie się to istotną kwestią.

Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają stwierdzić, że sformułowana we wstępie **hipoteza badawcza** stanowiąca, że brak jednolitych rozwiązań w zakresie stosowania profesjonalnego osądu stwarza możliwości do niezgodnej z rzeczywistością wyceny bilansowej **została zweryfikowana pozytywnie**.

Wnioski sformułowane na podstawie wyników badania empirycznego wraz z rozważaniami teoretycznymi stanowiąc będą podstawę do opracowania definicji terminu „profesjonalny osąd” oraz algorytmu stosowania profesjonalnego osądu.

Rozdział IV.

ALGORYTM POSTĘPOWANIA PRZY STOSOWANIU PROFESJONALNEGO OSĄDU W WYCENIE BILANSOWEJ

4.1. Ocena znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej

Przeprowadzone studia literaturowe oraz badania empiryczne pozwalają stwierdzić, że na przestrzeni lat obowiązywania w Polsce ustawy o rachunkowości zaczyna zyskiwać na znaczeniu profesjonalny osąd stosowany jako instrument wspomagający wycenę bilansową. Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych należy stwierdzić, że instrument ten jest coraz częściej wykorzystywany w wycenie bilansowej celem jak najlepszego i zgodnego z rzeczywistością przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej jednostki. Przeprowadzone rozważania na temat profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej dotyczyły następujących warstw:

- teoretycznej,
- praktycznej,
- prawnej.

Analiza problemu od strony teoretycznej pozwoliła zauważyć następujące kwestie:

- niewielka liczba literatury i opracowań w kwestii profesjonalnego osądu i jego stosowania,
- trudności w oddzieleniu i rozróżnieniu osądu od oceny i szacowania,
- podstawą istniejących opracowań są publikacje pochodzące z XX wieku.

Analiza od strony praktycznej wskazała natomiast jednoznacznie na wzrost znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej. Wzrost został zaobserwowany na przestrzeni analizowanego okresu obejmującego lata od 2011 roku do 2019 roku. Badania empiryczne przeprowadzone na sprawozdaniach finansowych wskazały zwiększenie liczby opisów profesjonalnych osądów w zasadach rachunkowości oraz w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego. Natomiast w przeprowadzonej ankiecie respondenci wskazali konkretne pozycje bilansowe, w których stosuje się w reprezentowanych przez nich jednostkach profesjonalny osąd. Do najczęściej wymienianych obszarów zaliczono:

- pozycje aktywne, w szczególności takie jak: wartości niematerialne i prawne, środki trwałe, nieruchomości inwestycyjne, inwestycje finansowe, należności,
- pozycje pasywne, do których zaliczono przede wszystkim rezerwy,

- kategorię wynikową w postaci podatku dochodowego, ze względu na problemy interpretacyjne prawa podatkowego.

Natomiast analiza uregulowań prawnych pokazała, że nie ma sformalizowanej definicji profesjonalnego osądu, w szczególności w prawie bilansowym. Brak jest także wskazanego w przepisach prawa algorytmu postępowania przy dokonywaniu profesjonalnego osądu.

Wobec luki badawczej w zakresie profesjonalnego osądu i niedostatecznego uregulowania go w prawie bilansowym, a przy wzrastającym jego znaczeniu w wycenie bilansowej daje się zauważyć, co potwierdzili respondenci, dowolność stosowania tego instrumentu wspomagającego wycenę bilansową. Brak jednoznaczności w tej kwestii prowadzi często do manipulowania wynikami finansowymi jednostki za rok obrotowy. Ponadto, niewiedza o możliwości stosowania profesjonalnego osądu prowadzi także do zniekształcenia wyniku finansowego oraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, co przekłada się na ewentualne zniekształcenie ekonomicznego obrazu jednostki i jej działalności gospodarczej.

Istniejąca w powyższych warstwach dowolność w zakresie stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej, a w konsekwencji przyzwolenie na różnorodność otrzymywanych wyników finansowych, w istotny sposób ograniczają wiarygodność i zrozumiałość informacji finansowej. Uniemożliwiają te kwestie także realne rozeznanie czytelnika sprawozdania finansowego w sytuacji finansowej i majątkowej jednostki. Idąc dalej można stwierdzić, że sprawozdanie finansowe w pewnych sytuacjach przypuszczalnie nie będzie pełniło roli dowodu w obrocie gospodarczym, gdyż jego zawartość może być elastycznie formowana przez jego twórców.

Zastanawiająca jest sytuacja, dlaczego dopiero w ostatnich latach profesjonalny osąd zyskuje na znaczeniu w wycenie bilansowej. Głównym powodem wzrostu znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej jest coraz bardziej skomplikowana rzeczywistość gospodarcza. Sprawozdanie finansowe pełni funkcję prognostyczną, zatem musi zawierać coraz więcej informacji opisowych dotyczących zaprezentowanych w sprawozdaniu finansowym wartości, a także dotyczących przyszłości, a ta może być opisana i skwantyfikowana przez osoby będące fachowcami w swojej dziedzinie, posiadającymi odpowiednią wiedzę i doświadczenie.

Zasadniczym problemem jest również podmiot, który ma dokonywać i dokumentować przeprowadzenie profesjonalnego osądu. Zauważalną jest zmiana, że coraz częściej istotnych dla danej jednostki osądów dokonuje osoba pochodząca spoza jednostki, niezależny specjalista w danej dziedzinie. W przeprowadzonej ankiecie respondenci

nie wskazali jednomyślnie i jednoznacznie, czy profesjonalny osąd dokonywany jest przez jedną osobę czy gremium. W kwestiach kluczowych więcej wskazań było na gremium.

Z dotychczasowych rozważań i z przeprowadzonych badań empirycznych wynika, że w jednostkach gospodarczych profesjonalnych osądów często dokonuje osoba prowadząca i odpowiadająca za księgi rachunkowe oraz sporządzająca sprawozdanie finansowe. Zauważalna jest natomiast tendencja w kierunku angażowania w proces dokonywania profesjonalnego osądu osób z innych obszarów działalności gospodarczej jednostki niż rachunkowość. Uświadomiono sobie, że wiedzę i doświadczenie w wielu obszarach posiadają osoby zajmujące się danymi obszarami w jednostce i to one właśnie zostają wciągnięte w proces dokonywania osądu. Należy zatem stwierdzić, że jest to manewr w dobrym kierunku, gdyż sprawozdanie finansowe nie może być produktem wytworzonym jedynie przez osobę zajmującą się rachunkowością i finansami, a więc przez osobę przede wszystkim rejestrującą zdarzenia przeszłe.

W dysertacji wskazano, że celem sprawozdania finansowego jest dostarczenie czytelnikowi jasnej i rzetelnej treści o stanie majątkowym i finansowym jednostki. Zastosowane różne metody wyceny oraz profesjonalny osąd przekładają się na ukształtowanie w sprawozdaniu finansowym określonej zawartości i określonego przekazu. Do głównych metod zalicza się:

- metoda kosztu historycznego, czyli cena nabycia lub koszt wytworzenia są miernikami wartości,
- metoda wartości bieżącej, innymi słowy wartość bieżąca oczekiwanych przyszłych wpływów i wydatków,
- metoda wartości godziwej, często interpretowana jako cena sprzedaży albo bieżąca wartość rynkowa.

W każdej z tych metod możliwym do zastosowania jest instrument wspomagający w postaci profesjonalnego osądu.

Ujawnianie w sprawozdaniu finansowym nie tylko faktów rzeczywistych, ale także „faktów wirtualnych”, unaocznilo problem wiarygodności informacji finansowej przekazywanej w sprawozdaniu finansowym (Gmytrasiewicz 2009, s. 145). Trudną sprawą jest weryfikacja profesjonalnych osądów i przewidywań dotyczących wartości oczekiwanych korzyści i prawdopodobieństwa ich wpływu do jednostki. Nie jest możliwym zweryfikowanie ich realności w bezpośredni sposób, na przykład na podstawie zapisów w księgach rachunkowych, jak ma to miejsce w wypadku weryfikacji zdarzeń

gospodarczych. Można to jednak zrobić poprzez weryfikację pośrednią, która polega na przeglądzie założeń przyjętych do wyceny i do profesjonalnego osądu (Matuszak, 2012, s. 216).

Ocena znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej jest jednoznaczna i sprowadza się do stwierdzenia, że :

- profesjonalny osąd zyskuje na znaczeniu w wycenie bilansowej,
- osoby dokonujące profesjonalnego osądu są coraz bardziej świadome jego znaczenia,
- istotne profesjonalne osądy są zlecane zewnętrznym specjalistom,
- profesjonalny osąd wpływa na prezentowane wartości oraz informacje opisowe w sprawozdaniu finansowym,
- profesjonalny osąd dotyczy także przyszłości jednostki i jej działalności gospodarczej.

Potrzeba udoskonalenia informacji na temat zastosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej stwierdzona na podstawie diagnozy stanu obecnego, dokonanej w przeprowadzonych badaniach empirycznych, stała się przesłanką do przedstawienia poniższych propozycji:

- definicji terminu „profesjonalny osąd”,
- udoskonalenia algorytmu jego stosowania,
- ujawnień w ramach informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego, przede wszystkim pod kątem możliwości wykorzystania tych informacji na potrzeby podejmowania decyzji przez czytelników sprawozdania finansowego.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że poza sprawozdaniem finansowym profesjonalny osąd pojawia się już na wcześniejszym etapie tworzenia przez kierownika jednostki rachunkowości danej jednostki, w tym jej polityki rachunkowości. Zawarte w polityce (zasadach) rachunkowości stwierdzenia i przyjęte rachunkowe rozwiązania oparte są, lub przynajmniej powinny być oparte, na profesjonalnym osądzie. W tym względzie autor podziela zdanie J. Samelaka (2013, s. 87), zdaniem którego „kierownik jednostki określa politykę rachunkowości stosując osąd, który prowadzi do uzyskania w sprawozdaniu finansowym informacji przydatnych dla użytkowników w procesie podejmowania decyzji gospodarczych oraz wiarygodnych”.

Zdaniem autora rozprawy zasadnym jest więc próba sformułowania definicji terminu „profesjonalny osąd” oraz algorytmu stosowania profesjonalnego osądu i zarekomendowania wskazówek w kwestii ujawnień w informacji dodatkowej celem

umożliwienia czytelnikowi sprawozdania finansowego dokonywania własnej oceny sprawozdania finansowego pod kątem ujawnionych wartości i planów jednostki.

4.2. Definicja profesjonalnego osądu w rachunkowości

Przeprowadzona analiza teorii, praktyki i regulacji prawnych dotyczących rachunkowości pozwala stwierdzić, że profesjonalny osąd to coraz częściej stosowany instrument wspomagający wycenę bilansową pozycji w sprawozdaniu finansowym. Profesjonalny osąd dotyczy wyceny bilansowej, kwestii stosunkowo nowej, a zarazem ponadczasowej. Zastosowanie profesjonalnego osądu jest coraz częściej ujawniane przez kierownika jednostki w sprawozdaniu finansowym, a związane jest to z coraz bardziej skomplikowanymi zdarzeniami gospodarczymi, w których nie wszystko da się przedstawić w prosty sposób za pomocą wartości. Dla lepszego zrozumienia danej wartości konieczne jest zastosowanie opisu, który często dotyczy przyjętych założeń w wycenie bilansowej, a także zdarzeń przyszłych związanych z wycenianą pozycją.

Poczynione w niniejszej rozprawie rozważania i przeprowadzone badania empiryczne dowodzą, że kwestia profesjonalnego osądu i jego znaczenia w wycenie bilansowej zyskuje na znaczeniu w ostatnich latach, ale nie zawsze jest on w pełni świadomie przeprowadzany, co w konsekwencji może rodzić pewne zniekształcenia.

Dotychczasowa praktyka w zakresie stosowania profesjonalnego osądu wskazuje, że proces jego stosowania nie jest sformalizowany i nie jest dokumentowany przez jednostkę, a osoby dokonujące osądu nie zawsze posiadają kompetencje i doświadczenie w obszarach, w których wymagane albo przynajmniej pożądanym jest zastosowanie osądu.

Jak zauważono w toku studiów literaturowych, przedstawiane w piśmiennictwie definicje profesjonalnego osądu są znikome. Przyjmuje się, że profesjonalny osąd istnieje i każdy domyślnie wie, o co w nim chodzi, jak go stosować i dokumentować.

Autor niniejszej pracy postanowił podjąć próbę sformułowania definicji profesjonalnego osądu bazując na istniejących szczerkowych definicjach w rachunkowości, a także na definicji zawartej w obszarze rewizji finansowej.

Z punktu widzenia osób dokonujących profesjonalnego osądu definicja jest o tyle ważna, że wskaże czym jest osąd i jakimi cechami powinna charakteryzować się osoba go dokonująca. Definicja powinna zawierać stwierdzenie, na czym ma się osąd opierać, co ma być jego podstawą.

Z kolei z punktu widzenia zewnętrznych odbiorców informacji finansowej pochodzącej ze sprawozdania finansowego jednostki (przede wszystkim właścicieli, potencjalnych inwestorów, wierzycieli, a także pracowników) wzmianki o stosowaniu profesjonalnego osądu mogą być wskazaniem, w jakim kierunku zmierza jednostka i decyzje tych interesariuszy. Osąd dotyczy przecież przede wszystkim obecnej i przyszłej wartości pozycji bilansowych.

Celem autora było sformułowanie autorskiej definicji terminu „profesjonalny osąd”, ponieważ w polskich oraz innych krajowych i międzynarodowych przepisach prawa dotyczących rachunkowości nie istnieje specjalny standard rachunkowości poświęcony profesjonalnemu osądowi, który definiowałby ten właśnie termin. Co prawda termin „profesjonalny osąd” pojawia się i jest używany w istniejących standardach rachunkowości, ale nie został ostatecznie zdefiniowany. Jedyną definicję można zauważyć w Krajowych Standardach Badania związanych z pracą biegłych rewidentów, które zostały zaimplementowane w Polsce wraz ze znowelizowaną w 2017 roku ustawą o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym.

Zanim autor przejdzie do rozważań w kwestii definicji terminu „profesjonalny osąd”, najpierw jednak postanowił zaprezentować znaczenie terminu „definicja” i jego konstrukcji, by w ciągu dalszym opracować autorską definicję terminu „profesjonalny osąd”. Zgodnie z określeniem słownikowym termin „definicja” oznacza „wyjaśnienie znaczenia wyrazu lub wyrażenia sprowadzające się do sprecyzowania jego treści i zorientowania w jego możliwym zakresie, co ułatwia posługiwanie się wyrazem czy wyrażeniem” (Szymczak, 2002, t. I, s. 368). Z łatwością daje się zauważyć, że definicja odnosi się nie tylko do pojedynczego słowa, ale także do wyrażenia¹⁰, a tym wyrażeniem jest „profesjonalny osąd”. Należy jeszcze mieć na względzie konstrukcję definicji. Zgodnie z literaturą powinna ona posiadać kilka niżej wymienionych cech, a zatem powinna być:

- czytelna,
- niezbyt długa,
- niezbyt szczegółowa,
- napisana przystępnym językiem,
- umożliwiać czytelnikowi szybkie powzięcie informacji co określony termin oznacza, bez czytania szczegółowego rozwinięcia.

---

¹⁰ Według *Słownika języka polskiego PWN* (Szymczak, 2002, t. III, s. 838) termin „wyrażenie” jest to „zespół co najmniej dwu wyrazów powiązanych składniowo”, inaczej: połączenie wielowyrazowe o postaci grupy imiennej, na przykład *biały kruk*, lub wyrażenia przymiotnikowego, na przykład *w gorącej wodzie kąpany*.

Pomimo ujęcia opisów profesjonalnego osądu w niektórych regulacjach prawnych, pojawia się wątpliwość, czy przedstawione charakterystyki mogą zostać uznane za definicje tego terminu. Dlatego autor postanowił opracować zbiór elementów, jakie powinna zawierać definicja profesjonalnego osądu.

Definicje przytoczone w rozdziale drugim niniejszej dysertacji, zdaniem autora pracy, nie wyczerpują pełnych jej znamion. We wspomnianym rozdziale najczęściej wymieniane były te części składowe definicji „profesjonalnego osądu”, które przedstawiono w tabeli 4.1. Mając na uwadze powyższe kwestie, poza tabelarycznym zestawieniem definicji profesjonalnego osądu, autor postanowił rozszerzyć definicję wyrażenia „profesjonalny osąd” o propozycje zawarte w przeprowadzonych badaniach empirycznych w postaci kwestionariusza ankietowego.

W tabeli 4.1 zawarto wskazania respondentów odnoszące się do określeń definiujących profesjonalny osąd. Do najczęściej wymienianych części składowych definicji, które pojawiły się więcej niż jeden raz w przytoczonych definicjach w tabeli 4.1 należą:

- wiedza,
- doświadczenie i praktyka zawodowa,
- w określonej sytuacji,
- w kontekście rachunkowości,
- logiczna ocena sytuacji.

W wypadku wiedzy autor uważa, że należy doprecyzować, że powinna to być „odpowiednia wiedza”, czyli dotycząca obszaru, w którym działa jednostka i dokonuje się profesjonalnego osądu. Podobnie sytuacja ma się w wypadku doświadczenia i praktyki zawodowej. Ważne, by stosować doświadczenie i praktykę zdobyte przez osobę dokonującą profesjonalnego osądu, by mogła w pełni wziąć za niego odpowiedzialność. Podsumowując, wiedza, doświadczenie i praktyka powinny dotyczyć osoby dokonującej osądu, by mógł być on nazwany profesjonalnym.

Każdy z wymienionych w tabeli 4.1 autorów wymienił ważne dla niego cechy lub części składowe profesjonalnego osądu. Istnieją wyrażenia zawarte w tabeli 4.1, które wystąpiły tylko w jednej z definicji. Zdaniem autora pozycja „rozumienie działalności jednostki” łączy się z pozycją „otoczenia jednostki”. Autor w dalszej części zaproponuje w pozycji szersze spojrzenie na jednostkę, także z punktu widzenia jej otoczenia, a przede wszystkim występujących i mających się pojawiać w nim trendów i regulacji prawnych.

Tabela 4.1. Części składowe definicji terminu „profesjonalny osąd”

Wyrażenia zawarte w definicji	D. J. Low	R. Dunne	M. Gibbins	C. Tower	Respondenci	KSB*	Pożądane doprecyzowania definicji (zdaniem autora niniejszej pracy)	
							X	odpowiednia
Wiedza	X	X			X	X	X	odpowiednia
Doświadczenie i praktyka zawodowa	X		X		X	X	X	zdobyte
W określonej sytuacji		X	X	X		X	X	
W kontekście rachunkowości	X					X	X	
Logiczna ocena sytuacja				X	X			
W pracy zawodowej			X					
W celu podjęcia decyzji	X							
Szkolenia						X	X	
Zrozumienie działalności jednostki						X	X	
Dotyczy przyszłości						X	X	
W określonym momencie i miejscu						X	X	
Obiektywny					X		X	
Istotność					X			
Ostrożny							X	
Otoczenie jednostki (prawne i rynkowe)							X	branża

* Części składowe definicji „profesjonalnego osądu” wynikające z Krajowych Standardów Badania:

- 570 (Z) „Kontynuacja działalności”,
- 3000 (Z) „Usługi atestacyjne inne niż badania lub przeglądy historycznych informacji finansowych”,
- 4410 (Z) „Usługi kompilacji”,

stosowanych w pracy zawodowej przez biegłych rewidentów.

Źródło: Opracowanie własne.

Natomiast pozycje dotyczące ostrożności oraz otoczenia prawnego i rynkowego jednostki nie wystąpiły ani razu, a zostały wymienione w tabeli 4.1, gdyż zdaniem autora kwestie te powinny się znaleźć w definicji terminu „profesjonalny osąd”. Osąd powinien być ostrożny, by nie kreował zbyt skrajnych wartości składnika podlegającego wycenie, a także powinien uwzględniać otoczenie prawne i rynkowe jednostki, w jakim się ona znajduje. Ostatnie trzy pozycje, czyli istotność, ostrożność oraz otoczenie jednostki,

wynikają z przeprowadzonych badań empirycznych, a także z sugestii, jakie były podawane przez respondentów w przeprowadzonej wśród nich ankiecie.

Osąd powinien być obiektywny i dokonany niezależnie od tego, czy osoba jego dokonująca pochodzi z wnętrza albo z zewnątrz jednostki dla dokonania określonego osądu.

Kolejną częścią składową definicji osądu powinna być ostrożność w jego dokonywaniu. Ostrożność jest wymieniona w zasadach rachunkowości jako jedna z jej podstawowych zasad, ale autor pracy uważa, że przy tak „miękkiej” kwestii, jaką jest osąd, należy to podkreślić i uwypuklić.

Nową i ważną kwestią w przedmiotowej definicji jest otoczenie danej jednostki, na które składa się otoczenie prawne i rynkowe. Otoczenie prawne jest ważne, bowiem w obecnych czasach zmienia się ono dość często, a w wypadku rozwiązań podatkowych jest coraz bardziej zawile, nieściśle i budzi dużo wątpliwości interpretacyjnych. Innym przykładem może być nagła zmiana przepisów dotyczących efektów prowadzenia działalności gospodarczej w danej branży, co ma dość istotny wpływ na przyszłość jednostki. Z kolei otoczenie rynkowe jest związane z ogólną sytuacją ekonomiczną, w szczególności z sytuacją ekonomiczną w branży.

Na podstawie powyższych rozważań autor sformułował autorską definicję terminu „profesjonalny osąd” dla celów rachunkowości, która znajduje się w zdaniu następnym.

Profesjonalny osąd jest to zastosowanie odpowiedniej wiedzy oraz zdobytego doświadczenia zawodowego podczas podejmowania decyzji w obszarze rachunkowości jednostki, szczególnie w wycenie bilansowej, z uwzględnieniem warunków wynikających z gospodarczego i prawnego otoczenia jednostki, odbywające się w określonym miejscu i czasie, z zachowaniem ostrożności, w sposób jak najbardziej obiektywny i odpowiednio udokumentowany.

Zaproponowana definicja powstała na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych. Zwraca ona uwagę na to, czego nie było w definicjach zaprezentowanych w tabeli 4.1 oraz w rozdziale drugim dysertacji, czyli przede wszystkim na stosowanie profesjonalnego osądu w danym miejscu i czasie oraz z uwzględnieniem szeroko rozumianego otoczenia jednostki. Autor pracy jest zdania, że w kwestii podejmowania decyzji, stosowania profesjonalnego osądu, bardzo ważną rolę odgrywa fakt podejmowania jej w określonym otoczeniu, miejscu i czasie. Decyzja jest podejmowana „tu i teraz”. Oznacza to, że osoba podejmuje decyzję w danych okolicznościach i w danym czasie, spośród możliwych alternatyw, w danym stanie prawnym i spodziewanych zmianach otoczenia jednostki. Dlatego decyzje te nie zawsze są akceptowane przez inne osoby,

działające w innym otoczeniu, nieznające uwarunkowań w danym miejscu prowadzenia działalności przez jednostkę.

W rachunkowości profesjonalny osąd znajduje odzwierciedlenie w wartości, która następnie jest ujmowana w sprawozdaniu finansowym jednostki.

Profesjonalny osąd nie jest metodą wyceny bilansowej samą w sobie, jest natomiast **instrumentem wspomagającym** metody oficjalnie istniejące w przepisach rachunkowych. Osąd nie jest metodą szacowania, gdyż szacowanie dotyczy wartości, nie jest też oceną, gdyż ona opiera się na pewnych danych wejściowych. Osąd opiera się natomiast na wiedzy i doświadczeniu osoby go dokonującej, czyli osoby posiadającej odpowiednie kompetencje, rozumiane jako zakres wiedzy, umiejętności, doświadczenia i odpowiedzialności (Szymczak, t. I, s. 977). Należy jeszcze zauważyć, że zgodnie z przywołaną w zdaniu poprzednim definicją kompetencji, dana osoba musi potrafić swoją wiedzę i doświadczenie zastosować, a następnie musi wziąć odpowiedzialność za osąd, musi potrafić go obronić w przyszłości.

Osąd także może zostać wykorzystany w sposób negatywny w kreatywnej rachunkowości, co należy cały czas brać pod uwagę. Tym negatywnym skutkiem mogą być manipulacje wynikami finansowymi jednostki lub wartościami pozycji bilansowych celem uzyskania odpowiednich wskaźników oceny kondycji finansowej jednostki, by na przykład uzyskać dostęp do nowych źródeł finansowania działalności. Przedstawiona autorska definicja profesjonalnego osądu zawiera w sobie element niwelujący negatywny wpływ wykorzystania osądu w takich celach, bowiem definicja uwzględnia ostrożność oraz obiektywność.

Pozostaje jeszcze do rozważenia kwestia tego, czy kierownik jednostki lub inna osoba dokonująca profesjonalnego osądu to osoby profesjonalne i kompetentne.

Osoba dokonująca osądu przy jego stosowaniu musi charakteryzować się profesjonalizmem w swoim działaniu. Profesjonalizm przejawia się w wiedzy, doświadczeniu oraz znajomości danej jednostki i branży, w której ona działa. Brak spełnienia chociażby jednego z tych warunków, zdaniem autora, dyskwalifikuje osobę jako profesjonalistę. Wtedy osąd będzie tylko osądem, ale już nie profesjonalnym, a taki właśnie jest wymagany w rachunkowości. Podobnie sytuacja będzie wyglądała z ekspertem, czyli z osobą spoza struktur jednostki. Osoba taka musi spełniać wszystkie powyższe warunki profesjonalizmu, a ponadto powinna to być osoba niezależna od jednostki, co może tylko wzmocnić wagę dokonanego przez nią osądu.

Wracając do wyceny, w której zastosowanie znalazł profesjonalny osąd, należy stwierdzić, że z pewnością podnosi on wartość informacyjną danej pozycji bilansowej, ale warunkiem tego jest rzetelne opisanie osądu i przyjętych założeń.

Ostatnia istotna kwestia dotycząca profesjonalnego osądu dotyczy jego stosowania w granicach przepisów prawa oraz jednocześnie zgodnie z rozumieniem osoby dokonującej osądu. Temu właśnie służy udokumentowanie profesjonalnego osądu. Chodzi o prześledzenie toku myślenia i procesu podejmowania decyzji. Przepisy prawa nie regulują tych kwestii, dlatego osoby odpowiedzialne za sporządzenie sprawozdania finansowego przedstawiają w nim te kwestie. Temu służy też koncepcja rzetelnego i jasnego obrazu jednostki, jaki jest prezentowany w sprawozdaniu finansowym.

4.3. Algorytm stosowania profesjonalnego osądu

Przedstawiona w poprzednim podrozdziale definicja profesjonalnego osądu i jej analiza dały impuls do sporządzenia algorytmu stosowania profesjonalnego osądu, który ma za zadanie zwiększenie wiarygodności i zarazem porównywalności sprawozdań finansowych w zakresie zastosowania w nich profesjonalnego osądu.

W teorii rachunkowości, także w regulacjach prawnych zaobserwowano brak rozwiązań w kwestii algorytmu stosowania profesjonalnego osądu. Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych dostrzeżono, że również praktyka wskazuje na brak jednoznacznych rozwiązań w tym obszarze. Badania empiryczne pokazały, że jednostki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych i na rynku NewConnect stosują odmienne algorytmy postępowania w tym zakresie. W dobie wzrastającego znaczenia osądu oraz coraz większego jego wpływu na wycenę pozycji bilansowych, gdy rzeczywistość gospodarcza jest coraz bardziej skomplikowana, wydaje się konieczne stworzenie algorytmu postępowania przy stosowaniu profesjonalnego osądu.

Realizacja celu, jaki postawiono przed sprawozdawczością finansową ogólnego przeznaczenia, wymaga takiego dostosowania zakresu informacji znajdujących się w sprawozdaniu finansowym oraz takiej ich prezentacji, aby spełnione zostały potrzeby informacyjne użytkowników tego dokumentu. Rozważania i dociekania w tym obszarze prowadzone we wcześniejszych rozdziałach dysertacji pozwoliły wyznaczyć dwie kwestie, które zdaniem autora należało rozważyć i uwzględnić w algorytmie stosowania profesjonalnego osądu.

Należą do nich:

- wyartykułowanie założeń leżących u podstaw stosowania profesjonalnego osądu, w szczególności uwzględnienie szeroko rozumianego otoczenia jednostki,
- odpowiednia dokumentacja związana z procesem jego stosowania (dokumentacja związana z zastosowaniem profesjonalnego osądu oraz odpowiednie ujawnienia w sprawozdaniu finansowym).

Wyżej wymienione kwestie są dwiema, które zdaniem autora prawdopodobnie są najczęściej pomijanymi podczas stosowania profesjonalnego osądu w wycenie pozycji bilansowych.

Przygotowanie i przedstawienie algorytmu stosowania profesjonalnego osądu wymagało rozpatrzenia następujących kwestii:

- 1) przyjęcia założeń do sformułowania algorytmu stosowania,
- 2) wskazania zakresu podmiotowego,
- 3) zidentyfikowania szczególnie istotnych obszarów z punktu widzenia wykorzystania tego algorytmu,
- 4) określenia potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdań finansowych dotyczących informacji o profesjonalnym osądzie,
- 5) wskazania zakresu przedmiotowego rzeczzonego algorytmu,
- 6) sformułowania kryteriów, na których opiera się algorytm,
- 7) opracowania algorytmu stosowania profesjonalnego osądu,
- 8) wskazania uwarunkowań związanych z propozycją algorytmu.

Podstawą konstrukcji algorytmu stosowania „profesjonalnego osądu” będą wnioski z przeprowadzonych studiów literaturowych oraz z przeprowadzonych badań empirycznych. Realizując kolejno powyższe punkty należy zacząć od przyjęcia założeń w celu sporządzenia algorytmu stosowania profesjonalnego osądu. Autor przyjął poniższe założenia:

- algorytm stosowania będzie posiadał charakter ogólny, będzie udoskonaleniem istniejących algorytmów postępowania, niwelując przy tym, zdaniem autora, ich niedoskonałości czy nieścisłości i dostosowanie do globalizacji,
- informacje o zastosowanym profesjonalnym osądzie będą opisywane i przedstawiane na przykład w następujący sposób:
  - a. wartość pozycji,
  - b. kwestia podlegająca osądowi,

- c. przyjęte założenia osądu,
- d. czynniki niepewności osądu,
- e. kto dokonał osądu,
- f. podstawa dokonania osądu,
- g. stopień narażenia na ryzyko.

Rachunkowość, jak zauważa A. Karmańska (2009, s. 9), jest niezbędnym źródłem informacji finansowej do zarządzania działalnością gospodarczą jednostki, ale także jest systemem komunikowania się kierownictwa danej jednostki z odbiorcami informacji o niej. W literaturze naukowej panuje pogląd, że w XXI wieku rachunkowość przestaje być tylko systemem ewidencyjnym zorientowanym na prezentowanie informacji jedynie w ujęciu *ex post*. Staje się ona systemem informacyjnym wspomagającym podejmowanie decyzji gospodarczych, a tym samym staje się systemem zorientowanym na prezentowanie informacji również w ujęciu *ex ante*.

System informacyjny rachunkowości w obszarach, w których zastosowano profesjonalny osąd, powinien umożliwiać pozyskiwanie informacji, które będą wykorzystywane nie tylko przez działy zajmujące się księgowością i finansami jednostki, ale również zajmujące się produkcją, logistyką, sprzedażą czy zarządzaniem zasobami ludzkimi. Mając to na uwadze, celem opracowanego algorytmu z jednej strony było wskazanie postępowania przy dokonywaniu profesjonalnego osądu, z drugiej zaś opracowanie narzędzia umożliwiającego przeprowadzenie tego procesu i zaprezentowanie informacji o profesjonalnym osądzie służących celom sprawozdawczym i wspomagających proces podejmowania decyzji gospodarczych w jednostce. Ważnym celem opracowanego algorytmu stosowania profesjonalnego osądu jest także uwypuklenie w nim istotności otoczenia prawnego, branżowego i rynkowego, a także kwestia udokumentowania przeprowadzonego procesu i zakomunikowania zainteresowanym stronom (księgowość jednostki oraz czytelnik sprawozdania finansowego).

Zakres podmiotowy opracowanego algorytmu jest zgodny z zakresem podmiotowym niniejszej pracy. Algorytm stosowania profesjonalnego osądu jest przewidziany do zastosowania przez jednostki sporządzające sprawozdania finansowe na podstawie przepisów wynikających z ustawy o rachunkowości. Można jednak stwierdzić, że algorytm stosowania profesjonalnego osądu jest elastyczny i ma charakter uniwersalny, a więc może być zastosowany w wypadku jednostek stosujących inne zasady rachunkowości niż wynikające z ustawy o rachunkowości, na przykład z Międzynarodowych, Amerykańskich albo Niemieckich Standardów Rachunkowości.

Opracowanie i zaproponowanie algorytmu stosowania profesjonalnego osądu, który będzie odpowiadał osobom dokonującym osądów, a następnie odpowiadał potrzebom informacyjnym odbiorców sprawozdań finansowych, wymagało najpierw zidentyfikowania szczególnie istotnych obszarów z tym związanych.

Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych autor stwierdził, że w sprawozdaniach finansowych nie ujawniano przyjętych założeń zastosowanego profesjonalnego osądu. Poza tym dokonywany profesjonalny osąd nie był odpowiednio udokumentowany.

Z punktu widzenia zewnętrznych odbiorców informacji finansowej pochodzącej ze sprawozdania finansowego, informacje mające swoje źródło w profesjonalnym osądzie najczęściej wykorzystywane są w decyzjach o podziale wyniku finansowego wypracowanego przez jednostkę, w analizie finansowej, szczególnie przy określaniu wypłacalności jednostki, a inwestorzy wykorzystują go przy określaniu aktualnej wartości jednostki.

Niełatwym zadaniem jest opracowanie wykazu potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdań finansowych, albo potrzeb informacyjnych poszczególnych grup odbiorców tych sprawozdań. Może to być spowodowane tym, że potrzeby te wynikają z bieżącej problematyki decyzyjnej. Ponadto zakres oczekiwanej informacji finansowej obejmuje nie tylko informacje historyczne pochodzące ze sprawozdań finansowych, ale również informacje dotyczące przyszłości, subiektywnie szacowane lub osądzone, trudno mierzalne lub nawet te niemierzalne (Luty, 2010, s. 128-130).

Mając powyższe kwestie na względzie, wypełniając kolejny punkt przedstawionych kwestii do rozpatrzenia przy sporządzaniu algorytmu stosowania profesjonalnego osądu, należy skonkretyzować zakres przedmiotowy tego algorytmu. Zdaniem autora zakres taki wynika z potrzeb osób dokonujących profesjonalnego osądu i z potrzeb informacyjnych interesariuszy. Wyniki przeprowadzonych badań empirycznych pozwalają zauważyć, że szczególnie dwie kwestie, jak wspomniano wcześniej, nie są uwypuklone w procesie dokonywania profesjonalnego osądu. Tymi kwestiami są: brak przedstawienia założeń oraz brak udokumentowania dokonanego osądu. Obecnie oczekuje się, że system informacyjny rachunkowości będzie umożliwiał jednostce wywiązywanie się z obowiązków sprawozdawczych, a z drugiej strony będzie dostarczał informacji niezbędnych do podejmowania różnorodnych decyzji, także tych dotyczących przyszłości.

Natomiast do kryteriów, na których opiera się zaprezentowany algorytm stosowania profesjonalnego osądu, zalicza się:

- wydzielenie trzech obszarów algorytmu:
  - wiedza i zespół,
  - rozwiązanie kwestii problemowej,
  - dokumentowanie i komunikacja,
- podział każdego z powyższych obszarów na dwa etapy,
- wskazanie ważnych kwestii merytorycznych i organizacyjnych związanych z każdym z powyższych etapów.

Realizacja powyższych kryteriów i oczekiwań wymagała, aby algorytm stosowania profesjonalnego osądu został skonstruowany na podstawie wspólnego ciągu zdarzeń i składał się z etapów.

Algorytm stosowania profesjonalnego osądu, zdaniem autora, powinien składać się z poniższych etapów.

1. Określenie celu i zebranie informacji o sprawie wymagającej osądu.
2. Skompletowanie zasobów: zespołu i wiedzy.
3. Wskazanie alternatywnych rozwiązań.
4. Wybór rozwiązania z uzasadnieniem.
5. Udokumentowanie procesu.
6. Zakomunikowanie decyzji.

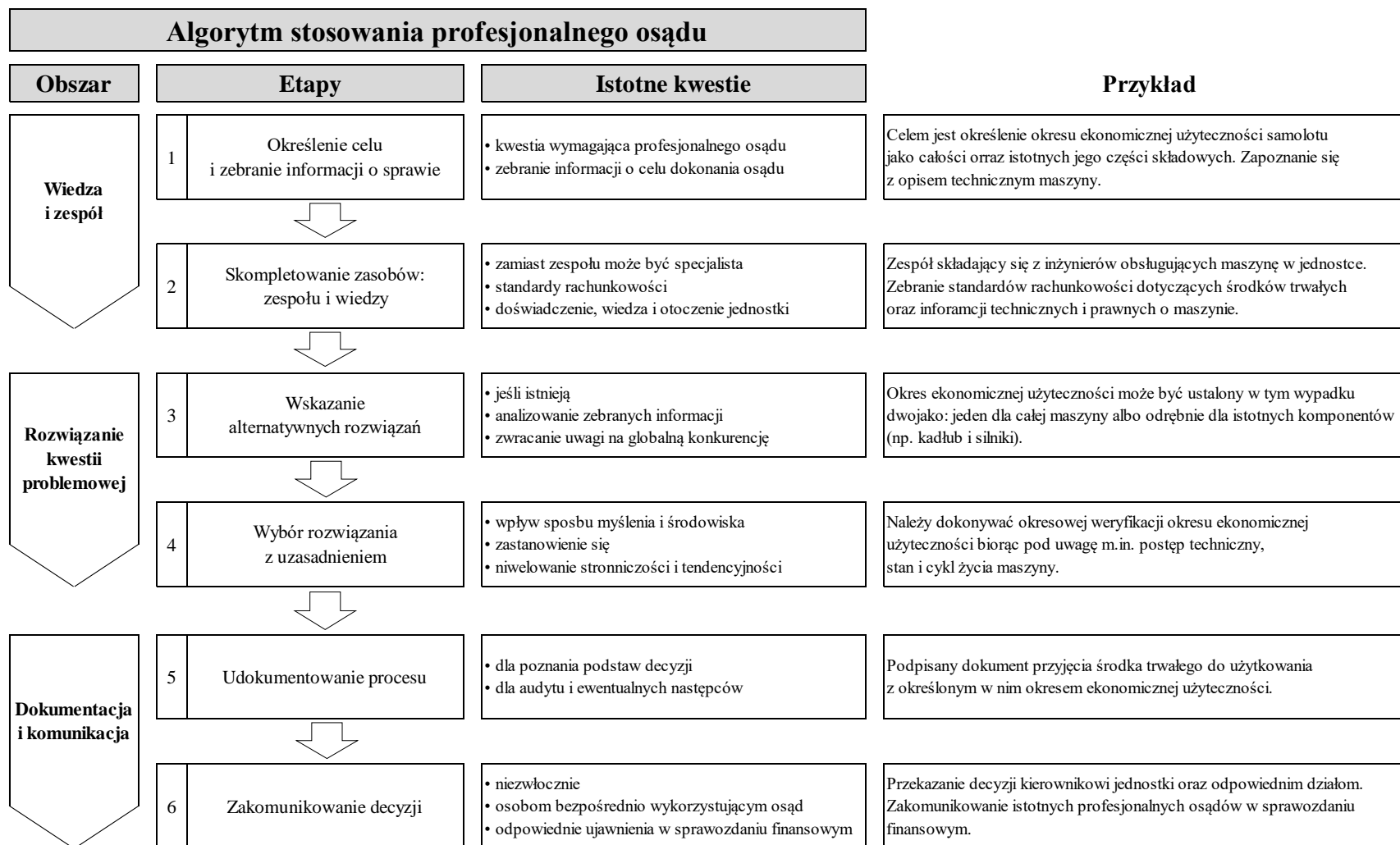
Graficzne ujęcie autorskiego algorytmu postępowania przy stosowaniu profesjonalnego osądu przedstawiono na rysunku 4.1. Algorytm został podzielony na trzy główne obszary:

- 1) wiedza i zespół,
- 2) rozwiązanie kwestii problemowej,
- 3) dokumentacja i komunikacja.

Każdy z tych obszarów składa się z etapów o numeracji ciągłej w całym algorytmie, a do każdego etapu przypisano istotne kwestie w nim występujące lub takie, na które należy zwrócić uwagę.

Pierwszym obszarem jest obszar **Wiedza i zespół**. Podzielony on został na dwa etapy. Pierwszym z nich w przedstawionym algorytmie stosowania profesjonalnego osądu jest określenie celu i zebranie informacji o sprawie wymagającej rozstrzygnięcia i zastosowania osądu. Etap jest podstawą dalszych działań i do znalezienia odpowiedniego rozwiązania danego problemu.

Rysunek 4.1. Autorski algorytm stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej

Źródło: Opracowanie własne.

Drugi etap dotyczy tworzenia zespołu mającego na celu dokonania osądu oraz kompletowania niezbędnej wiedzy. Zespół osób stanowi najważniejszy zasób, by dokonać profesjonalnego osądu w danym obszarze. Należy dokonać wyboru osób z wnętrza jednostki albo zastanowić się nad skorzystaniem z wiedzy i doświadczenia zewnętrznych ekspertów. W zespołach należy powołać osobę wiodącą, arbitra, który w razie niemożności wypracowania wspólnego stanowiska będzie podejmował ostateczne decyzje. Wskazane jest, aby była to osoba bezpośrednio zaangażowana w rozwiązywany problem. Ważną kwestią jest także zaplanowanie odpowiedniego czasu dla zespołu, aby osądów dokonywać w spokoju, bez presji czasu, z możliwością zastanowienia się i wzięcia pod uwagę wszystkich wyżej wymienionych kwestii.

Skonkretyzowany powyżej cel pozwala następnie określić potrzeby informacyjne, w tym niezbędne porównania rynku z podobną sytuacją, zapotrzebowanie na zewnętrzne bazy danych oraz informacje. Należy przez to rozumieć stosowanie odpowiedniej wiedzy technicznej lub innej specjalistycznej i branżowej, a następnie skonfrontowanie jej z rachunkowością i przepisami prawa z zakresu rachunkowości obowiązującymi w tym obszarze. Tymi przepisami będą ustawa o rachunkowości, wydane do niej odpowiednie rozporządzenia, a także standardy rachunkowości. Badanie przepisów prawa stanowi część gromadzenia wiedzy, do której należy także zaliczyć wiedzę pochodzącą z doświadczeń i praktyki osób dokonujących osądów, a także najnowszą wiedzę pochodzącą ze szkoleń, konferencji i różnego rodzaju warsztatów. Innymi słowami ujmując, należy w tym etapie uwzględnić szeroko rozumiane otoczenie jednostki, wnioski płynące z tego otoczenia, którym są przepisy prawne, branżowe, ale także otoczenie rynkowe.

Drugi z obszarów nosi nazwę **Rozwiązanie kwestii problemowej**. Trzeci etap mieszczący się w drugim z obszarów to wskazanie możliwych do zastosowania w danym wypadku rozwiązań, z uwzględnieniem celu dokonywanego profesjonalnego osądu oraz wiedzy i doświadczenia członków zespołu decyzyjnego w tym względzie. Należy mieć na uwadze to, by nie wybierać automatycznie rozwiązania, które zawsze było wybierane w takich samych albo w podobnych sytuacjach. W globalnym świecie, w którym warunki gospodarcze podlegają ciągłym i coraz szybszym zmianom należy do każdej sprawy podchodzić indywidualnie i mieć na uwadze globalną konkurencję.

Obecnie należy dokonywać porównań nie tylko z konkurencją rynkową w regionie, w którym działalność prowadzi jednostka, ale ze względu na globalizację i możliwości przemieszczania się, także konkurencję z innych części Europy, a także świata.

Czwarty etap to wybór rozwiązania z jednoczesnym podaniem uzasadnienia, które będzie zawierało założenia leżące u podstaw dokonanego wyboru. Uzasadnienie powinno zawierać także wyjaśnienie, jakie były alternatywne rozwiązania i z jakich powodów je odrzucono. W tym etapie należy zwracać uwagę na niwelowanie stronniczości i tendencyjności, które mogą wkradać się w proces podejmowania decyzji.

Trzeci obszar nosi nazwę **Dokumentacja i komunikacja**. Piątym etapem algorytmu stosowania profesjonalnego osądu jest skompletowanie, odpowiednie ułożenie i zarchiwizowanie zebranej dokumentacji związanej z procesem dokonywania osądu. Ważne jest to z tego względu, że profesjonalny osąd dokonywany jest przez osoby, a te na poszczególnych stanowiskach w jednostce mogą się zmieniać. Należy poznać założenia i podjęte na ich podstawie decyzje, by zrozumieć cały proces i jego końcowy efekt w postaci wycenionej pozycji bilansowej.

Szóstym i zarazem ostatnim etapem w przedmiotowym algorytmie jest zakomunikowanie decyzji osobom, które są tym zainteresowane, przede wszystkim kierownikowi jednostki, służbom księgowo-rachunkowym bezpośrednio wykorzystującym podejmowane decyzje w procesie wyceny bilansowej. Do komunikacji autor zalicza także komunikację z użytkownikiem sprawozdania finansowego poprzez odpowiednie ujawnienia i objaśnienia w sprawozdaniu finansowym związane z zastosowanym profesjonalnym osądem w wycenie bilansowej.

Rzetelność profesjonalnego osądu w systemie informacyjnym rachunkowości, zgodnie z zaproponowanym algorytmem stosowania profesjonalnego osądu, wymaga przestrzegania kilku zasad i spełnienia kilku kryteriów, aby poprawnie korzystać z zaproponowanego algorytmu postępowania, a także aby efekty i wyniki pochodzące z profesjonalnego osądu były jak najbardziej zbliżone do rzeczywistości oraz przedstawione w jasny i klarowny sposób dla odbiorców. Zasady i kryteria są następujące:

- zasada ciągłości stosowania profesjonalnego osądu jako instrumentu wspomagającego wycenę bilansową, oznaczająca stosowanie tego instrumentu w następujących po sobie latach obrotowych,
- zapewnienie porównywalności sprawozdań finansowych, w których zastosowano profesjonalny osąd do wyceny pozycji bilansowych,
- okresowa weryfikacja przyjętych założeń zastosowanego profesjonalnego osądu,
- świadomość osób na kierowniczych stanowiskach w jednostce w kwestii wpływu ich wiedzy i doświadczenia na prezentowane wartości w sprawozdaniu finansowym,

- praca zespołowa tam, gdzie jest to konieczne,
- osoby w zespole cechują się:
  - bezstronnością,
  - kompetencjami,
  - posiadaniem doświadczenia i praktyki,
  - posiadaniem wiedzy,
  - ciągłym doszkącaniem się w danej dziedzinie,
- należy zwrócić uwagę na pułapki związane z dokonywaniem osądów, by przypadkiem nie wpaść w jedną z nich (na przykład: pośpiech, nadmierna pewność siebie i przekonanie o nieomyślności swojego rozwiązania, tendencyjność),
- udokumentowanie całego procesu dokonywania osądu i wybranego rozwiązania,
- jawność informacji oznaczająca opisanie profesjonalnego osądu w sprawozdaniu finansowym, przejawiająca się we wskazaniu pozycji bilansowych, do których wyceny zastosowano także profesjonalny osąd oraz przyjętych założeń i kalkulacji,
- zakomunikowanie wybranego rozwiązania otoczeniu wraz z jego uzasadnieniem, by było ono zrozumiałe dla czytelnika sprawozdania finansowego.

Przestrzeganie powyższych zasad może pomóc, zdaniem autora, w udoskonaleniu systemu informacyjnego rachunkowości w obszarze stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej tak, aby był on wsparciem w procesie podejmowania decyzji gospodarczych, szczególnie tych nietypowych, specjalistycznych, inwestycyjnych, w szybko zmieniającym się obecnie życiu gospodarczym. Do korzyści z tego płynących z pewnością można zaliczyć:

- ustrukturyzowane podejście zwiększające spójność dokonywania profesjonalnego osądu,
- nabycie umiejętności rozważania alternatyw,
- zdolność omawiania alternatyw z innymi osobami i komunikacji z nimi,
- zdolność wyjaśniania i dokumentowania swojego stanowiska.

Należy podkreślić, że wyniki badań empirycznych potwierdziły, że jednostki uznają za konieczne i postulują ulepszenie dotychczasowego systemu rachunkowości w kilku kluczowych kwestiach, takich jak:

- dokonywanie profesjonalnego osądu powinno być po stronie osób mających odpowiednie kompetencje,
- powinny być przyjęte założenia, dające podstawę przyjętemu rozwiązaniu,
- ostateczna decyzja powinna być udokumentowana.

W dalszej części pracy zaprezentowano propozycję ujawnień w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego, związanych z pozycjami bilansowymi, do których wyceny zastosowano instrument wspomagający w postaci profesjonalnego osądu.

Postulaty respondentów w tabeli 4.2 zostały pogrupowane i przypisane do poszczególnych etapów zaproponowanego przez autora algorytmu stosowania profesjonalnego osądu.

Tabela 4.2. Postulaty respondentów dotyczące stosowania profesjonalnego osądu

Etapy algorytmu stosowania profesjonalnego osądu, w których uwzględniono postulaty respondentów	Postulaty respondentów
Etap 1 Określenie celu i zebranie informacji o sprawie	<ul style="list-style-type: none"> • kto, kiedy, w jakim obszarze dokonuje profesjonalnego osądu, sporządzenie związanej procedury w jednostce
Etap 2 Skompletowanie zasobów: zespołu i wiedzy	<ul style="list-style-type: none"> • spotkania działów jednostki • wiedza i doświadczenie członków zespołu • szkolenia, ciągłe kształcenie • zebranie katalogu pomocnych źródeł • fachowcy z danej dziedziny • zewnątrzni profesjonalści • rozmowy w zespole • kompetencje osób w zespole • zespół osób o różnych kwalifikacjach • wsparcie zewnętrznych ekspertów • zaangażowanie osób z różnych szczebli lub działów jednostki • nie uzależniać wynagrodzeń osób w zespole od wyników osądu
Etap 3 Wskazanie alternatywnych rozwiązań	<ul style="list-style-type: none"> • określenie metodologii podejmowania decyzji • ciągłość zasad przy każdym kolejnym sprawozdaniu finansowym • rozpatrzenie konsekwencji każdej z alternatyw • wykorzystanie narzędzi analitycznych • tworzenie wzorców osądu dla danej sytuacji
Etap 4 Wybór rozwiązania z uzasadnieniem	<ul style="list-style-type: none"> • weryfikacja procesu i wniosków • uzasadnienie decyzji • istnienie specjalnej procedury
Etap 5 Udokumentowanie procesu	<ul style="list-style-type: none"> • czytelne zasady • utrwalenie zasad dokonywania osądu
Etap 6 Zakomunikowanie decyzji	<ul style="list-style-type: none"> • informacja przekazywana do kierownika jednostki oraz służb finansowo-księgowych • specjalna nota w informacji dodatkowej o profesjonalnym osądzie dla czytelnika sprawozdania finansowego

Źródło: Opracowanie własne.

Dokonywanie profesjonalnego osądu wymaga, zdaniem autora, opracowania dokumentu dotyczącego udokumentowania zastosowania profesjonalnego osądu, który zaprezentowano w tabeli 4.3. Formularz w swojej budowie odpowiada etapom, jakie zaproponowano w algorytmie stosowania profesjonalnego osądu na rysunku 4.1.

W nawiązaniu do podsumowania badań empirycznych przeprowadzonych w postaci ankiety, w propozycji formularza zawartego tabeli 4.3 wskazano etapy algorytmu stosowania profesjonalnego osądu, w których autor pracy uwzględnił postulaty respondentów dotyczące stosowania profesjonalnego osądu.

Tabela 4.3. Propozycja formularza zastosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej

Wyszczególnienie	Opis
Pozycja bilansowa, której dotyczy sprawa	
Cel profesjonalnego osądu	
Powołanie zespołu	
Zebranie wiedzy	
Alternatywne rozwiązania	
Wybrane rozwiązanie	
Uzasadnienie	
Zebranie pełnej dokumentacji	
Zakomunikowanie zainteresowanym	

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza postulatów respondentów pozwala zauważyć, że najwięcej uwag pojawiło się w sprawach dotyczących etapu drugiego, związanego z osobami stanowiącymi zespół. Wynika to zapewne z faktu, że profesjonalny osąd jest dokonywany na podstawie wiedzy i doświadczenia tych osób.

Pozycja bilansowa, której dotyczy sprawa jest pozycją bilansową, w której należy zastosować profesjonalny osąd celem jej wyceny bilansowej.

Celem profesjonalnego osądu będzie kwestia do rozstrzygnięcia, a dotycząca pozycji bilansowej. Może to być na przykład określenie okresu ekonomicznej użyteczności kosztów zakończonych prac rozwojowych, albo sprawa spływu przeterminowanych należności od kontrahenta w kontekście jego kondycji finansowej.

Powołanie zespołu stanowi kolejny etap w ramach algorytmu stosowania profesjonalnego osądu. Należy podjąć decyzję, czy profesjonalnego osądu będzie dokonywała jedna osoba, czy raczej należy powołać do tego zespół składający się z konsultantów i ekspertów (wewnętrznych lub zewnętrznych) w danej sprawie.

Kolejnym etapem jest **zebranie wiedzy**, która będzie pomocna w rozstrzygnięciu danej sprawy. Do wiedzy zalicza się nie tylko wiedzę zdobytą w procesie kształcenia, ale także zdobyte doświadczenie i praktykę, przebyte szkolenia i udział na przykład w konferencjach na temat danej sprawy i nowych rozwiązań związanych z daną dziedziną życia, obowiązujące przepisy prawa, otoczenie rynkowe.

Następnie wyznaczane są **alternatywne rozwiązania** danej sprawy, jeśli one istnieją. Może zdarzyć się taka sytuacja problemowa, której rozwiązanie nie będzie posiadało kilku możliwych rozwiązań.

W pozycji dotyczącej **wyboru** jednego rozwiązania należy wyraźnie wskazać to, które będzie zastosowane.

Po dokonaniu powyższego wyboru należy go **uzasadnić** wraz z podaniem założeń, jakie mu przyświecały.

Następnie należy zebrać i uporządkować wszelką **dokumentację** zebraną w toku prac nad profesjonalnym osądem.

Zwieńczeniem kwestii związanych z dokonaniem profesjonalnego osądu jest jego **zakomunikowanie** odpowiednim i zainteresowanym osobom. Do grona tego zalicza się kierownika jednostki i osobę, której powierzono prowadzenie ksiąg rachunkowych. Szersze rozumienie komunikacji oznacza zaprezentowanie odpowiednich informacji dotyczących profesjonalnego osądu w sprawozdaniu finansowym.

Powyższa propozycja formularza może podlegać dalszym udoskonaleniom, by spełnić oczekiwania osób podejmujących decyzje w jednostce.

W tabeli 4.4 zaprezentowano przykład związany z obszarem przychodów ze sprzedaży w działalności budowlanej.

Tabela 4.4. Dokumentacja zastosowania profesjonalnego osądu w zakresie przychodów ze sprzedaży działalności budowlanej

Wyszczególnienie	Opis
Pozycja bilansowa, której dotyczy sprawa	przychody ze sprzedaży usługi budowlanej
Cel profesjonalnego osądu	określenie globalnego budżetu kosztów, a poprzez to marży do osiągnięcia na kontrakcie
Powołany zespół	zespół składający się z szefów działów: ofertowania, produkcji oraz logistyki, a także członka zarządu odpowiedzialnego za produkcję budowlaną
Zebranie wiedzy	wykształcenie kierunkowe kierownika budowy, jego znajomość branży, klienta i budowanych podobnych obiektów, znajomość możliwości zakupowych materiałów, cen wynikających z oferty, podpisanej umowy, wiedza o terenie budowy i istniejącej tam zabudowie oraz o gruncie i jego możliwych zanieczyszczeniach
Alternatywne rozwiązania	przy założeniu pojawienia się problemów z wyburzeniem istniejącej zabudowy terenu marża na działalności podstawowej wyniesie 5,0%, natomiast bez tych problemów marża podstawowa wyniesie 9,5%
Wybór jednego rozwiązania	wybrano rozwiązanie z marżą 9,5%
Uzasadnienie	analiza dokumentów i wizja w terenie nie wskazują nawet w najmniejszym stopniu na problemy z wyburzeniem i remediacją (oczyszczeniem) gruntu
Zebranie pełnej dokumentacji	zebrano i zarchiwizowano elektronicznie
Zakomunikowanie zainteresowanym	przekazano zarządowi, a po jego pozytywnej opinii przekazano do odpowiedniego ujęcia w księgach rachunkowych

Źródło: Opracowanie własne.

Przykład z tabeli 4.4 jest kompleksowym rozwiązaniem dotyczącym opisanie profesjonalnego osądu w zaproponowanym formularzu dotyczącym zastosowania profesjonalnego osądu.

4.4. Propozycje ujawnień dotyczących profesjonalnego osądu w sprawozdaniu finansowym

W polskim prawie bilansowym nie ma obowiązku podawania informacji o dokonanych w sprawozdaniu finansowym profesjonalnych osądach i szacunkach. Ponadto coraz częściej w literaturze przedmiotu podkreśla się potrzebę rozwinięcia i uszczegółowienia obecnych informacji. Przedstawiciele finansów behawioralnych podkreślają potrzebę zawarcia w bilansie oraz w rachunku zysków i strat informacji w większym stopniu przydatnych niż obecnie ma to miejsce (Garstecki, 2013, s. 237).

A. Kuzior (Kuzior, Maćkowiak, Poniatowska i Rówińska, 2019, s. 23) zauważa, że ze względu na mnogość szacunków i osądów, które mają wpływ na zaprezentowane

informacje w sprawozdaniu finansowym, istotne jest ujawnianie informacji na ich temat w informacji dodatkowej. Wiąże się to ze stosowaniem modeli wyceny, a te należy ujawnić w stosowanych zasadach wyceny pozycji bilansowych. Ponadto, ujawnić należy także informacje na temat niepewności szacunków jak i osądów.

W obecnym modelu sprawozdawczości finansowej można zauważyć, że jednostki stosują w większości jedynie minimalny zakres ujawnień, wymagany i wprowadzony przepisami prawa. Na pewno trudno stworzyć jednolity wzorzec pasujący do wszystkich specyficznych oraz indywidualnych sytuacji. Brakuje głównie ujawnień związanych z profesjonalnym osądem. Propozycję noty objaśniającej zawierającej powyższe informacje zaprezentowano w tabeli 4.5. W tabeli prezentowane byłyby tylko i wyłącznie istotne osądy zastosowane w jednostce. Istotność informacji wynikająca z przepisów ustawy o rachunkowości jest jedną z podstawowych zasad sporządzania sprawozdania finansowego.

Tabela 4.5. Propozycja noty objaśniającej dotyczącej profesjonalnego osądu

Wyszczególnienie	Opis
Pozycja bilansowa, rachunku zysków i strat lub inna kwestia podlegająca profesjonalnemu osądowi	
Wartość pozycji	
Kwestia podlegająca osądowi	
Przyjęte założenia osądu	
Czynniki niepewności osądu	
Kto dokonał osądu	
Podstawa dokonania osądu, narzędzia	
Stopień narażenia na ryzyko błędu	

Źródło: Opracowanie własne.

Autor zwraca uwagę na fakt, że jako jedne z pierwszych informacji w sprawozdaniu finansowym pojawiają się stosowane przez jednostkę zasady rachunkowości. Zdaniem autora we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego w formie osobnej sekcji powinny zostać opisane kwestie związane z profesjonalnym osądem, a więc:

- cel zastosowania profesjonalnego osądu,
- obszary i pozycje sprawozdania finansowego, w których został zastosowany profesjonalny osąd istotnie wpływający na wycenę pozycji bilansowej lub kategorii wynikowej,
- informacje dotyczące osoby lub zespołu dokonującego profesjonalnego osądu,
- wiedza i doświadczenie (źródła), na których oparto dokonanie osądu.

W tabeli 4.6 zaprezentowano przykład dotyczący ujawniania informacji na temat profesjonalnego osądu w sprawozdaniu finansowym przy uwzględnieniu powyższych propozycji (sytuacje, obszary i liczby są przypadkowe). Należy zauważyć, że w sprawozdaniach finansowych osądy często są łączone z szacunkami. W przykładzie rozdzielono te dwie kwestie, bowiem osąd opiera się na wiedzy i doświadczeniu osób, natomiast podstawą szacunków są dane liczbowe.

W ostatniej części tabeli 4.6 przedstawiono przykład opisaną kwestii związanych z profesjonalnym osądem w sekcji dotyczącej zasad rachunkowości mieszczącej się we **wprowadzeniu do sprawozdania finansowego**.

Sporządzenie sprawozdania finansowego zgodnie z przepisami prawa wynikającymi z ustawy o rachunkowości wymaga przyjęcia pewnych założeń oraz dokonania profesjonalnych osądów, które wpływają na wartości wykazane w sprawozdaniu finansowym. Celem dokonywania profesjonalnych osądów jest jak najbardziej zbliżone do rzeczywistości zaprezentowanie wartości pozycji bilansowych, które tego wymagają.

Założenia i osądy są oparte na najlepszej i najnowszej wiedzy oraz doświadczeniu kierownictwa jednostki oraz specjalistów, czyli osób bezpośrednio zaangażowanych w dany obszar działalności jednostki, na temat bieżących i przyszłych zdarzeń oraz działań, jednak rzeczywiste wyniki mogą się różnić od przewidywanych. Przyjmując profesjonalne osądy i założenia, kierownik jednostki może kierować się własnym doświadczeniem i wiedzą, a także opiniami, analizami i rekomendacjami niezależnych i wewnętrznych lub zewnętrznych ekspertów. Istotne profesjonalne osądy były dokonywane w zespołach osób zajmujących się danym obszarem działalności jednostki. Dokonywano wyboru najlepszej z możliwych alternatyw, jeśli takowe wyznaczono.

Profesjonalne osądy i związane z nimi założenia podlegają bieżącej weryfikacji. Zmiana profesjonalnych osądów jest rozpoznawana w okresie, w którym zostały one zmienione, jeśli dotyczy to wyłącznie tego okresu, lub w okresie bieżącym i przyszłym, jeśli zmiany dotyczą zarówno okresu bieżącego, jak i przyszłego. Przyjęte istotne założenia przy dokonywaniu profesjonalnych osądów zostały przedstawione w odpowiedniej notcie do sprawozdania finansowego lub, jeśli sytuacja tego wymagała, w notcie dotyczącej danej pozycji bilansowej czy pozycji rachunku zysków i strat.

W prezentowanym sprawozdaniu finansowym profesjonalne osądy zastosowano w następujących pozycjach bilansowych i kategoriach wynikowych:

- wartości niematerialne i prawne,
- nieruchomości inwestycyjne,

- przychody ze sprzedaży,
- odroczony podatek dochodowy,
- kontynuacja działalności.

Tabela 4.6. Nota objaśniająca dotycząca profesjonalnego osądu wybranych pozycji

Wyszczególnienie	Opis
Wartości niematerialne i prawne (koszty zakończonych prac rozwojowych)	
Wartość pozycji	1 234 567,89 zł
Kwestia podlegająca osądowi	okres ekonomicznej użyteczności
Przyjęte założenia osądu	<ul style="list-style-type: none"> • pokrycie tych prac przychodami ze sprzedaży, • stwierdzenie technicznej przydatności produktu lub technologii, • podpisanie umów na dostawę wyrobów gotowych w ciągu najbliższych lat, • w najbliższych latach nie nastąpi zmiana technologii produkcji
Czynniki niepewności osądu	<ul style="list-style-type: none"> • długość przyjętego okresu ekonomicznej użyteczności w zderzeniu z szybko rozwijającą się technologią
Kto dokonał osądu	szef działu informatycznego
Podstawa dokonania osądu, narzędzia	wiedza i doświadczenie w obszarze informatyki
Stopień narażenia na ryzyko błędu	średni
Nieruchomości inwestycyjne	
Wartość pozycji	9 876 543,21 zł
Kwestia podlegająca osądowi	wycena do wartości godziwej
Przyjęte założenia osądu	<ul style="list-style-type: none"> • poprawność przyjętych do wyceny metod, • aktualność przyjętych przez rzeczoznawcę założeń, • poprawność przyjętych wskaźników ekonomicznych
Czynniki niepewności osądu	<ul style="list-style-type: none"> • przyjęte założenia dotyczące stóp procentowych, inflacji
Kto dokonał osądu	zewnętrzny i niezależny rzeczoznawca
Podstawa dokonania osądu, narzędzia	obecne warunki rynkowe na rynku nieruchomości, metoda dochodowa
Stopień narażenia na ryzyko błędu	wysoki
Przychody ze sprzedaży usług budowlanych	
Wartość pozycji	90 876 543,21 zł
Kwestia podlegająca osądowi	globalny budżet kosztów
Przyjęte założenia osądu	<ul style="list-style-type: none"> • brak wzrostu cen materiałów budowlanych w okresie trwania budowy, • wykonanie umowy w umownym terminie, • brak nieprzewidzianych kosztów robót dodatkowych przy umowie ryczałtowej
Czynniki niepewności osądu	<ul style="list-style-type: none"> • brak pełnej dokumentacji urządzeń podziemnych może narazić jednostkę na dodatkowe koszty, a przy umowie ryczałtowej zleceniodawca kosztów tych nie pokryje, to jest ryzyko jednostki, • sytuacja polityczna względem kontraktów zagranicznych
Kto dokonał osądu	zespół składający się z szefa działu ofertowania, produkcji oraz logistyki, a także członek zarządu odpowiedzialny za produkcje budowlaną

Podstawa dokonania osądu, narzędzia	wiedza i doświadczenie, wcześniejsza współpraca z klientem
Stopień narażenia na ryzyko błędu	niski
Odroczony podatek dochodowy	
Wartość pozycji	1 900 000,00 zł
Kwestia podlegająca osądowi	możliwość wykorzystania strat podatkowych w przyszłości
Przyjęte założenia osądu	<ul style="list-style-type: none"> • plany finansowe dotyczące najbliższych lat wskazują na osiągnięcie odpowiednich podstaw opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych, • nie wystąpią znaczne zmiany przepisów prawa w kwestii zaliczania kosztów rachunkowych do kosztów podatkowych
Czynniki niepewności osądu	<ul style="list-style-type: none"> • zmiany prawa podatkowego co do możliwości rozliczania strat podatkowych
Kto dokonał osądu	zespół osób: główny księgowy, dyrektor finansowy (członek zarządu jednostki)
Podstawa dokonania osądu, narzędzia	plan finansowy stworzony na najbliższe 5 lat
Stopień narażenia na ryzyko błędu	średni
Wprowadzenie do sprawozdania finansowego, kontynuacja działalności przez jednostkę	
Wartość pozycji	nie dotyczy
Kwestia podlegająca osądowi	dalsza działalność jednostki w kontekście problemów występujących w branży
Przyjęte założenia osądu	<ul style="list-style-type: none"> • kluczowy personel nie odejdzie, • sprzedaż i zyskowność jednostki nie zmniejszą się
Czynniki niepewności osądu	<ul style="list-style-type: none"> • koronawirus, zamrożenie gospodarki z tym związane, • brexit, brak umowy pomiędzy Wielką Brytanią, a Unią Europejską co do dalszej współpracy
Kto dokonał osądu	gremium osób w postaci trzyosobowego zarządu jednostki
Podstawa dokonania osądu, narzędzia	sytuacja finansowa jednostki, podpisany portfel kontraktów na kolejne lata, dostępność zasobów kadrowych na rynku, przepisy prawa, sytuacja gospodarcza kraju
Stopień narażenia na ryzyko błędu	niski

Źródło: Opracowanie własne.

Należy zwrócić uwagę, że w przykładzie w tabeli 4.6 zaproponowano krótkie, ale treściwe odpowiedzi na daną kwestię, bowiem czytelnik sprawozdania finansowego oczekuje zwięzłej informacji, podanej w prosty i jasny sposób, co jednocześnie jest spełnieniem wymagań wynikających z ustawy o rachunkowości.

Ponadto nota jest prawie pozbawiona liczb, poza wskazaniem wartości danej pozycji bilansowej, jest przede wszystkim opisowa. Wynika z tego, że profesjonalny osąd dotyczy przyszłości, należy więc wskazać założenia, na których został on oparty. Taki charakter noty wynika także z tego, że sprawozdanie finansowe obecnie zawiera coraz więcej informacji opisowych, niefinansowych.

Zakres ujawnień w informacji dodatkowej, mimo że powinien być jednolity, jak wskazują przepisy prawa, to jest odmienny w jednostkach. Poprzez to, że zakres ujawnień jest różny to informacje ujawniane przez jednostki stały się obecnie elementem kreowania ich

wiarygodności w odbiorze informacji przez osoby zainteresowane, a przy braku precyzji, bo odnosimy się do osądów i szacunków, łatwo tę wiarygodność stracić (Kamela-Sowińska, 2005). Stosowanie profesjonalnego osądu może prowadzić do nadużyć i kreowania wartości pozycji bilansowych. Nadużycia mogą płynąć nie tylko ze strony osób sporządzających sprawozdania finansowe, ale także ze strony audytora.

Zawarta w tabeli 4.5 propozycja noty objaśniającej uwzględnia postulaty co do ujawnień, które w przeprowadzonej ankiecie podali respondenci. Sugerowali oni:

- dołączenie opisu dokonanego profesjonalnego osądu,
- opisanie wpływu profesjonalnego osądu na wartość danej pozycji bilansowej,
- wskazanie osoby dokonującej profesjonalnego osądu,
- wskazanie narzędzi i wykorzystanych źródeł będących podstawą dokonanego profesjonalnego osądu.

Ważna jest również rola kierownika jednostki. Z jednej strony jest on osobą podejmującą wszystkie istotne decyzje albo przynajmniej odpowiadającą za nie, ale z drugiej strony może on nie posiadać wystarczającej wiedzy i doświadczenia w dziedzinach, w których należy zastosować profesjonalne osądy, bo nie jest profesjonalistą w danej dziedzinie. W takiej sytuacji należy skorzystać z usług innych osób pochodzących z wnętrza jednostki lub spoza niej. W propozycji noty objaśniającej uwzględniono pozycję osoby lub zespołu dokonujących tego osądu, by uwiarygodnić ich profesjonalizm .

Autor stoi na stanowisku, że sprawozdanie finansowe nie powinno zawierać osobnej części czy podziału wyceny bilansowej na historyczną (podlegającą potem podziałowi w postaci wyniku finansowego jednostki) i pochodzącą z profesjonalnego osądu albo szacunku, jak proponują inni autorzy. Zdaniem autora zaciemniałoby to obraz sytuacji majątkowej i finansowej prezentowany przez sprawozdanie finansowe. Czytelnik otrzymywałby wtedy dwa sprawozdania i nie wiedziałby, na którym mam się opierać, a sprawozdanie ma przedstawiać obraz sytuacji majątkowej i finansowej w sposób jasny i prosty. Dodatkowe informacje i wyjaśnienia są od tego, by zawierać w nich dodatkowe informacje, na przykład o zastosowanym profesjonalnym osądzie w wycenie danej pozycji bilansowej.

Autor sugeruje dołączenie opisu profesjonalnego osądu, by odbiorca sprawozdania finansowego miał świadomość przebiegu procesu jego dokonywania, w tym rozważenia alternatyw, by ostatecznie dokonać jak najbardziej zbliżonego do rzeczywistości wyboru.

Zaproponowane rozwiązanie dotyczące ujęcia wszystkich informacji o dokonanych profesjonalnych osądach w sprawozdaniu finansowym w jednej, specjalnie do tego przeznaczonej nodzie, zwiększy wartość poznawczą sprawozdania finansowego i zaprezentowanych w nim danych finansowych. Zaprezentowanie kompleksowej informacji o profesjonalnych osądach w zaproponowanej wyżej postaci zwiększy czytelność, prostotę i jasność przedstawienia informacji finansowych, w których zastosowano profesjonalny osąd. Jednocześnie wpłynie to korzystnie na sprawozdanie finansowe jako całość. Należy zauważyć, że nie ma sprzeczności z zasadami rachunkowości, które narzucają pewien zakres prezentacji i ujawnień danych finansowych i opisowych. Ponadto każda uszczegóławiająca informacja pomaga lepiej zrozumieć przedstawiony w sprawozdaniu finansowym obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki oraz jej wyniku finansowego, a na takie działanie i prezentację ustawodawca wyraził zgodę.

Przyjęcie zaproponowanego sposobu prezentowania informacji eliminowałoby konieczność wyszukiwania przez użytkownika sprawozdania finansowego informacji o profesjonalnym osądzie w różnych częściach sprawozdania finansowego. Dałoby to całościowe spojrzenie na kwestię zastosowanego profesjonalnego osądu w jednym miejscu, w jednej nodzie dodatkowych informacji i objaśnień.

Zaproponowana przez autora forma prezentacji kwestii związanych z profesjonalnym osądem w sprawozdaniu finansowym nie wyklucza użycia odrębnej, innej formy czy postaci. Alternatywą może być przedstawienie profesjonalnego osądu w każdej nodzie dotyczącej obszaru, w którym go zastosowano. Przyjęcie takiego sposobu prezentowania informacji dałoby czytelnikowi sprawozdania finansowego poczucie, że na bieżąco jest informowany o treści i zawartości danej pozycji bilansowej. Przyczyniłoby się także do zwiększenia szczegółowości danej informacji, co mogłoby prowadzić do utraty jej prostoty i jasności, o której wspomina ustawa o rachunkowości.

Zdaniem autora pierwszy sposób prezentacji informacji o profesjonalnym osądzie byłby bardziej funkcjonalny. W jednym miejscu zamieszczona zostałaby informacja o dokonanych profesjonalnych osądach w sprawozdaniu finansowym. Taki sposób prezentacji wymusiłby także opisanie zastosowanych w różnych obszarach sprawozdania finansowego profesjonalnych osądów według pewnego ujednoczonego algorytmu.

Obecnie jednostki są zobowiązane jedynie do podania ogólnej informacji o dokonanych szacunkach, nie ma natomiast konieczności podawania odrębnej informacji na temat profesjonalnych osądów. Takie wymagania pojawiają się w zasadach rachunkowości wynikających z Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, natomiast w ustawie

o rachunkowości brak jest takich wymagań. Jednostki coraz częściej wspominają o szacunkach we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego, ale tylko i wyłącznie na poziomie stosowanych zasad rachunkowości, na przykład o źródłach i skutkach niepewności dokonanych szacunków w odniesieniu do wartości godziwej tak wycenianych niektórych pozycji bilansowych, ale bez ujawniania profesjonalnych osądów.

4.5. Wnioski i postulaty dla nauki oraz dla ustawodawcy

Przeprowadzone badania empiryczne, zaproponowana definicja terminu „profesjonalny osąd” oraz algorytm stosowania profesjonalnego osądu stały się przesłanką do sformułowania rekomendacji odnoszących się do sprawozdawczości finansowej związanej z wyceną bilansową, zarówno w kontekście nauki, jak i przepisów prawa.

W kontekście **postulatów dla nauki** autor dysertacji sugeruje poniżej wskazane wyzwania:

- badania nad istotą profesjonalnego osądu,
- badania nad znaczeniem profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej,
- dalsze badania nad algorytmem stosowania profesjonalnego osądu,
- kontynuacja badań związanych z powszechnością stosowania profesjonalnego osądu,
- badania związane z powszechnością stosowania profesjonalnego osądu,
- badania dotyczące rzetelności i jakości dokonywanych profesjonalnych osądów w rachunkowości,
- studia odnoszące się do możliwości unikania problemów związanych ze stosowaniem profesjonalnego osądu,
- określenie czynników, dzięki którym profesjonalne osądy oddawałyby w jak największym stopniu rzeczywistość gospodarczą jednostki,
- określenie, czy prezentacja w sprawozdaniach finansowych wielu wariantów alternatywnych osądów dotyczących wyceny bilansowej składnika bilansu spełniłaby wymogi informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych,
- określenie obszarów rachunkowości, w których profesjonalny osąd sprawdza się i nie zniekształca wyceny bilansowej, a w których obszarach zawodzi i dlaczego.

Przeprowadzone w niniejszej rozprawie analizy, studia literaturowe i badania empiryczne pozwoliły także na przedstawienie wniosków i wysunięcie **postulatów dla ustawodawcy** w zakresie prawa bilansowego. Ustawodawca nie nadąża ze zmianami prawa za szybkim tempem zmian życia gospodarczego, szczególnie w nowych kwestiach, które się pojawiają, na przykład stosowanie profesjonalnego osądu.

W ramach prawa bilansowego autor zidentyfikował poniższe kwestie:

- brak definicji terminu „profesjonalny osąd”,
- brak algorytmu stosowania profesjonalnego osądu,
- brak udokumentowania i opisanie we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego procesu stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej z punktu widzenia przyjętych założeń,
- brak noty objaśniającej w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego, związanej z dokonanymi w sprawozdaniu finansowym profesjonalnymi osądami, która pozwalałaby czytelnikowi lepiej zrozumieć dokonaną wycenę bilansową pozycji, w których zastosowano profesjonalny osąd,
- brak kompleksowych wyjaśnień w zakresie stosowania, prezentacji i opisywania dokonanego profesjonalnego osądu w Krajowych Standardach Rachunkowości.

Sprawozdanie finansowe jest narzędziem do komunikowania się jednostki z szeroko rozumianym otoczeniem. W dobie globalizacji, a także harmonizacji i standaryzacji rachunkowości stanowi źródło informacji o sytuacji majątkowej i finansowej danej jednostki. Należy jednak zauważyć, że posiada ono także pewne swoje niedoskonałości sprawiające, że nie jest ono w pełni użyteczne czy zrozumiałe dla czytelnika. Użyteczność sprawozdania finansowego często jest zakłócona poprzez niepełne poinformowanie czytelnika sprawozdania finansowego o zastosowanych zasadach rachunkowości związanych z wyceną bilansową, w tym przede wszystkim o wykorzystaniu instrumentu wspomaganego, jakim w dysertacji nazwano profesjonalny osąd.

Wycena poszczególnych pozycji bilansowych w sprawozdaniu finansowym zawiera w sobie coraz więcej szacunków i profesjonalnych osądów. Związane jest to przede wszystkim z tym, że sprawozdanie finansowe ma przekazywać czytelnikowi ekonomiczny obraz jednostki, ma być także nakierowane na przyszłość, a nie tylko na przedstawienie zarejestrowanej przeszłości. Dokonywanie profesjonalnych osądów celem zastosowania ich w wycenie bilansowej jest skutkiem obserwowanego procesu przechodzenia rachunkowości z opartej na regułach do opartej na zasadach. Zamiarem oparcia rachunkowości w większym stopniu na zasadach było zwiększenie porównywalności sprawozdań finansowych i umożliwienie wyboru przez jednostki takich metod wyceny, które w sposób najbardziej trafny będą odwzorowywały rzeczywistą sytuację majątkową i finansową jednostki. Z przeprowadzonych badań empirycznych można zauważyć, że stosowanie zasad, w tym profesjonalnego osądu, wpływa negatywnie na realizację celu w postaci prawdziwego

i wiernego obrazu. W tych obszarach rachunkowości, w których jednostka ma prawo wyboru metod wyceny, stwarza to możliwość przyjęcia takich zasad rachunkowości, dzięki którym będzie można kreować pożądane wartości bilansowe, a także wynik finansowy jednostki, co może nie spełniać kryterium rzetelności.

Wskazane niedoskonałości wynikają także ze stosowania instrumentu wspomagającego wycenę bilansową, jakim jest profesjonalny osąd. Instrument ten może być jednak często nieodpowiednio wykorzystywany. W dysertacji wskazano, że może on być źródłem niezrozumienia sytuacji majątkowej i finansowej jednostki oraz wysokości jej wyniku finansowego, przez co sprawozdanie finansowe w sposób niedostateczny może zaspokajać potrzeby informacyjne jego czytelników.

Na podstawie wyników przeprowadzonych badań empirycznych autor przedstawił kilka rekomendacji, których realizacja mogłaby rozwiązać opisane problemy. Do tych rekomendacji zalicza się:

- wprowadzenie do przepisów prawa bilansowego definicji terminu „profesjonalny osąd” oraz sposobu postępowania przy jego dokonywaniu,
- wprowadzenie do przepisów prawa bilansowego algorytmu stosowania profesjonalnego osądu,
- opracowanie formularza dokumentującego zastosowanie profesjonalnego osądu,
- propozycje ujawnień w sprawozdaniu finansowym związane z zastosowanym profesjonalnym osądem.

Ujawnienia, które obecnie są dokonywane i prezentowane przez kierownika jednostki pozwalają jedynie na wyciągnięcie ogólnych wniosków i wyrobienie przez użytkownika sprawozdania finansowego poglądu na skalę zastosowanego profesjonalnego osądu i związane z tym ryzyko zniekształcenia informacji finansowej. Czytelnik sprawozdania finansowego nie jest w stanie sam zweryfikować poprawności i rzetelności dokonanych osądów w sprawozdaniu finansowym. Jediną możliwością jego weryfikacji jest poddawanie badaniu sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta, czyli osobę pod wieloma względami i kryteriami niezależną od jednostki.

Zdaniem autora zmiany związane z profesjonalnym osądem powinny być ujmowane w sprawozdaniu finansowym tak samo jak wartości szacunkowe. Zweryfikowanie wartości wyceny bilansowej przy wykorzystaniu instrumentu wspomagającego jakim jest profesjonalny osąd powinno następować w przypadku pozyskania nowych informacji będących podstawą wcześniej dokonanego profesjonalnego osądu lub będących wynikiem

nowych doświadczeń zawodowych i zdobywania nowej wiedzy. Weryfikacja profesjonalnego osądu nie odnosi się do poprzednich lat obrotowych, jest natomiast skutkiem bieżącej oceny sytuacji jednostki oraz oczekiwanych przyszłych korzyści ekonomicznych lub obowiązków związanych z pozycjami bilansowymi. Zmiany te nie są korektami błędów ani zmianami zasad (polityki) rachunkowości. Dlatego autor nie rekomenduje podejścia retrospektywnego w wypadku profesjonalnego osądu, ale tylko i wyłącznie prospektywne.

Autor niniejszym rekomenduje wprowadzenie poniżej wskazanych trzech kwestii do ustawy o rachunkowości oraz do Krajowego Standardu Rachunkowości Nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym - ujęcie i prezentacja”, jako zwiększających wiarygodność i rzetelność przedstawianych informacji finansowych.

Celem uregulowania w prawie bilansowym definicji terminu „profesjonalny osąd” rekomenduje się przyjęcie definicji tego terminu w następującym brzmieniu: Profesjonalny osąd jest to zastosowanie odpowiedniej wiedzy oraz zdobytego doświadczenia zawodowego podczas podejmowania decyzji w obszarze rachunkowości jednostki, szczególnie w wycenie bilansowej, z uwzględnieniem warunków wynikających z gospodarczego i prawnego otoczenia jednostki, odbywające się w określonym miejscu i czasie, z zachowaniem ostrożności, w sposób jak najbardziej obiektywny i odpowiednio udokumentowany.

Na podstawie zaproponowanej definicji „profesjonalnego osądu” rekomenduje się opisowe wprowadzenie algorytmu postępowania przy dokonywaniu profesjonalnego osądu. Ważnym jest, by profesjonalny osąd był oparty na rzetelnej wiedzy i doświadczeniu osób go dokonujących oraz by był dobrze udokumentowany. Brzmienie tego opisu jest następujące: Zastosowanie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej danej pozycji powinno być poprzedzone przeprowadzeniem procesu jego dokonywania obejmującym: zebranie informacji na temat kwestii problemowej oraz wiedzy i odpowiedniego zespołu, wskazanie alternatyw, wybór rozwiązania, jego uzasadnienie i odpowiednie udokumentowanie oraz zakomunikowanie wyboru.

Rekomenduje się obligatoryjne zamieszczanie informacji o dokonanym profesjonalnym osądzie w informacji dodatkowej, w szczególności w części odnoszącej się do zasad rachunkowości oraz w notach objaśniających zawartych w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego. Celem prezentacji informacji o profesjonalnym osądzie jest podanie czytelnikowi informacji nie tylko o profesjonalnych

osądach dokonanych w sprawozdaniu finansowym, ale również o ich wpływie na wartości bilansowe i ewentualne zagrożenia z tym związane.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że jednostki coraz częściej i coraz chętniej sięgają do instrumentu wspomagającego jakim jest profesjonalny osąd, ujawniają informacje o dokonanych osądach, ale z różnym stopniem szczegółowości. Wpływ na szczegółowość zawartych informacji mają nie tylko istniejące przepisy prawne, ale także specyficzne oraz indywidualne dla danej jednostki czynniki, do których zaliczyć można w szczególności:

- formę prawną jednostki, gdyż bardziej skłonne do ujawniania informacji są spółki kapitałowe niż osobowe, co wynika z większej skłonności do ujawniania informacji przez jednostki zbiorowego inwestowania aniżeli przez jednostki prywatne,
- poddawanie sprawozdania finansowego obligatoryjnemu badaniu przez biegłego rewidenta, który jako niezależna osoba dokonuje oceny przedstawionego mu do audytu sprawozdania finansowego.

Zaproponowane w dysertacji rozwiązania i rekomendacje stanowią próbę ulepszenia narzędzia ochrony interesu publicznego, jakim jest sprawozdanie finansowe. Nowy element zaproponowany w ramach ujawnień w sprawozdaniu finansowym potencjalnie może wypełnić lukę informacyjną obecnego sprawozdania finansowego w obszarze zastosowanych profesjonalnych osądów.

Zdaniem autora zaproponowane zmiany wpłyną na jeszcze lepsze zrozumienie przez czytelnika informacji, jakie przekazuje sprawozdanie finansowe. Zmiany te stanowią próbę ulepszenia narzędzia ochrony interesu publicznego, jakim jest sprawozdanie finansowe. Kolejne informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym nie zaciemnią przekazywanego przez niego obrazu, pomimo dużej ilości informacji, jakie są w tym momencie wymagane przepisami prawa. Wszystkie informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym mają za zadanie chronić czytelnika i ewentualnego inwestora przed nieoczekiwanymi i nagłymi zmianami w działalności gospodarczej jednostki.

Należy także wspomnieć o kosztach wdrożenia zaproponowanych postulatów. Koszty jakie będzie należało ponieść związane będą z przyjęciem przez regulatora zaproponowanych zmian. Natomiast po stronie jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe koszty te raczej będą nikłe. Warto bowiem zaznaczyć, że w obecnym stanie regulacji prawnych jednostki ponoszą koszty w związku koniecznością sporządzenia sprawozdania finansowego, a zaproponowane zmiany są tylko niewielką częścią tych

kosztów, a dużą sprawą dla zrozumienia sprawozdania finansowego i zawartej w nim wyceny bilansowej.

Zastosowanie zaproponowanych rozwiązań przyniesie wymierne korzyści dla obydwu stron:

- dla jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe,
- dla odbiorcy sprawozdania finansowego.

Poprzez zamieszczenie w sprawozdaniu finansowym informacji o zastosowanym profesjonalnym osądzie, czytelnik będzie miał możliwość zweryfikowania tych informacji ze swoimi doświadczeniami i wiedzą w tym względzie. Wpłynie to więc na lepsze zrozumienie przesłanek, które przyświecały kierownikowi jednostki sporządzającemu sprawozdanie finansowe. Z pewnością zmiany te pomogą także zaobserwować skalę stosowania profesjonalnego osądu w sprawozdaniach finansowych.

W świetle powyższego uznać należy za celowe i użyteczne dla nauki i praktyki rachunkowości wdrożenie rekomendowanych w dysertacji kwestii zwiększających zdaniem autora wiarygodność i porównywalność sprawozdań finansowych.

Autor w dalszej pracy badawczej zajmie się wskazaną w dysertacji problematyką stosowania i ujawniania w sprawozdaniu finansowym informacji na temat profesjonalnego osądu. Obszarami problemowymi związanymi ze znaczeniem profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej będą poniższe kwestie:

- badanie stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej ze względu na coraz większą jego powszechność i świadomość osób odpowiedzialnych za informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym.
- badanie, w jakich obszarach najczęściej jest stosowany profesjonalny osąd i jakie są efekty jego stosowania.
- badanie szczegółowości z jaką informacje o profesjonalnym osądzie powinny być ujawniane w sprawozdaniu finansowym, by ilość tych informacji nie zaciemniała obrazu majątkowego i finansowego jednostki.
- odpowiedź na pytanie: czy przedstawiony w dysertacji postulat odrębnego ujawnienia informacji o profesjonalnym osądzie znajduje poparcie w środowisku naukowym, ale także wśród praktyków rachunkowości oraz w jakim stopniu powinien on ulegać modyfikacjom.

Profesjonalny osąd, choć niewystarczająco opisany w literaturze przedmiotu i fragmentarycznie ujęty w regulacjach prawa bilansowego to posiada coraz większe

znaczenie w wycenie bilansowej. Wobec tego faktem koniecznym staje się opisanie stosowania profesjonalnego osądu celem eliminacji zbyt dużej dowolności jaką daje stosowanie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej.

ZAKOŃCZENIE

Obecnie sprawozdanie finansowe zmierza w kierunku opisowym i ujmowania w nim nie tylko kwestii dotyczących przeszłości, ale również zagadnień odnoszących się do przyszłości. Ponadto należy zauważyć, że wzrost regulacji prawnych w zakresie rachunkowości na przestrzeni ostatnich lat stoi w sprzeczności z opisowym ujmowaniem zdarzeń gospodarczych i stosowaniem profesjonalnego osądu. Natomiast opisowy charakter przedstawiania zdarzeń gospodarczych, coraz bardziej trudno mierzalnych, specyficznych oraz zindywidualizowanych wymaga stosowania zasad, czyli ustalonego przepisem lub zwyczajem sposobu postępowania w danych okolicznościach. W związku z tym zauważalnym jest, że rachunkowość odchodzi od reguł na rzecz zasad.

Reguły zawierają szczegółowe zapisy, definicje i schematy, które starają się opisać i rozwiązać wszelkie możliwe przypadki, natomiast zasady skupiają się na osiągnięciu celu rachunkowego.

Stosowanie zasad wymaga od osób sporządzających sprawozdania finansowe wykorzystywania profesjonalnego osądu, co jest immanentnym czynnikiem procesu intelektualizacji rachunkowości. Osoby biorące udział w sporządzaniu sprawozdań finansowych nie powinny dostosowywać rzeczywistości do ściśle i sztywno określonych reguł i schematów, lecz powinny wykorzystywać swoją wiedzę, kwalifikacje i praktykę tak, aby zaspokoić coraz bardziej rosnące potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych.

Profesjonalny osąd z definicji nacechowany jest dużą dozą dowolności, zatem nie można go „zamknąć” w regułach i schematach. Obecnie w natłoku informacji gospodarczych coraz trudniej mierzalnych i incydentalnych, profesjonalny osąd zyskuje na znaczeniu.

Przeprowadzone w ramach niniejszej rozprawy studia literaturowe oraz badania empiryczne umożliwiły osiągnięcie określonego we wstępie celu głównego i celów szczegółowych oraz potwierdziły słuszność postawionej hipotezy badawczej. Rezultatem przeprowadzonych badań empirycznych są wnioski o charakterze zarówno teoretycznym, jak i praktycznym.

Celem głównym pracy była ocena znaczenia profesjonalnego osądu w procesie wyceny bilansowej, opracowanie algorytmu dokonywania profesjonalnego osądu oraz zasad jego dokumentowania i ujawniania w sprawozdaniu finansowym. W poszczególnych rozdziałach pracy zostały zrealizowane również sformułowane we wstępie cele cząstkowe.

Rozważania na temat istoty wyceny w teorii rachunkowości stanowiły podstawę do określenia podstawowych funkcji wyceny i zasad sporządzania sprawozdania finansowego. Do najważniejszych funkcje wyceny zaliczono: informacyjną, kontrolną, dowodową, sprawozdawczą i analityczną. Głównym celem wyceny jest pomiar w jednostkach pieniężnych składników majątku i źródeł jego finansowania oraz wyniku finansowego jednostki. Charakterystycznymi cechami pomiaru są rzetelność i wiarygodność, które pozwalają użytkownikom sprawozdań finansowych na ocenę dotychczasowych wyników i dokonań jednostki, ale także pozwalają na dokonywanie prognoz i podejmowanie decyzji. Natomiast w kwestii zasad sporządzania sprawozdań finansowych należy stwierdzić, że do najważniejszych należą zasady: jasnego i rzetelnego obrazu, kontynuacji działania, memoriału, współmierności przychodów i kosztów, ostrożnej wyceny, istotności, ciągłości zasad rachunkowości oraz przewagi treści ekonomicznej nad formą. Powyższe rozważania pozwoliły zrealizować pierwszy cel szczegółowy, jakim było przedstawienie istoty wyceny w rachunkowości oraz omówienie zasad sporządzania sprawozdania finansowego.

Drugim celem cząstkowym, zrealizowanym w drugim rozdziale, było omówienie istoty profesjonalnego osądu w teorii rachunkowości oraz postępowania przy jego stosowaniu w wycenie pozycji bilansowych według wybranych standardów rachunkowości oraz ich analiza porównawcza. Profesjonalny osąd jest zastosowaniem wiedzy oraz doświadczenia celem podjęcia decyzji odnoszącej się do kwestii wyceny bilansowej. Natomiast istniejące w literaturze przedmiotu schematy postępowania przy dokonywaniu profesjonalnego osądu posiadają podobne etapy, do których zaliczono: identyfikację kwestii podlegającej osądowi, podjęcie decyzji i jej uzasadnienie.

W rozdziale przedstawiono także przyczyny coraz częstszego stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej oraz problemy związane z jego stosowaniem, do których zaliczono:

- pułapki tendencyjności,
- możliwości manipulowania wyceną, a poprzez to także wynikami finansowymi jednostki,
- dużą uznaniowość w stosowaniu profesjonalnego osądu,
- rozbieżności w spojrzeniu na tę samą kwestię przez różne osoby,
- różną ilość i jakość informacji, często niepełnych, które przekazane w taki czy w inny sposób mogą zniekształcać osądy,
- posiadane doświadczenie i wiedzę osób dokonujących profesjonalnych osądów.

Obraz jednostki, jaki jest zaprezentowany z zastosowaniem profesjonalnego osądu zawiera dozę niepewności i subiektywizmu. Natomiast osąd wykonany zgodnie z przyjętymi zasadami i algorytmem może przedstawiać rzeczywisty ekonomiczny obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki. Profesjonalny osąd jest także rozumiany jako korzystanie z wolności w sferze rachunkowości, jednak tylko w granicach określonych przez przepisy prawa.

Stosowanie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej jest następstwem braku jednej, uniwersalnej metody wyceny w rachunkowości. Wybierać należy z istniejących i dostępnych metod, które nie tylko pomogą odpowiednio przestawić historyczne dane finansowe, ale także prognostyczne, które często prezentowane są w sposób opisowy. Wszystkie te dane: historyczne i prognostyczne, powinny spełniać nowy cel sprawozdawczości finansowej, jakim jest przydatność przekazywanych informacji, nie tylko ich rzetelność. Stoi to nieco w kontrze do zasady wiernego i rzetelnego obrazu jako wiodącej zasady w sprawozdawczości finansowej.

W dalszym toku studiów literaturowych przeprowadzono analizę porównawczą ujęcia i możliwości stosowania profesjonalnego osądu według wybranych standardów rachunkowości, do których zaliczono: Polskie, Międzynarodowe, Amerykańskie i Niemieckie Standardy Rachunkowości.

Przeprowadzone badania literaturowe wykazały, że Międzynarodowe Standardy Rachunkowości oraz Amerykańskie Standardy Rachunkowości są najbardziej elastyczne w przedmiotowej kwestii i wprost stanowią o profesjonalnym osądzie i jego stosowaniu. Na drugim biegunie są Niemieckie Standardy Rachunkowości, które generalnie nie dopuszczają stosowania profesjonalnego osądu. W Niemczech obowiązuje konserwatywne podejście do rachunkowości, które wynika z historii Niemiec oraz z faktu, że wiele jednostek to „firmy” rodzinne, które z czasem przerodziły się w duże korporacje. Z kolei Polskie Standardy Rachunkowości plasują się niejako pomiędzy tymi dwoma biegunami. Nie wspomina się w nich o profesjonalnym osądzie, a jeśli się już wspomina to mało, co jest zbieżne z Niemieckimi Standardami Rachunkowości, ale w swojej istocie oparte są one na Międzynarodowych Standardach Rachunkowości, które w wielu kwestiach dopuszczają stosowanie profesjonalnego osądu.

Kolejnym celem częściowym była ocena stosowania profesjonalnego osądu w sprawozdaniach finansowych sporządzanych przez polskich przedsiębiorców oraz przedstawienie zmian zachodzących w tym obszarze z zakresie czasowym,

jaki obejmowały badania empiryczne. Przeprowadzono w tym względzie dwuetapowe badania empiryczne dotyczące okresu od 2011 roku do 2019 roku.

Pierwszy etap badań empirycznych polegał na analizie ogólnie dostępnych sprawozdań finansowych jednostek, spółek akcyjnych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych i w alternatywnym systemie obrotu NewConnect. Badania te wykazały, że profesjonalny osąd jest coraz częściej stosowanym oraz istotnym instrumentem wspomagającym wycenę bilansową. Wyniki badań pokazały, że im wyższa suma bilansowa jednostki tym większe znaczenie w wycenie bilansowej posiada profesjonalny osąd. Częstotliwość stosowania osądu w wycenie bilansowej wzrasta w przyjętym okresie analizy. Potwierdzenie tego stwierdzenia zostało odnotowane w wycenie coraz większej liczby pozycji bilansowych, a także w zwiększającej się ilości informacji opisowych dotyczących zastosowanych osądów w sprawozdaniach finansowym. Zauważono także dokonywanie osądów przez osoby spoza jednostki, którymi często są osoby profesjonalnie zajmujące się danym obszarem.

Drugim etapem badań empirycznych było badanie ankietowe przeprowadzone za pomocą kwestionariusza ankietowego rozesłanego do losowo wybranych jednostek spośród spółek akcyjnych mających siedzibę na terenie województwa wielkopolskiego. Wnioski płynące z drugiego etapu badań empirycznych są następujące:

- stwierdzono istnienie profesjonalnego osądu w świadomości i wiedzy osób sporządzających sprawozdania finansowe,
- wraz z postępującymi latami w okresie analizy wśród jednostek rośnie świadomość znaczenia profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej,
- nie zawsze osoby dokonujące osądów potrafią go zastosować w odpowiedni sposób, aby można było uznać jego wyniki za wiarygodne lub zbliżone do rzeczywistości,
- zdaniem respondentów istnieje związek pomiędzy stosowaniem profesjonalnego osądu, a sytuacją majątkową i finansową jednostki oraz jej wynikiem finansowym, który polega przede wszystkim na jej polepszeniu, a także na podwyższeniu wyniku finansowego,
- zdaniem respondentów profesjonalny osąd służy przede wszystkim polepszeniu wyników finansowych jednostek,
- osądu dokonują przede wszystkim przez osoby pochodzące z wnętrza jednostki, ale w okresie analizy daje się zauważyć zmianę tego trendu na rzecz niezależnych osób, spoza jednostki.

W kwestionariuszu ankietowym respondenci zgłosili swoje postulaty względem stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej, a do najważniejszych z nich zaliczono:

- wskazanie osób dokonujących profesjonalnych osądów w określonych obszarach działalności jednostki,
- wykorzystanie wiedzy i doświadczenia współpracowników z danego obszaru,
- zatrudnianie zewnętrznych i zarazem niezależnych ekspertów celem dokonania osądu,
- rozmowy w zespołach, wymiana wiedzy,
- określenie metodologii podejmowania danej decyzji,
- tworzenie wzorców osądów dla danej sytuacji, tak zwanych dobrych praktyk,
- utrwalanie dokonanych osądów,
- przekazywanie informacji innym zainteresowanym osobom (komunikacja).

Obydwa etapy badań empirycznych dowiodły, że brak jednolitych rozwiązań w zakresie stosowania profesjonalnego osądu może przyczynić się do niezgodnej z rzeczywistością wyceny bilansowej. Natomiast wzrost znaczenia profesjonalnego osądu powoduje, że staje się to istotnym problemem w wycenie bilansowej.

Ostatni, czwarty rozdział poświęcono autorskiej propozycji definicji terminu „profesjonalny osąd” oraz propozycji algorytmu przeprowadzania profesjonalnego osądu.

Zaproponowano następującą definicję: Profesjonalny osąd jest to zastosowanie odpowiedniej wiedzy oraz zdobytego doświadczenia zawodowego podczas podejmowania decyzji w obszarze rachunkowości jednostki, szczególnie w wycenie bilansowej, z uwzględnieniem warunków wynikających z gospodarczego i prawnego otoczenia jednostki, odbywające się w określonym miejscu i czasie, z zachowaniem ostrożności, w sposób jak najbardziej obiektywny i odpowiednio udokumentowany

Autor zaproponował także udoskonalenie procesu jego dokonywania i dokumentowania w postaci algorytmu. Istota algorytmu sprowadza się do trzech głównych obszarów:

- 1) wiedza i zespół jako obszaru dotyczącego określenia celu osądu, zebrania informacji o sprawie wymagającej osądu oraz zebraniu zespołu mającego zająć się daną sprawą,
- 2) rozwiązanie kwestii problemowej jako obszaru związanego z dokonaniem profesjonalnego osądu przez zespół, także w razie konieczności dokonania wyboru spośród istniejących alternatywnych rozwiązań,

- 3) dokumentowanie i komunikacja jako obszaru związanego z udokumentowaniem założeń leżących u podstaw dokonanego osądu oraz zakomunikowaniem otoczeniu lub osobom zainteresowanym podjętej decyzji.

Przedstawiono także propozycje odnoszące się do ujawnień informacji na temat dokonanych profesjonalnych osądów w wycenie bilansowej w sprawozdaniu finansowym. W rozdziale zawarto również przykłady przedstawienia informacji o dokonanych osądach w sprawozdaniu finansowym.

W dysertacji sformułowano także istotne z punktu widzenia potrzeb informacyjnych odbiorców informacji finansowej rekomendacje i postulaty odnoszące się do sprawozdawczości finansowej, a wynikające z zaprezentowanych propozycji. Jako wyzwania i postulaty dla nauki autor wskazał:

- badania nad istotą profesjonalnego osądu,
- dalsze badania nad znaczeniem profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej,
- kolejne badania nad algorytmem stosowania profesjonalnego osądu,
- badania związane z powszechnością stosowania profesjonalnego osądu,
- kontynuacja badań dotyczących rzetelności i jakości dokonywanych profesjonalnych osądów w rachunkowości,
- studia odnoszące się do możliwości unikania problemów związanych ze stosowaniem profesjonalnego osądu,
- określenie czynników, dzięki którym profesjonalne osądy oddawałyby w jak największym stopniu rzeczywistość gospodarczą jednostki,
- określenie, czy prezentacja w sprawozdaniach finansowych wielu wariantów alternatywnych osądów dotyczących wyceny bilansowej składnika bilansu spełniłaby wymogi informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych,
- określenie obszarów rachunkowości, w których profesjonalny osąd sprawdza się i nie zniekształca wyceny bilansowej, a w których obszarach zawodzi i dlaczego.

Natomiast jako postulaty dla ustawodawcy w zakresie prawa bilansowego autor zaproponował wprowadzenie:

- definicji terminu „profesjonalny osąd”,
- algorytmu stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej, z uwzględnieniem zastosowania odpowiedniej wiedzy i doświadczenia osób dokonujących osądu, a także jego udokumentowania,

- opisanie we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego procesu stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej z punktu widzenia przyjętych założeń,
- noty objaśniającej w sprawozdaniu finansowym dotyczącej zastosowanych osądów przez jednostkę i ich wpływu na prezentowane wartości,
- kompleksowych wyjaśnień zakresie stosowania, prezentacji i opisywania dokonanego profesjonalnego osądu w Krajowych Standardach Rachunkowości.

Impulsem do rekomendacji odnoszących się do nauki oraz do przepisów prawa bilansowego była dokonana synteza wniosków i krytyczne spojrzenie na dotychczasowe metody dokonywania profesjonalnego osądu. Postawiona na początku niniejszej rozprawy hipoteza o braku jednolitych rozwiązań w zakresie stosowania profesjonalnego osądu została zweryfikowana pozytywnie.

Reasumując, zdaniem autora, główne rezultaty poznawcze rozprawy to:

- potwierdzenie wzrastającej roli oraz istotnego znaczenie profesjonalnego osądu jako narzędzia wspomagającego wycenę bilansową,
- wskazanie powiązania wiedzy i doświadczenia ze sprawozdawczością finansową i wpływem tych czynników na kształt obrazu sytuacji majątkowej i finansowej jednostki jaki przedstawia sprawozdanie finansowe,
- opracowanie autorskiej propozycji definicji terminu „profesjonalny osąd”,
- zaproponowanie algorytmu stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej poprzedzony zapoznaniem się z dotychczasowymi schematami, a także dostosowaniem płynących z nich etapów do obecnych czasów i zdarzeń gospodarczych,
- wskazanie na potrzebę wzmocnienia dyskusji w środowisku naukowym na temat profesjonalnego osądu,
- zarekomendowanie postulatów dla nauki w zakresie stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej,
- wskazanie rekomendacji dla ustawodawcy w kwestiach związanych z ujawnianiem zastosowanego profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej.

W procesie dokonywania profesjonalnego osądu, który jest instrumentem wspomagającym wycenę bilansową, powinny brać udział osoby odpowiedzialne za poszczególne obszary działalności jednostki, a nie tylko osoby odpowiedzialne za obszar rachunkowości. Brak tego udziału sprawia, że sprawozdania finansowe mogą być obarczone błędem. Każdy kluczowy pracownik ma wpływ na wartości i kształt sprawozdania finansowego poprzez swoje decyzje, doświadczenie zawodowe i wiedzę, czyli poprzez

profesjonalny osąd. Osoby te często nieświadomie stosują profesjonalny osąd, a poprzez to także nieświadomie biorą udział w sporządzaniu sprawozdania finansowego. Gdyby to wszystko było wykonywane świadomie to z pewnością osądy byłyby znacznie lepszej jakości lub dokonywane z większą precyzją.

Profesjonalny osąd nie jest osobną metodą wyceny w rachunkowości, jest natomiast instrumentem wykorzystywanym w wycenie wielu obszarów i składników sprawozdania finansowego.

Autor wyraża przekonanie, że niniejsza dysertacja wpisze się w nurt naukowych rozważań dotyczących rachunkowości w procesie podejmowania decyzji gospodarczych i przyczyni się do jeszcze większej niż obecna świadomości związanej ze znaczeniem profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej. Podjęte rozważania i przeprowadzone badania stanowią próbę odpowiedzi na istotne, aktualne problemy oraz dylematy rachunkowości. Zdaniem autora zaproponowane rozwiązania dotyczące dokonywania profesjonalnego osądu, jego dokumentowania oraz ujawniania w sprawozdaniu finansowym w ramach systemu informacyjnego rachunkowości mogą się stać bodźcem do dalszych badań naukowych. Badania te powinny być poświęcone w szczególności poprawie jakości dokonywanego profesjonalnego osądu i jego wpływu na wycenę bilansową. Powinny one być również przesłanką do wdrożenia rozwiązań ukierunkowanych na udoskonalenie dotychczasowej praktyki w zakresie funkcjonowania systemu informacyjnego rachunkowości w obszarze wyceny bilansowej oraz roli i znaczenia w niej profesjonalnego osądu. Autor dostrzega możliwości, a także konieczność dalszych badań nad profesjonalnym osądem i jego stosowaniem. Dalsze badania powinny w szczególności dotyczyć dokonywania i weryfikacji poprawności zastosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej w sprawozdaniach finansowych.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Ambroziak, M. (2010). *Analiza sprawozdań finansowych. Zrozumieć sprawozdanie polskie, MSSF, US GAAP*. Tom 1. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Andrzejewski, M. (2012). *Korygująca funkcja rewizji finansowej w systemie rachunkowości*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Artienwicz, N. (2018). *Problematyka psychologiczna w polskich artykułach naukowych z obszaru rachunkowości – analiza publikacji*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 100(156). Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Babuška, E. (2013). Pomiar wartości w rachunkowości w aspekcie aktualnych podstaw wyceny i stosowanych kategorii cenowych. W: Micherda, B. (red.). *Współczesne uwarunkowania kwantyfikacji w rachunkowości*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Bańko, M. (red.). (2010a). *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bańko, M. (red.). (2010b). *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bańkowski, A. (2000). *Etymologiczny słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bąk, M. (2010). *Rachunkowość w dobie globalizacji i kryzysu finansowego – szanse i zagrożenia*. W: Adamek, J. (red.). *Finanse i rachunkowość – teoria i praktyka*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 121. Wrocław: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Błażyńska, J. (2011). Polityka rachunkowości, polityka bilansowa, zasady rachunkowości – terminologia. W: Gabrusewicz, W. i Samelak, J. (red.). *Dylematy współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 174. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Błażyńska, J. (2015). *Użyteczność informacji finansowych sprawozdań finansowych*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Brzezin, W. (1995). *Nauka, polityka i praktyka rachunkowości*. Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej, nr 31. Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Buk, H. (2012). Alternatywność metod szacowania kosztów realizacji kontraktów długoterminowych a wynik finansowy jednostki. W: Chluska, J. (red.). *Zarządzanie*

- kosztami przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*. Częstochowa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.
- Buk, H. (2014a). Czy sprawozdania finansowe są wiarygodne? W: Kamela-Sowińska, A. (red.). *20 lat ustawy o rachunkowości: kierunki zmian i ich wpływ na sprawozdawczość i rewizję finansową*. Materiały na X Ogólnopolską Konferencję Naukowo – Zawodową z dnia 28 października 2014 roku. Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu i Krajowa Izba Biegłych Rewidentów.
- Buk, H. (2014b). *Krajowe i międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Buk, H. (red.). (2018). *Międzynarodowe standardy rachunkowości w praktyce*. Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu.
- Burzym, E. (2008). *Rola i funkcje rachunkowości w roku 2000*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 45 (101), Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Chluska, J. (2005). *Podstawy rachunkowości*. Częstochowa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.
- Chojnacka, E., Wolszon, U. i Zimnicki, T. (2018). *Sprawozdanie finansowe według polskiego prawa bilansowego*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Cieślak, M. (2011). *Podejście etyczne w rachunkowości a jakość sprawozdań finansowych*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Dąbrówka, A. i Geller, E. (1995). *Słownik antonimów*. Warszawa: Wydawnictwo MCR.
- Długosz - Kurczabowa, K. (2009). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (red.). (2008). *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dworkin, R. (1998). *Biorąc prawa poważnie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Frendzel, M. (2011). *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Gabrusewicz, W. i Kołaczyk, Z. (2005). *Bilans. Wartość poznawcza i analityczna*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Gabrusewicz, W. i Remlein, M. (2007). *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

- Gabrusewicz, W. i Remlein, M. (2011). *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa: jednostkowe i skonsolidowane*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Gabrusewicz, W. i Samelak, J. (red.). (2006). *Rachunkowość finansowa. Obszary problemowe*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Garstecki, D. (2013). *Sprawozdanie z instrumentów finansowych narzędziem ochrony interesu publicznego* (Niepublikowana rozprawa doktorska). Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu.
- Gierszewska, G. i Romanowska, M. (1994). *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Gierusz, J. (2005). *Plan kont z komentarzem: handel, produkcja, usługi*. Gdańsk: Wydawnictwo ODDK.
- Gierusz, J. (2011). *Koszt historyczny czy wartość godziwa – dylematy wyceny w rachunkowości*. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 62(118), Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Gierusz, J., Koleśnik, K. i Silska-Gembka, S. (2014). *Znaczenie profesjonalnego osądu przy wycenie kontraktów długoterminowych – wyniki badania empirycznego*. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 77(133), Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Glover, S. M. i Prawitt, D. F. (2014). Enhancing auditor professional skepticism: The professional skepticism continuum. *Current Issues in Auditing*, 8(2), P1-P10. doi: 10.2308/ciia-50895.
- Gmytrasiewicz, M. (2007). *Teoria rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*. W: Cebrowska, T., Kowalik, A. i Stępień, R. (red.). *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*. Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Gmytrasiewicz, M. (2009). *Wybrane problemy teoretyczne współczesnej rachunkowości*. W: *Problemy współczesnej rachunkowości*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Gmytrasiewicz, M. i Karmańska, A. (2006). *Rachunkowość finansowa*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Gmytrasiewicz, M., Karmańska, A. i Olchowicz, I. (1997). *Rachunkowość finansowa*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Gos, W. i Hońko, S. (2018). Ostrożny księgowy czy przezorny zarząd – zasada ostrożności w praktyce. *Rachunkowość*, (4), 3-13.

- Grabiński, K. i Kędzior, M. (2011). *Pojęcie aktywów i zobowiązań we współczesnych założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej oraz krajowych regulacjach rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 849, Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Hambura, S., Łukasik, A. (1999). *Niemieckie ustawy w spółce z o.o. i spółce akcyjnej*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Helin, A. (2006). *Sprawozdanie finansowe według MSSF, zasady sporządzania i prezentacji*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Hendriksen, E. A. i van Breda, M. F. (2002). *Teoria rachunkowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hołda, A. (2015). *Wartość godziwa według MSSF oraz ustawy o rachunkowości*. Warszawa: Krajowa Izba Biegłych Rewidentów.
- Hołda, A. (2021). Kontynuacja działalności w czasie kryzysu. *Rachunkowość*, (2), 64-78.
- Hońko, S. (2013). *Wycena w rachunkowości: znaczenie, podstawy, parametry i zasady*. Szczecin: Wydawnictwo ZAPOL.
- Hońko, S. (2014). *Podstawy wyceny aktywów i zobowiązań według założeń koncepcyjnych IASB – Stan obecny i propozycje zmian*. SOEP, część 2, Nr 4(265), Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Hońko, S. (2016). Wycena wartości firmy. *Rachunkowość*, (4), 3-17.
- Janusz, R. (1993). *Kodeks handlowy Niemiec HGB*. Warszawa: Kancelaria Prawnicza NORMA.
- Jaruga, A. (red.). (1991). *Współczesne problemy rachunkowości*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Jaruga, A. (2002a). Systemy regulacji rachunkowości a międzynarodowa harmonizacja i standaryzacja. W: Jaruga A. (red.). *Międzynarodowe regulacje rachunkowości, wpływ na regulacje krajowe*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Jaruga, A. (red.). (2002b). *Międzynarodowe regulacje rachunkowości*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Jaruga, A. i Walińska, E. (1997). *Roczne sprawozdanie finansowe – ujęcie księgowe, a podatkowe*. Gdańsk: Wydawnictwo ODDK.
- Jezior, J. (2013). Metodologiczne problemy zastosowania skali Likerta w badaniach postaw wobec bezrobocia. *Przegląd Socjologiczny*, (62/3), 118-120. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.

- Kabalski, P. (2009). *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*. Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Kabalski, P. (2018). Jak wyceniać aktywa i pasywa. *Rachunkowość*, (12), 3-10.
- Kahneman, D. (2011). *Pułapki myślenia. O myśleniu szybkim i wolnym*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Kamela-Sowińska, A. (1993). *Wycena przedsiębiorstw i ich mienia w warunkach inflacji*. Zeszyty Naukowe, seria II, prace doktorskie i habilitacyjne, zeszyt 114. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Kamela-Sowińska, A. (1996). *Wartość firmy*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Kamela-Sowińska, A. (2006). *Wycena przedsiębiorstw i ich mienia*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Rachunkowości.
- Kamela-Sowińska, A. (2007). Rachunkowość na zakręcie. W: Cebrowska, T., Kowalik, A. i Stępień, R. (red.). *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*. Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Kamela-Sowińska, A. (2014). *Globalne determinanty wartości we współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 76(132), Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Karmańska, A. (2009). *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Kołączyk, Z. (1999). *Rachunkowość finansowa*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Kowalska, J. (2008). *Implikacje ujmowania instrumentów pochodnych według niemieckich i międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej* (Niepublikowana rozprawa doktorska). Poznań: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.
- Krajowa Rada Biegłych Rewidentów (2018). XVIII Doroczna Konferencja Audytingu (DKA) – „Bezpieczeństwo, i odpowiedzialność biegłego rewidenta”. *Rachunkowość – audytor* 1(74). *Rachunkowość*, (2), 57-72.
- Krzywda, D. (2013). *Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja*. Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Kubureck, G. (2017). Wiarygodność i porównywalność informacji. *Świat Księgowych*, (2(44)), 7-9.

- Kurzowa, Z. (red.). (2000). *Słownik synonimów polskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kuzior A., Maćkowiak E., Poniatowska L., Rówińska M. (2019). *Wartości szacunkowe w sprawozdaniu finansowym sporządzonym wg MSSF*. Warszawa: CeDeWu.
- Kuzior, A. i Rówińska-Krań, M. (2021). *Cechy jakościowe sprawozdawczości finansowej a jej użyteczność w świetle regulacji międzynarodowego prawa bilansowego*. Warszawa: CeDeWu.
- Luty, Z. (2010). *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 56(112). Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Macuda, M. (2018). *Sprawozdawczość finansowa*. W: Kamela-Sowińska, A. (red.). *Podstawy rachunkowości w teorii i praktyce*. Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu.
- Masztalerz, M. (2012a). *Wartość w rachunkowości – współczesne wyzwania*. W: Gabrusewicz, W. i Samelak, J. (red.). *Obszary badawcze współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 233. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Masztalerz, M. (2012b). *O standardach rachunkowości. Zasady czy reguły*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 66, Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Mazur, A. (2011). *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*, Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Mazur, A. (2013). *Na drodze do internacjonalizacji niemieckiego prawa bilansowego*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 70(126). Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Micherda, B. i Świetla, K. (2013). *Współczesna rachunkowość. Wybrane problemy metodologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej* (2013). Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Morrill, J. (2005). *Professional judgment and departure from GAAP: „Judgment in Jeopardy”*. Pobrane 22 stycznia 2020 r. z <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1506/DYU3-HRG8-CXP7-4LAD>.
- Napiecek, R. (2011). *Sprawozdawczość podmiotów gospodarczych a rachunkowość*. W: Gabrusewicz, W. i Samelak, J. (red.). *Dylematy współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 174. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

- Napiecek, R. (2012). Pomiar jako czynnik determinujący rozwój rachunkowości. W: Gabrusewicz, W. i Samelak, J. (red.). *Obszary badawcze współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 233. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Nita, B. (2016). Quo vadis rachunkowości? Dyskusja na temat kierunków rozwoju rachunkowości. *Rachunkowość*, (1), 90-91.
- Nita, B. i Hasik, W. (red.). (2019). *Sprawozdanie finansowe według MSSF*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska.
- Nowak, E. (2010). *Rachunkowość w zarządzaniu ryzykiem w przedsiębiorstwie*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Nowak, W. A. (2010). *Teoria sprawozdawczości finansowej, perspektywa standardów rachunkowości*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska.
- Pęciak, R. (2011). Subiektywizacja teorii ekonomii. W: Zagóra-Jonszty, U. (red.). *Marginalizm zachodni*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Pilch, T. (1998). *Zasady badań pedagogicznych: strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Radościński, E. (2021). Czy MSR zastąpią ustawę o rachunkowości. *Rachunkowość*, (4), 3-11.
- Remlein, M. (2002). *Skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Remlein, M. (2007). W poszukiwaniu ładu terminologicznego. Polityka rachunkowości, polityka bilansowa, zasady rachunkowości. W: Gabrusewicz, W. (red.). *Rachunkowość w teorii i praktyce. Rachunkowość finansowa*. Tom 1. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Remlein, M. (2008). *Inwestycje kapitałowe w polityce rachunkowości grupy kapitałowej*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Remlein, M. (2010a). Accounting principles and the directions of changes in International Financial Reporting Standards. W: Gabrusewicz, W. i Samelak, J. (red.). *Selected problems and perspectives of the proces of global harmonization and standarization of accounting*. Zeszyty Naukowe, nr 163. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

- Remlein, M. (2010b). Funkcja informacyjna rachunkowości a wycena według wartości godziwej. W: Micherda, B. (red.). *Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Remlein, M. (2013). *Rachunkowość grup kapitałowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Remlein, M. (2015). Przedmiot i metody badawcze rachunkowości. W: Kamela-Sowińska, A. (red.). *Teoria i historia rachunkowości*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Remlein, M. (red.). (2021). *Sprawozdanie finansowe jednostek prowadzących działalność gospodarczą*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Remlein, M., Strojek-Filus, M. i Świetla, K. (2021). *Polityka rachunkowości grup kapitałowych*. Warszawa: CeDeWu.
- Romanow, Z. B. (1997). *Historia myśli ekonomicznej w zarysie*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Rówińska, M. (2012). *Modele wyceny bilansowe aktywów jednostki gospodarczej – zakres stosowania, skutki sprawozdawcze*. W: Nowak, E. i Nieplowicz, M. (red.). *Rachunkowość a controlling*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 251. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Rówińska, M. (2013). *Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 58(2013). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Rówińska, M. (2015). *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej jednostek gospodarczych na tle polskich i międzynarodowych regulacji rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 240, Katowice: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.
- Rówińska, M. (2016). *Wynik finansowy a kanony rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 253, Katowice: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.
- Samelak, J. (2004a). *Determinanty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw i kierunki jej dalszego rozwoju*. Rozprawa habilitacyjna. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Samelak, J. (2004b). Kierunki rozwoju modelu sprawozdania finansowego. *Monitor Rachunkowości i Finansów*, (9).
- Samelak, J. (2010). Istota i zakres sprawozdań finansowych według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. W: Kamela-Sowińska, A. (red.). *Rachunkowość zaawansowana: praca zbiorowa. Część 2. Międzynarodowe Standardy*

- Sprawozdawczości Finansowej i Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Rachunkowości.
- Samelak, J. (2011). Kierunki zmian współczesnej sprawozdawczości finansowej. W: Gabrusewicz, W. i Samelak, J. (red.). *Kierunki zmian we współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 191. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Samelak, J. (2013). *Zintegrowane sprawozdanie przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Silska-Gembka, S. (2008). *Problem pomiaru wyniku finansowego z realizacji kontraktów długoterminowych w świetle regulacji obowiązujących w Niemczech*. Prace i materiały Wydziału Zarządzania. Gdańsk: Uniwersytet Gdański w Gdańsku.
- Skաłecki, G. (2014a). Stosowanie profesjonalnego osądu i jego badanie przez biegłego rewidenta. W: Kamela-Sowińska, A. (red.). *20 lat ustawy o rachunkowości: kierunki zmian i ich wpływ na sprawozdawczość i rewizję finansową*. Materiały na X Ogólnopolską Konferencję Naukowo – Zawodową z dnia 28 października 2014 roku. Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu i Krajowa Izba Biegłych Rewidentów.
- Skinner, R. (2005). Judgment in Jeopardy, *Canadian Accounting Perspectives*, 4(2).
- Skrzywan, S. (1973). *Teoretyczne podstawy rachunkowości*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Smith, A. (2007). *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*. Tom 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Solomon, L., Walther, L., Plunkett, L. i Vargo, R. (1993). *Accounting Principles*. St. Paul: West Publishing Company.
- Szczyapa, P. (red.). (2018). *Rachunkowość finansowa od podstaw*. Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu.
- Szychta, A. (2013). *Podjęcia do badań naukowych w rachunkowości*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 71(127). Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Szymczak, M. (red.). (2002). *Słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Śnieżek, E. i Wiatr, M. (2011). *Interpretacja i analiza przepływów pieniężnych, ujęcie sprawozdawcze i menedżerskie*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska.
- Świetła, K. (2008). *Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych jako podstawa MSSF*. Zeszyty Naukowe, nr 768. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

- Świetla, K. (red.). (2017). *Współczesne koncepcje adaptacji rozwiązań rachunkowości i rewizji finansowej w kontekście gospodarki opartej na usługach*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Świdarska, G. K. (red.). (2003). *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Świdarska, G. K. (2016). Rola rachunkowości finansowej w przygotowaniu sprawozdania finansowego. W: Świdarska, G. K. i Więclaw W. (red.). *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Świdarska, G. K. (2018). *Zrozumieć sprawozdanie finansowe*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Świerczyńska, A. (2011a). *Wiarygodność wyceny w wartości godziwej składników aktywów i zobowiązań według polskich standardów rachunkowości* (Niepublikowana rozprawa doktorska). Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu.
- Świerczyńska, A. E. (2011b). Znaczenie profesjonalnego osądu w rachunkowości. W: Gabrusewicz, W. i Samelak, J. (red.). *Kierunki zmian we współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Naukowe, nr 191. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Turulska, M, Żyliński, M. i Warmbier, M. (2018). Czego oczekują czytelnicy sprawozdania finansowego. *Rachunkowość*, (11), 13-16.
- Turyna, J. (2006). *Standardy sprawozdawczości finansowej. MSSF, US GAAP, polskie ustawodawstwo*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Walińska, E. (2005). *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*. Kraków: Wydawnictwo Oficyna Ekonomiczna.
- Walińska, E. (2016). *Teoretyczne i praktyczne aspekty polityki rachunkowości. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*. Zeszyty Naukowe, nr 2/2 (80), Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Walińska, E. (red.). (2018). *Ustawa o rachunkowości, komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska.
- Wiśniakowska, L. (2009). *Słownik wyrazów bliskoznacznych PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zieniuk, P. (2018). *Wartości szacunkowe w teorii rachunkowości i w praktyce spółek giełdowych*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.

Zieniuk, P. (2019). *Disclosures regarding the risk of estimated measurement in the financial statements – behavioral aspects*. Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 104(160). Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.

Akty prawne i standardy

Krajowe Standardy Badania. Opublikowane na <https://www.pibr.org.pl/pl/prawo#krajowe-standardy-rewizji-finansowej>

Krajowe Standardy Rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. Opublikowane na <https://www.gov.pl/web/finanse/krajowe-standardy-rachunkowosci>

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 roku przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. U. L 320 z dnia 29 listopada 2008 roku).

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jednolity Dz. U. z 2021 roku, poz.1128, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jednolity Dz. U. z 2021 roku, poz.1800, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości (tekst jednolity Dz. U. z 2021 roku, poz.217, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 15 września 2000 roku Kodeks spółek handlowych (tekst jednolity Dz. U. z 2020 roku, poz.1526, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 11 maja 2017 roku o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (tekst jednolity Dz. U. z 2021 roku, poz. 1415, z późn. zm.).

Źródła internetowe

Anderson, B. i Burns., J. (2014). *Financial statements: Framing your judgment calls*. Pobrane 5 lutego 2019 r. z <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/finance/articles/financial-officer-cfo-reporting-accounting-framework-regulatory.html#>

Deloitte & Touche LLP (2019). *A roadmap to comparing IFRS Standards and U. S. GAAP: Bridging the difference*. Pobrane 12 grudnia 2019 r. z <https://dart.deloitte.com/USDART/ov-resource/057be505-289e-11e9-818d-67c85cbcc7fa.pdf>

Ernst & Young LPP (2018). *US GAAP versus IFRS. The basics*. Pobrane 1 września 2019 r. z [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/IFRSBasics_00901-181US_23February2018/\\$FILE/IFRSBasics_00901-181US_23February2018.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/IFRSBasics_00901-181US_23February2018/$FILE/IFRSBasics_00901-181US_23February2018.pdf)

- Ferguson, A., Dunsmore, A., Gibson, C., Crickett, M. i Telfer, A. (2016). *A professional judgement framework for financial reporting decision making. An international guide for preparers, auditors, audit committees, regulators and standard setters across business and not-for-profit sectors*. Pobrane 5 lutego 2019 r. z https://www.icas.com/_data/assets/pdf_file/0018/256104/Professional-judgement-framework.pdf
- Glover, S. M., Prawitt, D. F., Beasley, M. S. i Buckless, F. A. (2016). *Understanding and developing professional judgment in auditing and accounting*. Pobrane 2 listopada 2019 r. z <https://issuu.com/a203055978/docs/solution-manual-for-auditing-cases>
- Holt, G. (2012). *A matter of professional judgment*. Pobrane 1 grudnia 2019 r. z <https://www.accaglobal.com/crsh/en/member/discover/cpd-articles/corporate-reporting/prof-judge.html>
- ICAS The Institute of Chartered Accountants of Scotland, (2012). *A professional judgement framework for financial reporting. An international guide for preparers, auditors, regulators and standard setters*. Pobrane 19 czerwca 2021 r. z <https://www.ifac.org/system/files/uploads/PAODC/A-Professional-Judgement-Framework-for-Financial-Reporting.pdf>
- Jastrzębowski, A. (2015). *Zakres i znaczenie współcześnie identyfikowanych funkcji rachunkowości* (Niepublikowana rozprawa doktorska). Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Pobrane 20 grudnia 2018 r. z http://www.wbc.poznan.pl/Content/351937/Jastrzebowski_Artur_doktorat.pdf
- Kalińska, E. (2013). Badanie istotnych osądów i wartości szacunkowych. *BDO Podatki i Rachunkowość*, 65(3), Pobrane 15 września 2014 r. z <http://www.biuletyn.bdo.pl/biuletyn/podatki-i-rachunkowosc/BDO-Podatki-i-Rachunkowosc/Audyty/badanie-istotnych-osadow-i-wartosci-szacunkowych6122.html>
- Kamela-Sowińska, A. (2005). Czy zastosowanie MSR-ów przyczyni się do zwiększenia rzetelności, wiarygodności i przejrzystości sprawozdań finansowych? *Parkiet*, Pobrane 12 września 2020 r. z <https://www.parkiet.com/artukul/424206.html>
- Komisja Nadzoru Finansowego (2021). Nadzór nad wypełnianiem obowiązków informacyjnych przez emitentów papierów wartościowych prowadzony w 2020 roku. Pobrane 15 stycznia 2022 r. z https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Nadzor_nad_obowiazkami_informacyjnym_emitentow_w_2020_72934.pdf
- Kruse, K. R. (2011). Professional role and professional judgment: Theory and practice in legal ethics. *University of St. Thomas Law Journal* 9(250). Minnesota: University of St. Thomas, Pobrane 2 grudnia 2019 r. z <https://ir.stthomas.edu/ustlj/vol9/iss2/2>

- Low, D. J., Boritz, J. E., Dunlop, J. B., Gory, B. N., Sutcliffe, A. J., Timmins, D. G., ... Roy, J. P. (1995). *Professional judgment and the auditor*. Toronto: The Canadian Institute of Chartered Accountants, Pobrane 5 października 2019 r. z <https://drive.google.com/file/d/0B2ccgmZijI4UODkxODbjZDAtY2VmNC00YzBkLTkzOWMtN2Q5YmQwNjRkZTRm/view?hl=en>
- Matuszak, Ł. (2012). *Wycena a wiarygodność i porównywalność sprawozdania finansowego* (Niepublikowana rozprawa doktorska). Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Pobrane 30 grudnia 2018 r. z <http://www.wbc.poznan.pl/Content/221563/Matuszak%20%C5%81ukasz.pdf>
- Obrzeżgiewicz, D. (2017). *Wycena roślinnych aktywów biologicznych z uwzględnieniem ryzyka prowadzenia działalności rolnej* (Niepublikowana rozprawa doktorska). Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Pobrane 9 grudnia 2018 r. z http://www.wbc.poznan.pl/Content/414190/Obrze%C5%BCgiewicz_Dawid-pracadoktorska.pdf
- Ranzilla, S., Chevalier, R. E., Herrmann, G., Glover, S. M. i Prawitt, D. F. (2011). *Elevating professional judgment in auditing and accounting: The KPMG professional judgment framework*. Pobrane 5 lutego 2019 r. z https://www.academia.edu/35020990/Elevating_Professional_Judgment_in_Auditing_and_Accounting_The_KPMG_Professional_Judgment_Framework. KPMG LLP, a Delaware limited partnership
- Skałecki, G. (2011). *Sprawozdanie finansowe według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*. Pobrane 5 stycznia 2019 r. z <https://docplayer.pl/5638500-Sprawozdanie-finansowe-wedlug-miedzynarodowych-standardow-sprawozdawczosci-finansowej-grzegorz-skalecki.html>
- Skałecki, G. (2014b). *Profesjonalny osąd w sprawozdaniu finansowym*. Pobrane 1 stycznia 2020 r. z http://premiuaudyt.pl/wp-content/uploads/2016/10/2016_Profesjonalny_osad_w_SF.pdf
- Statements of Financial Accounting Concepts (SFAC) No. 2 *Qualitative Characteristics of Accounting Information*. (1980). Pobrane 26 grudnia 2018 r. z <https://cpaclass.com/gaap/sfac/gaap-sfac-2.html>
- Statements of Financial Accounting Concepts (SFAC) No. 6 *Elements of Financial Statements*. (1985). Pobrane 26 grudnia 2018 r. z <https://cpaclass.com/gaap/sfac/gaap-sfac-6.html>
- Szalacha, P. (2020). *Oczekiwana strata na długotrwałej umowie budowlanej*. Pobrane 11 kwietnia 2021 r. z <https://rachunkowosc.com.pl/oczekiwana-strata-na-dlugotrwalej-umowie-budowlanej>

- Szczepańska, M. (2014). *Przepływy pieniężne w rachunkowości w ujęciu sprawozdawczym i decyzyjnym* (Niepublikowana rozprawa doktorska). Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Pobrane 18 stycznia 2019 r. z http://www.wbc.poznan.pl/Content/316119/Szczepanska_Marta_rozprawa_doktorska.pdf
- Szymczak-Staniek, R. (2018). *Wycena aktywów kompetencyjnych i ich ujęcie w sprawozdaniu finansowym podmiotu społecznie odpowiedzialnego* (Niepublikowana rozprawa doktorska). Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Pobrane 18 stycznia 2019 r. z http://www.wbc.poznan.pl/Content/442812/Szymczak-Staniek_Regina-praca_doktorska.pdf
- Tower, C., Austin, P. i Becker, M. (2018). *Professional judgment at BDO*. Pobrane 5 lutego 2019 r. z [https://www.bdo.com/getattachment/198ba5bf-ca06-4d31-a852-7d8b32416f5c/attachment.aspx?BDO-Professional-Judgment-Framework-\(Conceptual-Guide\)-\(1\).pdf](https://www.bdo.com/getattachment/198ba5bf-ca06-4d31-a852-7d8b32416f5c/attachment.aspx?BDO-Professional-Judgment-Framework-(Conceptual-Guide)-(1).pdf)
- Zakrzewska, J. B. (2012). *Profesjonalny osąd jako fundament rewizji finansowej*. Pobrane 15 kwietnia 2016 r. z <http://www.account-pl.eu/publikacje/profesjonalny-osad-jako-fundament-rewizji-finansowej>

Pozostale

- Deloitte & Touche LLP (2021). Istotne subiektywne osądy i szacunki. *Biuletyn MSSF Naprzeciw standardom*, (1/2021), 6.
- Konopacki, A. (2013). *Zawodowy sceptycyzm i osąd w badaniu sprawozdań finansowych z perspektywy systemu kontroli jakości*. Prezentacja. Józefów: Krajowa Komisja Nadzoru, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów.
- Kryśkiewicz-Burnos, A. (2016). *Organizacja systemu kontroli jakości. Aspekt rozmiaru podmiotu uprawnionego*. Skrypt. Warszawa: Centrum Edukacji Krajowej Izby Biegłych Rewidentów.
- Raum, F. (2015). *Ustawa dot. implementacji dyrektywy w sprawie rachunkowości (BilRUG). Zmiany w zakresie rachunkowości zgodnie z niemieckim Kodeksem handlowym (HGB)*. Prezentacja. Norymberga: Rödl&Partner.
- Rödl&Partner (2012). *Niemieckie Standardy Rachunkowości*. Prezentacja. Warszawa: Rödl&Partner.
- Seredyński, R. (2015). *Niemieckie Standardy Rachunkowości (HGB) w odniesieniu do polskich przepisów*. Skrypt. Warszawa: Akademia Biznesu MDDP.

SPIS TABEL

1.1.	Przykładowe określenia terminu „wartość” występujące w ekonomii	16
1.2.	Metody i parametry wyceny	24
1.3.	Definicje sprawozdania finansowego	31
1.4.	Grupy użytkowników sprawozdania finansowego	37
1.5.	Potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdania finansowego	39
1.6.	Porównanie wybranych standardów rachunkowości względem wybranych kryteriów sprawozdania finansowego	51
1.7.	Polityka rachunkowości a polityka bilansowa	55
1.8.	Poziomy norm w ustawie o rachunkowości	56
1.9.	Różnice pomiędzy modelem kontynentalnym a modelem anglosaskim	58
1.10.	Zalety i wady modelu kontynentalnego oraz modelu anglosaskiego	58
1.11.	Cechy jakościowe sprawozdania finansowego	69
1.12.	Atrybuty sprawozdania finansowego	70
2.1.	Obszary sprawozdania finansowego poddawane profesjonalnemu osądowi z przykładami	82
2.2.	Obszary działalności jednostki i odpowiadająca im wiedza ekspercka	87
2.3.	Przykładowe określenia w ustawie o rachunkowości wskazujące na stosowanie profesjonalnego osądu	109
2.4.	Termin ”osąd” w przepisach regulujących rachunkowość	110
2.5.	Porównanie rozwiązań wybranych standardów rachunkowości w zakresie profesjonalnego osądu	120
3.1.	Etapy metody badawczej	131
3.2.	Charakterystyka spółek objętych badaniem	140
3.3.	Treść opisów pozycji bilansowych i kategorii wynikowych zawartych w zasadach rachunkowości	145
3.4.	Przykład pozycji bilansowych z opisem profesjonalnego osądu	149
3.5.	Charakterystyka respondentów	156
3.6.	Charakterystyka jednostek	157
3.7.	Osoby podejmujące decyzje dotyczące zastosowania profesjonalnego osądu	161
3.8.	Kierownicy jednostek podejmujący decyzje w kwestii zastosowania profesjonalnego osądu	164
3.9.	Wielkość jednostki a stosowanie profesjonalnego osądu	173

4.1. Części składowe definicji terminu „profesjonalny osąd”	186
4.2. Postulaty respondentów dotyczące stosowania profesjonalnego osądu	198
4.3. Propozycja formularza zastosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej	199
4.4. Dokumentacja zastosowania profesjonalnego osądu w zakresie przychodów ze sprzedaży działalności budowlanej	201
4.5. Propozycja noty objaśniającej dotyczącej profesjonalnego osądu	202
4.6. Nota objaśniająca dotycząca profesjonalnego osądu wybranych pozycji	204

SPIS RYSUNKÓW

1.1.	Istota sprawozdania finansowego w ujęciu pragmatycznym	32
1.2.	Relacje pomiędzy polityką: rządową, przedsiębiorstwa, rachunkowości, bilansową a zasadami rachunkowości	65
1.3.	Cechy jakościowe sprawozdania finansowego do 2010 roku	67
1.4.	Cechy jakościowe sprawozdania finansowego od 2010 roku	68
2.1	Relacje pomiędzy terminami: profesjonalnie, mistrzowsko, zawodowo i niezawodowo	80
2.2.	Skala trudności profesjonalnego osądu a czas podejmowania decyzji	86
2.3.	Ocena potrzeby zastosowania profesjonalnego osądu	88
2.4.	Etapy procesu profesjonalnego osądu według W. L. Campfielda	92
2.5.	Etapy procesu profesjonalnego osądu według A. R. Adbel-Khalik i I. Salomona ...	92
2.6.	Etapy procesu profesjonalnego osądu według KPMG	94
2.7.	Etapy procesu profesjonalnego osądu według Deloitte	97
2.8	Etapy procesu profesjonalnego osądu według ICAS	98
2.9.	Etapy procesu profesjonalnego osądu według BDO	99
2.10.	Problemy w procesie dokonywania profesjonalnego osądu	101
3.1.	Struktura respondentów ze względu na branżę	141
3.2	Liczba jednostek opisujących profesjonalny osąd w zasadach rachunkowości w sprawozdaniu finansowym	143
3.3	Liczba sprawozdań finansowych z opisem profesjonalnego osądu	143
3.4.	Ujawnienia w zakresie profesjonalnego osądu	146
3.5.	Osoby dokonujące profesjonalnego osądu	147
3.6.	Tempo zmian dotyczące liczby osób dokonujących profesjonalnego osądu	148
3.7.	Informacje dotyczące profesjonalnego osądu w sprawozdaniu z działalności	150
3.8	Liczba sprawozdań z badania, w których pojawiło się objaśnienie lub zastrzeżenie dotyczące profesjonalnego osądu	151
3.9.	Branże, w których wystąpił opis profesjonalnego osądu w sprawozdaniu finansowym	152
3.10.	Termin „osąd” w wybranych sprawozdaniach	153
3.11.	Metody wyceny wybranych pozycji sprawozdania finansowego	159
3.12.	Rola profesjonalnego osądu w wycenie pozycji sprawozdania finansowego	165

3.13. Stosowanie profesjonalnego osądu przez respondentów w wycenie wybranych pozycji bilansowych oraz kategorii wynikowych	166
3.14. Określenia definiujące profesjonalny osąd (liczba wskazań)	167
3.15. Etapy profesjonalnego osądu w badanych jednostkach	168
3.16. Ocena stwierdzeń dotyczących profesjonalnego osądu	169
4.1. Autorski algorytm stosowania profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej	194

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

1. Kwestionariusz ankiety	242
---------------------------------	-----

Załącznik 1. Kwestionariusz ankiety

Szanowni Państwo,

Zwracam się z prośbą o wypełnienie ankiety będącej jednym z elementów badań prowadzonych w ramach Katedry Rachunkowości i Rewizji Finansowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu dla potrzeb mojej rozprawy doktorskiej pt.: „Znaczenie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej”. Przez profesjonalny osąd należy rozumieć zawodowe dokonywanie wyboru, w granicach dozwolonych przepisami prawa, celem określenia wartości pozycji bilansowych oraz rachunku zysków i strat, poprzez wykorzystanie wiedzy i doświadczenia w danym obszarze działalności jednostki.

Celem badania jest znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

- w których pozycjach sprawozdania finansowego zastosowano profesjonalny osąd?
- jaki istnieje jego związek z prezentowaną sytuacją majątkową i finansową jednostki?
- kto w rzeczywistości dokonuje profesjonalnego osądu?

Kwestionariusz składa się łącznie z 8 części zawierających stwierdzenia i pytania, a jego wypełnienie nie powinno zająć więcej czasu niż ok.20 minut.

Ankieta skierowana jest do osób z kadry zarządzającej przedsiębiorstw. Udział w badaniu jest dobrowolny, ankieta anonimowa i poufna, a pozyskane informacje nie będą wykorzystane w żadnych innych celach. Żadne dane osób, które poświęcą swój czas na wypełnienie ankiety, nie będą nikomu ujawnione.

Ankiety proszę wypełnić i odesłać do dnia 30 września 2020 roku w postaci papierowej w załączonej kopercie ze znaczkiem pocztowym lub w formie elektronicznej na adres: grzegorz.skalecki@premiumaudyt.pl.

Z góry dziękuję za poświęcony czas na wypełnienie ankiety.

Z wyrazami szacunku,

mgr Grzegorz Skalecki
doktorant

Znaczenie profesjonalnego osądu w wycenie bilansowej

Proszę rejestrować czas poświęcony na wypełnienie ankiety.

1. Jakie stosowane są przez Państwa jednostkę metody wyceny w wybranych poniżej pozycjach bilansowych oraz rachunku zysków i strat?

Proszę o wstawianie po jednym znaku X w każdym wierszu, a ewentualnie drugi znak X może pojawić się w przy metodzie: profesjonalny osąd. Natomiast w przypadku brakującej metody należy ją wpisać w ostatniej kolumnie.

Lp.	Wybrane pozycje bilansowe oraz rachunku zysków i strat	Metoda wyceny:					
		cena zakupu	cena nabycia	cena rynkowa (wartość godziwa)	cena sprzedaży obniżona o średnią marżę	profesjonalny osąd	inne, jakie? .....
1.	Wartości niematerialne i prawne						
2.	Środki trwałe						
3.	Inwestycje finansowe						
4.	Nieruchomości inwestycyjne						
5.	Zapasy						
6.	Należności						
7.	Środki pieniężne						
8.	Rozliczenia międzyokresowe						
9.	Kapitał własny						
10.	Rezerwy						
11.	Zobowiązania finansowe						
12.	Zobowiązania handlowe i inne						
13.	Przychody ze sprzedaży						
14.	Koszty działalności podstawowej						
15.	Pozostałe przychody						
16.	Pozostałe koszty						
17.	Podatek dochodowy (w tym odroczone)						

2. Proszę o wskazanie osoby, która Państwa zdaniem w rzeczywistości podejmuje w jednostce decyzje dotyczące zastosowania profesjonalnego osądu w danych obszarach oraz czy jest to osoba merytoryczna w tym danym obszarze?

Proszę o wstawianie po jednym znaku X w każdym wierszu, natomiast w ostatniej kolumnie proszę o wstawienie: T=tak lub N=nie.

Lp.	Osoba dokonująca profesjonalnego osądu i obszar	Główny księgowy	Dyrektor finansowy	Szef informatyki	Dyrektor logistyki	Dyrektor produkcji	Dyrektor handlowy	Radca prawny	Kierownik jednostki (wybrana osoba)	Kierownik jednostki (gremium)	Inna osoba, jaka?	Czy Państwa zdaniem w danym zaznaczonym obszarze ta osoba jest merytoryczna?
1.	Wartości niematerialne i prawne											
2.	Środki trwałe											
3.	Inwestycje finansowe											
4.	Nieruchomości inwestycyjne											
5.	Zapasy											
6.	Należności											
7.	Rozliczenia międzyokresowe											
8.	Rezerwy i zobowiązania											
9.	Przychody											
10.	Koszty											
11.	Podatek dochodowy (w tym odroczone)											

3. Czy Państwa zdaniem profesjonalny osąd odgrywa istotną rolę w wycenie podanych poniżej pozycji bilansowych oraz rachunku zysków i strat?

Proszę o wstawianie po jednym znaku X w każdym wierszu.

Lp.	Wybrane pozycje bilansowe oraz rachunku zysków i strat	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej nie zgadzam się	Ani się nie zgadzam, ani się zgadzam	Raczej zgadzam się	Zdecydowanie zgadzam się	Nie mam zdania
1.	Wartości niematerialne i prawne						
2.	Środki trwałe						
3.	Inwestycje finansowe						
4.	Nieruchomości inwestycyjne						
5.	Zapasy						
6.	Należności						
7.	Rozliczenia międzyokresowe						
8.	Rezerwy i zobowiązania						
9.	Przychody						

10.	Koszty						
11.	Podatek dochodowy (w tym odroczony)						

4. W których pozycjach bilansowych oraz rachunku zysków i strat, Państwa zdaniem, powinien być szczególnie stosowany profesjonalny osąd jako metoda wyceny poszczególnych składników bilansu czy rachunku zysków i strat.

Proszę o wstawianie znaku X przy pozycjach, które Państwo wybieracie.

Lp.	Wybrane pozycje bilansowe oraz rachunku zysków i strat	Stosowanie profesjonalnego osądu
1.	Wartości niematerialne i prawne	
2.	Środki trwałe	
3.	Inwestycje finansowe	
4.	Nieruchomości inwestycyjne	
5.	Zapasy	
6.	Należności	
7.	Rozliczenia międzyokresowe	
8.	Rezerwy i zobowiązania	
9.	Przychody	
10.	Koszty	
11.	Podatek dochodowy (w tym odroczony)	

5. Które z poniższych określeń definiują Państwa zdaniem profesjonalny osąd?

Proszę o wstawianie znaku X przy pozycjach, które Państwo wybieracie.

Lp.	Określenia	Wybór respondenta
1.	Kompetencje	
2.	Doświadczenie	
3.	Szkolenia	
4.	Intuicja	
5.	Wiedza fachowa	
6.	Wiedza zdobyta z przepisów prawa	
7.	Emocje	
8.	Obiektywizm	
9.	Elastyczność	
10.	Istotność	
11.	Logika	
12.	Spójność i wiarygodność	
13.	Inne, jakie?	

6. Które z poniżej zaproponowanych etapów dokonywania profesjonalnego osądu występują w Państwa jednostce? Jeśli w zaproponowanym poniższym algorytmie postępowania nie wypisano etapów występujących w Państwa jednostce, proszę wtedy opisać to w wierszu numer 9.

Proszę o wstawianie znaku X przy etapach występujących w Państwa jednostce lub opisanie w wierszu numer 9.

Lp.	Etap procesu dokonywania profesjonalnego osądu	Czy dany etap występuje?
1.	Zdefiniowanie pozycji bilansowej lub z rachunku zysków i strat	
2.	Dobór zespołu	
3.	Rozważenie alternatyw	
4.	Zebranie informacji i ich ocena	
5.	Wyciągnięcie wniosków wynikających z zebranych informacji	
6.	Przedstawienie stanowiska z uzasadnieniem	
7.	Weryfikacja przez inną osobę i dyskusja	
8.	Ostateczna decyzja z uzasadnieniem	
9.	Inne, jakie?	

7. Proszę ustosunkować się do poniższych stwierdzeń dotyczących profesjonalnego osądu.

Proszę o wstawianie po jednym znaku X w każdym wierszu.

Lp.	Stwierdzenie	Zdecydowanie nie zgadzam się	Raczej nie zgadzam się	Ani się nie zgadzam, ani się zgadzam	Raczej zgadzam się	Zdecydowanie zgadzam się	Nie mam zdania
1.	Profesjonalny osąd powinien opierać się wyłącznie na wiedzy osoby go dokonującej						
2.	Profesjonalny osąd pomaga w przekazywaniu rzeczywistej sytuacji majątkowej oraz finansowej jednostki						
3.	Polityka rachunkowości Państwa jednostki zawiera wystarczające zapisy na temat stosowania profesjonalnego osądu						
4.	W informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego powinny być opisane zasady stosowania profesjonalnego osądu oraz wartości pochodzące z tego osądu						
5.	Prezentacja informacji na temat profesjonalnego osądu jest istotna dla odbiorców sprawozdania finansowego						
6.	Naciski kierownictwa na bardziej korzystny wynik finansowy mogą mieć wpływ na stosowanie profesjonalnego osądu w wycenie						
7.	Profesjonalny osąd stwarza warunki do manipulacji sytuacją majątkową i finansową jednostki						
8.	Profesjonalny osąd dokonywany przez zewnętrzne jednostki dostarcza bardziej wiarygodnych informacji niż ten dokonany przez nią samą						
9.	Profesjonalny osąd zawsze służy polepszeniu sytuacji finansowej i majątkowej jednostki poprzez zwiększenie jej wyniku finansowego						

8. Proszę o krótkie odpowiedzi na poniższe pytania.

Proszę o wpisanie Państwa opinii.

Lp.	Pytanie	Odpowiedź
1.	Jaki istnieje związek pomiędzy stosowaniem profesjonalnego osądu, a sytuacją finansową i majątkową jednostki?	....
2.	Jakie szanse dla jednostki niesie ze sobą stosowanie profesjonalnego osądu?	....
3.	Jakie zagrożenia dla jednostki niesie ze sobą stosowanie profesjonalnego osądu?	....
4.	W jaki sposób Państwa zdaniem można udoskonalić proces dokonywania i dokumentowania profesjonalnego osądu?	....

Metryczka

RESPONDENT

1. Płeć

- kobieta
- mężczyzna

2. Wykształcenie

- podstawowe
- zawodowe
- średnie
- wyższe

3. Wiek

- do 29 lat
- 30-39 lat
- 40-49 lat
- 50-59 lat
- od 60 lat

4. Stanowisko (funkcja) w jednostce

- główny księgowy
- dyrektor finansowy
- szef informatyki
- dyrektor logistyki
- dyrektor produkcji
- dyrektor handlowy
- radca prawny
- kierownik jednostki (jedna osoba z wieloosobowego organu),
- inna osoba, jaka? proszę wymienić .....

JEDNOSTKA

1. Forma prawna jednostki

- działalność gospodarcza
- spółdzielnia
- spółka osobowa
- spółka kapitałowa nienotowana na giełdzie
- spółka kapitałowa notowana na GPW lub NewConnect
- inne, jakie? (proszę wymienić) .....

2. Miejscowość siedziby jednostki

- wieś
- miasto do 100 tys. mieszkańców
- miasto do 500 tys. mieszkańców
- miasto powyżej 500 tys. mieszkańców

3. Wielkość przedsiębiorstwa (suma bilansowa na 31.12.2017)

- do 10 mln zł
- od 10 do 50 mln zł
- od 50 do 100 mln zł
- od 100 do 500 mln zł
- powyżej 500 mln zł

4. Wielkość przedsiębiorstwa (przychody ze sprzedaży za 2017 rok)

- do 10 mln zł
- od 10 do 50 mln zł
- od 50 do 100 mln zł
- od 100 do 500 mln zł
- powyżej 500 mln zł

CZAS przeznaczony na wypełnienie ankiety to ..... minut.

OCENA ANKIETY

Proszę o kilka zdań na temat ankiety, na przykład o stopniu jej trudności, zrozumieniu, czasie wypełniania.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dziękuję za poświęcony czas na wypełnienie ankiety.
Grzegorz Skalecki